

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**OTİZM DENEYİMİNE SAHİP EBEVEYNLERİN OTİZME DAİR
HABERLERİ ALIMLAMASI**

Doktora Tezi

Esin AYGÜN

Ankara – 2017

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**OTİZM DENEYİMİNE SAHİP EBEVEYNLERİN OTİZME DAİR
HABERLERİ ALIMLAMASI**

Doktora Tezi

Esin AYGÜN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bedriye POYRAZ

Ankara – 2017

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

Esin AYGÜN

OTİZM DENEYİMİNE SAHİP EBEVEYNLERİN OTİZME DAİR
HABERLERİ ALIMLAMASI

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bedriye POYRAZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Nurcan Törenli
Prof. Dr. Bedriye Poyraz
Prof. Dr. Sema Becerikli
Prof. Dr. Şahinde Yavuz
Yard. Doç. Dr. Arslan Ardic. Gökener

İmzası

Tez Sınavı Tarihi... 14.08.2017

(Tez Beyan Belgesi)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Esm AUGUN

İmzası

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
HAK HABERCİLİĞİNDEN OTİZME BAKIŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA ve OTİZM: KAVRAMLAR, TANIMLAR ve YAKLAŞIMLAR.....	10
1.1. Habercilikte Yeni Yönelimler ve Hak Haberciliği.....	10
1.1.1. Liberal Habercilik Anlayışının Eleştirisi.....	10
1.1.2. Hak Haberciliği Nedir?	17
1.1.3. Çocuk Odaklı Habercilik.....	21
1.2. Medya Çalışmalarında İzleyici Kavramı	27
1.2.1. Kültürel Çalışmalar ve Aktif İzleyici: Anlamın Çoğulluğu ve Direnişin Olanaklılığı.....	33
1.2.2. Haber Alımlama Araştırmaları.....	41
1.2.3. Eleştiriler, Yanıtlar, Tartışmalar.....	48
1.2.3.1. Aktif İzleyiciden İnteraktif İzleyiciye.....	48
1.2.3.2. İzleyici Araştırmalarında Etnografi: Makro-Mikro Arasında	53
1.3. Otizme Farklı Yaklaşımlar.....	57
1.3.1. Tıbbi Yaklaşım.....	59
1.3.2. Engellilik Yaklaşımı.....	62
1.3.3. Nöroçeşitlilik Yaklaşımı	64
1.3.3.1. Anlatı çerçeveleri	70
1.3.3.2. Otistik Üretim, Etkinlik ve Faaliyetler.....	72

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA ANTROPOLOJİSİ, ETNOGRAFYA ve OTİZM: DENEYDEN DENEYİME	75
2.1. Medya Antropolojisi	75
2.2. Etnografik Otizm Araştırmaları	80
2.3. Araştırmanın Evreni, Örnekleme ve Yöntemine Dair	92
2.4. Alandan Notlar	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OTİSTİK ÇOCUKLAR ve GENÇLER ile EBEVEYNLERİNİN MEDYA ALGISI ve KULLANIMI	104
---	------------

3.1. Otistik Çocuklar ve Gençler ile Ailelerinin Gündelik Hayatlarında Medyanın Rolü: Sosyalleşmeden Otistik Kültüre.....	104
3.2. Ebeveynlerin Medya Kullanımı ve Medya Algısı	108
3.3. Otizmin Medyası.....	113
3.3.1. Otistik biyografilerin kullanımı: Deneyim Ortaklığı	116
3.3.2. Otizm Deneyimine Sahip Ebeveynlerin Sosyal Medya Kullanımları	123
3.4. Otistik Çocukların Medyayla İlişkisi	129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OTİZME DAİR HABERLERİN SÖYLEM ANALİZİNDEN ALIMLANMASINA.....	141
4.1. Otistik Çocukların Damgalanması	144
4.1.1. Tanımlamayla Gelen Damgalama.....	146
4.1.2. İkili Karşıtlıklara Dayalı Hegemonik Okuma	158
4.1.3. Anlam Üzerine Bir Mücadele: Otistik mi Otizimli mi?.....	163
4.1.4. Baskın Anlatının Fotoğraf Bulmuş Hali.....	168
4.2. Otizmin Bireyselleştirilmesi.....	180
4.2.1. Otizmin Ekonomik Bağlama Oturtulması: Sınırlı Eleştirelilik- Müzakereci Okuma	182
4.2.2. Ardalan Bilgisinin Eksikliği: Bireyselleştirilen Sorunlar.....	186
4.3. Otizmle İlgili Haberlerde Cinsiyetçi Söylem.....	195
4.3.1. Sağlığın Kadınsılaştırılması (The Feminization of Health)	195
4.3.2. Anne Olarak Kadının Suçlanması	197
4.3.3. Otizm Haberlerinde Erkeklik/Babalık Üzerinden Yürüyen Ataerkillik.....	210
4.4. Otizm Ve Otistik Çocuklarla İlgili Haberlerin Sansasyonel Dili.....	215
4.4.1. Olumlayarak Dışlama: Dahi Otistikler.....	219
4.4.2. Haberde “Mağdur” Olarak Konumlandırılan Otistik Çocuklar: Şiddetin Haber Değeri Olması	224
4.4.3. Umudun Hayalkırıklığına Dönüşmesi: Otizmin Tedavisiyle İlgili Haberler ve Ebeveyn Anlatıları.....	226
4.5. Haber Kaynakları: Otizm Kimin Meselesi?.....	237
4.5.1. Doktorlar, Biliminsanları ve Akademisyenlerin Uzman Olarak Görülmesi	239
4.5.2. Sivil Toplum Kuruluşları	244
4.5.3. Ebeveynler: Deneyimden Uzmanlığa.....	247
4.5.4. Politikacılar	257
4.5.5. Otistik Bireyler	261
SONUÇ	264
DAHA DUYARLI BİR MEDYA ANLATISINA DOĞRU	264

KAYNAKÇA.....	272
EK	293
GÖRÜŞMECİ PROFİLLERİ	293
ÖZET	294
ABSTRACT	296

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa No:

Tablo 1: Yıllara Göre Gazetelerde Yer Alan Otizm ve Otistik Çocuklara Dair Haber Sayısı	142
Tablo 2: Aylara Göre Gazetelerde Yer Alan Otizm ve Otistik Çocuklara Dair Haber Sayısı	143

GİRİŞ

HAK HABERCİLİĞİNDEN OTİZME BAKIŞ

Hak haberciliği, barış gazeteciliği, yurttaş gazeteciliği gibi habercilik pratiğinde yeni yönelimler son yıllarda tartışılmaya başlanmış ve hala tartışılmaktadır. Bu noktada var olan habercilik biçimlerinin ne olduğu ve yeni yönelimlerde bu habercilik pratiklerinde neyin yanlış ve/veya eksik bulunduğu sorusu akla gelmektedir. Haber araştırmalarını da içeren medya çalışmalarında kabaca iki yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. İlki liberal teoriden beslenen alan anaakım iletişim yaklaşımı ve ikincisi de eleştirel yaklaşımlardır. Var olan ve yaygınlığını sürdüren haber anlayışı ve gazetecilik pratikleri anaakım yaklaşım içinde yer alırken yeni habercilik yönelimlerinin de içinde yer aldığı eleştirel yaklaşımlar yaygın haberciliği sorgularlar.

Anaakım habercilik anlayışı gazetecinin “gerçeğin” ortaya çıkarılmasındaki merkezi konumunu vurgulamaktadır. Buna göre gazeteci tüm değer yargılarından arınarak objektif bir tutum takınarak haberinde gerçeği ortaya çıkarır. Bu çerçevede haber de gerçeğin birebir temsili olarak kabul edilir. Olaya dayanır; kim, neyi, nerede, ne zaman, nasıl ve neden (5N1K) sorularını içermesi, olayların kaynaklara dayanılarak ve profesyonel etik kodlara uygun bir biçimde verilmesi haberin güvenilir olmasını sağlayan hususlardır. Böylece habercilik kuralları ve gazeteciliğin profesyonel kodları haberi bir yandan standartlaştırırken bir yandan da gerçekliğin garantisi haline getirmektedir. Ancak eleştirel iletişim yaklaşımları içinde gerçekleştirilen birçok araştırma kapsamında, anaakım yaklaşımın haber kavramı bu temel noktalar çerçevesinde sorgulanmıştır.

19. yüzyılda medyanın bir endüstri halini alması ve tekelleşme, küreselleşme ile birlikte haberciliğin bozulduğu iddialarının ileri sürülmesiyle, daha önce de ideal bir gazeteciliğin olmadığını çünkü sorunun yapısal olduğunu savunan (Alankuş, 2007: 19) araştırmaların yapılması ve artmasıyla birlikte var olandan daha ideal bir haberciliğin

oluşturulması tartışmaları ortaya çıkmıştır. Yapısal sorunları vurgulayan haber ve gazetecilik pratikleriyle ilgili araştırmalar, haberi, yalnızca olayları aktaran bir olgu olarak değil dünyaya ilişkin bir anlatı olarak görmektedir ve buna göre de haber, bize belirli bir görünüm sunmaktadır. Haber olayları olduğu gibi aktarmaktan çok olaylar, olgular ve bireylerle ilgili bazı tanımlamalar da yapar ve bir şey tanımlandığı andan itibaren de belirli anlamları içinde barındırır. Dolayısıyla haber, gerçekliğin bir yansıması değil gerçekliğin yeniden inşa edildiği bir alandır. Bu çerçevede hak haberciliğinin anaakım haberciliğe getirdiği ortak eleştirilere bakıldığında ise ilk olarak haber değeri meselesi karşımıza çıkmaktadır. Hak haberciliği yaklaşımına göre, günümüzde geçerli ve yaygın olan habercilik pratiklerinde hak ihlalleri bir haber değeri taşımamaktadır. Haberin güncelliğine yapılan vurgu sonucunda, üzerinde durulması gereken ve toplumsal alana taşınması gereken kadın cinayetleri gibi olgular bir olay olarak ortaya çıkmadıkça gündeme getirilmemektedir. Bir diğer sorunlu nokta ise haber kaynaklarının belirlenmesiyle ilgilidir. Çünkü anaakım habercilik pratiğinde politikacılar, bilim insanları, konuyla ilgili uzmanlar daha genel ifadeyle toplumda belirli bir konumu sahip bireyler ile kurumlar söz sahibi olabilmektedir. Olayın aktörleri ya da yakınları ise, sansasyonel bir durum varsa ya da birincil haber kaynaklarının sözlerini desteklemek ya da bazı durumlarda, gazetenin politikası bakımından eleştirmek için haber kaynağı olarak kullanılmaktadır. Bir diğer sorunlu konu haber anlatısıdır. Tüm bu konularda hak haberciliğinin ortak savlarını şu biçimde özetleyebiliriz: Birincisi anaakım haber medyası için hak ihlalleri haber değeri taşımamaktadır; ikincisi kadınlar, çocuklar, yoksullar gibi mağdunları temsil etmemekte ve ötekiler söz konusu olduğunda görmezden gelmektedir; üçüncü ve sonuncu olarak da ötekiler çoğunlukla suçlu/fail ya da kurban/nesne olarak habere dahil edilmektedir (Alankuş, 2007: 21). Sonuncu eleştiri daha çok haber anlatısını oluştururken kullanılan sözcükler, fotoğraf seçimi, ana başlığın, alt başlıkların ya da spot girişlerin oluşturulması, haberin hangi sayfada yer alacağına kararını gibi haberin yapısıyla

ilgilidir. Bu durumda, anaakım haber medyasının öteki'lere hem yer vermediğinde hem de haberleştirdiğinde hak ihlali yaptığını söylemek mümkün hale gelmektedir.

Yaygın habercilik anlayışına getirilen eleştiriler göz önüne alındığında hak haberciliğinde haber, gerçekliğin içinde, orada duran bir olgu değildir; haber nesnel değildir ve toplumsal bir inşa ve çeşitli çıkarların mücadele alanıdır. Hak haberciliğinde olay ve olgular evrensel değil ilişkiseldir. Adından da anlaşılacağı gibi haklara önem veren bir haberleştirme biçimi taraf tutmayı da beraberinde getirir, çünkü hak ihlaline uğrayan taraflar ve ötekiler lehine habercilik yapar ve ihlalleri belirtmekle kalmaz bunu tartışmaya açar, sürdürür. Tüm bunlarla birlikte okuyucu, izleyici ve dinleyiciyi haklarının bilincine varmaları ve onları kullanmaları doğrultusunda harekete geçiricidir.

Bu noktada çocuklar, haberlerde önemli derecede hak ihlaline uğrayan ve lehine haber yapılması gereken bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü çocuklar haberlerde yeterince yer almamakta, görüşlerine başvurulmamakta, yer aldıklarında ise olumsuz biçimde temsil edilmekte, mağdur/kurban olarak konumlandırılarak sansasyonel bir dil kullanılmakta, güldürü unsuru olarak yer almaktadırlar. Birleşmiş Milletler tarafından Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 1989 yılında kabul edilmesi, çocukluk sosyolojisi alanında çocukluk kavramının yeniden tartışılması ve hak haberciliğiyle ilgili tartışmalarla birlikte çocuğu odağına alan bir habercilik anlayışı da gündeme gelmiştir. Hak haberciliği çerçevesinde sayılan haberleştirme pratiklerinin çocuklar için de geçerli olduğu vurgulanmakta ve çocuk odaklı habercilikte çocuklar, birer özne olarak kabul edilerek kendilerini ilgilendiren konularda, haber kaynağı olarak sözlerine başvurulması gereken bireyler/yurttaşlar olarak görülmektedirler. Çocuğu odağına alan bir haberleştirme otistik çocuklar için de çok önemlidir. Çünkü otistik çocukların medyada temsil biçimleriyle ilgili yapılan çalışmalar otistik çocukların birçok hak ihlaline uğradığını ortaya koymuştur. Bu anlamda otistik çocuklar, hem çocuk oldukları hem de otistik oldukları için çifte ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bir yandan diğer çocuklar

gibi yeterince temsil edilmemekte, temsil edildiklerinde ise olayın mağduru/kurban olarak yer almakta, hem çocuk hem de otistik olarak görülmelerinden dolayı sözleri hiçbir şekilde haberlerde yer almamakta bir yandan da otistik olmalarından dolayı anormal olarak damgalanmakta, her biri kendine özel olmasına rağmen hepsi olumsuz özellikler içine hapsedilerek homojenleştirilmekte ve dışlanmaktadır. Medyanın, otizmle ilgili temsillerinde, genel olarak belli metaforları kullandığı ve otizmin 1943 yılında Leo Kanner tarafından ilk adlandırılışından bu yana bilimsel açıklamalar tarafından kurulan baskın anlatısını, yeniden ürettiği çeşitli çalışmalarda bulgulanmıştır. Medya söylemlerinde baskın anlatı karşısında “otistik kültür” içinden çıkan ve 1990’lardan sonra gelişen nöroçeşitlilik (*neurodiversity*) hareketi kapsamında savunulan karşı anlatılar ise yer almamaktadır (Wahl, 2002; Broderick ve Ne’eman, 2008; Sarret, 2011). Bir taraftan da birçok araştırmacının belirttiği üzere, haber söyleminde belli kaynaklar haber çerçevesini oluşturmakta, konuyla ilgili otorite olarak kabul edilen uzmanların tanımları yaygın olarak dolaşıma sokulmaktadır (Hall vd. , 1978; Molotch ve Lester, 1981; Van Dijk, 1988). Bu durum da, konuyla ilgili uzman ve otorite olarak görülmeyen tarafların görüşlerinin, medyada yer bulmaması sorununu beraberinde getirmektedir. Otizmle ilgili haberlerde de, benzer şekilde, otizmlilerin, özellikle de otizmliler ve otizmlilerle yakınlarının ifadelerinin medyada yer bulamadığı görülmektedir (Boyce, 2006; Kaufman, 2010; Lawlor, 2010; McKeever, 2012; Kang, 2013). Bu çerçevede, otizmle ilgili haberlerde otistik çocukların, damgalanma, homojenleştirme ve sansasyonelleştirme yoluyla ayrımcılığa uğraması ile çocukların ve yakınlarının otizmi yaşama/deneyimleme ve otizmi tarif etme biçimlerinin medyada yer almaması, bir diğer deyişle, medyanın otistikleri ve yakınlarını dışlayan bir otizm anlatısı inşa etmesi bu tezin temel sorununu/problemini oluşturmaktadır.

Bu sorun temel alındığında tezin araştırma bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak otizmle ilgili haberlerde sorunlar olup olmadığı, ne tür sorunlar olduğu, otizmin

medyada temsiliyle ilgili literatürde ortaya çıkarılan bulgularla hangi yönlerden paralellik gösterdiği ya da hangi noktalarda literatürden farklılaştığını ortaya koyabilmek için otizmle ilgili haberler toplanarak analiz edilmiştir. Bunun için seçilen Sabah, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinin internet haber sayfalarında 2008 ve 2015 yılları arasında bir tarama gerçekleştirilmiş ayrıca yine aynı yıllardaki Nisan ayları gazetelerin basılı nüshalarında taranmıştır. Taramanın 2008 yılından başlatılması, otizm ve medyayla ilgili uluslararası literatürde, 2008 yılında Wakefield ve arkadaşlarının yayınladığı bir makale sonucu otizm ve aşı tartışmalarıyla birlikte otizmle ilgili haberlerin medyada daha çok yer aldığına dair bulgulara dayanmaktadır. Basılı gazetelerde de Nisan ayı, otizm farkındalık ayı olduğundan daha fazla habere rastlanacağı varsayımından yola çıkılarak belirlenmiştir. Toplanan haberler vanDijk'ın haber söylem analizi modelinden yararlanılarak otizmin nedenleri, teşhisi, tedavisi, kullanılan haber kaynakları, otistik çocukların ve ailelerin haberlerdeki konumu, otizmin nasıl tanımlandığı ile otistik çocukların haberlerde nasıl çerçevelendiği gibi kategoriler bağlamında analiz edilmiştir. Nitel analizi tamamlayıcı bir biçimde nicel analizden de yararlanılmıştır.

Araştırmanın otistik çocuklar ve ebeveynlerinin medya kullanımları ve algılarının araştırıldığı ikinci kısım ile otizm deneyimine sahip ebeveynlerin medyada yer alan otizm haberlerine dair okumalarını içeren üçüncü kısım otizmle ilgili Ankara'da yer alan iki sivil toplum kuruluşunda gerçekleştirilen katılımcı gözlem ile derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Buna göre araştırmanın ikinci kısmında otistik çocuklar ve ebeveynlerinin medya kullanımlarında ve tanımlarında otizm deneyiminin nasıl bir rol oynadığı yine bu alandaki literatürle birlikte değerlendirilmektedir. Bu çerçevede günlük medya kullanımları, hangi medyayı daha çok kullandıkları, hangi amaçlarla kullandıkları, sosyal medyada neler yaptıkları ile ebeveynlerin günlük yaşamlarında medyayı nerede konumlandığı gibi kategoriler çerçevesinde incelenmiştir.

Otizme dair haberlerin alımlanmasını içeren araştırmanın üçüncü kısmında ise otizm deneyimine sahip ebeveynlerin haber metinlerindeki otizm söylemini nasıl açışladıkları, bu haberler karşısında neler hissettikleri ve ne tür okumalar yaptıkları, bu okumaları yaparken nerede konumlandıkları ile okumalarında hangi unsurların rol oynadığı değerlendirilmektir. Bu değerlendirmede Stuart Hall'ın hegemonik okuma, müzakereci okuma ve muhalif/eleşirel okuma ayırımından yararlanılmıştır.

Haber çalışmalarının üç ayağından biri olan izleyici çalışmaları içinde alımlama, iletişim araştırmaları içindeki varlığı yadsınamasa da, uzun zaman medya araştırmaları alanının kıyısında kalmıştır. Yine de son zamanlarda, izleyici çalışmaları, araştırmacılar arasında ilgi konusu olmaya başlamıştır. İzleyici çalışmalarının derinleştirilmesi, genel olarak kitle iletişimini anlamada yeni yollar önerebilir (Jensen, 2005: 157). Wahl'ın belirttiği üzere, akıl hastalığı ya da diğer engellilikler üzerine çocuklarla yapılan hiçbir araştırma, engelli çocukların bu konudaki görüşleri ile onlara akranları tarafından nasıl davranıldığına ilişkin görüşlerinin ne olduğunu bulgulamaya çalışmamıştır. Bu açıdan böyle bir çaba, literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır (2002: 149). Tam da bu noktada, medya ve izleyici çalışmaları Türkiye'de bu kadar az sayıdayken, toplum tarafından engelli ya da "anormal" olarak kabul edilen farklılıklara dair bir deneyime sahip izleyicileri dâhil eden ve onları aktif bir konuma yerleştiren bir çalışma, medya ve izleyici tartışmalarına farklı bir açılım getirebilir. Bir yandan da Türkiye'de medya ve otizm ve otistik çocuklara dair bir çalışmaya rastlanmazken; tıp, psikoloji, eğitim gibi farklı disiplinler içinde gerçekleştirilen otizm çalışmalarında farklı bir perspektif olarak nöroçeşitlilik yaklaşımının yer almaması bu çalışmayı alanında önemli hale getirmektedir. Bu çerçevede bu çalışma otistik çocukların ebeveynlerinin otizm haberleriyle ilgili görüşlerine yer vererek haberlere dair farklı okumaların üzerinde durması bakımından ve hak temelli bir perspektiften otizmi bir kimlik olarak kabul eden yaklaşımlara da işaret ederek otistik çocukları bir özne olarak görmesi bakımından önem

taşımaktadır. Ancak burada hemen altının çizilmesi gereken bir husus bu tezin sınırlılığıyla ilgilidir. Çalışmada her ne kadar çocuk haklarına, özellikle de çocukların kendilerini ilgilendiren meselelerde onların görüşlerini almayı içeren katılım hakkı benimsense de bazı kısıtlılıklardan dolayı otistik çocukların kendileriyle görüşme yapılamamıştır. Buna yol açan en önemli unsurlardan biri zaman kısıtlılığı olurken bir diğeri ise maddi olanakların kısıtlılığı olmuştur. Bunun dışında otistik çocukların iletişim kuramayacağına ve onların kolay zarar görebilen bireyler olduğuna dair görüş ebeveynler tarafından fazlaca benimsendiğinden çocuklarıyla görüşme yapılması konusundaki isteksizlikleri ile yine tam da bu nedenle otistik çocuklarla yeterli zaman geçirememek tezin kısıtlılığında rol oynayan diğer etmenler olmuştur. Ancak bu kısıtlılığı biraz olsun aşabilmek için hem otizmle ilgili haberlere hem de ebeveynlerin anlatılarına karşı, otistiklerin kendi içinden çıkan nöroçeşitlilik hareketinin savları doğrultusunda eleştirel bir konum benimsenmiştir.

Tezde, otizmi deneyimleyen ebeveynlerin otizmle ilgili haberleri nasıl alımladığını ortaya koymak ve alımlama sürecinde farklı okuma türlerinin analizini yapmak tezin sorunu bağlamında önemli görülmektedir. Buna göre otizmle ilgili haberlerde, otizmin nasıl tanımlandığı ile otistik insanların nasıl çerçevelendiği konusunda, otizm deneyimine sahip insanların ne düşündüğü haberin yapısıyla bağlantılı olarak ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Böylece otizmle ilgili medya metinlerinin açılmasının ardından medya metinlerindeki otizm anlatısının hak haberciliği çerçevesinde içerdiği sorunlara işaret etmek ve bu yolla medya metinlerinin otizmlilerin ve otizmlilerin yakınlarının deneyimlerini ve ifadelerini dışlamayan bir otizm anlatısı inşa etmesi gerektiği fikrine katkı sağlamak bu tezin amacını oluşturmaktadır.

Tezin ilk bölümünde çalışmada kullanılan kavramlar ve yaklaşımlara dair bir çerçeve oluşturulmaktadır. Bölümün ilk kısmında hak haberciliğinin ortaya çıkmasına yol açan yaygın habercilik anlayışına getirilen eleştiriler, bu eleştiriler sonucunda hak

haberciliğinin ortaya koyduğu yeni habercilik anlayışının özellikleri ile bu tez açısından özellikle önemli olan çocuk odaklı habercilik anlayışına yer verilmiştir. Çocuk odaklı haberciliğin dayandığı çocuklara dair sözleşme ile yeni çocukluk anlayışı çerçevesinde, bu yaklaşımın neden otizm ve otistik çocukların haberleştirilmesinde önemli olduğu tartışılmıştır. Birinci bölümün ikinci kısmında yine tez için çok önemli olan izleyici kavramı iletişim araştırmaları alanındaki çeşitli teoriler bağlamında tartışılarak aktif izleyiciye vurgu yapan Kültürel Çalışmalar yaklaşımının bu tez için önemine değinilmiştir. Bu yaklaşımın izleyici kavramı, kültürel çalışmalar içinde gerçekleştirilen temel araştırmalara dayanılarak yer verilmiştir. Bu tezde de haber alımlaması gerçekleştirildiği için haber alımlamasıyla ilgili literatürdeki araştırmalara da önem verilerek ayrı bir alt başlık etrafından araştırmaların ulaştığı bulgular değerlendirilmiştir. Son olarak da alımlama çalışmalarına getirilen çeşitli eleştiriler, yaklaşım içinden verilen yanıtlarla birlikte ele alınmıştır. Dünyada oldukça karmaşık bir mesele olarak varlığını hissettiren ve uluslararası alanda oldukça sert tartışmaların yer aldığı otizm ise birinci bölümün son kısmını oluşturmaktadır. Bu kısımda öncelikle otizmin farklı tanımlarını içeren yaklaşımlar tartışılmaktadır. Tıbbi yaklaşım ki bu, otizmle ilgili baskın anlatıdır, engellilik yaklaşımı ve nöroçeşitlilik yaklaşımı bu kısımda savundukları ve karşı çıktıkları savlar bakımından tartışılmaktadır.

Tezin ikinci bölümü araştırmanın tasarımı ve kullanılan yöntemlerin tartışmasını kapsamaktadır. İlk olarak medya antropolojisi alanı, tarihsel kaynakları ve yararlandığı yöntemlerle birlikte anlatılmaktadır. Etnografya bu kısmın odağında yer almaktadır. İkinci kısımda ise araştırma için kullanılan etnografik yöntemin uygunluğunun gösterilmesi bakımından otizmle ilgili gerçekleştirilen etnografik çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü kısım ise araştırmanın tasarımıyla ilgili bilgileri içermektedir. Dördüncü ve son bölümde ise araştırmacının alan içindeki ve dışındaki araştırmayla ilgili etkinliklerinin bir özeleştirisi etnografya literatürüyle birlikte yapılmıştır.

Üçüncü bölümle birlikte tezin araştırma verilerinin değerlendirilmesi ve otistik çocuklar ve ebeveynlerinin medyaya dair kullanım ve algılarıyla ilgili bulguların tartışılmasına geçilmiştir. Bu bölümde otistik çocukların ve ailelerinin hem günlük hayatlarındaki hem de otizmle ilgili olarak hangi medyaları, hangi amaçlarla kullandıkları, sosyal medyayı neden ve nasıl kullandıkları, medya kullanımında ve algısında otizmi deneyimlemenin ne anlama geldiği gibi meseleler konuyla ilgili literatürle birlikte ele alınmıştır. Bu bölümün ana vurgusu, otizmin bir deneyim olarak medya kullanımlarında diğer unsurların yanında büyük rol oynadığıdır.

Tezin dördüncü ve son bölümü ise, otistik çocuklar ve ebeveynler ile otizmi bir kimlik olarak inşa eden nöroçeşitlilik anlatısının haber medyasından dışlanma biçimleri ile ebeveynlerin haber söylemlerini hangi noktalarda dışlayıcı bulduğu ve bulmadığını ortaya çıkarmaya yönelik biçimde kurgulanmıştır. Bu noktada haber söylemindeki dışlama stratejileri ele alınarak haberlerde, otizmin hangi anlatısının yeniden üretildiği ile ebeveynlerin bu haberleri hangi konulardan ve neye göre okudukları saptanmaya çalışılmıştır. Elbette bu bölümde de bir önceki bölümde olduğu gibi hem otizmle ilgili medyada temsil hem de izleyici çalışmalarıyla birlikte bulgular değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümü, elde edilen bulguların medya, otizm ve izleyici bakımından tartışıldığı sonuç ve öneriler takip etmektedir. Belki de en başta burada belirtilmesi gereken ise elde edilen bulguların yalnızca bu tez kapsamında görüşme yapılan ve katılımcı gözlem esnasında temas edilen bireylerle sınırlı olduğunun akılda tutulmasıdır. Bu tez kapsamında herhangi bir genellemeye gidilmek amaçlanmamakla birlikte, Höijer'in (2005) belirttiği gibi tek bir araştırmadan değil ama büyüyen bir medya ve izleyici külliyyatından belki yıllar sonra, genel bir sonuç çıkarılması bakımından bu çalışma da katkıda bulunmuş sayılacaktır. Bu tezin medyayla ilişkisinden bağımsız olarak küçük bir amacı da otizme başka bir yolla da bakılabileceğini göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA ve OTİZM: KAVRAMLAR, TANIMLAR ve YAKLAŞIMLAR

1.1. Habercilikte Yeni Yönelimler ve Hak Haberciliği

1.1.1. Liberal Habercilik Anlayışının Eleştirisi

Üzerinde uzlaşmış tek bir haber tanımı olmamakla birlikte medya çalışmalarındaki farklı yaklaşımlar içinde haber farklı biçimde tanımlanmaktadır. Anaakım olarak bilinen liberal çoğulcu yaklaşım içinde haber gerçek yaşamda olup biteni olduğu gibi yansıtan bir olgu olarak görülürken eleştirel yaklaşım içinde toplumsal olarak oluşturulan bir söylem olarak kabul edilmektedir. Medyanın dördüncü güç olarak görüldüğü liberal çoğulcu yaklaşım içinde gazeteci haberleştirdiği olaylara nesnel ve tarafsız bir şekilde yaklaşarak yansız ve dengeli bir tutum gözetmelidir. Dolayısıyla haber bu gelenek içinde gerçeklerin olduğu gibi aktarıldığı araçlar olarak tanımlanırken gazeteci de gerçeği ortaya çıkararak olduğu gibi aktaran profesyonellerdir. Böylece Hackett'in (1998) belirttiği gibi bu bakış açısında haberin bir ayna işlevi görerek olayları olduğu gibi yansıttığı kabul edilmektedir.

Aralarında farklılıklar olmakla birlikte kabaca söylendiğinde, eleştirel yaklaşımların liberal çoğulcu yaklaşımın haberi gerçeği olduğu gibi yansıtacağı kabulüne karşı çıkmaktadırlar. Ayrıca eleştirel yaklaşımlar haberi bir ideoloji olarak görmekte ve dinsel, etnik, sınıfsal farklılıklar ile toplumsal cinsiyet farklılıklarına dayalı güç ilişkilerinin eşitsizliğini altını çizmektedirler. Böylece haberlerde tüm çıkarların aynı oranda ve biçimde temsil edildiği görüşünü reddederler. Bu iki yaklaşım arasındaki bir diğer fark ise liberal çoğulcu yaklaşımın siyasal yapıları birbirinden ayrı biçimde değerlendirirken eleştirel yaklaşımın toplumu bir bütün olarak kavramasıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi eleştirel yaklaşımlar da kendi aralarında farklılaşmaktadır. Örneğin Ortodoks Marksist yaklaşım içinde haber egemen sınıfın

çıklarının bir yansıtıcısı olarak görülmektedir. Schudson (1994: 310) kapitalist ekonomi içinde bir ürün olarak ortaya çıkan haber anlamak için ekonomi politik yaklaşımın kullanılabileceğini söyler. Bu çerçevede ekonomi politik yaklaşım kurumun ekonomik yapısı ile bir çıktı olarak haber arasındaki ilişkiye odaklanır ve tekelleşme, medya sahipliği, medyanın finans sektörüyle ilişkisi gibi konular ele alınır. Bu noktada ekonomi politik yaklaşıma çeşitli eleştiriler de olmuştur. Bunlar biri haberin içeriğini analiz etmemesi ve diğeri ise izleyiciye dair bir şey söylememesi olmuştur (İnal, 1996). Kültürel çalışmalar yaklaşımıyla birlikte hem haber içeriğinin analizi hem de izleyici birlikte ya da tek çalışılmaya başlanmıştır. Ancak bunu söylemek eleştirel ekonomi politiğin önemsiz olduğunu söylemek anlamına gelmemektedir. Çünkü bu iki yaklaşımı birbirlerinin boşluğunu dolduran yaklaşımlar olarak görmek daha doğru olacaktır.

Hall vd.'ne (1978: 53) göre haber basitçe olayların aktarıcısı olmaktan ziyade daha çok sistematik bir sınılamaya ve toplumsal olarak oluşturulan kategorilere göre konuların ve olayların seçimiyle başlayan karmaşık bir süreçtir. Bu anlamda kültürel çalışmalar yaklaşımı içinde haber, liberal çoğulcu yaklaşımdaki gibi gerçeklerin yansıtıcısı değildir. Hallin (2005: 294) haberin sadece dünyada olup biteni anlatmadığını belirtmektedir. Haber bir yandan olaylar ve olgularla ilgili bilgiler içerirken bir yandan da dünyadaki olaylarla ilişkimizi, biz ve ötekilerle ilgili tanımlamalar da yapar (Tuchman, 1978; Hallin, 2005).

Yukarıda söylendiği gibi haber belirli seçimleri de beraberinde getirir. Örneğin her olay haber olamaz, öyleyse bir olayı haber yapan nedir? Hangi olaylar değerli görülmektedir? Habere konu olan olayların değeri aynı mıdır? Haber olan olaylardan hangileri öne çıkarılmalıdır? Bu ve daha fazla sorulara alan içinden de birçok yanıt gelmiştir. Bu noktada neyin iyi haber olduğuna dair haber değerini belirleyen profesyonel ideoloji ile birlikte haberin üretim süreci de başlar. Günlük hayatı sekteye uğratan, beklenmedik ve nadir olaylar (Hall vd., 1978; Galtung ve Ruge, 1981) haber değeri

taşıırken şiddet, sıklık, anlamlılık, az bulunurluk, süreklilik, tutarlılık, kültürel uygunluk gibi niteliklerin de olaya haber değeri kazandırdığı vurgulanmaktadır. Ayrıca elit devletler ve bireylere dair negatif olaylar da haber değeri taşımaktadır (Galtung ve Ruge, 1981). Ancak Schudson'un (1994: 310) belirttiği gibi haber sadece olayların sistematik biçimde seçiminden ibaret değildir. Çünkü haberin yapısını anlayabilmek için bu seçilen haberlerin sunumu da önemlidir. Bu bakımdan negatiflik, şiddet, beklenmediklik, nadir olma gibi ölçütler olayın haber değerini belirlerken tarafsızlık, nesnellik ve dengelilik gibi ilkeler de olayların sunumunda etkili olmaktadır. Nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik ölçütlerinin gazeteciliğin meslek ilkeleri olarak ortaya çıkışı tarihsel olarak taraflı siyasi basından ticari basına geçiş sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu süreç haberin şimdiki yapılanmasının temelini de oluşturan bir süreç olmuştur.

19. yüzyılda belirli bir siyasi görüşü savunan gazeteler siyasi partilerin oluşumuyla birlikte taraflı hale gelmişlerdir ve o dönemde gazete giderleri de destekledikleri siyasi parti tarafından karşılanılmaktaydı. Buna bağlı olarak da bu gazetelerde siyasi parti liderlerinin tartışmaları yer almaktaydı (Tuchman, 1978). 1830 öncesinde gazeteler daha çok tüccarlara ve siyasi partilerden kimselere hitap etmekteydi çünkü işçiler ve orta sınıf için gazete oldukça pahalıydı ve düzenli çıkmıyordu. Gazetelerin düzenli çıkmasını ve herkese ulaşmayı amaçlamasını sağlayan gelişme ise 1930'larda ortaya çıkan "metelik basın" (penny press) olmuştur (Hallin, 2005). Bu amaçla çıkmaya başlayan ilk gazete de 1933 yılında basılan New York Sun gazetesidir. Teknolojik gelişmeler ve reklam gelirleriyle birlikte gazeteler satılabilir hale gelmiştir ve bu noktada tirajı arttırmak önemli olduğundan daha çok satabilmek için daha çok kesime hitap etmek amaçlanmıştır. Bu noktada Sun gazetesi buna yönelik olarak haberi de yeniden tanımlamıştır. Yine siyasi konulara yer vermekle birlikte sıradan insanların günlük yaşmalarından hikayeleri sansasyonel biçimde haberleştirmiştir (Tuchman, 1978). Gazetelerin siyasi partilerden bağımsız hale gelmesiyle birlikte reklamın basın gelirlerini karşılar hale gelmesi haberin

yapısını ve gazeteciliği de etkilemiştir. Bunun en önemli gelişmesi de gazeteciliği profesyonelleşmesi olmuştur. Murdock'un (1981: 216) da belirttiği gibi, farklı siyasi görüşlerde yer alan okuyucuya ulaşabilmek için gazeteler artık açık biçimde belirli bir siyasi partiden taraf olmayı göze alamamışlardır. Bunu önlemek için de kamu yararı adına çalışma söylemini benimseyerek meşruiyetlerini sağlamak adına da nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik gibi çeşitli ilkeler belirlemişlerdir. Bununla birlikte zaman ve mekan kısıtlılığı, bütçe sınırlılıkları, izleyiciye bilgilendirici ve eğlendirici hikayeler üretme gereksinimi, reklamcılara ulaşma amacı gibi nedenlerden dolayı haberin veriliş stratejileri de değişime uğramıştır. Buna göre herkese ulaşmak için diğer gazetelerde yer almayan olaylara ulaşmak ve bunları sansasyonel bir biçimde vermek, tarafsızlığı ve nesnellığı sağlamak adına haberlerin kaynak kişi ve kurumlara dayandırılması gazetecilik pratiği haline gelmiştir. Tüm bu gelişmeler medya çalışmaları içinde gerçekleştirilen haber araştırmalarına da etki etmiştir. Haber üretim süreci ve haberin analiziyle ilgili araştırmalar farklı yaklaşımlar içinde ortaya çıkmıştır. Buna göre liberal çoğulcu yaklaşım içinde haber üretim sürecine odaklanan çalışmalarda gazetecinin özerkliği ve gazetecinin içinde bulunduğu kurumun bu özerkliğe etkisi çalışılırken yine aynı yaklaşım içinde gerçekleştirilen haber metin analizleri de haber içindeki siyasal yanlılığı araştırmışlardır. Eleştirel yaklaşımlar içinde ise haber üretim sürecine odaklanan araştırmalar bu sürecin dinamiklerini ele alırken haber analizleriyle ilgili araştırmalar haberin yapısı ve yapısal yanlılığı üzerinde durulmuştur.

Liberal çoğulcu yaklaşım içinde gerçekleştirilen haber üretim süreci ve haber metin analizlerine birçok noktada eleştiriler getirilmiştir. İlk olarak haber üretim süreciyle ilgili araştırmalarda sürecin kontrolünün gazetecinin elinde olduğu (Curran vd., 1991: 240) varsayımı eleştirel akademisyenler tarafından eleştiriye uğramıştır. Buna göre bu tür araştırmalarda gazetecilik pratikleri üzerindeki kurumsal ve mesleki baskıların görmezden gelinerek gazetecinin özerkliği ve karar alma gücünün vurgulanması

(Schudson, 1994: 310) ve medya kuruluşlarının kar eden birer kapitalist işletme olduklarının gözardı edilmesi (İnal, 1994: 164) nedenleriyle medyayı toplumsal bağlamından ayırdıkları yönünde eleştirilmişlerdir. Örneğin ekonomi politik yaklaşım içinde gerçekleştirilen çalışmalarda medya kurumları ekonomik ve siyasal yapılarla ilişkili biçimde ele alınmıştır. Buna göre medya içeriklerinin medya kurumunun ekonomik yapısı tarafından belirlendiği (Curran vd., 1991: 239) ve bu ilişkiler nedeniyle medya kurumlarının çıkarlarının sistemin devamlılığının sağlanması yönünde olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda Murdock (1981: 208), medyanın ekonomi politikası ile haber üretim sürecini ilişkilendirerek haberlerde siyasi olayların yer verilmesinde iktidar sahiplerinin durum tanımlarıyla örtüşen tanımlamaların kullanıldığını belirtmiştir.

Haberin gerçekliğin yeniden inşa edildiği bir olgu olduğunu söyleyen fenomenoloji içinden gerçekleştirilen araştırmalar ise bu süreçte gazetecilik pratikleri üzerinde durarak gazeteci-kaynak ilişkisini sorunlaştırmışlardır. Tuchman bu alanda önemli bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Tuchman Tuchman (1978: 20-23) Haberin örgütlenme biçimine odaklanır bireysel olarak gazeteciye değil. Zaman, mekan ve kaynak sınırlılığını vurgular ve bunun çeşitli haber biçimlerini ürettiğini söyler. Tuchman beş haber kategorisi belirlemiştir. İlki bilgilendirme amaçlı olan sert haber (hard news) önemli ve daha çok politik meseleleri kapsamaktadır. İkincisi ise ilkinin göre daha magazinelle olayları içeren hafif haber (soft news) ise merak uyandırmaya dayanmaktadır. Üçüncü haber kategorisi ise zaman baskısının daha çok hissedildiği ve kaynaklara hemen ulaşmayı gerektiren kısa haberdir (spot news). Bu haber biçiminde gazeteciler beklenmedik bir olayla karşı karşıyadır. Bunu takip eden dördüncü haber tipi önceki olaylarla ilgili yeni bilgilerin verildiği gelişen haber (developing news) ise son dakika haberleridir. Önceden planlı haberleri anlatan süren haber (continuing news) ise Tuchman'ın beşinci haber tipidir. Gazetecilerin olay çıktığı anda olay yerine hızlı biçimde ulaşabilmeleriyle ilgili olarak zaman ve mekan kısıtlılıkları gazetecilerin habere anında ulaşabilmesi için ağ biçiminde

yayılmamasını gerektirmiş ve haberin yapılanmasında önemli rol oynamıştır. Gazetecilerin karşılaştığı zaman ve mekan baskısı onların adliye, meclis gibi temel yerlerde sürekli bulunmalarını gerektirmiştir. Bunun sonucunda da polis/adliye haberleri, siyasi haberler gibi haber kategorileri ve polis-adliye gazeteciliği, diplomasi muhabirliği gibi pratikler ortaya çıkmıştır. Bir diğer sonucu ise bu kurumların sözlerinin haberlerde dolaşıma girmesi olmuştur.

Haber toplumsal bir inşaa olarak kabul eden Molotch ve Lester (1981) da gazeteci-kaynak ilişkisine bakarak kendi tipolojilerini geliştirmişlerdir. Araştırmacılar öncelikle habere konu olan olayların üç aktörünü belirleyerek işe başlamışlardır. Birincisi olayı belirleyen haber teşvikçileri (news promoters), haber teşvikçilerinin verdiği malzemeyi yayımlayan haber aktarıcıları (news assemblers), üçüncü ve sonuncusu da haberlerin tüketicileri olarak okuyucu/izleyicilerdir. Buna göre haberin kasıtlı olup olmaması ve haber teşvikçileri dedikleri haber kaynaklarının aynı zamanda olayın aktörü olup olmadıklarına göre rutin haberler, kazalar, skandallar ve tesadüfi haberler olmak üzere beş tip haber belirlemişlerdir. Buna göre rutin haberler ve skandallar kasıtlı olaylara dayanmaktadır. Ancak rutin haberlerde haber teşvikçisi aynı zamanda habere konu olan olayın aktörüken skandallarda böyle bir durum geçerli değildir. Kazalar ve tesadüfi haberler kasıtlı bir olaya dayanmazlar. Ancak tesadüfi haberler, rutin haberlerle benzer biçimde haber teşvikçisinin aynı zamanda olayın da aktörü olduğu haberlerken; kazalar da haber teşvikçisinin aynı zamanda olayın aktörü olmaması noktasında skandallarla ortak bir nokta paylaşırlar (Molotch ve Lester, 1981: 121, 126-132). Burada yazarların vurguladığı önemli bir nokta gazetecilerle kaynakların ortak çıkarlarının haberin oluşmasını sağladığı ile gazetecilerin kendi sürekli rutin kaynakları olmakla birlikte haber teşvikçilerinin kendi olaylarını dolaşıma sokmak amacıyla kendi aralarında da bir mücadele içinde olduğudur. Tam da bu noktada liberal çoğulcu yaklaşım ile örtüşmelerinden dolayı eleştiriye uğramışlardır. Çünkü liberal çoğulcu yaklaşımda

gazetecilerin bilgi alabilmek için toplumdaki kurumlara, kurumların da görüş ve çalışmalarını halka iletebilmek için gazeteciye ihtiyacı olduğu noktasından hareketle gazeteci ve kaynak ilişkisi karşılıklı bir bağlılığa dayandırılmaktadır. Molotch ve Lester da haber içeriğinin oluşumunu gazeteci ile haber teşvikçisinin ortak gereksinimlerine dayandırdıkları için haber üretim sürecinde rol oynayan diğer faktörleri göz önüne almamaları noktasında eleştirilmişlerdir. Dolayısıyla haber üretim sürecini ekonomik, toplumsal ve siyasi bağlamından yalıtarak ele almaları sorunlu görülmüştür.

Kültürel çalışmalar yaklaşımının önemli isimlerinden biri olan Stuart Hall ise konuya gazetecilerin anlamlandırma pratikleri açısından yaklaşmıştır. Hall haber söyleminin gazeteciliğin günlük içinde oluştuğunu ve haber üretim sürecindeki zamansal ve mekansal kısıtlılıkların kaynakların görüşlerinin habere dahil edilmesine neden olduğu konusunda Molotch ve Lester'la hemfikirdir. Ancak gazetecilerin yazarların diliyle söylenirse haber aktarıcılarının sadece olayları aktarması noktasında Hall daha farklı düşünmektedir. Buna göre Hall vd. (1978: 56), haber kaynaklarını “birincil tanımlayıcılar” olarak ele alırken gazetecileri profesyonel normlar içinde olay ve olguları yeniden anlamlandıran “ikincil tanımlayıcılar” olarak görmektedirler. Bu bağlamda gazetecilere biçilen pasif rol yerine onları daha aktif bir konuma yerleştirmişlerdir.

Böylelikle haber üretim süreciyle ilgili yapılan çalışmalar bir yandan profesyonel gazetecilik kodlarının sorgulanmasını bir yandan da liberal çoğulcu yaklaşımda savunulduğu gibi haberin bir “gerçek” olmaktan ziyade gerçekliğin inşası olduğu anlayışını tartışmışlardır. Haberin olgu ve olayları anlamlandırma stratejileri üzerine yapılan metin analizleri de bu bağlamda önemli görülmektedir.

İdeoloji ve iktidarın söylem alanında kurulması tartışmalarıyla birlikte haberin dili de analizlere dahil edilmeye başlanmıştır. Bu konuda eleştirel yaklaşımların dili ele alışları ve anlamın inşasına yaklaşımları önemli hale gelmiştir. Genel olarak medyada ve özel olarak da haberlerde bir yandan günlük dil kullanımı öne çıkarken bir yandan da

kendine özgü biçimlenen bir dile de sahiptir. Örneğin televizyon haberlerinde görüntülerden yararlanılırken gazetede fotoğraflar kullanılmaktadır. Gazete haberlerinde başlıklar, puntolar, sayfa düzeni gibi biçimsel olarak anlam vurgulanırken, televizyon haberlerinde ise kullanılan müzik, yakın ya da uzak kamera çekimleri, haber anlatıcısının ses tonlamaları vb ile anlam öne çıkarılmaktadır. Genel olarak söylenirse eleştirel haber çözümlemelerinde dil, gerçekliği olduğu gibi yansıtan bir araç olarak değil, o gerçekliğin inşasında yer alan toplumsal bir pratik olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla haber, anlamın oluşturulmasıyla iktidar mücadelelerinin sürdüğü bir alan olarak görülmektedir. Medya bu açıdan anlamın üretildiği ve değiştirildiği bir alan olarak bu süreçte etkin bir konumdadır.

1.1.2. Hak Haberciliği Nedir?

Günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin gelişimiyle beraber insanların bilgiye erişiminin görece arttığı da söylenebilir.¹ Ancak bilgi artışına rağmen hala haberin doğasının sorunlu olması, haberin ve profesyonel kodların insan hakları bakımından sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu çaba içinde alternatif medya, yurttaş gazeteciliği, sivil gazetecilik, barış gazeteciliği gibi perspektiflerin geliştirilmesi söz konusu olmuştur (Timisi, 2010: 1). Hak haberciliğinin ortaya çıkışında haberin gerçeği olduğu gibi, nesnel, tarafsız bir şekilde yansıtılabileceğini ileri süren liberal haber anlayışını eleştiren çalışmalar (Dursun, 2001; Dursun, 2004; İnal, 1996; Poyraz, 2002) oldukça önemli olmuştur. Bu birikimlerle birlikte son yıllarda ise hak haberciliği

---

¹ Bu konuda yine de sosyoekonomik faktörlerin etkili olduğu ve herkesin bu bilgiye erişemediği sayısal uçurum meselesiyle ilgilenen çalışmalarda tartışılmaktadır. Örneğin çocuklar açısından, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2013 yılı Nisan ayında gerçekleştirdiği "06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Medya" araştırmasının verilerine bakıldığında 06-15 yaş grubundaki çocukların %24,4'ü kendi kullanımına ait bilgisayara sahipken, %13,1'i cep telefonuna ve %2,9'u oyun konsoluna sahiptir. Ayrıca 06-15 yaş arası çocukların bilgisayar kullanım oranı %60,5, internet kullanım oranı %50,8 ve cep telefonu kullanım oranı ise %24,3'tür. Bir başka deyişle çocukların dörtte biri bilgisayara sahip değilken yarısı internet kullanmamakta ve çocukların neredeyse dörtte üçünde cep telefonu bulunmamaktadır. Bu veriler de açık bir şekilde Türkiye'de sayısal uçurumun varlığına işaret etmektedir (Gencil Bek ve Aygün, 2014).

yaklaşımı öne çıkmakta ve haberciliğe eleştirel yaklaşan ve meseleyi hak haberciliği perspektifinden irdeleyen çalışmalar da artmaktadır (Alankuş, 2009; Aygün, 2014; Bilik Yıldırım, 2012; Çankaya, 2009; Çelikkan, 2009; Dursun, 2007; Erdoğan Tosun, 2009; Erol, 2007; Haksever, 2007; Korkut, 2007; Korkut, 2009; Öndül, 2007; Önen, 2009; Samer, 2007; Tokdoğan, 2013). Bir taraftan da Türkiye’de hak haberciliği konusunda gerek yurt çapında gerçekleştirdiği eğitim çalışmaları ve gerekse hazırladığı kitap serileriyle Bağımsız İletişim Ağı - BİA oldukça önemli bir rol oynamakta ve hak haberciliğine olan ihtiyaca alandan bir yanıt oluşturmaktadır.

Haberin insan haklarıyla bağlantısının iki düzeyde işlediğine değinen Dursun’a (2007: 106) göre, insanları adlandırarak, kategorize ederek, sınıflandırarak, belirli temaların içine sıkıştırarak ve belirli konumlara hapsederek “dolaylı ve örtük” bir müdahale gerçekleştirmektedir. İkinci bağlantı düzeyinde ise haberler, insanların evrensel haklarıyla ilgili temsil stratejileriyle, hak kavrayışını ve insan haklarına dair algılayışı sorunlu hale getirmektedir. Haber metinlerinin hak ihlalleriyle dolu olduğu düşüncesinden yola çıkan hak haberciliği, habercilerin profesyonel kodlara bağlı kalarak haber yaptıklarında hak ihlallerine neden olduklarını savunmaktadır. Her ne kadar çeşitli etik ilkeler belirlenmiş olsa da, etik kuralları ihlal etmeyen haber metinlerinin hak ihlallerine neden olabileceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla hak haberciliği, “haberlerdeki hak ihlallerini, ötekileştirmeyi, yok saymayı ortadan kaldırmak için belirli ilkeler, kurallar belirlemekten öte, habercilerin habere ve hak ihlaline bakışını değiştirecek girişimlere ihtiyaç duyduğunun altını çizmektedir” (Baştürk Akça, 2008: 3).

Haber metinlerinde hak ihlallerinin gerçekleşmesinde haberin olumsuz olana değer atfetmesi, akredite kaynaklara bağımlılık² ile insan haklarının insanların eşitliğine vurgu

---

² Hall vd.’nin (1978) medya araştırmaları açısından oldukça önemli olan çalışmalarında, haberlerde kullanılan kaynak kişileri “birincil tanımlayıcılar” olarak adlandırmışlardır. Diğer yandan haber medyası ve birincil tanımlayıcılar arasındaki yapılaşmış ilişki konusunda önemli bir nokta, haber olan olayla ilgili ilk tanımlı bu kaynakların yapmasıdır. Bir başka ifadeyle kullanılan kaynaklar olayı tanımlayarak, olayla ilgili çerçeveyi oluşturmakta ve olaya dair bundan sonraki söylenenler de bu

yapan anlayışına rağmen haberin toplumsal alandaki farklılıkları öne çıkarması bir başka ifadeyle “haber yapısının temeli olan farklılık ilkesi ile insan hak ve özgürlüklerinin gelişmesinin ardındaki eşitlik ilkesi arasındaki uyumsuzluk” etkili olmaktadır (Dursun, 2007: 114-115). Haksever (2007) de haberin yapısından kaynaklı sorunlara işaret ederek hak haberciliğinin önündeki engellerden birinin de küreselleşme olduğunu söylemektedir. “Haberburger” kavramını kullanan Haksever, haberlerin fastfood tarzı yemekler gibi ayaküstü tüketildiğini ama sindirilemediğini belirtmektedir. Haberlerde süreç yerine olaya odaklanması, sıradan insanlar yerine yetkililerin ve ünlülerin kaynak olarak kullanılması, haberin üslubunun açıklayıcı olmak yerine olgusal olması ve haberin amacının sorgulatma ve öğretme yerine tanımlama olması hak ihlallerini de beraberinde getirmektedir (146-147). Böyle bir habercilik anlayışı da kişi ve olayları bağlamından kopararak ele almakta ve hak haberciliğine olanak tanımamaktadır.

Timisi (2010: 2-3) hak haberciliğinin dört temel özelliğini sıralamaktadır. Bunlardan ilki hak haberciliğinin ana akım habercilik anlayışının özgür bir ortamda haberin olgusal, nesnel, tarafsız ve hakkaniyetli olabileceğine dair varsayımına eleştirel yaklaşmasıdır. Buna göre hak haberciliği perspektifinden bakıldığında haber doğal değildir ve gerçeği olduğu gibi aktaramaz. Onun yerine gerçeklik haberde yeniden inşa edilir bir başka ifadeyle haber gerçeğin tercih edilen bir görünümüdür ve son olarak haber hegemonik bir mücadele alanıdır ve bu alanda farklı çıkarılara sahip taraflar mücadele halindedir. İkinci özellik hak haberciliğinin etik ve politik olanı birleştirmesidir. Burada da yine ana akım habercilik anlayışındaki profesyonel kodların eleştirisi söz konusudur. Buna göre haberciliğin profesyonel kodları gazeteciliği ortak iyinin aranmasına ilişkin bir

---

çerçeve içinde kalmaktadır. Hall vd. yapılanmış kaynak ilişkilerinde medyayı birincil tanımlayıcıların durum tanımlarını aktaran ikincil tanımlayıcı konumunda yer almaktadır. İlk bakışta medyanın, profesyonel kodlara uygun olarak, sadece bir aktarıcı olarak habercilik işinin içinde olduğu sanılabilir, ancak durum böyle değildir. Yazarların dilinden söylersek “Medya ne basitçe haberi yapar ne de komplocu bir üslupla söylenirse egemen sınıfın ideolojisini aktarır. Medya açıkça birincil tanımlayıcı değildir, ancak medya ve güç/iktidar arasındaki yapılanmış ilişki içinde, medyaya erişimde öncelikli konuma sahip akredite kaynakların durum tanımlarını yeniden üreterek oldukça önemli ikincil bir rol oynar.” Böylece medya ikincil tanımlayıcı konumundadır (Hall vd., 1978: 59).

kamusal alan olmaktan çıkararak bir uzmanlık alanına indirgemektedir. Statükonun sorgulanmasına izin vermeyerek onu yeniden üretir. Hak haberciliğinin bir başka karakteristiği ise, toplumsal yaşamda ayrımcılığa uğrayan kadınlar, çocuklar, azınlıklar gibi ötekileştirilmiş gruplara pozitif ayrımcılık yaparak onları medyada görünür kılmasıdır. Son olarak hak haberciliğinin özdüşünümsel olmasından hareketle, hak habercisi görünür kıldığı bir toplumsal grupta özdeşleşemez, bu grupta girdiği ilişkiyi ve bu ilişkinin sonuçlarını sürekli sorgulamak durumundadır. Hak haberciliğinin belki de en önemli özelliği olan özdüşünümsellik, sürecin içinde olma bilincini de beraberinde getirir. Bu bilgiler ışığında hak haberciliği üç noktaya işaret etmektedir; hak ihlallerine gözünü kapamamak, “öteki”yi haber yapmak için bir hak ihlalinin konusu ya da faili olmalarını beklememek ve bir haber yaparken hak ihlaline yol açmayan bir habercilik anlayışı (Alankuş, 2007: 22). Hak haberciliğinin bir diğer vurgusu ise, insan haklarını merkezine almakla birlikte bazı kişi ve grupların diğerlerinden daha farklı haklara sahip olduğudur (Timisi, 2010: 1). Bu noktada hak haberciliği perspektifi zemininde insan hakları haberciliği, kadın odaklı habercilik ve çocuk odaklı habercilik alt alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez kapsamında da çocuk odaklı habercilik tezin amacı bakımından uygun bir perspektif sunmaktadır. Bu noktada çocuklar için neden insan hakları perspektifinden ayrı bir hak odaklı habercilik anlayışı geliştirildiği sorusu sorulabilir. Bunun bir nedeni Alankuş’un (2007: 23) belirttiği gibi, evrensel olma iddiasına rağmen, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, beyaz, varıl ve yetişkin erkeğin hak ve özgürlüklerini içermektedir. Bu nedenle kadınlar ve çocuklarla ilgili sözleşmelerin kabul edilmesine gerek duyulmuştur.³ Ve yine bu nedenle toplumsal yaşamda ayrımcılığa

---

³ UNICEF’in (2007: 16-17) çocuk haklarıyla gazetecilik uygulamalarını birleştirdiği programda çocuk haklarının ayrı bir sözleşmeyle düzenlenmesine ihtiyaç duyulduğuna dair bazı nedenler sıralanmıştır. Öncelikle çocuklar ailelerin ya da devletin malı olmaktan ziyade birer bireydirler. Çocuklar hayata tamamen bağımlı varlıklar olarak başlarlar ve bağımsızlıklarını kazanana kadar belli bir bakım güvencesine sahip olmaları gerekir. Bir başka neden çocukların özellikle istismar ve sömürüye karşı hassas olmalarıdır. Bir diğer önemli neden devletin eylemlerinin veya eylemsizliğinin çocukları toplumdaki bütün diğer gruplardan daha fazla etkiliyor oluşudur. Siyasi süreçte çocukların

uğrayan gruplar olarak kadın ve çocuklara, var olan eşitsizlikler nedeniyle, hak haberciliğinin gereklerinden biri olan pozitif ayrımcılıkla yaklaşılması gerektiği düşüncesinden hareketle kadın ve çocuk odaklı habercilik gibi ayrımlara gidilmesi gereksinimi duyulmuştur.⁴

1.1.3. Çocuk Odaklı Habercilik

Türkiye’de çocukların medyada uğradığı hak ihlallerini sergileyen birçok çalışma yapılmıştır. Çocukların medyada temsilini araştıran çalışmalarda, çocukların medyadaki temsil düzeyinin düşük olduğu (Gönden Öktem, 2005; Alankuş, 2007; Yetim ve Yetim, 2008; Şirin, 2011) ve çocukların çoğunlukla olumsuz olaylar söz konusu olduğunda haber olabildikleri (Cangöz, 2005; Gönden Öktem, 2005; Gencil Bek, 2006; Ilgaz Büyükbaykal vd., 2007; Yetim ve Yetim, 2008; Erjem, 2008; Kubilay ve Durna, 2010) bulgulanmıştır.⁵ Bu tür olumsuz haberlerde çocuklar zavallı, acınacak, hastalıklı, engelli, mağdur, çaresiz, aciz, saf ve temiz, minik, küçük, katil, genç hırsız, sokak çocukları olarak etiketlenerek (Gönden Öktem, 2005; Ilgaz Büyükbaykal vd, 2007; Yetim ve Yetim, 2008; Erjem, 2008) medyada çocuklar zayıf, eksik ve aciz olarak temsil edilmekte, buna bağlı olarak da çocukların yetişkinler tarafından denetlenmesi ve korunması gerekliliği vurgulanarak çocukluğa dair egemen paradigmanın yeniden üretildiği görülmektedir. Medya temsil çalışmalarında bir diğer sonuç ise çocukların haberlerde haz, eğlence ve duygusallık çerçevesinde tüketim nesnesi olarak kullanılması olmuştur

---

görüşlerinin nadiren dinlenmesi veya dikkate alınması da çocukların haklarının ayrı bir sözleşmeyle belirlenmesinde önemlidir. Bunun bir sonucu olarak toplumdaki birçok değişikliğin çocuklar üzerinde orantısız ve genellikle olumsuz bir etkisi vardır.

⁴ Burada hemen vurgulanması gereken bir nokta, her ne kadar hak haberciliği insan merkezli bir yaklaşım gibi görünse de, hayvan haklarını da içeren bir hak haberciliğinin geliştirilmesinin önemli olduğudur. Alanda medya ve hayvan hakları arasındaki ilişkiyi sorgulayan çalışmalara, içinde yaşadığımız dünyaya daha bütün bir pencereden bakabilme ve anlayabilme bakımından ihtiyaç vardır.

⁵ Ponte’nin (2005) gerçekleştirdiği çeşitli ülkelerde çocukların medyada nasıl temsil edildiğini araştıran karşılaştırmalı çalışmasının sonuçlarında da benzer bulgu görülmektedir. Buna göre çocukların haberlerde en az temsil edildiği konulardan biri yoksulluk, çocuk işçiliği gibi ekonomik meselelerdir. Gencil Bek’in (2006) gerçekleştirdiği çalışmanın sonuçlarında da benzer bulguların yer alması Türkiye mediasındaki çocuk temsiline dünya ile paralellik göstermesi bakımından ilginçtir.

(Mora, 2007: 457; Yetim ve Yetim, 2008). Söz konusu bu haberlerde, çocukların kimliklerinin teşhir edilmesi, fotoğraflarının kullanılması ve olayların ayrıntılı anlatımlarıyla haber dramatize edilerek sansasyonelleştirilmiştir (Cangöz, 2005; Tosun ve Hanifi, 2005; Kubilay ve Durna, 2010; Nacaroglu, 2011). Böyle bir sunum da olumsuz eylemleri lanetlemenin ötesine geçemeyerek ve olayları bağlamından kopararak sorunların daha geniş toplumsal temelde tartışılmasını ve çeşitli mücadele yolları geliştirilmesini engellemektedir (Çam, 2003: 76). Yine Türkiye’deki medyada çocuk temsili çalışmalarına bakıldığında çocukların haberlerde sesinin yankılanmadığı onların yerine ve onlar adına devlet büyükleri, aileler, öğretmenler gibi yetişkinlerin konuştuğu görülmektedir (Tosun ve Hanifi, 2005; Mora, 2007; Alankuş, 2007). Sonuçta Türkiye’de medya bağlamında çocuklarla ilgili etik ilkeler yetersiz kalmakta (Gönden Öktem, 2005; Binark ve Gencil Bek, 2007; Gencil Bek, 2011)⁶ ve çocuklar da kadınlar, cinsel yönelimi farklı olanlar, engelliler ve azınlıklar ile kültürel gruplar gibi ayrımcılığa uğramaktadırlar (Cangöz, 2005; Gencil Bek, 2006; Alankuş, 2007; Timisi, 2011). Bu nedenle Mine Gencil Bek’in (2011: 43–45) de belirttiği gibi medya profesyonelleri yaş, cinsiyet, sakatlık, ırk ya da etnik köken, dini inanç, sosyal ve ekonomik statü farkına bakılmaksızın medyada çocuklar arasında ayrımcılığı önlemeli ve onurlarının korunması konusunda gerekli duyarlılığı göstermeli, etiket ve sıfatlar yoluyla çocuklarla ilgili olumsuz anlamların oluşması olasılığına karşı duyarlı olmalı, olanaklar dâhilinde çocukların

---

⁶ Örneğin TRT yayın ilkelerinde ve RTÜK’ün medya okuryazarlığı çalışmalarında resmi ideolojiyi ve korumacı mantığı ön planda tutan bir kavrayışa rastlanmaktadır (Binark ve Gencil Bek, 2007: 90–91; Gencil Bek, 2011: 39–40). Doğan Medya Grubu Yayın İlkeleri’nin 7. maddesi ise şöyle demektedir: “Gazete ve dergi çalışanları, kadın ve çocuk hakları konusunda taraftır. Kadına ve çocuğa karşı ayrımcılığa neden olacak, ruhsal ve bedensel açıdan örseleyecek veya rencide edecek haberlere yer verilmez. Kadına ve çocuğa karşı şiddeti önlemeyi amaçlayan yayınlar yapılır” (<http://t24.com.tr/media/editorials/files/YB.pdf.pdf>). Ancak Medya ve Çeşitlilik Kılavuzunun çocukla ilgili ilkeleri daha geniş kapsamlıdır. Medya ve Çeşitlilik Kılavuzunda çocuklarla ilgili yer alan etik ilkeler sektörden, sivil toplum kuruluşlarından ve akademiden ilgili kişilerin katılımıyla hazırlanmıştır (Gencil Bek, 2011: 40). Kılavuzdaki ilkeleri diğerlerinden ayıran en önemli iki özellik ise yalnızca haberi yapan bireylere değil medya kuruluşlarına da sorumluluk yüklemesi ve yalnızca medyada çocukların temsili değil çocukların medyaya katılımını da düzenlemiş olmasıdır (<http://www.tgc.org.tr/COCUK-TR-ENG.pdf>).

medya içeriğine katkı sağlamalarını teşvik etmeli, onların da görüşlerini almalıdırlar. Bu da çocuk hakları perspektifinin benimsenmesi anlamına gelmektedir.

Böylece, hak haberciliği zemininde çocuk hakları perspektifi çerçevesinde gelişen uzun ve zorlu bir mücadele sonucunda, çocukları nesne konumundan çıkararak ve hak sahibi yurttaşlara dönüştüren bir yaklaşım güç kazanmaya başlamıştır (Arcan, 2011: 250). Bu çalışmada da benimsenen “hak temelli” yaklaşıma göre “çocuklar, ne anne babalarının malı ne de merhamet edilmesi gereken aciz objelerdir. Onlar insandır ve kendi haklarının öznelidir” (Unicef, 2007: 18).⁷ Bu haklardan “korunma” ve “katılım” hakkı bu çalışma açısından oldukça önemlidir. Medya ve çocuklar, bu çalışma özelinde otizmli çocuklar, arasındaki ilişkide “korunma hakkı”, çocukların medyanın sömürsünden, sorunlu temsilinden ve etiketlenmesinden korunması bakımından düşünülebilir. Katılım hakkıysa otizmli çocukları ilgilendiren konularda imkânlar dâhilinde otizmli çocukların ya da onlar adına otizmli bir yetişkinin düşüncelerinin de alınması olarak görülebilir.

Çocukluk çoğunlukla biyolojik bir kategori olarak görülmekte ve her yetişkinin “doğal” olarak yaşadığı bir dönem sayılmaktadır. Ancak farklı toplumlar ve farklı tarihsel evrelere ve hatta aynı toplumun farklı kesimlerine bakıldığında farklı çocukluk kurgularına rastlanmaktadır. Dolayısıyla “çocuk nedir?” sorusunu yanıtlamak daha karmaşık bir hale gelmektedir. Başlangıç olarak Franklin (1993: 21–23), çocukluk kavramına dair beş noktanın altını çizmektedir. İlk olarak, çocukluk sabit bir döneme

---

⁷ 20 Kasım 1989’da, Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilerek çocuklara dair haklar dört grupta değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki çocuğun yaşam hakkını ve beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim gibi yaşamak için gereken temel gereksinimleri kapsayan “hayatta kalma hakkı”dır. İkincisi, eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü gibi çocukların potansiyelini arttırmayı sağlayan ihtiyaçlara işaret eden “gelişim hakkı”dır. Üçüncü grup hak, çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürden korunmalarını gerektiren “korunma hakkı”dır. Son olarak ise, çocukların görüşlerini ifade etme ve yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma ile toplumlarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri gerektiğini savunan “katılım hakkıdır” (Unicef, 2007: 17). Madde 12 ve Madde 13 çocukların katılım haklarını düzenlemektedir. 12. Madde çocuğa “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme” hakkı tanıırken, 13. Maddeye göre de çocuğun, düşüncesini özgürce açıklama hakkı bulunmakta ve bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içermektedir <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf>

işaret etmekten ziyade tarihsel olarak değişen kültürel bir yapıdır. İkincisi, yetişkin ve çocuk arasındaki yaş ayrımı çizgisi keyfi bir biçimde çizilmiştir ve tutarsızdır. Üçüncü olarak çocuklar olumsuz bir biçimde yetişkin olmayanlar olarak tanımlanmaktadırlar. Dördüncü bir nokta, çocukluğun kronolojiden çok iktidarla ilgili olmasıdır. Bir başka ifadeyle çocukluk belli bir yaşa işaret etmekten çok bir iktidar ilişkisini belirtme eğilimindedir ve ilk başlarda düşük statüye sahip olanları tanımlamak için kullanılmıştır. Beşinci ve son nokta da çocukluğun oldukça yeni bir icat olmasıdır. Bir taraftan da çocukluk toplumda iktidara sahip olanlar tarafından tanımlanmaktadır. Çocuk veya çocukluğun kavranış biçimi, toplumsal iktidar ilişkisi içinde o toplumda çocuğa tanınan haklar ve çocuklardan beklenen sorumluluklar, çocuklarla ilgili geliştirilen politikalar, eğitim modeli vb. çeşitli konularda belirleyici olmaktadır.

Çocuk ve çocukluk kavramlarını medyayla ilişkilendirirken, çocuk temsillerinin toplumsal çocukluk kurgusundan kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Toplumsal şartlara ve tarihsel bağlama göre değişen çocukluk tanımları olduğunu göz önünde tutmakla birlikte genel olarak çocukluğun, çocuklar tarafından değil ama onlar için ve onlar adına üretilmiş bir kurgu olduğunu söyleyebiliriz. Ariés (1962) ve Postman'a (1995) göre çocukluk modern dönemin bir inşasıdır. Modern öncesi dönemde çocukluk hakkında pek fazla bilgi olmadığı (Öztan, 2011: 16) bir başka ifadeyle ortaçağların feodal toplumlarında çocukların varlıklarına kayıtsız kalınan varlıklar olduğu (İnal, 2007: 16–17) çeşitli araştırmacılarca belirtilmiştir. Çocukluk çalışmalarının önemli ismi olan Ariés (1962: 34) modern çocukluk kavramına yaklaşan bazı çocuk figürlerinin⁸ görülmesine

---

⁸ Bu figürlerden biri çocuk kılığındaki meleklerdir. İkinci tip çocuk, çocukların kökenini simgeleyen sanat ürünlerinde yer alan çocuk İsa'dır. Üçüncü çocuk tipi ise Gotik dönemde ortaya çıkan çıplak çocuk figürleri olmuştur. Ancak görülen bu figürlerden hiçbiri sıradan çocuğu gündelik hayatı içinde resmetmemiştir (Ariés, 1962: 34–35). Bir çocukluk bilincinin oluşabilmesi için önemli olan iki gelişme ayıp düşüncesinin ve bir eğitim anlayışının oluşmasıdır. Postman'a (1995: 16, 18) göre her ne kadar Antik dönemde çocuklara yönelik tutumlar hakkında çok az şey bilsek de ve modern dönemle aynı olmamakla birlikte bir okul fikri söz konusudur. Ancak Ariés (1962: 411) antik dönemin *paideia*'sının Ortaçağ'da yok olduğunu, çocukların ruhsal ve fiziksel gelişimine yönelik bir eğitim anlayışının olmadığını söylemektedir. Postman (1995: 27) da benzer bir bakış açısından yaklaşarak okuryazarlığın gelişimine bağlı olarak yetişkin ve çocuk ayrımı yapılabileceğini belirtirken,

rağmen Ortaçağ'da çocukluğa dair pek bir şey bilinmediğini söylemektedir. Modern çocukluk paradigması, çocuğun yetişkinlerden ayrı bir özne olduğu düşüncesine dayanmaktadır ve çocuklara artık geleceğin kurtarıcıları olarak değer atfedilmektedir (Öztan, 2011: 20). Ancak buradaki öznelik konumu bağımsız bir birey olma olarak anlaşılmalıdır. Çünkü 17. yüzyılla birlikte ortaya çıkan ve çağdaş tanımını şekillendiren çocuk kavramı, çocuğun masumiyetini ve zayıflığını vurgulama noktasında olumsuz bir anlama sahiptir. Küçük ve zayıf görülen çocukların dış dünyaya karşı korunması görevi ise yetişkinlere verilmiştir (Franklin, 1993). Modern çocukluğun bir diğer fark edilen özelliği ise, Fransız Devriminin sosyo-politik yansımalarıyla birlikte çocukların devletin geleceğinin emanet edildiği yurttaşlar olarak görülmesidir. Fransız Devrimiyle birlikte reddedilen Eski Rejime dair her şeyin içinde eskinin çocuk kurgusu da yer almaktadır. Buna göre yeni ulus-devletin modern çocuğu artık millete ve devlete aittir (Öztan, 2011: 26). Modern çocuk tipi ve çocukluk düşüncesi, liberal ulus-devlet içinde biçimlendirildiyse postmodern çocuk ve çocukluk imgesinin de 2. Dünya Savaşı sonrası özellikle 1980 sonrası neoliberal postmodern dönemin küreselleşme aşamasında biçimlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır (İnal, 2007: 34–35). Bu dönemde modern ailenin yerine ondan çok daha kozmopolit bir yapıya sahip olan postmodern ailenin geçmesiyle birlikte artık toplumsallık yerine bireysellik vurgulanarak, çocuklar arasındaki benzerlikler yerine farklılıklar öne çıkmaya başlamıştır (Elkind, 2001: 17).

Çocukluk, sanıldığı gibi masumiyetin ve saflığın temsilinden ziyade, üzerinde gelecek hakkındaki fantezilerimizin ve rakip ideolojik gündemlerin mücadelesinin inşa edildiği bir alandır (Jenkins, 1998). İster Ortaçağ'ın görmezden gelinen geleneksel çocuğu olsun, ister modern dönemde ulus-devlet içinde biçimlenen modern çocuk olsun isterse de 1980 sonrası neoliberal politikaları bağlamında kurgulanan postmodern çocuk olsun yetişkinlerin hedef ve projelerinin bir nesnesi olması (İnal, 2001: 15) ve yaşa

---

Ortaçağ'da böyle bir eğitimin yokluğuna bağlı olarak modern anlamda bir çocukluk kavrayışının yokluğundan bahsetmektedir.

bağlı ayrımcılığa uğraması (Franklin, 1993) tüm çocukların ortak sorunları olarak görünmektedir. Bu ortak sorunlar 1980 öncesi çocukluk üzerine yapılan çalışmalarda da yankılanmıştır. Bu yüzden 1980'ler ve 1990'larda çocuklar üzerine yapılan araştırmalar ve teorileştirmeler eleştirilmeye başlanmıştır. Parson'un sosyalleştirme teorisi ve Piaget'in çocuk gelişimi teorisi gibi daha eski tarihli teoriler, yetişkinleri olgun, rasyonel ve yeterli olarak kavramsallaştırmalarına karşın çocukları "tam insan olmama, tamamlanmamış, eksik ve yetersiz" olarak görmeleri bakımından eleştirilmişlerdir. Sosyologların tartıştığı biçimiyle çocukluk, yanlış bir biçimde doğal, tarihsel olarak sürekli ve evrensel bir kategori olarak ele alınmıştır. Çocukluk yetişkinliğin yokluğu olarak tanımlanmıştır. Buna göre çocukluk yetişkinlikle karşıtlık ilişkisi içinde kavranmıştır. Böylesine bir çocukluk inşası, çocukların yurttaş olmadığı, hatta daha ileri giderek hakları olmadığı, çünkü çocukların tam olamadığı ve dolayısıyla özerk birey olmaya değil, korunmaya ihtiyacı olduğu ve iyi yurttaşlar olarak sosyalleştirilmeleri gerektiği varsayımlarını da beraberinde getirmektedir (Tisdall, 2012: 182).

Çocuk hakları perspektifi çerçevesinde gelişen uzun ve zorlu bir mücadele sonucunda, çocukları nesne konumundan çıkararak ve hak sahibi yurttaşlara dönüştüren bir yaklaşım güç kazanmaya başlamış (Arcan, 2011: 250) ve böylece yeni çocukluk sosyolojisi çalışmaları ortaya çıkmıştır. Bu noktada Prout ve James'in (1997: 8) çocukluk sosyolojisi içinde benimsedikleri yeni yaklaşımın özellikleri, çocuklara hak temelli perspektiften yaklaşan medya ve çocuk ilişkisi çalışmaları açısından da geçerli görünmektedir. Yazarlara göre, çocukluk, biyolojik gelişimden farklı olarak, insanların doğal ya da evrensel bir özelliği değil, toplumların yapısına ve kültürel unsurlarına özgü bir biçimde kurgulanan toplumsal bir inşadır. Çocukluk da sınıf, cinsiyet ve etnik köken gibi sosyal analizin unsurlarından biridir. Karşılaştırmalı ve kültürlerarası araştırmalar, tek ve evrensel bir çocukluk yerine çeşitli çocukluklar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Çocukların sosyal ilişkileri ve kültürleri, yetişkinlerin ilgi ve bakış açılarından bağımsız

olarak kendi hakları içinde çalışılmaya değerdir. Çocuklar toplumsal yaşamın inşasında ve kendi yaşamlarıyla ilgili karar almada aktiftirler ve öyle olmaları da gerekir. Bir başka ifadeyle çocuklar toplumsal yapı ve süreçlerin edilgin nesnelere değildirler. Bu çalışmada da benimsenen “hak temelli” yaklaşıma göre “çocuklar, ne anne babalarının malı ne de merhamet edilmesi gereken aciz objelerdir. Onlar insandır ve kendi haklarının öznelidir” (Unicef, 2007: 18).⁹

1.2. Medya Çalışmalarında İzleyici Kavramı

İletişim araştırmaları literatürü, medya kurumları, medya içeriği ve medya izleyicisi olarak kabaca üç çalışma alanına ayrılabilir. Medya çalışmalarının üçüncü ayağını oluşturan izleyici üzerine araştırmalar Türkiye’de diğerlerine oranla daha az çalışılmıştır. Jensen ve Rosenberg (2005) medya ve izleyici ile ilgili araştırmaların etki, kullanımlar ve doyumlar, edebi eleştiri geleneği, kültürel çalışmalar yaklaşımı ve alımlama analizleri olarak beşe ayrıldığını belirtse de, bu gelenekleri kabaca iki kuram içinde toplamışlardır. İlki etki araştırmaları ile kullanımlar ve doyumlar araştırmalarını içeren toplumsal ve bilimsel tipteki kuramlar ki bunlar çoğunlukla psikolojik, sosyo psikolojik kuramlar temelinde gelişmiştir; ikincisi ise edebi eleştiri ve kültürel çalışmalar geleneğinden beslenen beşeri tipteki kuramlardır. Yazarlar, alımlama analizlerinin ise bu iki tip kuramı birleştirmeye çalıştığını belirtirler. Livingstone da benzer bir noktaya vurgu

---

⁹ 20 Kasım 1989’da, Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilerek çocuklara dair haklar dört grupta değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki çocuğun yaşam hakkını ve beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim gibi yaşamak için gereken temel gereksinimleri kapsayan “hayatta kalma hakkı”dır. İkincisi, eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü gibi çocukların potansiyelini arttırmayı sağlayan ihtiyaçlara işaret eden “gelişim hakkı”dır. Üçüncü grup hak, çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürden korunmalarını gerektiren “korunma hakkı”dır. Son olarak ise, çocukların görüşlerini ifade etme ve yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma ile topluluklarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri gerektiğini savunan “katılım hakkıdır” (Unicef, 2007: 17). madde 12 ve madde 13 çocukların katılım haklarını düzenlemektedir. 12. madde çocuğa “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme” hakkı tanırken, 13. maddeye göre de çocuğun, düşüncesini özgürce açıklama hakkı bulunmakta ve bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içermektedir <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf>

yaparak izleyici teorisinde medya kullanım bağlamı ve medya içeriğinin yorumlanmasının birbirini tamamladığını söylemektedir (2003: 339).

Medya çalışmaları alanının başlangıcında yani Birinci Dünya Savaşı sonrasında anaakım olarak adlandırılan liberal çoğulcu yaklaşım içinde gelişen izleyici çalışmaları “etki araştırmaları” olarak anılmaktadır. Lasswell, Lazarsfeld ve Hovland etki araştırmalarının önemli isimleri olarak kabul edilmektedirler. Laswell’in propaganda tekniklerini araştırdığı çalışmaları, sessiz sinemanın çocuklar üzerindeki etkisini araştıran Payne Fonu araştırmaları,¹⁰ Lazarsfeld’in radyo çalışmaları ile klasik siyasal iletişim araştırmaları¹¹ ve Hovland’ın II. Dünya Savaşı sırasında Amerikan askerleri üzerinde yaptığı araştırmalar¹² etki çalışmalarının gelişiminde önemli araştırmalar olmuştur. Bu

---

¹⁰ Lasswell I. Dünya Savaşı sonrası, içerik çözümlemesi yöntemini kullanarak propaganda tekniklerini analiz etmiştir. Diğer taraftan ilk sponsorlu araştırma olarak bilinen Payne Fonu araştırmaları 1929 – 1932 arasında ABD’de gerçekleştirilmiştir. Bu dönem sessiz sinema, radyo, resimli dergiler gelişmeye başlamıştır. Sessiz sinemanın insanlar özellikle de çocuklar tarafından çok rağbet görmesi sinemanın etkilerine yönelik kamusal bir eleştiri yaratmıştır. Böylelikle Payne Fonu’nun parasal desteğiyle sessiz sinemanın çocuklar üzerindeki etkileri çeşitli üniversitelerden gelen akademisyenler tarafından araştırılmış ve kabaca söylenirse sessiz sinemanın çocuklara yeni fikirler getirdiği, davranışlarını etkilediği, duygularını uyardığı ve ahlaki değerler sunduğu, uyku bozukluklarına neden olduğu ve dünya algılamalarını etkilediği ve bu filmlerin çocuklar üzerinde kötü etkilerinin olabileceği sonucuna varılmıştır (De Fleur ve Lowery, 1987).

¹¹ Lazarsfeld ve arkadaşlarının radyo çalışmaları, Halkın Seçimi (The People’s Choice) ve Kişisel Etki (The Personal Influence) araştırmaları bu akımın klasikleşmiş araştırmaları arasındadır. İlk olarak Lazarsfeld ve arkadaşları 1938’de, dinleyicilerin bir radyo programında okunan Orson Welles’in ‘Marslılar Geliyor’ hikayesini gerçek sanmaları ve büyük bir panik yaşamalarının psikolojik nedenlerini araştırmışlar ve sonucunda yaşanan panikte kişisel faktörlerin rolünü vurgulamışlardır (De Fleur ve Lowery, 1987). Yine Lazarsfeld’in de içinde bulunduğu bir grubun gerçekleştirdiği Halkın Tercihini araştırmasında seçimler sırasında kitle iletişim araçlarının insanlar üzerinde fikir değişikliği yaratıp yaratmadığına bakılmış ve sonucunda İki Kademeli Akış (The Two Step Flow) teorisi dillendirilmiştir. Buna göre, medyanın oy vermede fikir değiştirici etkisinin olmadığı bunun yerine varolan fikirleri pekiştirici etkisi olduğu ayrıca “kanaat önderleri” (opinion leaders)nin de bu süreçte etkili olduğu bulgulanmıştır. Diğer taraftan toplumun üyeleri tarafından mesajların alınması ve değerlendirilmesinin çeşitli toplumsal kategorilere ve toplumsal ilişkilere göre gerçekleştiği vurgulanmıştır (De Fleur ve Lowery, 1987: 100 – 101). Lazarsfeld ve Katz’ın 1955’te yayımlanan Kişisel Etki araştırması pazarlama, moda, kamusal ilişkiler ve sinema alanlarında kanaat önderliği ve kanaat önderlerinin karakteristikleri ile diğer etkilenimler üzerinde durmuştur (De Fleur ve Lowery, 1987). Bir önceki araştırmayla karşılaştırıldığında Halkın Tercihini araştırması yüz yüze ilişkilerin önemini vurgularken Kişisel Etki araştırması toplumsal ilişkilerin önemini altını çizmiştir. Bunun dışında iki araştırmada da kanaat önderlerinin önemi öne çıkmıştır.

¹² Hovland 1940’larda, Frank Capra tarafından yapılan belgesel filmlerin II. Dünya Savaşı sırasında askere alınacak kişilerin motivasyonlarını geliştirip geliştirmediğini araştırmıştır. Bu araştırmanın sonucunda filmlerin gerçek anlamda bilgi verdiği fakat genel motivasyon bakımından etkisiz olduğu ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili başka araştırmalar da yapılmış ve bu araştırmalarda filmlerin kısa ve uzun dönem etkileri ile hatırlama ve unutma açısından ölçümlenerek araştırılmıştır. Sonuçta da beklenmedik bir şekilde söz konusu filmlerin uzun dönem etkileri de olabildiği görülmüştür (De Fleur ve Lowery, 1987).

ilk araştırmalarda medyanın tekdüze etkileri olduğu kabul edilmiş ve kısa ve güçlü etkiler üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla izleyici medya tarafından etkilenen pasif bir alıcı konumunda ele alınmıştır. Bu tarz bir yaklaşım, davranışçı araştırmacıların ileteleri, anlam içermeleri bakımından değil de yalnızca bir uyaran olarak görmelerini beraberinde getirmiştir (Fejes, 2005: 312).

Sonrasında medyanın sınırlı etkileri ve Kullanımlar Doyumlar¹³ yaklaşımıyla birlikte medyanın izleyiciye ne yaptığı yerine bireyin medyayla ne yaptığı sorusu öne çıkarak izleyici görece aktif bir konuma taşınmıştır. İzleyicinin aktifleştirilmesi önemli bir adım olarak anılsa da esas katkı 1970'ler sonrasında Kültürel Çalışmalar yaklaşımının alımlama analizlerine imkân vererek öznenin anlamlandırma pratiğini izleyici çalışmalarına katmasıyla olmuştur. Dolayısıyla medya metinlerinin izleyiciler tarafından nasıl anlamlandırıldığı ya da izleyici grupları arasında ne gibi farklılıklar olduğu gibi sorular hatta izleyicinin kim olduğu gibi tartışmalar alımlama araştırmalarıyla birlikte gündeme gelmeye başlamıştır (Hermes, 2006: 384). Böylece medya ve izleyici daha geniş toplumsal ve kültürel bağlamlarıyla birlikte ele alınmıştır. Ancak Kültürel Çalışmalar'ın da içinde yer aldığı eleştirel yaklaşımların homojen bir bütünlük göstermediği de hemen eklenmelidir. Örneğin, Frankfurt Okulu izleyiciye pasif bir konum atfederken Kültürel Çalışmalar daha aktif bir konum biçmektedir.

Allor (1988) izleyiciyi ekonomi politik, post-yapısalcı film teorisi, feminist eleştiri, kültürel çalışmalar ve postmodernizm olmak üzere beş alan içinde ele alır. Eleştirel Ekonomi Politik içinden Dallas Smythe, iletişim sisteminin ekonomik işlevlerinin araştırılmasının gerekliliği noktasından hareket ederek, kapitalist sistemin insanların

---

¹³ Bu yaklaşımın birlikte medyanın bireyler üzerindeki etkisi yerine bireylerin medyayı kullanma pratikleri üzerine odaklanılmıştır. Yaklaşımın bireyi ele alışı liberal yaklaşımın faydacı, rasyonalist birey anlayışıyla paraleldir. Buna göre bireyler bazı ihtiyaçlarını doyuma ulaştırmak için medyayı kullanmaktadırlar. Lewis kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının özneye dair önemli bir adım atmasına rağmen anlamın kurulmasında öznenin rolünü açıklamaması açısından yaklaşımı eleştirir. Çünkü bir programı izleyen kişiler aynı programdan aynı anlamları çıkarmazlar ve bu farklı okuma bireysel özelliklerden çok bireyin içinde olduğu toplumsal koşullarla ilgili bir farklılıktır (Lewis, 2005).

zamanlarını; çalışma zamanı ve boş zaman olarak ayırdığını ve insanların bu boş zamanlarında televizyon izlerken, gazete okurken, radyo dinlerken belli bir ürünü nasıl tüketeceğini öğrendiğini söylemiştir. Böylece kapitalist sistemde izleyici bir meta olarak reklamcılara satılmaktadır (akt. Allor, 1988: 220; Stevenson, 2008). Toplumsal iktidar ve izleyici pratikleri arasında ilişki kuran bu yaklaşım, onun sadece sermaye mantığı içindeki işleyişiyle sınırlıdır. Buna göre, izleyici, izleme zamanında gerçek varoluş koşullarına yabancılaştırılır. Sut Jhally ve Bill Livant (1984: 20'den akt. Allor, 1988: 220) bu savı daha da genişleterek Marksist emek teorisi içinde, “izleme zamanını” (watching time) üretken emek olarak kavramsallaştırarak kapitalist medya içinde meta üretiminin izleyici merkezli bir açıklamasına girişirler: “İşçiler emek güçlerini kapitalistlere sattıkları gibi izleyiciler de izleme güçlerini medya sahiplerine satarlar; ve emek gücünün kullanım değeri emek olduğu gibi izleme gücünün kullanım değeri izlemektir, izleme kapasitesidir”. Bu bakış açısından, normalde bir tüketim biçimi olarak görülen, toplumsal bir pratik olarak televizyon izleme, doğrudan değer üretimine dönüşmüştür. Benzer biçimde Frankfurt Okulu'ndan Adorno'nun kültür endüstrisi kavramında metalaşan yalnızca ürün değildir, izleyici de bir metaya dönüştürülmektedir (Adorno, 2005: 241-242). Bu anlamda tüketici aktif bir biçimde sisteme katılmaktan çok pasif bir biçimde sürece katılmaktadır. Bu noktada da eleştiriye uğramışlardır. Popüler kültür tüketicilerinin sanıldığı kadar pasif olmadığı her şeyin bu kadar kötü/kesin olmadığı söylenmektedir. Dolayısıyla Frankfurt Okulu temsilcileri karamsar bir gelecek görmüşlerdir, çünkü metinlere büyük bir güç, bu metinleri tüketenlereyse çok küçük bir güç atfetmişlerdir (Raddway, 1995a: 43). Morley (1999: 115) bu görüşlerden “kötümser kitle toplumu tezi” (*pessimistic mass society thesis*) olarak bahseder.¹⁴

---

¹⁴ Ekonomi politik yaklaşımın da arka planında ekonomi, siyaset bilimi ve sosyoloji ve çoğunlukla bunların Marksist ya da Marksist bakış açılarından oluşan sosyal bilimlerin yer almaktadır. Böylece bu yaklaşım doğası gereği eleştirel ve makro politik bir projedir. Sermaye düzenini analiz etmek için araştırmacılar, iletişimle ilgili iktidar yapılarını hem ulusal hem de küresel düzeyde anlamaya çalışırlar. Bu tür analizlerin kötümser sonuçlara ulaşmaları bu yüzden şaşırtıcı değildir (Hagen ve Wasko, 2000: 23).

İzleyici araştırmaları ve alımlama çalışmalarını “ kuşağa” ayırarak ele alan Alasuutari (1999), iletişim alanında yapılan alımlama analizlerinin her ne kadar 1960’ların edebiyat eleştirisi içinde gelişen Alman alımlama teorisinden etkilense de, Hall’un “Kodlama, Kodaımlama” (2003) makalesinin bu araştırmaların temeli olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Böylece ilk kuşak adı altında alımlama analizlerinin doğuşu ve Hall’un alandaki temel çalışmasından söz eden yazar, bu gelişmelerin yol açtığı ve farklı izleyicilerin televizyon programlarını nasıl alımladıklarının araştırıldığı bir dizi ampirik araştırmayı da ilk kuşağa dahil eder.¹⁵ Bunlardan en önemlisi de David Morley’in *Nationwide Audience* (1980) alışmasıdır. İzleyici araştırmalarıyla birlikte izleyicinin nasıl tanımlanacağı, nasıl ölçüleceği, sınırları gibi izleyici kavramı da tartışmaya başlanmıştır. Bu tartışmanın bir sonucu televizyon izleyicisi, sinema izleyicisi gibi izleyiciyi, kullanılan teknoloji biçimine göre tanımlayan araştırmaların eleştirilmesi olmuştur. Çünkü izleyici teknolojiyle bağlantılı olarak ele alındığı için araştırmacılar izleyicinin toplumsal değişimlerden ziyade teknolojik değişimler sonucu dönüştüğünü kabul ederek izleyiciyi toplumsal bağlamlarından yalıtarak ele almışlardır. Ve bu tartışmaların sonucunda alanda metin temelli araştırmalardan bağlam temelli araştırmalara geçişi içeren “etnografik kırılma” (*ethnographic turn*)¹⁶ yaşanmıştır (Livingstone, 2003: 344).

İzleyici etnografisi olarak adlandırılan ikinci kuşak ise Morley’in çalışmasını takip eden ve genel olarak romantik seriallerin alımlaması üzerine yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Bunlar Ien Ang, Dorothy Hobson, Elihu Katz ve Tamar Liebes gibi

---

¹⁵ 1980’ler boyunca gerçekleştirilen uluslararası medya araştırmaları üzerinde “yeni izleyici araştırmaları” (Ang, 1991), “alımlama teorisini” (Jauss, 1970; Jensen, 1991) ve “yeni revizyonizm” (Curran, 1990) olarak da adlandırılan “yorumlayıcı paradigma”nın derin bir etkisi olmuştur (Drotner, 2000: 165).

¹⁶ Drotner’e (2000: 181-182) göre “etnografik kırılma” yalnızca medya çalışmaları alanına özgü bir dönüşüm olmamıştır. Benzer bir kırım sosyoloji, eğitim, Kültürel alışmalar, kadın çalışmaları ve gençlik çalışmaları gibi disiplinlerarası birçok alanda görülmüştür. Etnografinin bu popülerliği esasen var olan fiziksel ve zihinsel sınırların bozulduğu ve yeniden kurulduğu modern toplumlara etnik karakter kazandırmaya (ethnification) karşılık gelen toplumsal değişimlerle ilişkilidir.

araştırmacıların gerçekleştirdiği, belirli bir programı analiz eden ve sonrasında programın belirli bir izleyici grubuyla yapılan derinlemesine görüşmeler yoluyla nasıl alımlandığını anlamaya çalışan araştırmalardır. Geleneksel anlamdaki politika yerine kimlik politikasına yönelme ve toplumsal cinsiyete dair sorunlara olan ilgi bu kuşağın dikkat çeken bir özelliğidir. Bir diğeri ise program içeriğine olan ilgi yerine aracın işlevselliğinin vurgulanmasıdır. James Lull'un televizyonun toplumsal kullanımının analizi ile Morley'nin *Family Television* (1990) adlı çalışmaları buna örnek olarak gösterilebilir. Bir üçüncü özellik ise izleyici grubunun gündelik yaşamının da ele alınması ve sonrasında programın ya da aracın (*medium*) kullanımının (ya da alımlanmasının) gündelik yaşamla ilişkisinin kurulmasıdır. Burada söz konusu olan gündelik yaşamın programın alımlanmasına olan etkisi değil, medyanın gündelik yaşam içindeki rolüdür (Alasuutari, 1999: 2-5, Livingstone, 2003: 345; Osterud, 2000: 127). Hobson'un (1995a; 1995b) radyo ve televizyonun ev kadınlarının gündelik yaşamını nasıl düzenlediğini ve kadınların bunları ne şekilde gündelik yaşamlarına dahil ettiklerini araştıran çalışmaları örnek olarak gösterilebilir.

Alasuutari'nin yorumlayıcı (*constructionist*) bakış açısı olarak adlandırdığı üçüncü kuşak ise 1980'lerin sonlarında, izleyici etnografisinin öncüllerini tartışan ve sorgulayan Martin Allor, Ien Ang, John Fiske, Lawrence Grossberg, James Lull, Janice Radway gibi araştırmacıların yazılarına dayanmaktadır. Örneğin Allor, Grossberg ve Radway'a göre (1988'den akt. Alasuutari, 1999: 6) gerçekte dışarıda bir yerde izleyici yoktur; dolayısıyla izleyicinin belirli bir analitik bakış tarafından üretilen söylemsel bir inşa olduğu hatırlanmalıdır. Geleneksel etnografya bu kuşak tarafından ağır bir biçimde eleştirilmiştir. Eleştirel ve özdüşünsel bu dalga, medyanın günlük yaşamdaki yerini yeniden düşünürken izleyici kavramıyla birlikte medya araştırmasının yerini de tüm bir resim içinde görmeye çalışmıştır (Alasuutari, 1999: 6).

Livingstone'un (2003: 357) belirttiği gibi, eğer hem medya ürünlerinin kullanıcıları olarak izleyici hem de sembolik ürünlerin yorumlayıcısı olarak izleyiciye odaklanmak istiyorsak bize büyük bir tartışma alanı bırakan alımlama çalışmalarının geçmişini iyi anlamamız gerekmektedir. Dolayısıyla bundan sonraki kısımda alımlama çalışmaları alanının temel taşları olarak görülen araştırmalar ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır. Sonrasında haber alımlama analizlerine dair literatürün tartışıldığı bölüm yer almakta ve son olarak ise alımlama analizlerine yöneltilen eleştiriler yanıtlarıyla birlikte ele alınmaktadır.

1.2.1. Kültürel Çalışmalar ve Aktif İzleyici: Anlamın Çoğulluğu ve Direnişin Olanaklılığı

Kültürel Çalışmalar yaklaşımı içinde izleyici etkindir ve sadece sınıf tarafından değil, değişik toplumsal yapıların karmaşıklığı içinde oluşur. Bunun içinde yaş, toplumsal cinsiyet, etnik köken gibi unsurlar etkili olabilmektedir. Bu yaklaşım içinde yapılan ve medya metinleri ile izleyicilerin buluşma sürecinde üretilen anlamlar üzerinde yoğunlaşan alımlama analizleri, medyada üretilen anlamlarla izleyicinin ürettiği anlamlar arasındaki ilişki üzerinde durmaktadır. Fiske'ye göre anlam, metin ve izleyicinin karşılaşmasında karşılıklı olarak üretilir ve bu açıdan anlam üretimi de metin ve izleyicinin eşit olarak katıldığı dinamik bir edimdir (1996: 211). Bu edimin gerçekleştirilmesinde bazen kodlayıcının kodlarıyla kodaçıcının kodları simetrik olmayabilir (Hall, 1984). Ancak aynı kodlayıcının koduyla bir başka kodaçıcının kodları tamamen uyuşabilir de. Morley'in (1993: 81) ifadeleriyle söylersek kodaçıcının toplumsal konumu, farklı kodlara erişmeyi yapılaştırarak potansiyel okuma biçimleri oluşturur. Burada belirtilmesi gereken bir nokta bu yaklaşım içinde izleyicinin metin karşısındaki aktif konumu üzerinde hemfikir olursa da alımlama üzerinde çalışan araştırmacılar arasında farklılıklardan da bahsetmenin mümkün olduğudur.

Stuart Hall'un "Kodlama/Kodaçımı" (1984, 2003, 2005) makalesi izleyici araştırmaları için önemli bir yere sahiptir. Hall bu yazısında güç/iktidarın medya metinlerinde yer almasını daha karmaşık bir yapı içinde ele alarak izleyiciyi aktif ve anlam üretebilme yeteneğine sahip bir özne olarak ele almaktadır. Hall'un belirttiğine göre (1994: 253) geliştirdiği model, göndericinin organize ettiği tek boyutlu iletinin alıcıya gönderildiği ve alıcının da o iletiyi aldığı şeklindeki tek aşamalı akış yaklaşımına karşı bir pozisyon olarak ortaya çıkmıştır. Ona göre anaakım iletişim modelindeki doğrusallık çerçevesinde bir iletinin gönderilmiş olması o iletinin alıcıya ulaşacağını garanti etmez. Kodlama ve Kodaçımı analitik olarak iki ayrı ana karşılık gelen iki farklı fakat birbiriyle ilişkili pratik olarak görülebilir (Angus, 1994: 257). Kodlamadan kodaçımına kadar iletişimin her anı kendi belirleyicilerine sahiptir. Bu nedenle, bir iletişim sürecini anlayabilmek için hem kodlama ve hem de kodaçımı anındaki anlam üretimini ve karmaşık ilişkiler ağını ortaya koymak gerekmektedir. Kodlanmış metinlerin düzenlamaları hiçbir tartışmaya yer vermeyecek derecede kapalı kodlarla örülüdür. Ancak aynı metinlerin yan anlamları, sınırlı da olsa çokanlamlılığı içerinde barındırırlar. Hall (1984: 135; 2003: 319) burada sözü edilen çokanlamlılığın¹⁷ çoğulculukla karıştırılmaması gerektiğini söyler. Her metinde

---

¹⁷ Barthes anlamın oluşumunda göstergelerin işleyişiyle ilgilenmiştir. Göstergelerin düz anlamı ve yan anlamı olarak ikili bir ayırma giden düşünür ideolojinin aslında anlamlandırmanın ikinci düzeyi olan göstergenin yan anlamında işlediğini söyler. Barthes'e göre yan anlam, bir gösteren-gösterilen ilişkisinde ortaya çıkan göstergenin, bir başka göstergenin göstereni olması durumunda ortaya çıkar. Voloşinov'un göstergenin çok vurgulu olduğuna dair yaklaşımı eleştirel medya çalışmaları açısından dikkat çekicidir ve özellikle Kültürel Çalışmalar yaklaşımının beslendiği kaynak isimlerden biridir. Buna göre sözcüğün anlamı, sözlük karşılığına işaret ederken, sözcüğün vurgusu, o sözcüğün kullanımı sırasında oluşan anlamlara denk gelir. Böylelikle Voloşinov, tek bir sözcüğün farklı vurgularla, farklı anlamlar yaratılarak kullanılabileceğini belirtir. Voloşinov'a göre, göstergede oluşturulan saptırma sınıf mücadelesiyle belirlenir. Farklı sınıfların aynı dili konuşması göstergeyi bir sınıf mücadelesinin alanı haline getirir. Çatışan toplumsal çıkarlar tarafından bir o yana bir bu yana çekiştirilen gösterge, bu çekiştirme içinde dinamizmini ve canlılığını korur. Karşıt toplumsal çıkarların gösterge düzeyindeki mücadelesi söz konusudur. Göstergenin tek vurgulu ve çok vurgulu olacağını göstermiştir. Eğer bir iktidar mücadelesi varsa gösterge çok vurguludur. Gösterge tek bir göstergedir ama iktidar mücadelesinin tarafları aynı göstergeye farklı anlamlar ve vurgular yüklemektedir. Göstergenin bu çok vurgululuk özelliği bir yandan alternatif ve muhalif konumlara bir mücadele sağlarken, diğer yandan yönetici sınıf bu mücadelede göstergeyi tek vurgulu yapmaya çalışır. Hall'a göre dilde sınıf mücadelesi iki türlü olabilir. İlk olarak bir sözcüğün yerine başka bir sözcüğü geçirecek, ikincisi ise aynı sözcüğe farklı vurgularla, farklı bir anlam yükleyerek bu mücadele gerçekleştirilebilir (Hall, 2005a: 105). İlk mücadele biçimine Türkiye'de "kadın" sözcüğünün yerine "bayan" sözcüğünün kullanımının yerleştirilme çabasını (ki büyük ölçüde başarılı olunmuştur) verebiliriz. İkinci mücadele biçimine ise Hall, "küçültücü 'siyah' renginin zenginleştirilmiş bir değer haline geldiği (Siyah güzeldir'de olduğu gibi) süreci" örnek olarak verir (2005a: 105).

egemen ideolojiyi yansıtan başat bir anlam ağı bulunmaktadır ve izleyici/okur, bu başat anlam ağı aracılığıyla “yeğlenen okuma”ya zorlanır. Ancak tüm olayların nasıl anlamlandırılacağını belirleyen tek yönlü bir süreçten bahsedilemez.

Burada anlamın nerede kurulduğu önemli bir noktadır. Çünkü yapısalcılık içinde, anlamın sadece metin içinde kurulduğu belirtilirken, Kültürel Çalışmalar içinde, anlamın metinle izleyici arasındaki müzakere sonucunda kurulduğu vurgulanmaktadır. Yani anlam, sadece metin içinde kurulmamaktadır. Ne tek başına metin ne de tek başına izleyici anlamın oluşumunda tek güçtür. Önemli olan ikisi arasındaki müzakeredir. Bu bağlamda izleyici etkindir ama tamamen özerk değildir.

Aynı makalesinde Hall (1984, 2003, 2005) izleyicinin metin karşısındaki üç konumundan bahseder: Baskın–hegemonik konum, müzakereci konum ve karşıt–muhalif konum. Buna göre izleyici metnin kodlarını tam açımlayarak yan anlamlarını tam ve kodlandığı biçimiyle alımladığında baskın–hegemonik okuma gerçekleşmiştir. Müzakereci konumdan gerçekleştirilen kodaçımalar baskın/hegemonik okunma ile karşıt/muhalif okumanın bir karışımını içerir. Müzakereci konumlanımda ayırt edici unsur, izleyicinin metnin temel argümanlarını kabul etmesi ama belli küçük noktalarda müzakereye gitmesidir. Son konumlanma olan karşıt–muhalif okumada ise izleyici egemen söylemin sunduğu tüm açık içerik ve yan anlamları anlayarak reddeder.

Morley bir metnin belli bir okumayı yeğlenen okuma olarak sunsa da bunun metnin tek bir okuması olduğu anlamına gelmediğini çünkü farklı izleyici/okurların aynı okumayı yapacağına garanti olmadığını belirtir. Ayrıca öznenin metin tarafından oluşturulan bir özne olmaktan ziyade “özgün tarihsel toplumsallık tarafından kurulduğunu” vurgular (Morley, 2005a: 436–439). Morley’in özne anlayışı bu açıdan önceden oluşturulmuş ve sabit bir özne olmaktan ziyade toplumun değişik yapıları içinde sürekli değişen dinamik bir öznedir. Morley’e (1993: 81–83) göre öznenin okumaları kültürel formasyon ve pratikler tarafından çerçevelenecek ve böylece özne, metinleri

toplumsal konumu nedeniyle sahip olduğu farklı kodları kullanarak açımlayacaktır. Böylelikle Morley, okuma farklılıklarını, farklı sınıfsal konumlara atfetmekten ziyade daha geniş bir düzeyde sınıfla birlikte cinsiyet, yaş, ırk gibi farklı yapılarda konumlanmalara göre değerlendirir.

Morley (1999) *Nationwide Audience* adlı çalışmasında Hall'un baskın–hegemonik okuma, müzakereli okuma ve karşıt–muhalif okuma ayrımını kullanarak, farklı kültürel kodlara sahip grupların programı nasıl anlamlandırdığı sorusu üzerinde durmuş ve sonucunda farklı okumaları izleyicilerin farklı kültürel konumlanışıyla açıklamıştır. Morley (1999) *Everyday Television: the Nationwide* çalışmasında, ilk olarak Charlotte Brundson ile programın metin çözümlemesini yaparak metin içindeki egemen anlamları ve yeğlenen okumaları ortaya koymaya çalışmıştır. Sonrasında *Nationwide Audience* (1999) çalışmasında ise programın farklı sınıfsal konumlara sahip izleyici grupları tarafından nasıl anlamlandırıldığı üzerinde durmuştur. Bu çalışmasında Morley yapılan kodaçımalarının bir tipolojisini oluşturmayı, bu kodaçımalarının nasıl ve neden farklılaştığını ve bu farklı anlamlandırmaların sınıfsal ve kültürel kökenleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlamıştır (1999: 139-140). Yaş, cinsiyet, ırk ve sınıf gibi temel sosyo-demografik etmenlerin, ayrıca farklı alt kültürden olma, sendika/politik parti vb. kurumlara üye olma kültürel ve kimliksel formlara dahil olmanın kodaçımlamaları farklılaştıracığı varsayılmıştır (Morley, 1999: 142-143). Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, kodaçımlamalardaki farklılıklar sadece sınıfsal konumla açıklanamamakta bunun yanında cinsiyet, siyah ya da beyaz olma gibi ırk farklılıkları, eğitim ve çalıştıkları kurumlar da okumada etkili olmaktadır. Alımlama analizinde oldukça önemli olan bu çalışmaya bazı eleştiriler gelmiştir. Bunlardan biri söz konusu çalışmanın izleme ortamı olarak doğal bir ortam olan evin yerine işyerlerinin seçilmiş olmasıdır. Çünkü doğal bir ortam olan evde izlenen programın alımlanması ile doğal bir ortam olmayan işyerinde izlenmesi sonucu ortaya çıkan yorumlar farklı olabilecektir. Bir

başka eleştiri ise, izleyicilerin karşıt okumalarının kendi içinde farklılık göstermesine rağmen, yalnızca odak grup tekniği kullanıldığı için aynı başlık altında genellendiği yönünde olmuştur (Richardson ve Corner, 1986: 491). Bir diğer eleştiri ise araştırma kodlama ve kodaçımı modeli üzerine kurulduğu için izleyicilerin programdan elde edebilecekleri hazlar konusunda herhangi bir şey söylememesidir (İrvan, 1997: 208). Böylece Morley (1990) metin temelli izleyici araştırmasından bağlam temelli izleyici araştırmasına geçerek *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure* adlı çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bu çalışma bir yandan televizyonun farklı aileler içinde nasıl kullanıldığı diğer yandan da televizyon içeriğinin izleyiciler tarafından nasıl yorumlandığı olmak üzere iki soruyla ilgilenmektedir. Etnografik yöntem kullanan Morley, “program seçimlerinde güç ve kontrol, izleme biçimi, planlanmış ve planlanmamış izleme, izleme miktarı, televizyonla ilgili konuşma, video kullanımı, tek başına izleme ve suçlu hazlar, program türü tercihi, kanal tercihi, ulusala karşı yerel haber programları, komedi tercihleri kategorileri altında televizyonun aile içi kullanımının toplumsal cinsiyetle ilişkisini incelemiştir. Bu çerçevede Morley 1985 yılında, 18 aileyle kendi evlerinde görüşme gerçekleştirmiştir (Morley, 1990: 146, 50). Ancak Morley bu çalışmasında alımlama analizlerinin önemli bir parçası olan metin çözümlemesi gerçekleştirmemiştir (İrvan, 1997: 210). Morley araştırmasında televizyon izleme meselesinde aile içi iktidar ilişkilerine özel bir önem vermiştir. Araştırmanın bulgularına göre, erkekler televizyon kullanımında görüşme yapılan ailelerin büyük çoğunluğunda egemen konumdadır. Ailelerin hiçbirinde kadınlar televizyon izleme etkinliği üzerinde düzenli bir iktidara sahip değildir. İzleme biçimlerinde toplumsal cinsiyet rollerine göre farklılıklar söz konusudur. Erkekler daha çok sessizlik içinde ve rahatsız edilmeden televizyon izlemeyi tercih ederken, kadınlar televizyon izlemeyi sosyal bir etkinlik olarak görmekte, televizyon izlerken de devam eden sohpete katılmakta ve ütü yapmak gibi, en azından bir diğer etkinlikle birlikte televizyon izlemektedir. Cinsiyete göre farklılık

gösteren bir başka bulgu da televizyon program tercihlerinde olmuştur. Buna göre erkekler, haberler, güncel olaylara yer veren programlar, belgeseller gibi “gerçekçi” programları izlemeyi tercih ederken kadınlar daha çok “kurgusal” programları tercih etmektedir (Morley, 1990: 148-162)¹⁸. Morley çalışmasının sonunda evde televizyon kullanımının ve kontrolünün cinsiyet rolleriyle ilişkili olduğunu vurgularken, cinsiyet etmenine aşırı vurgu yapıldığı ve sınıf, yaş, eğitim durumu gibi diğer faktörlerin yeterince tartışılmadığı yönünde eleştirilmiştir (Stevenson, 2008: 139).

Alanda her ne kadar çok fazla eleştirilse de bir diğer çok önemli çalışma Fiske’in popüler kültür üzerine çalışmalarıdır. Fiske’nin direnme kavramı da alımlama çalışmalarında önemli bir tartışma konusu olmuştur. Fiske, iktidar bloğunun ürettiği ürünlerin halk tarafından tüketilmesiyle direniş pratiklerinin oluştuğunu söyler. Bu açıdan Fiske’nin direniş kavramıyla ilgili düşüncelerini haber metinlerine uyguladığı çalışması önem taşır. Haber metinlerinin izleyici tarafından okunmasının bir direniş pratiği olarak ortaya çıkmasını inceleyen Fiske, haberleri popüler (popular news), alternatif (alternative news) ve ciddi (official news) haberler olarak sınıflandırarak popüler haberleri diğer ikisinden ayırmaktadır. Buna göre direniş popüler haberlerin okunmasında ortaya çıkmaktadır. Fiske’in sınıflandırmasında ciddi haber “objektiflik” iddiasına dayanarak “gerçeklik” içinden olguları ve olayları seçerek bilgiyi iletmediğini savunur. Ciddi haberler kişisel olmayan haberlerdir ve belirli bir anlayış ve inanç üretmeyi amaçlamaktadır. Ciddi haberler, genellikle iktidar bloğunun insanların bilmesi gerektiğini istediği haberlerden oluşmaktadır. Alternatif haberler ise, ilk olarak olayların/olguların seçimi ve ikinci olarak da olayları veri biçimiyle ciddi haberlerden farklılaşmaktadır. Alternatif haberler politik

---

¹⁸ Hobson da (1995) ev kadınları ve medya üzerine çalışmasında kadınların izledikleri programların hem sınıf hem de toplumsal cinsiyet bakımından farklılaştığını söylemektedir. Buna göre kadınların izledikleri ve hoşlandıkları programlar; komedi dizileri, pembe diziler, Amerikan dizileri, eğlence programları ve yarışma programları ve sinema filmleridir. Kadınların etkin olarak reddettikleri programlar “gerçek dünya” ya da “erkeklerin dünyası” olarak tanımladıkları dünya ile ilgilidir ve bunlar ağırlıklı olarak haberler, güncel sorunlarla ilgili haber programları, bilimsel programlar, savaş hakkındaki filmler ve belgeseller de dahil olmak üzere siyaset ya da savaş konulu programlar etrafında toplanmaktadır. Yine de “gerçeğin” ya da “erkeklerin dünyasının” önemli olduğu kabul edilir ve eşlerin bu programları izleme “hakkına” saygı gösterilir.

olarak eleştirel bir konumdadır, alternatif hikayeleri dolaşıma sokar. Ancak daha çok, benzer yüksek eğitime sahip orta sınıf okuyucuya seslenmektedir. Fiske’in diğer iki haber türünden ayrı tuttuğu popüler haberler ise, genellikle “tabloid” basın olarak hor görülmekte ve hem ciddi hem de alternatif basın tarafından aşağılanmaktadır. Tabloid gazeteciliği olarak da nitelenen popüler haberler, kamusal ve özel yaşamın kesiştiği haberlerdir.¹⁹ Tabloid basın ya da popüler haber sansasyonel, bazen şüpheli, bazen ahlaki olarak ciddi ve popülist bir tarza sahiptir. Haber ve eğlence arasında, kurgu ve belgesel arasında salınır (Fiske, 1992: 47-48). Fiske’in direnişin popüler haberlerin okunmasında ortaya çıktığını ileri sürmesinin bir nedeni, bu haberlerin ciddi haberler gibi inanç üretmek yerine şüpheliği üreterek okuyucuyu daha eleştirel bir konuma teşvik etmesidir. Bir diğer neden de ciddi haberler, söylemlerindeki çelişkiyi ideolojik olarak maskeleyen çabası içinde olurken tabloid basının bazı normları abartarak anormalleştirmeyi amaçlamasıdır. Fiske, böylece böylesine bir abartının okuyucuda bir şüphe uyandırdığını varsayar ve aslında tabloid basının okuyucuyu aktif kıldığını belirterek yazarsıl bir metin ürettiğini belirtir (Stevenson, 2008: 158). Dolayısıyla popüler haberler, pembe diziler ve Madonna²⁰ gibi diğer popüler metinlere benzer şekilde çokanlamalıdır. Fiske, De Certeau’dan²¹ oldukça etkilenmiştir. De Certeau’nun, güçsüz

---

¹⁹ Wasserman ve Mbatha (2012), Zambiya’da tabloid haberciliğe örnek olarak Zambiya’daki Muvi Tv izleyicileriyle yaptıkları alımlama araştırmalarında, izleyicilerin kamu yayını yapan ZNBC kanalının tek amacının yönetici elitlerin olumlu imajını çizirken ülkede olan olayların ardındaki gerçekleri gizlediğini düşündüklerini ortaya çıkmıştır. Muvi Tv’nin magazinel ana haberi daha fazla güvenilir ve günlük yaşamlarına daha yakın görülmektedir. Haberin ciddiyetini bozduğu düşünülerek eleştirilen “bireyselleştirme” tabloid haberciliğin anahtar kavramlarından biridir. Yazarlara göre, bu tür bireyselleştirilmiş hikayeler izleyicilerin günlük deneyimleriyle bağ kurarak politik bir anlam taşımaktadırlar.

²⁰ Fiske (1999: 154) Madonna’yı bir metin hatta bir metinler dizisi olarak görmektedir. Madonna içinde barındırdığı birbiriyle çelişen anlamlarla bir popüler kültür ürünüdür. Çelişkili anlamlara sahiptir çünkü kimi feministler açısından ataerki değerlerin yeniden üretilmesi, bazı erkekler açısından teşhirci hazın bir nesnesi ve birçok kız hayranı içinse güç kazanma ve özgürleşme aktörüdür. Bir başka deyişle onun metinselliği hem ataerkiyi hem de ataerkiye karşı direnme biçimlerini gösterir. Diğer popüler kültür ürünleri gibi Madonna da aşırıdır ve apaçıktır, cinselliğini özgürce yaşar.

²¹ De Certeau’nun eseri *Gündelik Hayatın Keşfi I*’de yer alan “Okumak: Bir Kaçak Avlanma İş” adlı yazısında, okur ve metin arasında “kaçak av” metaforunu kullanarak yazar ve okur arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Buna göre metin yazarı metnin yani topraklarının hakimidir. Bu çerçevede okur da bu topraklarda kaçak avlanan avcıdır. Burada okur “ormandaki bir avcı gibi yazının peşine düşer, izini sürer, sevinir, ‘hamleler’ yapar; kimi zaman da oyuncu olur ve yazının oyunu kazanmasına izin verir”

grupların güçlü gruplar karşısındaki “direniş”ini anlatmak için kullandığı “peruk” kavramı ile kaçak avcı ve yön saptırma taktiklerinin bir yorumundan faydalanarak medya kullanıcılarının anlam pazarında metnin içinden kendilerine uyanı seçebileceklerini açıklamak için “semiyoloji gerillası” düşüncesini ortaya atar (Maigret, 2012: 200). Fiske’nin görüşleri her ne kadar alımlamayı yapılandıran kurumları dikkate almadığı, bir ideoloji teorisini olanaksız hale getirdiği ve ne ele aldığı metinleri ne de izleyicinin popüler metinlere dair okumasını ampirik olarak analiz etmediği, izleyici yerine kendi okumalarını dayattığı noktalarında eleştirilse de zayıf ve pasif olarak görülen okuyucu yaratıcılığına önem atfetmesi ve direnen özneye yer açması bakımından önemli görülmektedir (Stevenson, 2008:159).

Medya metnlerinin çokanlamlı olduğu tartışması, anlamın yorumlanmasında bağlamın etkili olduğu ve tek bir yorumdan ziyade çeşitli yorumların mümkün olduğu görüşüyle birlikte günlük yaşamlarında programları nasıl yorumladığına göre izleyici aktivitelerini araştıran çalışmalar artmıştır. Özellikle 1980-1990’larda bir patlama yaşanmıştır. Bu argümanların bir sonucu olarak da ilgi, izleyicinin televizyonu anlamlandığı yorumlama bağlamına kaymıştır. Ampirik alımlama çalışmaları da televizyon pembe dizi türleri (Hobson, 1984; Ang, 1993; Rakow, 1995; Modleski, 1995), haberler (Berelson, 1949; Jensen, 1990; Kavoori, 1999; Höijer, 2005; Jensen, 2005; Madianou, 2009; Wasserman ve Mbatha) ve diğer medya metin türleriyle (Radway, 1995a; 1995b) ilişkilendirilmiştir. Çoğunlukla feminist yaklaşım içinden gerçekleştirilen pembe dizi, sevda romanları gibi popüler kültür ürünlerinin hem kadınların gündelik hayatında nasıl bir rolü olduğunu hem de popüler kültür ürünlerinin kadınlar tarafından nasıl alımlandığını araştıran çalışmalarda pembe dizilerin kadınların gündelik yaşam

---

(De Certeau, 2008: 286). Böylece okur metne kendi bakış açısını sokmakta ve bu da okuru aktif bir konuma taşımaktadır.

pratiklerine uygun olduğu,²² bir kadın kültürünün oluşumuna ve sürdürülmesine katkıda bulunduğu²³ ve bu metinlerin tüketiminde bir direnme pratiğinin de ortaya çıktığı²⁴ gibi önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Kültürel çalışmalar içinde yapılan alımlama araştırmalarının medya metinlerinin sınırlı da olsa çokanlamlılığı içinde barındırdığı, medya metinlerinin izleyiciler tarafından farklı okumalara tabi tutulabileceği ve yaş, cinsiyet, sınıf gibi etmenlerin bu okumaları biçimlendirebileceğine dair bulgular bu tez çalışması için önemli bir dayanak oluşturmaktadır.

1.2.2. Haber Alımlama Araştırmaları

1980 ve 1990'larda televizyona ilgi artmıştır. Bu ilgide televizyon sadece bir içerik olarak ele alınmaktan ziyade aynı zamanda bir teknoloji ve nesne olarak da incelenmiştir. Televizyon haberleri de sadece bir metin olarak değil, toplumsal ve törensel olarak izlenen bir olgu olarak kabul edilmiştir. Silverstone (2005'ten akt. Madianou, 2009: 329), habere, gündelik hayatın vazgeçilmez bir bileşenini oluşturan, toplumsal bir olgu olarak yaklaşılması gerektiğini belirtir. Haber alımlama analizlerine bakıldığında birçok

---

²² Modleski (1995) ve Hobson (1984; 1995) gündüz kadın kuşağının ve pembe dizilerin tam da kadınların gündelik yaşamlarına uygun olduğunu söylemektedirler. Çünkü kadınlar sürekli hareket halindedirler ve örneğin radyo kadınların gündelik işlerinin bölümlenmesine yardımcıdır. Ayrıca pembe dizilerde kadınların bu hareketliliği göz önünde tutulur ve buna göre mesajlar dizi içinde sürekli tekrarlanır ve izleyicinin herhangi bir şeyi kaçırmasına izin verilmez (Hobson, 1984; 1995).

²³ Feminist izleyici çalışmalarında önemli bir araştırma olan *Crossroad* dizisinin alımlanmasında, pembe dizilerin kadınların günlük toplumsal meseleleri tartışmalarında ve bir kadın kültürü oluşturmalarında önemli bir kaynak olduğu görülmüştür. Hobson bu çalışmada izleyicilerle kendi evlerinde derinlemesine görüşmelere gerçekleştirmiş ve kadınların kültürel kimliklerini sürdürmede dizi karakterlerinin önemli bir rol oynadığını bulgulamıştır (Jensen, 1987: 29). Diğer taraftan Ien Ang, Dallas dizisiyle ilgili çalışmasında kadınların sadece haz almak için değil, sorunlarının çözümleri için de dizilerden yararlandıklarını saptamıştır. Kadın sohbet ortamlarında söz dönüp dolaşır pembe dizilere gelmekte ve diziler böylece bir kadın kültürü oluşumuna da katkıda bulunmaktadır (Stevenson, 2008).

²⁴ Radway (1995a: 61) sevdâ romanları okurlarıyla gerçekleştirdiği çalışmasında okuma ediminin, kadınların herşeyden önce çocukları ve eşleri için daima hazır olmaları gerektiğini söyleyen ataerkil talepleri geçici bir süre için olsa bile yadsımanın yollarını keşfettiklerini gösteren bir direnme biçimi olarak da yorumlanabileceğini belirtmektedir. Çünkü kadınlar bir eş ve anne olmanın dayattığı toplumsal sorumluluklarından geçici bir süre de olsa kurtulmak için okumakta ve kitaplar aracılığıyla kendileri ve aileleri arasında bir set çekerek kendilerine kişisel bir alan açabilmekteydiler. Bir başka ifadeyle sadece kendileri için bir şeyler yapmakta ve kendilerine vakit ayırmaktadırlar.

çalışmanın, haberlerdeki enformasyon öğelerinin hatırlanma ve kavranma durumunu ölçerken bir kısmının da bilişsel psikolojik bir bakış açısıyla, anlatı ve haber metnlerinin dilsel yapısıyla izleyicinin bu metinlere dair hafızası arasındaki karşılıklı ilişkilere odaklandığı söylenebilir. Bu çalışmalarda izleyicinin haber metnini haber türünün yapısıyla ilgili belirli beklentiler çerçevesinde yorumladığı görülmüştür (Jensen, 2005: 133-134). Örneğin Brigitta Höijer televizyonda yer alan haberler, sosyal-gerçekçi kurgu ve en çok izlenen saatlerdeki pembe diziler olarak üç türün izleyici tüketimlerini değerlendirmiştir. Höijer, anlatıların yalnızca metin içinde nasıl kurulduğunu değil aynı zamanda da anlatıları deneyimlerin düzenlendiği bir form olarak tanımlamaktadır. Ayrıca yazar kurguya dair izleyici beklentilerinin habere karşı olan beklentilerden nasıl farklılaştığını da betimler. Böylece başvuru çerçevelerindeki farklılıkların yorumlama şemaları olarak kullanıldığını ortaya koyar. Sosyal-gerçekçi türlerin alımlanmasında tanımlama süreçleri yazarın, gerçekliğin hayali izlenimi olan “yaratıcı illüzyon” olarak adlandırdığı sürece neden olmaktadır. Popüler kurguların alımlanmasında izleyicinin sosyal-gerçekliği, yorumlamaya daha az dahil edilmektedir. Haberin alımlanması kamusal alanda gerçekliği test eder. Yazara göre, metin izleyicilerin çıkaracağı anlamları kısıtladığı gibi izleyicileri, farklı bireysel ve kültürel okumalar yapmaya da davet eder (akt. Hagen ve Wasko, 2000: 21).

Son olarak haber tüketicilerinin oluşturduğu çeşitli sosyo-ekonomik gruplar arasındaki enformasyon edinme farklılıklarıyla ilgili çalışmaların bazılarında, haber medyasının toplumsal enformasyonun eşitlikli dağılımına katkıda bulunmayıp toplumdaki bilgi açıklarını artıracaklarını savunurken sonraki çalışmalarda yaygın kanının tersine televizyon halk için temel bilgi kaynağı olsa da haber programlarının halkın bilgi dağılımına diğer iletişim araçlarından ve özellikle de kişilerarası iletişimden daha az katkı sağlayabileceğini savunmuştur (Jensen, 2005: 134).

Haberlerin aslında sadece bilgi sahibi olmak amacıyla tüketilmediği, bunun yanında bilgi amaçlı olmayan tüketimlerin de gerçekleştirildiği de bazı çalışmalarda gösterilmiştir. Örneğin Berelson (1949'dan akt. Madianou, 2009: 330) New York'ta, 1945 yılında, gazete greviyle ilgili yaptığı çalışmasında protestocuların gazeteyi içeriği yüzünden (yani örneğin politik ve ekonomik konularla ilgili bilgi almak amacıyla) özlemedikleri keyif için okumayı özlediklerini de ortaya çıkarmıştır. Bir başka ifadeyle bilgi alma dışında gazetelerin tüketilme nedenlerini sergilemiştir. Bu çalışma toplumsal kaynak olarak haberlerin önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Televizyon haberlerini, bilgi amaçlı kullanımları dışında, bazı insanlar eleştiri ve şikayetlerini seslendirebilecekleri bir ortam olarak da görebilmektedirler. İnsanlar, sorunlarının kamu kurumları tarafından ciddiye alınması için televizyon ve radyoda görünür olmak istemektedirler (Madianou, 2009: 330).

Jensen (2005) Danimarka televizyon haberlerinin nasıl alımlandığını araştırdığı çalışmasının teorik tartışmasında, bulgularına dayanarak, “izleyicilerin medya söylemlerine dair tutarlı bir kavrayışa nasıl vardığını araştıran çalışmalara başvuran bilişsel psikoloji çerçevesinde bir revizyon” önermektedir. Jensen özellikle, “belirli içerik temaları ile izleyicilerin alımlama bağlamlarından kaynaklanan yorumlama yapılarına” bakmak gerektiğini öne sürer. Bir başka ifadeyle Jensen (2005: 134) haberlerin alımlanmasının önceki çalışmalarda gösterildiği üzere sadece genel beklentiler tarafından değil aynı zamanda da belli tür geçmiş bilgiler tarafından da yönlendirildiğini savunmaktadır. Bu geçmiş bilgiler özel hikayeler ve özel izleyici gruplarıyla ilişkilidir aslında. Bunlar Jensen'in çalışmasında “üst temalara” (*super-themes*) atıfta bulunmaktadır ve Jensen üst temaları şöyle tanımlar:

Üst temalar anlamın oldukça genel ve somut kategorileridir. Aynı zamanda alımlamanın güçlü ve zayıf kategorileridir de. Bunlar genel ve esnektir, içinde çeşitli perspektifler bulunur ve toplumsal gerçeklik hakkında önermeler taşır. Daha spesifik

biçimde habere konu olan olayın detaylarıyla ilişkilidirler ve izleyicinin yaşam deneyimlerini somutlaştırır. Üst temalar izleyiciye haberin anlamının oluşturulmasında kişisel bir alan açtığı için güçlendiricidir, ancak izleyiciyi politik bağlamda eyleme geçmesinde güçlendirici bir rolü olmadığı için zayıftır (Jensen, 1995: 156'dan akt. Osterud, 2000: 142).

Çalışmasının sonunda Jensen (2005: 158) çeşitli üst temaların, haberlerdeki olaylarla günlük hayatın genel kategorileri arasında bağlantı kurarak yorumlamanın kuruluşuna katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Jensen (1990'dan akt. Gibson, 2000: 269), çalışmasında izleyicilerin haber hikayelerine dair okumalarının, özellikle sosyo-ekonomik sınıflara göre, çeşitlendiğini bulgularken, haberlerin sosyal kullanımının türle ilişkili olarak araya giren toplumsal etkenler tarafından sınırlandırıldığı sonucuna ulaşmıştır. Jensen özellikle izleyicilerin, haberlerin, haberin diyalogun ve eylemin kaynağı olması gerektiğine dair demokratik ideallere göstermelik bir bağlılık gösterirken, haberleri daha çok güncel olayları takip etme zorunluluğunu yerine getirmek için haberleri izlediklerini bulmuştur. Sonuç olarak, haberin toplumsal önemine bu sınırlı bakış, haber izlemenin, muhalif politik pratikle eklemlenme olasılığını sınırlamaktadır. Dolayısıyla kültürel tüketimin, politik ve sosyal etmenlerinin incelenmesi, yorumlama pratiğinin diğer söylemler ve gündelik hayatın bağlamı içindeki pratiklerle olan bağlantılarını izleyerek söylem analizinin ötesine geçmeyi içermektedir.

Literatürde, haber alımlamasında cinsiyetin önemine de işaret eden Jensen (2005: 156) çalışmasının sonucunda, bazı erkek katılımcıların televizyon haberlerinin soyut anlamda politik ilişkiliği olduğunda ısrar ederken, bazı kadın seyircilerin bazı üst temalara değinerek haberlerle kişisel bağlantı kurduklarını belirtmiştir. Petts ve Niemeyer (2004: 13-14), MMR aşısı ve otizm arasında olası bağlantı hakkında medyada yer alan tartışmalar çerçevesinde anne ve babalarla gerçekleştirdikleri odak grup görüşmelerine dayanan araştırmalarında “anneliğin” MMR’a bakış açısını biçimlendirmede rol oynayan

bir etmen olduğunu belirtmişlerdir. Annelerden oluşan tüm gruplardaki ortak kanı, çocuklarının sağlığına dair endişelerin arttırıldığı inancıdır. Anne katılımcıların kullandığı “bu riski alamazsın”, “onlar çok küçük ve acizler”, “onlar (çocuklar) önce gelir”, “onları korumak istiyoruz” gibi ifadeler çocukları için doğru kararı verme sorumluluğunun ağır yükünü göstermektedir aslında. Görüşmelerden ortaya çıkan bulgulara göre anneler konuyla ilgili olarak her ne kadar babalarla konuşsalar da son kararı veren kişilerdir. Bununla tutarlı bir biçimde babalarla yapılan görüşmelerde de babalar, aşılama konusunda karar vermeyi “kadının işi” olarak görmektedirler.

Toplumsal cinsiyete gönderme yapan bu nokta bu tez açısından oldukça önemlidir. Çünkü gerek medyada otizmin temsiliyle ilgili yapılan bazı çalışmalarda (O’Dell ve Bronlow, 2005) da toplumsal cinsiyet önemli bir faktör olarak yer almıştır. Buna göre O’Dell ve Bronlow (2005) MMR aşısı ile otizm arasındaki ilişkinin gazetelerde nasıl inşa edildiğini sorguladıkları çalışmalarında, haberlerin annelere seslendiğini belirtmektedirler. Türkiye basınında otizm ve çocukların nasıl temsil edildiğinin analiz edildiği bu tezin araştırma bölümünün ilk kısmında, otizmin nedenleri ve riskleri haberleştirilirken benzer bir sorumluluğun anne olan kadınlara yüklendiği bulgulanmıştır. Buna göre otizmin nedeninin hamilelik süreciyle ilişkilendirildiği haberlerde sadece hamile kadınların fotoğraflarına yer verilmiştir. Bunu, ele alınan gazetelerde zihinsel bir hastalık olarak da görülen otizmin ortaya çıkmasının önlenmesinin sorumluluğunun anneye yüklenmesi olarak okumak mümkün görünmektedir. Böylece, çocuğu annenin sorumluluğuna veren erkek egemen ideoloji, otizmle ilgili haber fotoğraflarında yeniden inşa edilmektedir. Ankara’da gerçekleştirilen pilot çalışmada da otistik kültüre toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında en aktif aktörün kadınlar/anneler olduğu görülmüştür. Babalar ve dedeler olarak erkekler de alanda görünür olsalar da alan dışında özellikle evde anneler oldukça aktiftir. Elbette bunun toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgisi oldukça güçlüdür. Dolayısıyla bu tez kapsamın hem metin analizi kısmında hem medya

kullanımları kısmında ve hem de alımlama kısmında, toplumsal cinsiyet faktörü göz önüne alınmaksızın medya ve otizm ilişkisi yeterince anlaşılmayacaktır.

Bazı çalışmalarda boş zaman pratiklerinin sözlü tarihinin, medya alımlaması alanına dahil edildiğini belirten Livingstone da bir çalışmada arkadaşlarıyla birlikte, seksenli yaşlarına kadar farklı zamanları yaşamış kişilerle, savaş sonrası dönemde suçla ilgili medya hakkında görüşmeler gerçekleştirmiştir. Suç ve suçun medyada temsili medya, toplum ve ahlak konularının tartışılmasında aydınlatıcı ve kışkırtıcı bir mesele olmuştur. Bu kişilerin farklı dönemler, farklı medya biçimleri ve bugünkü yaşamlarında neler hatırladığını ve neleri ilginç bulduklarını dinlerken, tereddütlü biçimde üç değişim tanımlamışlardır. İlk olarak savaş sonrası dönemde, insanlar, kendi gerçekleriyle ilişkili olmadığı için suç medyasında haz bulurken, bugünün izleyicisi güçlü bir ilişki aramaktadır bir başka deyişle medyayla ilişki kurabilmeleri için medyadaki içerikle yaşamları arasında bir bağ kurmaları gerekmektedir. İkincisi, yaşamlarıyla medya içerikleri arasında bir bağ kurma isteği “gerçeklik” kararlarında da bir değişim meydana getirmiştir. Günümüzde genç izleyiciler, “gerçekçi” olarak gördükleri, “bizim gibi” ifadesini kullandıkları ve suçla ilgili riskler, tehditler vb konularda bilgi sunan temsilleri tercih etmektedirler. Üçüncü ve son olarak da suçla ilgili medya içeriğinin yorumlanmasında ahlaki mutlakiyetçilikten bağlam içinde kullanılan göreceli ahlaki değerlere doğru, ahlaki bir değişim saptamışlardır (Livingstone, 2003: 351-352). Otizmle ilgili haber metinlerinin alımlamasında, bu haberlerin otizm deneyimine sahip ebeveynlerin günlük pratikleriyle bir bağ kurup kurmadığı da bu çalışma kapsamında göz önünde bulundurulacaktır. Buna göre örneğin otizmle ilgili haberlerde bireylerin ya da ailelerinin günlük hayatta yaşadıkları sorunlar ve bunlarla başa çıkmalarında kişileri güçlendirip güçlendirmede önemli bir nokta olarak ele alınmıştır.

Kavoori (1999) televizyon haber metinlerinde anlam üretimi düzeyinde medya küreselleşme sürecini ve dört ülkede gerçekleştirilen medya metinlerinin analizi ile odak gruplara dayanan izleyici yorumlarını ele aldığı çalışmasında, Güney Kore’de öğrenci ayaklanması ve Güney Afrika’daki tren yolcularının katliamı olaylarının İngiltere, Almanya, Fransa ve Amerika’daki haberlerde nasıl yer aldığını inceleyerek, her izleyiciye kendi ülkesinde yayınlanan haber gösterilerek alımlama analizi gerçekleştirmiştir. İzleyicilerin bu haber metinlerine nasıl karşılık verdiklerine bakıldığında farklı ülkelerdeki insanların benzer bir medya eleştirisi geliştirdiği görülmüştür. İzleyicilerin medya eleştirilerinin, (a) söylemsel içeriğin eleştirisi; (b) metinsel stratejilerin eleştirisi ve (c) gazeteciliğin kurumsal ilkelerinin bir başka ifadeyle etik kodların eleştirisini kapsadığını belirtmiştir. Söylemsel içeriğin eleştirisinde izleyiciler, ülke dışındaki diğer insanların yani “öteki dünya”nın hep olumsuz biçimde gösterildiğini, yurtdışında gerçekleşen bu tür politik çatışma olaylarının yurtiçinde haberleştirilmesinde araldan bilgisine daha az yer verildiği, şiddeti sansasyonel biçimde verdiği ve bu tür haberlerin biz ve öteki ayrımını yaparken biz’i olumlarken öteki’yi dışlayan bir biçimde verildiğini vurgulamışlardır. Metinsel stratejinin eleştirisinde izleyiciler, haber hikayelerinde yer alan belirli metinsel özelliklere odaklanmışlardır. Haberin yapısının izleyici tarafından eleştirisi, haber hikayelerinin anahtar sözcükleri ve görsel öğelerinin üzerinde durarak, haberlerin olayları nasıl inşa ettiğine odaklanmıştır. Kurumsal prensiplerin eleştirisinde ise izleyiciler en çok şiddetin bir haber değeri olarak kullanılmasından rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Buna göre haberlerin mağdurlardan daha çok şiddetin kendisine odaklandığı sıklıkla belirtilmiştir. Haber alımlamasını haberin yapısıyla ilişkilendiren bu çalışma alanda da oldukça önemlidir. Bu tez çalışması kapsamında da izleyicinin, otizmle ilgili haberlere bir eleştiri getirip getirmediği sorgulanırken bu eleştirilerin haber yapısıyla nasıl bir bağ kurduğuna bakmak da anlamlı görünmektedir.

1.2.3. Eleştiriler, Yanıtlar, Tartışmalar

Gerek Kültürel Çalışmalar ve gerekse feminist çalışmalar içinde yapılan alımlama araştırmalarına, bazı ortak sorunları paylaştığı noktasında çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir. (Murdock, 1989; Golding ve Murdock, 2002; Curran, 2005; Seaman, 2005; Garnham, 2008). Bu eleştiriler bir taraftan izleyici kavramının kendisine yöneltilirken bir taraftan da alımlama analizlerinde izleyici etkinliğinin aşırı vurgulanmasına yönelik olmuştur. Ayrıca alımlama analizlerinde kullanılan etnografik yöntemin de gündelik hayatın mikro yapılarına odaklanarak makro yapıları gözardı ettiği noktasında eleştirildiği söylenebilir.

1.2.3.1. Aktif İzleyiciden İnteraktif İzleyiciye

Alımlama çalışmalarının “aktif izleyici” kavrayışına gelen eleştirilere ve bunlara verilen yanıtlara bakıldığında “izleyici” kavramının kendisi alanda temel bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1980’lerde ekonomi politik yaklaşım içinde yapılan çalışmalarda izleyici meselesinin göz ardı edildiğine yönelik olarak da bir karşı eleştiri gelmiştir. Her ne kadar izleyiciye özel bir ilgi gösterilmese de bu yaklaşım içinde izleyici, medya metalaşma ve tüketim sürecinde temel bir bileşen olarak vardır (Hagen ve Wasko, 2000: 13). Mosco ve Kaye’nin (2000: 31, 38) belirttiği üzere, bazı ekonomi politikçiler için izleyici kavramının kendisi sorunludur ve daha temkinli yaklaşılması gerekmektedir. Yazarlar, izleyici kavramının geçmişinden bahsederken, kavramın kendisinin iletişim araştırmalarında merkezi bir kavram olarak medya endüstrisinin kendisi tarafından yaratıldığını söylemektedirler. Buna göre yayıncılar “izleyici” kavramını izleyicileri tanımlayabilmek için kullanmışlar ve izleyicilerinin kimler olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Kavramın akademik alana girişi ise, izleyiciyi pasif bir kitle olarak gören ve medyanın etkilerini araştıran araştırmacılar tarafından sağlanmıştır. Bu araştırmalar ticari yayıncılarla benzer amaçları taşımışlardır. Erken

dönem akademik izleyici çalışmaları ticari yayıncıların da başvurduğu bir konu olan izleyici kompozisyonunun ne olduğu sorusuna odaklanmıştır. Bu izleyici çalışmaları ticari verilerden de yararlanmışlardır. “Aktif izleyici” kavramının orataya çıkışında hala “izleyici” kavramının kullanılıyor olması bu açıdan eleştirilmiştir. Alanda neden hala pazarda merkezi bir kavram olan izleyici kavramının kullanıldığı sorusunun gözden kaçırıldığı ve tartışılmadığı sorgulanmaktadır.

Alımlama araştırmalarında izleyicinin aktifliği sorgulanmayan bir varsayım olarak kabul edilmektedir. Alımlama analizlerinde izleyicinin aktifliği anlamın inşasında izleyicinin rolünü anlatmaktadır. Kodaçımı sürecinde izleyicinin aktif rolüne odaklanmak medya metinlerinin izleyicilerin tercihlerine göre üretilmediği gerçeğini gözden kaçırma riskini de beraberinde getirmektedir. Burada, haz deneyimi ve anlam oluşturmada izleyicinin yeteneğine odaklanma, izleyici aktifliğinin güç/iktidarla karışmasıyla sonuçlanmaktadır (Hagen ve Wasko, 2000: 16-17). Tam da bu noktada en çok yöneltilen eleştirilerden biri, izleyiciye özerklik vermeleri bakımından piyasanın savlarına meşruiyet kazandırmaları noktasında anaakım yaklaşımlarla yakınlaştıkları²⁵ yönünde olmuştur. Bu bağlamda Seaman (2005), izleyici çalışmalarının anlamsız bir popülizm olduğunu ileri sürmüştür. Seaman bu savını, bir kültürel pratiği özel bir ideolojik yapıya karşı neyin “direnişi” kıldığıнын yeterince açık olmadığı ve bu pratiğin söz konusu ideolojinin korumakta olduğu baskıcı ilişkiyi dönüştürmede herhangi bir katkısı olup olmadığıнын belirlenmesinin zor olduğunu savunarak desteklemeye çalışmıştır. Bu noktada alımlama araştırmaları içinde en popülist ve tartışmalı kavramlardan biri

---

²⁵ Curran (2005: 393, 395) alımlama araştırmalarının izleyici çalışmalarında yeni yönlere işaret ettiğini vurgulayan revizyonist yaklaşımın aslında o kadar da yeni olmadığını, izleyicilerin anlamları farklı olarak algıladıklarının etki çalışmaları tarafından alımlama araştırmalarının öncesinde zaten ortaya çıkarıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte yine alımlama araştırmaları öncesinde yapılan bazı araştırmalarda izleyiciye anlamı inşa eden olarak değil, seçici kullanım bakımından aktif bir rol biçmiştir. Bu noktada Curran alımlama araştırmalarının, aralarında bazı farklılıklar olduğu kabul edilmekle birlikte, kendi araştırmalarının üstünlüğünü kabul ettirmek için kullanımlar ve doyumlar araştırmalarının eksikliklerini sürekli vurgulasalar da aralarında ciddi benzerlikler bulunduğunu iddia etmektedir.

izleyiciye güç/iktidar atfeden Fiske'in "semiyotik demokrasi" kavramıdır ve izleyici aktifliğinin iktidarla karıştırılmasına eğilimlidir (Hagen ve Wasko, 2000: 23).

Diğer taraftan Morley (1997: 125) Amerikan kültürel çalışmaları içinde yapılan birçok araştırmada oldukça iyimser bir bakış açısının olduğunu kabul etmekle birlikte, "Etkin İzleyici Kuramı: Sarkaçlar ve Tuzaklar" (2005b: 103) yazısında, kendi yaptığı çalışmasında ve Kültürel Çalışmalar içindeki diğer pek çok çalışmada böylesine bir gücün izleyiciye atfedilmediğini söylemekte ve Ien Ang'dan alıntılanarak "izleyicinin etkin olduğunu söylemenin güçlü olduğunu söylemek anlamına da gelmediğini" vurgulamaktadır. Morley'in yine kültürel çalışmalar içinde yapılan bazı alımlama çalışmalarında izleyicinin etkinliğine aşırı vurgu yapıldığını kabul etmesinden yola çıkarak izleyici çalışmalarının kendi içinde de tartışmalar olduğu söylenmelidir. Bu tartışmalar, metinlerin çok anlamlılığının derecesi, rolü ve Hall'un muhalif ve Fiske'in direnişçi okuma konumları üzerinde yoğunlaşma eğilimindedir. Çokanlamlılık tartışmasının bir tarafında çokanlamlılığın her zaman, hem metnin kodlanışından hem de okuyucunun toplumsal konumundan gelen sınırlamalara tabi olduğunu savunan görüş, diğer tarafında ise çokanlamlılığın üreticilerin en geniş izleyiciye ulaşmak için metin içinde desteklenen ve kaçınılmaz bir nitelik olduğunu savunan görüş bulunmaktadır. İkinci tartışmada muhalif okuyucu bir metni hegemonik olarak görüp onu karşı-hegemonik olarak alımlarken, direnişçi okumada okuyucu metni karşı-hegemonik biçimde görüp okuyarak metnin hegemonyasından kaçmış olur. Bu noktada egemen olmayan okumaların üretilmesinin bir direniş eylemi olarak kabul edilip edilemeyeceği sorgulanmaktadır (Sender, 2005: 166).

Hall'un en başta belirttiği gibi anlam sadece izleyicide oluşmamakta, metin ve izleyicinin toplumsal ve söylemsel konumunun etkileşim anında oluşmaktadır. Ayrıca Hall modelinde, bir metnin baskın/hegemonik okumayı dayatarak, kodlamanın kodaçımı sürecini sınırlandıracağına yönelik vurgusunu hem modeli geliştirdiği yazısında hem de

kendiyle yapılan röportajda sürekli tekrarlamıştır. Hall'un modelinde, anlamın kaynağı, ne tek başına metin ne de tek başına izleyicidir, daha ziyade ikisi arasındaki müzakeredir. Dolayısıyla izleyicinin tek başına anlamın kaynağı olduğuna yönelik eleştiri, alandaki çalışmalara bakıldığında pek de yerinde bir eleştiri olarak görünmemektedir (Morley, 1997). Grossberg'e (2008: 134) göre de Kültürel Çalışmalar içinde yapılan bazı araştırmaların oldukça kutlayıcı bir popülizm söylemine bulaştığı kabul edilse de bunlar ve kültürel çalışmalar içinde yapılan diğer araştırmalar arasındaki özgül farklar dikkate alınmalı, genelleyici bir eleştiriden kaçınılması gerekmektedir.

Medya ve izleyici pratiklerinin kurucu öğelerini ekonomi politik faktörler, izleyiciyi çekme stratejileri, metin söylemi, izleyici öznellikleri, toplumsal aracılama, metnin yapısökümü ve kimliklere göre metnin yeniden inşası olarak belirten White (2000: 211-212), "aktif izleyici" ve "politik aktif izleyici" kavramları arasında bir ayrıma gitmektedir. İzleyicilerin bir bölümü bazı içeriklere daha yoğun bir şekilde dahil olurken bazı içeriklerde daha az aktif olabilmektedir. Politik aktif izleyici gündelik pratiklerinde de aktiftir, politik bir değişim yaratmak amacı vardır. Fanlarla ilgili gerçekleştirilen izleyici çalışmaları çerçevesinde gelişen tartışmaların politik aktif izleyicinin ön koşullarını oluşturduğunu belirten White (2000: 217, 219), müzakere ağları ile izleyicinin medya metinlerini yapısöküme uğratma ve yeniden inşa etme yollarının²⁶ toplumsal değişimler gerçekleştirmek için oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır.

İzleyici kavramıyla ilgili tartışmalar bir yandan alımlama araştırmalarına gelen eleştirilerle biçimlenirken diğer taraftan da medya teknolojilerinde gerçekleşen yenilikler sonucunda da şekillenmektedir. Hem medya kullanımı hem de medya içerik alımlaması

---

²⁶ Yapısöküm, alımlama araştırmaları içinde izleyicinin medya metinlerini anlamaya çalışırken kolektif etkileşimli yorumlama stratejilerine atfen kullanılmaktadır. Buna göre (1) metinde inşa edilmiş varsayılan anlamları, (2) metnin izleyiciden ne beklediği, (3) izleyicinin kimliği ve deneyimleri doğrultusunda metinden ne beklediği ve (4) metin yoluyla kimliklerin nasıl tanımlandığının ortaya çıkarılması amaçlanır. Bir başka ifadeyle yapısöküm bireysel ve kolektif kimliklerin medya üzerinden tanımlanması ve ortaya çıkarılmasının merkezidir. Bundan sonraki süreçte ise izleyici medya metnini bireysel ve kolektif kimliği bağlamında yeniden inşa eder (White, 2000: 220).

20. yüzyıl boyunca değişmeye devam etmiştir. Kullanım açısından her yeni medya ortamı eve girerken, bu araçlar aile yaşamının en yüksek mevkiinden odaksal ve rasgele, toplumsal ve bireysel kullanımlara yavaş yavaş bir geçiş gerçekleşmiştir. Alımlama yapmak daha da zorlaşmıştır. İzleyici kavramı, kitle medya araştırmaları için hala geçerli ama yeni medya alanı için açıkçası tartışmalıdır, “izleyici” “kullanıcı” ya dönüşmüştür. İzleyici kavramı, dinleme ve izleme faaliyetlerini kapsamaktadır, hatta bu faaliyetler dinleme ve izleme bağlamına oturtularak genişletilmiştir. Kullanıcı kavramı ise, bireysel ve araçsal olma eğilimindedir ve izleyici kavramının merkezinde yer alan kolektiflik hissini zayıflatan bir kavramdır. Bu yeni teknolojiler medyayla ilişki biçimlerinin daha aktif ve yeni bir yolunu açmıştır (Livingstone, 2003: 352). Web teknolojilerindeki gelişmelerin sağladığı olanaklar ve sosyal medya ortamlarının ortaya çıkışıyla birlikte izleyicilerin farklılaşan konumunu anlatmak için de “üre-tüketici” kavramı ortaya çıkmıştır. İlk olarak Alvin Toffler tarafından kullanılan “*producer*” (üretici) ve “*consumer*” (tüketici) kavramlarının birleşmesiyle oluşan ve Türkçeye “üre-tüketici” olarak geçen “*prosumer*” kavramı tüketicilerin üretim sürecine dahil olmasıyla birlikte üretici ve tüketici arasındaki ayrımın belirsizleşmesiyle ortaya çıkan yeni bir üretim-tüketim döngüsünü anlatmaktadır. Bireysel işlemeyen bu süreçte kolektif üretim ve üreticinin katılımı ve karşılıklı etkileşim önem taşımaktadır (Çomu, 2012; Turan, 2013).

Livingstone (2003: 353) ise bu konuda, insanlar arasındaki ilişkileri aracılaman teknoloji biçimlerini de içeren yeni bir kavram önermek yerine “izleyici” kavramının ilişki ve etkileşimli bir yeniden inşasını önermektedir. Bu inşa her şeyden önce işçi, komşu, ebeveyn, öğretmen ya da arkadaş olan ve tarihsel ve kültürel olarak belirlenen toplumsal bağlamlara olduğu kadar, belirli teknolojik formlarla aracılanmış çeşitli ilişkilere de odaklanmalıdır. Luke’un (1989) işaret ettiği gibi okuma-yazma her zaman iktidar ve eşitsizlikle ilgilidir. Dolayısıyla izleyici tartışmalarında karşılaştığımız tanıdık tartışma şimdi yeni medya ortamı için de geçerli hale gelmiştir. İyimser bir bakış açısını

benimseyenler için alternatif, geleneksel olmayan ve kültürel farklılığı da içeren bir bakış açısına daha açık yeni okuma pratiklerine olanak tanımaktadır. Diğer bazıları ise, yeni medya ortamının hipermetinsel yerine daha hiyerarşik, kamuya açık olmak yerine ticari ve açıktan ziyade daha kapalı olduğunu savunan karamsar bir bakış açısına sahiptir (Livingstone, 2003: 355).

1.2.3.2. İzleyici Araştırmalarında Etnografi: Makro-Mikro Arasında

Ekonomi politikçiler ve alımlama araştırmacılarının güç/iktidarın nerede konumlandığını anlamaya yönelik çabaları ortaktır. Ancak ekonomi politikçiler için güç/iktidar sahiplik yapısı, hiyerarşiler ve medya şirket birliktelikleriyle ilişkilidir. Dolayısıyla ekonomi politik yaklaşım içinde en önemli odak noktası, izleyicinin tüketim sürecinin bir parçası olarak görüldüğü makro yapılardır. Bu noktada alımlama çalışmalarına yöneltile bir diğer temel eleştiri ise alımlama analizinin tüketimin mikro düzeylerine odaklanarak medya kurumlarını ve izleyici tüketimini etkileyen daha geniş kültürel ve politik düzeylerle ilişki kurmadığına (Hagen ve Wasko, 2000: 22) yönelik ekonomi politik yaklaşımdan gelmiştir. Bu yaklaşımın önde gelen isimlerinden biri olan Murdock'a göre (1989: 439) medya ürünlerinin çeşitliliğini sınırlayan ya da teşvik eden faktörlerin açıklanması, iletişim sistemi içinde ve onun vasıtasıyla ideolojinin nasıl işlediğinin anlaşılabilmesi için hayati önemdedir. Ayrıca izleyici yalnızca medya programlarına bireysel olarak karşılık vermemekte, aynı zamanda tüketim ilişkilerinin ağının da bir parçası olmaktadır. Bunun için de eleştirel ekonomi politik yaklaşıma ihtiyaç olduğu ancak Kültürel Çalışmalar'ın bu yaklaşımla ilgilenmediği belirtilmektedir. Golding ve Murdock (2002: 63), alımlama analizlerinde izlerkitle üyelerinin mücadeleye eden etkin özneler olarak görülmesinin serbest piyasa savunucularının emellerine kolaylıkla alet edilebileceğini vurgulayarak okuyucu ve metnin karşılaşma anının daha geniş bağlamlarından koparılarak tüketici egemenliğinin bir örneği olarak sunulduğunu

belirtmişlerdir. Grossberg'e (2008: 135) göre bu tür iddiaların ardında tüketimin (veya boş zamanın) bir biçimde üretimden daha az önemli olduğunu varsayarak bunlara boş verme eğilimidir. Bu noktada Grossberg, bu tür iddiaların temelinde "insanları pasif bir biçimde manipüle edilen 'kültürel eblekler' olarak gören daha basit bir tahakküm modeline dönme arzusu" yattığını belirtmiştir. Morley (1997: 126) de, Corner'ın izleyici çalışmalarında izlemenin mikro süreçlerine artan odaklanmanın medyanın ve toplumun makro yapılarını dışarıda bıraktığına yönelik eleştirisine, Corner'ın makroyu gerçeklikle mikroyu ise dünyanın ikincil/yan olgusal (*epiphenomenal*) biçimiyle eşdeğer gördüğü için sorunlu bulmaktadır. Ayrıca Corner'ın, makro yapıların mikro süreçler yoluyla yeniden üretildiğini göremediğini vurgulamaktadır. Etnografi, kapitalist dünya sistemi gibi bazı yapısal fenomenlerin anlaşılmasında kullanılan egemen makro çerçeveleri yeniden şekillendirmeye yardımcı olduğu için değerlidir. Böylece teorik çerçevelerin genel kavramlarla açıklamaya çalıştığı çeşitliliği ve yerel durumların karmaşıklığı daha iyi anlaşılabilir (Marcus ve Fischer, 2013).

Etnografinin alımlama analizleri için oldukça yararlı olabileceği belirtilse de mikro ve makro yapılar arasında bir ilişki kurması gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır (Livingstone, 1998; Gibson, 2000; Hagen ve Wasko, 2000; Osterud, 2000; Drotner, 2000). Diğer taraftan, Hagen ve Wasko (2000: 24) mikro ve makro yapıların birlikte değerlendirilmesinin yalnızca alımlama analizleri için değil, makro yapıya odaklanan yaklaşımlar açısından da önemli olduğunu belirtmektedirler. Çünkü çeşitli kültürlerin ve alt-kültürlerin karmaşık tüketim biçimleri göz ardı edilirse makro yapıların analizi de aşırı basitleşmiş bir duruma gelebilir. Böylece Morley'in (1997: 127) de belirttiği gibi, amaç analizin bir düzeyinin (yani mikro ya da makronun) diğeriyle ikamesi değil, daha geniş bir biçimde ideoloji, iktidar ve politikayla ilgili soruların bütünleşik bir analizi olmalıdır.

Osterud (2000: 128), etnografik izleyici araştırmalarının, izleyici çalışmalarıyla bireylerin izleme alışkanlıklarını soruştıran çalışmaları eşitleme eğiliminde olduğunu belirtir. Etnografik izleyici çalışmaları çok eleştirilen “kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı”nın iyileştirilmesini temsil etmektedir. Ayrıca izleyici meselesiyle ilgilenen araştırmacılar, ilgi alanlarını yalnızca televizyon içeriğine genişleterek, televizyon izlemenin toplum yapısına nasıl müdahale ettiğini ortaya çıkarmayı umut ederler. Lull, televizyon izlemenin ritüel bir karaktere sahip olduğuna ve bunun kültürel kurallara uygun bir biçimde yapıldığına dair düşüncesinde haklı olabilir. Ancak bu saptama izleyiciler ve televizyon arasındaki tüm ilişkiyi açıklamaya yetmez. Televizyon izlemenin etnografik erevesi televizyonun toplumsal, politik ve kültürel dönüşümleri tetikleme potansiyelini açıklamak için oldukça dardır. Drotner ise (2000: 183), etnografiyi ne bazı araştırmacıların gördüğü gibi nitel sosyoloji olarak ne de bazılarının gördüğü gibi katılımlı gözleme dayanan Őesifik bir metodoloji olarak değil de dünya hakkında bir görünüm sunan bir epistemoloji olarak görmek gerektiğini söylemektedir. Uluslararası eğilimlerden kaynaklanan, disiplinlerarası bir yaklaşıma sahip ve amaçları bakımından eleştirel bir etnografi medyayı da kapsayan, gelecekteki kültürel araştırmalar için güçlü bir kaynak sunmaktadır.

Diğer taraftan etnografik alımlama araştırmaların kısıtlılıklarına yönelik eleştirilere karşı etnografinin iyileştirilmesi için öneriler de getirilmiştir. Bunlardan biri de etnografik araştırmaların antropoloji içindeki çeşitli yaklaşımlarla birleştirilmesi olmuştur. Gibson’a (2000: 253-254) göre, eleştirel izleyici çalışmalarının, iktidarın makro yapılarının ne tür sınırlamalar getirdiğine ve medya metinlerinin izleyici yorumlarında nasıl yeniden üretildiğine odaklanması gerekmektedir. Bu noktada Geertz’in derin betimleme kavramına dayanan bir izleyici etnografisi modeli önermekte ve bu modelin güçlü toplumsal yapılar ve gündelik hayat içinde medya tktim pratiği arasındaki ilişkiyi verimli bir Şekilde araştırabileceğini söylemektedir. Çünkü makro yapılar, gündelik hayat

düzeyinde anlam üretimini ve toplumsal eylemi yönlendirdiği ve sınırladığı ölçüde etkilidir. Bu sınırlama sürecinin anlaşılması, belirli bir topluma dair bütünlüklü bir kavrayışın olması ve bu bütünlüğün sınırlama biçimleriyle gündelik hayat alanında nasıl yeniden üretildiğini detaylandırmasıyla mümkündür. Geertz'e göre etnografi pratiği birinci olarak kavrama ve ikinci olarak da aşırı belirlenmiş ve yoğun bir biçimde dokunmuş toplumsal dokunun temsiliyle ilgilidir. Etnografik analizin amacı gündelik hayatın informel mantığının yoğunluğunu ve eleştirel izleyici araştırmaları açısından da bu mantığın medya metinlerinin yorumlanmasını hangi biçimlerde yapılandığına yeniden inşa etmektedir (Gibson, 2000: 265). Gibson (2000, 264-265), Geertz'in etnografik "yoğun betimleme" kavramıyla eleştirel izleyici araştırmaları arasında bir tekabüliyet kurar. Her ikisi de kültürel yaşamın belirlenmiş doğasının yeniden inşasını gerçekleştirmeye girişir ve her biri bunu yaparken yerel özellikleri ve kültürel yapıları yaklaşımlarının içine taşımayı önermektedir. Bu nedenle Gibson Geertz tarafından önerilen etnografik analizin izleyicilerin medya metinlerini okumalarıyla ilgili çalışmalarda yararlı olacağına inanmaktadır. Özetle, yoğun betimleme sürecini çalışmalarına dahil eden, medya izleyicileri üzerine çalışan etnograflar, toplumsal formların küresel yapılarının nasıl gerçekleştirildiğini ve medya tüketiminin mikro süreçlerinde nasıl var olmaya devam ettiklerini sergileyebilirler. Bu dahil etme üç biçimde gerçekleştirilebilir: (1) izleyicilerin medya metinlerini yorumlamalarının toplanması, (2) bu yorumlamalar içinde var olan anlam yapılarının analizi ve (3) bu yorumlamalara dahil olan toplumsal ve politik etmenlerin belirlenmesi. Bu tür yorumların toplanmasının zorluklarından biri, yorumlamaların gündelik hayatın içinde akarken kısa ömürlü ve anlaşılmasının zor olmasıdır. Fiske'in de belirttiği gibi (1990 ve 1992'den akt. Gibson, 2000: 266) izleyici yorumları "üretildikleri anda yok olurlar... üretildiği bağlamda ve anda yaşarlar". Bu yorumları inceleyebilmek için araştırmacılar kaçınılmaz olarak, onları kaydedebilmek için gündelik hayatın akışını kırmaları gerekir. Bu noktada

metinlerin ve kullanıcıların daha kapsamlı bir tanımıyla, medya etnografisi araştırmacılara bir yol sunmaktadır (Drotner, 2000: 180-181).

Çocuklarla ilgili gerçekleştirilen gündelik yaşamda dil kullanımıyla ilgili çalışmalar, otistik çocukların aile ve topluluğun üyeleri olarak toplumsal yaşama nasıl katıldıkları, günlük konuşmalara katılmak için toplumsal etkileşimin yapısal özelliklerini nasıl oluşturduklarını anlamak için etnografiyi kullanmışlardır. Bu çalışmalardan da görüleceği üzere otistik çocukların diğer bireylerle iletişim yoluyla kendi yaşam dünyalarını nasıl birlikte inşa ettiklerini anlamada etnografik yöntemin klinik yöntemlerden daha verimli olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım, otizmle ilgili diğer teorik yaklaşımlarda gözardı edilen, otistik çocukların gündelik deneyimlerini ve dil kullanımlarını daha görünür kılmaktadır. Otistik çocukların gündelik hayat pratiklerini daha anlaşılır hale getirmek için araştırmacılar katılımlı gözlem ve otistik çocukların gündelik ev içi etkileşimlerinin video ve ses kaydıyla verilerini toplamışlardır (Solomon, 2008: 150). Otistik çocukların ebeveynlerinden, çocuklarının gündelik yaşamlarında belli bir süre günlük tutmalarını isteyerek de veri toplandığı görülmektedir (Orsmond ve Kuo, 2011).

Etnografik alımlama çalışmalarına çeşitli eleştiriler yöneltirse de etnografinin alanda hala güçlü bir yönelim olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla bu tez kapsamında gerçekleştirilecek izleyici alımlaması için de etnografik yöntemin çeşitli teknikleri kullanılmıştır. Bu konuda daha geniş bir tartışma tezin ikinci bölümünde yürütülmüştür.

1.3. Otizme Farklı Yaklaşımlar

Otizm yıllardır tıbbi bir durum olarak görülmekte ve otistik bireylerin sosyal etkileşim ve iletişiminde bozulmalar olduğu vurgulanmaktadır. Yarım yüzyıldan fazla bir zamanda otizm kavramı birçok dönüşüm geçirmiştir; ilginç ve belirsiz bir psikiyatrik durumdan popüler medyada oldukça ilgi gören kamusal bir sağlık meselesine, ‘buzdolabı

anne'den kaynaklanan bir durumdan nörolojik bozukluğa (Akshoomoff vd. 2020). Son dönemlere kadar otizm trajik duygularla birlikte sunulmuştur. Buna göre otistik bir çocuk, onunla en yakın bağı kurması gerekirken ebeveynin neden ağladığını anlamayacaktır. Duygusal bağlilik kurma eksikliği otizmin merkezi bir özelliği olarak öne çıkmaktadır. Bu özellik, tıpkı 1950'lerdeki *The Invasion of the Body Snatcher* filminde, uzaylıların insan bedenlerini ele geçirmesindeki gibi bir sahneyi andırır. Psikiyatri bilimi içinde de bu tür yanlış analogiler bulunmaktadır (Caruso, 2010: 488).

Otizmin bu kavranışları çoğunlukla biyomedikal topluluk tarafından biçimlendirilmiş ve otizm bir bozukluk otistikler de düzeltilmesi gereken kişiler olarak kabul edilmiştir. Alternatif engellilik yaklaşımına göre, engellilik bireylere dayandırılmaz, onun yerine engellilik toplumsal bir inşa olarak görülmelidir (McDermott ve Varenne, 1995). Bu yaklaşıma göre hoşgörüsüzlük ve sorunlar sosyo-kültürel çevreden kaynaklanmaktadır. Otizmin birçok yorumu biyomedikal paradigma zemininde oluşturulmakla birlikte, kendi temsillerini oluşturdukları anlatılar ve düzenledikleri çeşitli alternatif aktiviteler yoluyla otistik bireyler, otizmin ve kendilerinin nasıl nitelendirileceğini dönüştürmeye girişmişlerdir. Bu başlık altında da otizme çeşitli yaklaşımlar ele alınarak otistik bireylerin tıbbi paradigmaya hangi noktalarda direnerek karşı çıktıkları ele alınmaktadır. Hem bu kısımda hem de tez boyunca otizmli birey yerine otistik birey kasıtlı bir biçimde kullanılmıştır. Çünkü bu terim otistik toplulukla ilgili yapılan birçok araştırmada (Bagatell, 2010; Caruso, 2010; Chamak, 2008; Waltz vd., 2015; Jordan, 2010; McGuire, 2012; Thibault, 2014; Orsini, 2009) da belirtildiği gibi nöroçeşitlilik yaklaşımı içinde konumlanan otistik bireylerin tercih ettiği ifade tarzıdır. Bu nedenle hem otistik bireylerin kendi tercihlerine saygı göstermek hem de nöroçeşitlilik yaklaşım içinde konumlanmak amacıyla otizmli yerine otistik terimi, haber ve ebeveyn alıntıları ile literatürdeki çalışmalardan yapılan alıntılar dışında tez boyunca

kullanılmıştır. Belirtilen kaynaklardan yapılan alıntılarda, orijinalinde nasıl belirtildiyse terimin o hali korunmuştur.

1.3.1. Tıbbi Yaklaşım

Otizmin 1943'te Leo Kanner tarafından tanımlanmasından itibaren 2000'li yıllara kadar otizm, bir hastalık olarak görülmüştür (Sarret, 2011). Bu yaklaşım içinde tıbbileştirilen otizm sağlıklı olmamak, hastalıklı olmak gibi anlamlara gelmektedir. Tıbbi söylemde otizm, yaygın gelişimsel bozukluk olarak adlandırılan genel bir başlığın alt dalıdır. Tıbbi söylemi daha iyi anlayabilmek için otizmin köken anlatısına bakmak anlamlı olacaktır.

Solomon'un (2010: 246) vurguladığı gibi köken hikayeleri genellikle hiyerarşi sorunlarını ele alır ve "şeylerin nasıl şimdi oldukları gibi olmak zorunda olduğunu" yorumlar. Otizmin köken hikayesinin incelenmesi de tıbbi yaklaşımın kavramlaştırmalarının nasıl ve neden değişime karşı dayanıklı olduğunu aydınlatmaya yardımcı olabilir. Kanner ve Asperger tarafından otizm olarak adlandırılan bir semptom kümesinin birbirine yakın zamanlarda keşfedilmesinin kökenleri, otizmle ilgili çoğu makale ve kitapta tekrar edilmiş ve mitik kökenli bir hikaye oluşmaya başlamıştır. Hikaye genellikle, Kanner'in çocuk psikiyatrisi klinik uygulaması ve Asperger'in pediatrik uygulamaları ve eğitsel çalışmalarını içeren, kronolojik olarak paralel ama coğrafi olarak birbirinden farklı iki varoluşsal düzleme odaklanır. Otizmle ilgili yayınların çoğunda her iki düzlemin atmosferi de o dönemin tarihsel olayları içinde herhangi bir bağlama oturtulmamıştır (Solomon, 2010: 246).

Otizmin, 1940'ların başında iki farklı coğrafi bölgede, Baltimore ve Viyana'da, eşzamanlı bir biçimde, bir teşhis kategorisi olarak ortaya çıkışıyla hikaye başlatılır. Amerikalı bir psikiyatrist olan Leo Kanner, 1943'te "*Nervous Child*" dergisinde "Autistic Disturbances of Affective Contact" adlı bir makale yayınlamıştır. Makale Kanner'in

1937'den beri tedavi ettiği 11 çocuğu yönelik klinik çalışmasına dayanmaktadır. Kanner (1943: 217) makalesinde "...şimdiye kadar bulunan her şeyden belirgin bir biçimde farklı olan bazı çocukların dikkatlerini çektiğini ve her bir vakanın detaylı biçimde incelenmesi gerektiğini" yazmıştır. Kanner, çalışmasında, sekiz erkek ve üç kız çocuktan oluşan toplam onbir çocuğu bozuklukları, belirli özellikleri, aile nitelikleri vb. etmenlere göre ele almıştır. Buna göre doğuştan gelen otistik bozukluk taşıdığını söylediği bu çocuklar insanlarla duygusal temas kurmazlar, insanları obje olarak görürler, ertelenmiş ekolalileri vardır, kişi zamirlerinin kullanımı sorunludur (örneğin kendilerinden bahsederken sen zamirini başkalarından bahsederken ben zamirini kullanırlar), edatlar kalıplaşmış anlamlarıyla kullanılır. Yemek/beslenme çocuk için dış dünyadan gelen bir müdahaledir. Çalışmada incelenen çocuk "hasta"ların dışlarındaki dünyayı kendilerinden uzak tutma kaygısı, dış dünyadan bir müdahale olarak görülen yemek yemeyi reddetmelerini de açıklamaktadır. Bir diğer ortak özellik ise yüksek sesler ve hareket eden objelere karşı korkuyla verilen tepkidir. Çocukların davranışları rutini sürdürmeye dayalı saplantılı arzu tarafından yönetilmektedir. Günlük pratiklerin aynı biçimde ve aynı sıra dizisi şeklinde yapılması söz konusudur. Tüm ritüeller başladığı biçimde tamamlanmak zorundadır. Kanner'e göre tüm bunların aslında iki ana temeli vardır. Birincisi dış dünyaya kendini kapama ve yalnızlığa duyduğu saplantılı arzu; ikincisi de ritüellerin devamlılığına dair zorunlu istek ve değişime kapalılık. Kanner bir diğer ilginç ortak nokta olarak çocukların hepsinin genel olarak zeki ailelerden geliyor olmasını vurgulamıştır. Ancak çocukların yalnızlık arzusunun doğuştan gelişinin, çocukların bu durumunu, ebeveynleriyle olan erken dönemdeki ilişkilerine dayandırmayı zorlaştırdığının da altını çizmektedir (1943: 250).

Otistik çocuğun tasvirinin sürekli tekrarlanmasıyla otistik bir çocuğun kendi dünyasında yaşadığı fikrinin güçlendirerek otistik izolasyon ve yalnızlığı vurgular hale gelmiştir. Buna göre "en etkileyici şey onun yalnızlaşması ve ona erişilememesidir, gölgede gibi yürümekte ve hiçbir zaman erişilemeyecek olan dünyasında yaşamaktadır.

... Neredeyse tamamen kabuğuna çekilmiş ve kendi içinde yaşamaktadır” (Kanner, 1943: 218, 236).

Kaner’in makalesinden yaklaşık bir yıl sonra Viyana’da bir çocuk doktoru ve pedagoğ olan Hans Asperger doktora tezi olan “*Autistic Psychopatı in Childhood*”u yayınlamıştır. Asperger’in otizm tanımlaması hem şiddetli hem de hafif etkilenmiş çocukları da içerdiği için Kanner’in tanımlamasından çok daha kapsayıcı bulunmuştur. Asperger’in otizmi bir kişilik bozukluğu olarak kavramsallaştırmıştır ve toplumun taleplerine uymak açısından Kanner’inkinden çok daha iyimser bir bakış açısına sahip olduğu belirtilmiştir (Solomon, 2010). Bunda otistik bireylerin, toplumun sahip olabileceği bir değer olarak görmesi ve potansiyellerini tam olarak gerçekleştirebilmeleri için bu çocuklara ihtiyaç duydukları özel eğitim ve rehberlik verilmesi gerektiğini vurgulaması etkili olmuştur (Asperger, 2012 [1944]).

Buna göre otizimli çocuklarda sosyal etkileşimde, iletişim alanında ve davranışsal yetersizlikler görölmektedir. Asperger Sendromu’nda ise, sosyal etkileşimde ve davranışsal yetersizlikler ile bazı gelişimsel alanlarda bozukluklar, kliniksel olarak dilde gerileme olmaması, kliniksel olarak bilişsel yetersizlik olmaması belirgin özelliklerdir. Asperger Sendromu diğer türlere göre yüksek işlevli bir otizm türü olarak görölmektedir. Rett Sendromu ise sadece kız çocuklarda görölmektedir. Bu sendromda baş büyüklüğünde büyüme, önceden kazanılan becerilerde kayıplar başlaması, sosyallikten uzaklaşma, düşük vücut koordinasyonu ve dil gelişim problemleri görölmektedir. Diğerlerine oranla düşük işlevli bir otizm türüdür. Disintegratif çocukluk bozukluğunda ise kazanılan becerilerde çeşitli kayıplar, sosyalleşmede problemler, iletişim kurmada problemler ve davranışlarda çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Son olarak da sosyalleşmede ve iletişim kurmada sorunlar yaşama gibi özellikler göstermekle birlikte tam olarak bu yelpazenin içinde konumlandırılmayan durumlardır (Tufan, 2006).

1967’de yayınlanan Bruno Bettelheim’in “*The Empty Fortress: Infantile Autism and the Birth of the Self*” çalışması otizm ve ebeveyn ilişkileri üzerinde durmaktadır. Üç örneğe (Laurie, Marcia ve Joey) dayandırdığı çalışması alanda büyük yankı uyandırmıştır. Kanner’in otizmin kalıtımsal olduğuna dair inancının aksine Bettelheim otizmin kalıtımsal değil, çocuk ve anne arasındaki ilişkideki bozukluklardan kaynaklandığını söylemiştir. Literatürde soğuk anne (*cold mommy*) olarak bilinen teoriye göre, annenin çocuğuna yeterince ilgi göstermemesi ve sevgiden yoksun bırakması sonucu çocuğun kendi içine kapanmasını anlatmaktadır. Otizmin bir diğer okuması, ilişki kurma yeteneğini engelleyen, aşırı egoya sahip bencil kişilikleri tanımlamak için psikolojide kullanılan Narcissus mitine dayanmaktaydı. Bu yaklaşım ebeveynliğin yetersizliğini vurgulamamış, ancak otizmi psikanalizin sınırları içerisinde analiz etmeye devam etmiştir. 1964’te Bernard Rimland, otizme psikodinamik değil de nörobiyolojiye dayalı, alternatif bir açıklama getirmiştir (Caruso, 2010: 491).

1.3.2. Engellilik Yaklaşımı

Yüzeysel olarak bakıldığında, otizmi engellilik içine yerleştiren bazı girişimler, genel engellilik söyleminde gözlemlenen doğa/kültür ayırımını yansıtıyor görünmektedir. Doğa kampında yer alan ve tedaviyi benimseyen girişimlerde vurgu engellilik üzerinedir: Gerçekte ve hukukta farklı muameleyi haklılaştıran şey fiziksel veya zihinsel farktır. Bir başka ifadeyle farklılık tıbbileştirilmiştir. Engelli savunuculuğunun kültür kampı, bunun tersine biyolojik engelliliği vurgulamakta, çeşitliliği kutlamakta ve engellilik fikrini salt toplumsal bir yapı olarak ele almaktadır. Son görüşün çıkarımı, toplumun merdivenleri rampa ile değiştirmeye hazır olması halinde yürüyememe durumunun artık bir engel olmayacağı yönündedir. Nöroçeşitlilik içinden bir kanadın da bu bakış açısından yararlandığı belirtilmelidir (Caruso, 2010: 497). Otistik öz-savunucular, engelli çalışmaları akademisyenlerinin adlandırdığı biçimiyle “engelliliğin sosyal modelini”

benimseyerek gerçek adaletsizliğin otistik olmayan bireylerin, otistik bireylere davranma biçimine bağlı olduğunu savunmaktadırlar (Orsini, 2009: 117).

Otizmi bir engellilik olarak kabul eden yaklaşım otizmin “toplumsal bir sorun” olduğuna işaret etmektedir. Tufan (2006) otizmi engellilik içine yerleştirmektedir. Böylece otizmlilerin de toplumdan dışlanan “normal” engelli insanlar gibi dışlandığını söylemektedir. Özetle, otizmi engellilik içine yerleştirmek onların toplumsal varlıklar olduklarını kabul etmeye ve tecrit edilmesi gereken “tehlikeli” insanlar olmadıklarını söylemeye imkân tanımaktadır. Engelli olan diğer insanlar tarafından talep edilenler otistikler için de geçerli hale gelmektedir. Peki otizmi engellilik yaklaşımı içine yerleştirmek hangi taleplerin hangi zeminde dile getirilmesini sağlamıştır ve bundan kimler yararlanmışır?

İlk olarak otizmin pahalı bir olgu olduğu sıkça vurgulanır; çünkü ebeveynlerin gücünü tüketir ve toplum üzerinde uzun vadeli yükler oluşturur. Bu nedenle otizmi tedavi etmenin ya da semptomları hafifletmenin yollarını bulmaya çalışmak maliyet tasarrufu önerisi olarak duyurulur. İkincisi, otizm çoğunlukla dahiliğin diğer yüzü olarak görülmektedir. Bu olumlu temsilin fon artırma ve siyasi aktivizmdeki gücü şaşırtıcıdır. Toplum otistik özelliklere sahip çocuklardan bir şeyler kazanma/elde etme şansına sahipse erken terapi, toplumun ilerlemesinin ve medeniyetin çıkarıdır. Üçüncüsü otizmi önlemenin bilinen bir yolu olmadığı ve salgın boyutu öne çıkarılarak otizmle ilgili araştırmaları ve diğer kamu harcamalarını sübvans etmek liberter politika yapıcılar tarafından meşru görülecek bir sigorta mekanizması olarak kabul edilmektedir. Dördüncüsü otizmin gizemi zihin analizi için oldukça çekicidir. Otizm, bilimsel sezgilerden yola çıkarak nörobilimcilere günümüzde yaygınlaşan biyolojik normdan sapmaların bize norm hakkında çok şey öğretebileceği, benzeri görülmemiş ayrıcalıklar sunabileceği vurgulanır. Otistik bireylerde duygular, empati ve iletişim farklı olduğu için otizm araştırmaları, duyguların ve ilişkilerin genetik temellerinin belirlenmesine yol

açabileceği de bu sava eşlik eder. İlginçtir ki bu faydacı yaklaşım özellikle ebeveynler tarafından kurulan, örneğin Autism Speaks gibi örgütlerin söylemlerinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Çünkü otizm istila ve felaket olarak nitelendirildiğinde, bu tür örgütler akıllara zarar maliyetleri, araştırma aciliyetini ve tedaviden kaynaklanabilecek uzun vadeli tasarrufların altını çizer. Vurgu güzellik ve deha üzerindeyken, otizmle ilgili yapılan harcamaların bilge bir yatırım olduğunu savunur. Her iki durumda da otizm, diğer koşullar karşısında faydacı bir yöne sahip biçimde gösterilmektedir (Caruso, 2010: 499-500). Michelle Dawson (2004), otistiklerin bu durumunu Kanada'daki Aborjin halkla kıyaslamaktadır:

“Her iki grup da, geleceğe karar verme hakkı elinde bulunduranlar tarafından çocuk muamelesi görmekte ve aşağılanmaktadır. Aborjinlerin toplum üzerinde bir yük olduğunu ispatlamak için istatistiksel bir analiz yapmak sorunludur, çünkü onların daha az aborjin olduklarında ya da aborjin olmadıklarında topluma katkı sağlayabileceklerini önermek ayıptır.”

1.3.3. Nöroçeşitlilik Yaklaşımı

Buna karşın 20. yüzyılın ortalarından itibaren biyolojik ve davranışsal sunuş ve varyasyonlarda otizmle ilgili araştırmalar büyük ölçüde artmıştır. Bu bilgilerle birlikte tedavi ve eğitim konularının ve deneyimlerin aktarıldığı büyük bir alan oluşmuştur. Ayrıca otizmle ilgili birçok biyografi ve otobiyografi şaşırtan bir oranda yayınlanmış hatta “otistik otobiyografi” bir tür olarak ortaya çıkmıştır (Sarret, 2011: 142).²⁷ Bu

---

²⁷ Bu türün en çok duyulan ve Türkiye’de de yayımlanan Temple Grandin’in *Resimlerle Düşünmek* (*Thinking in Pictures: My Life with Autism*) kitabıdır. Yurtdışında bu tarz girişimler daha yaygın olmakla birlikte Türkiye’de otistik birinin hayatını anlattığı tek bir örneğe rastlanmaktadır. 21 yaşında otistik olduğu ortaya çıkan ve Hollanda’da yaşayan Birsen Başar’ın otizmle ilgili deneyimlerini paylaştığı iki kitabı yayınlanmıştır. İlk kitabı *Ben de Artık Fark Edilmek İstiyorum* (2010) başlığıyla yayınlanırken ikincisi *Otizmle Yaşamak* (2013) adını taşımaktadır. Bunun dışında ailelerin özellikle annelerin otistik çocuklarıyla ilgili yazdığı kitaplar da söz konusudur (Benal Penny, 2005; Kahraman Küçükaras, 2008). Bu kitaplarda kadınlar otizmle ilgili deneyimlerini, denedikleri yolları, “tedavi yöntemleri”ni, otizmle başa çıkma yollarını paylaşmaktadırlar. Ayrıca otistik çocukların ailelerinin duygu ve düşüncelerinin araştırıldığı akademi içinden yapılan çalışmalara da rastlanmaktadır (Uzun Özer ve Akkök, 2005).

gelişmeyle birlikte otizmin baskın görüşüne karşı bir hareket de ortaya çıkmıştır.²⁸ Ancak bu hareket de bir bütün halinde düşünülmemelidir, çünkü hareket içinde de farklılaşmalar söz konusu olmuştur. Örneğin, sivil haklardan hareket eden öz-savunuculuk hareketi, otizmi bir üstünlük olarak gören “aspie”²⁹ konsepti savunucularından ayrılmaktadır.

Nöroçeşitlilik hareketin gelişmesini etkileyen tarihsel bağlama bakıldığında üç temel unsur karşımıza çıkmaktadır: yüksek işlevli otizm ve otistik bozukluk da dahil olmak üzere otizmin yelpazesinin genişlemesi; engelli haklarından hareketle öz-savunuculuk hareketinin ortaya çıkması; bilgisayar teknolojisinde, spesifik olarak da internette bir patlama yaşanması (Chamak, 2008: 77; Bagatell, 2010: 35).

Otizm Spektrum Bozukluğu³⁰ (*ASD-Autism Spectrum Disorder*), Otistik Bozukluk (*Ad-Autistic Disorder*) ve Başka Bir Türe Girmeyen Yaygın Gelişimsel Bozukluk (*PDDNOS-Pervasive Developmental Disorder Not Otherwise Specified*) da içermektedir. Kavramın önerdiği üzere otistik spektrum bozukluğu teşhisi alan bireyler hafiften şiddetliye olmak üzere belirli bir aralıkta semptomlara sahiptir. Otizm teşhisi içinde bile bireyler yüksek işlevli ve düşük işlevli olarak tanımlanabilirler. Yüksek işlevli otizm ve otistik bozukluk terimleri Amerika’da görece yenidir. 1980’lerden önce, günümüzde yüksek işlevli otizm teşhisi koyulan bireylere herhangi bir teşhis koyulamıyor, farklı

---

²⁸ Otizmin hastalık anlatısının otistik olmayan (*non-autistic* ya da otistiklerin adlandırdığı biçimiyle *neurotypical/nörotipikal/NT*) topluluklar tarafından benimsenmesi ve nöroçeşitlilik içinden kurulan anlatının ise otistik topluluklar içinde benimsenmesi önemli bir noktadır. Örneğin Amerika’da etkili lobi faaliyetleri yürüten kuruluşlardan biri olan ve üst yönetim kademelerinde otistikleri temsil edecek biri bulunmayan Otizm Konuşuyor’un (*Autism Speaks*) misyonunda önemli global sağlık krizi olarak tanımlanan otizmin nedenleri, korunma, tedavi ve iyileştirme gibi konuları içeren küresel biyomedikal araştırmalar için fon sağlama yer almaktadır. Biyomedikal araştırmalara ilk amaç olarak yer vermek, söylemsel olarak otizmi bir hastalık olarak işaretlemek anlamına gelmektedir. Önemli global hastalık krizi söylemi otizmin tıbbileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. İkinci grup içinde konumlanan ve her ne kadar marjinal olarak görülse de otistik topluluk içinde gelişen “öz-savunuculuk” (*self-advocacy*) hareketidir ve bu topluluk otistiklerce oluşturulduğundan kendileri adına konuşmaktadırlar. Gittikçe artan öz-savunuculuk kuruluşları, Otizm Konuşuyor gibi kültürel baskınlığı olan kuruluşların ürettiği anlam ve metaforlara karşı başarılı bir şekilde mücadele etmektedirler. Bu kuruluşlar tıbbi paradigmadan ziyade toplum içinde nörolojik farklılıklar olduğunu savunmaktadırlar (Broderick ve Ne’eman, 2008: 468, 470).

²⁹ Aspie sözcüğü Asperger Sendromuna işaret etmektedir.

³⁰ Yaygın Gelişimsel Bozukluk olarak da bilinmektedir.

teşhisler koyuluyor ya da tuhaf kişiler olarak görülüyorlardı. Bu durum otizm için hala yaygındır. Ergenliğe veya yetişkinliğe kadar, yani sosyal iletişim bozuklukları daha fazla dillendirilince ve/veya başarıları üst seviyede artıncaya kadar bireylere teşhis koyulamıyordu. Teşhis alınmasının önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Otistik olduğunu öğrenmeleri bireylerin kendilerini daha iyi anlamlarına olanak tanımakta, güçlü ve zayıf taraflarını bilmekte ve her şeyden önemlisi kendisi gibi olan diğer otistiklere ulaşabilmektedirler (CHamak, 2008: 91; Bagatell, 2010: 35).³¹

Spektrumun genişlemesi, öz-savunuculuk hareketiyle desteklenen otistik bireylerin iletişim kurabilmeleri ve deneyimlerini dile getirebilmeleri anlamına gelmiştir. Öz-savunuculuk hareketinin 1960'larda İsveç'te başladığı belirtilmiştir (Ward ve Meyer, 1999). Hayır kampanyaları fiziksel engelliler ile sağır ve kör bireylerin örgütlenmeleri ve kendilerini ebeveyn örgütlerinden ayırmaları yoluyla öz-savunuculuk görünür hale gelmiştir (Waltz vd., 2015: 1178). Zihin geriliği olan bireyler kendi kararlarını vermeye, kendileri için konuşmaya ve hayatlarının kontrolünü ellerine almaya başlamışlardır. Öz-savunuculuk düşüncesi zamanla 1970'lerde Amerika'da da yayılmaya başlamıştır. Bu konudaki ilk öz-savunucu grup olan People First 1974'te ortaya çıkmıştır. Bu grup otizm de dahil olmak üzere çeşitli gelişimsel engellilikleri olan bireylerden oluşmuştur (Bagatell, 2010: 36). Amerika'daki Engelli hakları ve İngiltere'deki Özgür Yaşam hareketleri de bunlara örnek olarak gösterilebilir. Özgür Yaşam Hareketi fiziksel engellilerin yaşadığı erişim problemlerinden kaynaklı olarak ortaya çıkan bir hareket olsa da öz-temsili, kendi kaderini tayin etme ve engelliliğin tıbbileştirilmesine karşı çıkma üzerinde duran söylem diğer hareketlere de zamanla yayılmıştır. Özgür Yaşam

---

³¹ Teşhis kriterlerinin genişlemesi ebeveyn derneklerinin mücadelesini de etkilemiştir. Çünkü bu genişlemeyle birlikte yeni uluslararası otizm sınıflandırmasının benimsenmesi ebeveynlere, çocuklarındaki açıklanamaz durumlar için bir isim koyulması, diğer ailelerle tanışma ve sosyal hizmetler ve özel okullardan yardım alma olanağı tanımıştır. Böylece orta sınıftan aileler sorunlarının ciddiye alınması için mücadele etmektedirler ve çocuklarının otistik tanısı alması durumunda daha fazla yardım alabileceklerdir. Dolayısıyla ebeveyn derneklerinin ilk mücadeleleri bir tanı almak ve sonrasında çocukları için eğitim ve davranış yöntemlerinden yararlanmak üzerine olmuştur (Chamak, 2008: 77).

Merkezleri bilinç yükseltme, akran danışmanlığı ve kolektif savunuculuğa dayalı olarak öz-savunuculuğu geliştirmiştir (Waltz vd., 2015: 1178).

Otistik bireyler için öz-savunuculuk daha yavaş bir biçimde gelişmiştir. 1990'ların başlarında, otistik yetişkinler, otistik çocukları olan ebeveynlerin başında olduğu kuruluşlara geçiş yapmıştır ve ebeveynlerle uzmanlar için çeşitli konferanslar düzenlemeye başlamışlardır (Sinclair, 2005; Ward ve Meyer, 1999). Ancak bu toplantılarda otistik bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmadığı görülünce, küçük bir grup otistik yetişkin kendi örgütlerini kurmaya karar vermişlerdir. *Autism Network International* (ANI) otistik bireyler için ve onlar tarafından kurulan ilk örgüttür ve otistik bireylerin düzenli olarak toplantılar yaptığı en büyük örgütlerden biri olmaya devam etmektedir. ANI otizmin nedenini bulmayı, otistik bireyi tedavi etmeyi ya da onu “normal” hale getirmeyi amaçlamamaktadır; onun yerine otistik öz-savunuculuğu teşvik etmek, eylemlerinin kamusal görünürlüğünü artırmak, damgalamayı azaltmak ve farkındalık yaratmak için Syracuse Üniversitesi'nde konferanslar düzenlemeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda işbirliği yapabileceği otistik olmayan çalışma partnerleri belirleme ve eğitmeyi de amaçlamaktadır. Örgütün ilk yıllarında otistik üyelerin birbirleriyle iletişim kumaları, ebeveyn merkezli online forumlar ve konferanslar olmak üzere iki biçimde sağlanmıştır. Otistiklerin forumlara katılımları çoğunlukla hayatlarıyla ilgili açıklamalar göndermek ve ebeveynlerin sorularını yanıtlamak biçiminde olmuştur. artan otistik katılımıyla birlikte forum mesajları gittikçe akran iletişimine dönüşmüş, forum üzerinden iletişim kuran otistikler arasında özel mail yazışmaları da başlamış ve sonrasında da yüz yüze görüşmeler gerçekleşmiştir. Ancak otistik olmayan bazı bireylerin otistiklerin kendi aralarındaki yazışmalara karşı sert bir tutum takınmaları nedeniyle ANI, akademik bir sunucu üzerinden bir list-serv kullanarak kendi online forumunu oluşturmuştur (Sinclair, 2005).

Özellikle öz-savunuculuk üzerine odaklanan Amerika'daki en aktif ve görünür gruplardan biri de *Autistic Self-Advocacy Network*'tür (ASAN). Bu örgütün üyeleri kendilerini öz-savunuculuğun ilerlemesine, kendi kaderlerini tayin etmeye, öz bilince ve toplumun tüm alanlarında bağımsız bir yaşama adadıklarını belirtmektedir (ASAN, 2007). ANI gibi örgütlerin ortaya çıkması bilgisayar sahipliği ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla aynı zamana rastlamıştır. Bilgisayar kullanımı otistik bireylerin iletişim kurabilmelerinin yolunu açmıştır. İnternet birçok yönden, otistik kimliğin önemli bir aracı haline gelmiştir (Chamak, 2008; Bagatell, 2010: 36). Çünkü otistik bireylerin birçoğu sözlüden çok yazılı olarak daha rahat iletişim kurabilmekte ve çevrimiçi iletişimin eşzamanlı ve yüz yüze olmayan doğası yanıtlar geliştirmek ve onları oluşturmak için zaman tanımaktadır. İletişimin bu alternatif biçimi otistiklerin birçoğu tarafından özgürleştirici olarak görülmektedir (Jordan, 2010: 220; Bagatell, 2010: 37).³² İnternetin

---

³² Örneğin Wrong Planet, otistik bireyler için, halka açık çevrimiçi bir forumdur. 2004 yılından beri açıktır ve 25.000 üyesiyle iki milyonu aşkın ileti girilen bir forumdur ve oldukça aktif bir topluluktur. Wrong Planet kullanıcılarının çoğu Amerika, Avrupa ve Avustralya'da olmak üzere dünyanın pek çok yerinde yaşamaktadır. Ayrıca otistik bireylerin arkadaşları veya aile üyeleri olan otistik olmayan bireyler de foruma katılmaktadır. Wrong Planet'in tartışma panoları genel bir tartışmadan "Birbirinizi Tanıyın" bölümüne, aşk ve buluşma konularına, siyaseti felsefe ve din hakkındaki tartışmalara kadar çok fazladır. Buna benzer bir diğer internet ortamı ise Spectrum Forums'tur (Jordan, 2010: 221). Ancak hemen burada söylenmesi gereken otistiklerin bu sosyalleşme ortamları, otistiklerin tipik sosyalleşme ortamlarına bir alternatif olarak algılanmamalıdır. Çünkü otistikler de toplumun her alanında olmayı istemektedirler. Örneğin Bagatell'in (2007) araştırmasında otistiklerin sosyalleştiği bu ortamların otistik bir genç olan Ben'in kimlik inşa sürecinde çok olumlu bir etki yapsa da günlük hayatında toplumsal alandan dışlanmak büyük bir sorun olmaya devam etmektedir. Ben'e 15 yaşında Asperger sendromu teşhisi koyulana kadar, ailesi ve öğretmenleri onu arkadaş edinmesi ve normal olmaya çalışması için yönlendirmişler kendi ifadesiyle belli bir kalıba sığmaya zorlamışlardır. Ben ise buna direnmiştir. İnsanlar ona ne yapması ve nasıl yapması gerektiğini sürekli anlatmış ancak Ben bütün bunları yapmayı asla başaramadığını söylemiştir. Otizmliliğini öğrendikten sonra ise dışarıda hareketlerini kontrol etmeye çalışarak normalmiş gibi davranmaya çalışmıştır. Bagatell bunun bir kimlik inşası hikâyesi olduğunu vurgulamaktadır. Ben katıldığı bir toplantıda edindiği yeni bir deneyim sonucunda artık davranışlarının utanılması gereken ve korkunç olduğunu düşünmek yerine yaşadığı nörolojik deneyimin, kendisinin normal bir parçası olduğunu düşünmeye başlamıştır. Öncesinde sürekli tedavi olmayı isterken ve bunun üzerinde odaklanırken artık her şeyi farklı bir bakış açısıyla görmektedir, Asperger artık onun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Ben, yazarın figür dünyası olarak adlandırdığı ve kendisi gibi otizmlili kişilerden oluşan Aspie dünyasını keşfetmiştir. Sonuçta Ben içinde yaşadığı ve kimliğini inşa ettiği –Aspie dünyası– toplulukla nörotipik dünya arasındaki gerilimi deneyimlemektedir. Bir yanda toplumun otoriter sesi sürekli Ben'e marjinal konumunu hatırlatmaya ve onu normalliğine sığdırmaya devam ederken bir yandan da Ben, Aspie dünyasının sesine kulak vererek otizmlili biri olarak anlamlı bir yaşam sürebileceğini düşünmektedir. Bu sesleri yönetebilmek Ben için karmaşık bir durumdur. Ben'in problemi bu iki sesteki birini seçmekten öte onları nasıl bir araya getirebileceği ve kendini bu iki dünya arasında nasıl konumlayacağıdır. Onun için eylemlerinin sorgulanmadığı ve kendi olabildiği Aspie dünyasında olmak yeterli değildir, otizm onun bir kimliğidir fakat Ben, farklı topluluklar ve farklı figür dünyaları

yalnızca Amerika’da değil Fransa (Chamak, 2008), Hollanda (Waltz vd., 2015) gibi Avrupa ülkelerinde de otistik topluluğun ortaya çıkmasında büyük rol oynadığı görülmüştür.

Özetle nöroçeşitlilik yaklaşımını benimseyen otistik öz-savunucu örgütler, ilk öz-savunucu örgütler olan engelli gruplarının öz-temsili, kendi kaderini tayin etme ve engelliliğin tıbbileştirilmesine karşı çıkma söylemini benimsemişler ve kendi anlatı çerçevelerini belirlemiştirlerdir. Elbette nöroçeşitlilik yaklaşımına yaslanan otistik öz-savunucu hareketin de engellilik hareketinin hizmetlere erişim, eğitim gibi bazı taleplerini dile getirdiği görülmektedir. Ancak farklı düşünen otistik bireyler de bulunmaktadır. Nöroçeşitlilik hareketi içinde konumlanan bazı otistik bireyler, otizmlilerin engelli oldukları görüşüne katılmamaktadır. Örneğin Aspie’ler İçin Özgürlük Topluluğu’nun önderliğini yapan Nelson, kendisinin engelli olarak nitelendirilmesinden rahatsızlık duymakta ve otizmlilerin engelliler yerine bir azınlık olarak tanınması gerektiğini söylemektedir. Çünkü var olan engelli ayrımcılığı yasalarının engelli olmayan ve diğer insanlardan farklı davranışlara sahip olan kendilerini koruyamayacağına inanmaktadırlar. Ulusal Otistik Topluluğu yönetici kadrosuna katılan ilk otizmli olan Larry Arnold ise, ayrımcılık karşıtı yasaların evrenselliğine inandığını ve Nelson’un düşüncesini ayrılıkçı bulması nedeniyle onunla ve onun gibi düşünenlerle hemfikir olmadığını belirtmiştir (Saner, 2007). Dolayısıyla nöroçeşitlilik hareketini tek bir blog olarak düşünmek imkansızdır.

çinde deneyimleyebileceği çoklu kimlikler kurmaya ihtiyaç duymaktadır. Ben’in kimliklerini oluşturma mücadelesi pek çok kişiye benzerdir; yaşından, isteklerinden, sosyal dünyaya ilişkin deneyimlerinden ve pek çok otizmlide olduğu gibi toplumsal katılıma ilişkin sınırlardan oluşmaktadır. Ben’in de söylediği gibi “kimsenin onunla bir yere gitmemesi ve bir şey yapmaması” anlamlı ve tam bir hayat kurmasının önündeki temel engel olarak görülmelidir (Bagatell, 2007: 416–425). Bu çalışmadan hareketle söylenirse, otizmlilerin toplumsal katılımlarındaki kısıtlılıklara dikkat çekilmesi onların kimlik oluşturma süreçlerine anlamlı bir katkı olacaktır.

1.3.3.1. Anlatı çerçeveleri

Otistik öz-savunucu hareketin otizmin ne olduğuna dair tanımı çoğu durumda tıbbi yaklaşıma doğrudan ters düşmektedir. Otizm bir hastalık ya da rahatsızlık değil, nörolojik bir farklılıktır. Hoşgörü ve nöroçeşitlilik hareketin anahtar kavramlarıdır ve nörolojik gelişimdeki farklılıkların kabul edilmesi ve buna saygı duyulması gerektiğini anlatmaktadır. Tıbbi yaklaşımda birer sorun olarak görülen tekrarlayıcı hareketler ve göz temasının olmayışı gibi davranışların farklılık olarak anlaşılması gerekmektedir ve değiştirilmesi gereken davranışlar olarak düşünülmemelidir. Bu söylemde otistik bireyler tedavi edilmesi, değiştirilmesi ya da dünyadan izole edilmesi gereken insanlar olarak değil, değerli bireyler olarak görülmektedirler. Otizm sadece sahip oldukları bir şey değildir, onların kim olduğunun temel bir parçasıdır; yani otizm ortadan kaldırılsa şu anda oldukları aynı kişi olamazlar. Otizmin uzmanlar tarafından tanımlanan belirtileri, örneğin olağandışı ve sınırlı ilgiler, birer sorun olarak görülmemektedir, onun yerine değerli bir durum olarak kabul edilmektedir. Bir tedavi yerine, otistik topluluk, otistik bireylerin rahatsızlık duyduğu belirtilerle başa çıkma stratejileri belirlemek ve bu kişilerin eşsiz algı ve yetenekleri için uygun ortamlar yaratılmasını savunmaktadır. Bu söylem esas itibariyle, engellilik yaklaşımında olduğu gibi, otizmin toplumsal olarak inşa edildiğini söylemektedir. Sorun otizimli birey değil toplumsal tutumlardır (Sinclair, 1993; Orsini, 2009; Bagatell, 2010; McGuire, 2012).

Nöroçeşitlilik yaklaşımı ile tıbbi yaklaşım arasındaki en büyük çatışma alanlarından biri de tedavi konusu olmuştur. Nöroçeşitlilik yaklaşımının bu konudaki söylemi tedavi karşıtıdır. Otizm, tedaviye ihtiyaç duyan bir hastalık değil, bir farklılık, nörolojik bir varyasyon ve kişinin temel bir parçası olarak görülmelidir. Otistik bir yaşam mücadele etmeyi gerektirse de anlamlı bir hayat olabilir. Tıbbi bakış açısına göre otizm, bir hastalık olarak görülmektedir. Otistik bireyler, topluma “normal” biçimde katılımı engelleyen bozukluklara sahip kişiler olarak görülmektedir. Dolayısıyla erken teşhis, önleme ve tedavi

geliştirme ve sonuç olarak da otizm için bir çare üretilmesi tıbbi yaklaşımın ana amaçları arasında yer almaktadır. Bu açıdan otizm, bir trajedi, bir gizem veya çözülmesi gereken bir bulmaca olarak ele alınmaktadır. Aslında tıbbi yaklaşımı benimseyen otizmle ilgili örgütler tarafından en çok kullanılan görsellerden biri, bir parçanın eksik olduğu bir puzzledir. Otistik bireyleri daha fazla rahatsız eden şey ise otizmin “savaşılması” gereken, “çocukları rehin alan” bir durum olduğunun vurgulanmasıyla otizmden bahsederken şiddet içeren ifadelerin kullanılmasıdır (Thibault, 2014).

Otistik bireyler arasında da tedaviye yaklaşımları bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Düşük işlevli bir otistik birey tedaviyi desteklerken bir başkası yüksek işlevli otistikler için tedaviye gerek olmadığını ama kendisinin yaşamının çok zor olduğunu ve bir tedaviye olumlu baktığını belirtmekte, bir başka düşük işlevli otistik ise, her ne olursa olsun herhangi bir tedaviyi kabul etmeyeceğini söylemektedir (Bagatell, 2010: 46-47).

Tedavi düşüncesi ebeveynler, uzmanlar ve otistik topluluk arasında bir çatışmaya neden olurken otizme çeşitli biçimlerde müdahale edilmesi de tartışmalı bir konudur. Burada anlaşmazlık iki ana konu üzerine odaklanmaktadır: müdahale amacı ve müdahale etiği. Otistik bireylerin çoğu için müdahalenin amacı, sorunlu ve bozucu belirtileri hafifletmektir. Otistik topluluk üyelerinin çoğunda alerjiler, istenmeyen hareketler, sindirim problemleri ve duyu hassasiyetler vardır ve bu sorunları hafifletmenin yolları aranır. Ebeveynler bu müdahalelerle ilgilenirken bir yandan da çocuklarının topluma uyum sağlamasına yardımcı olacak ek müdahaleleri desteklerler. Bunlar davranışları normalleştirmeye yönelik davranışsal ve sosyal beceri müdahaleleridir. Bununla birlikte birçok otistik, bu müdahalelerin amacının otistik deneyimin geçerliliğini inkar etmek ve onları “nörotipiklere” dönüştürmek olduğunu savunmaktadır (Orsini, 2009: 118-119; Bagatell, 2010: 48).

Otistik topluluğun birçok üyesi etik olmayan ya da işkence olarak gördükleri müdahalelerle ilgili endişelerini de dile getirmişlerdir. Bunlar arasında kendine zarar verici ve agresif davranışları da içeren davranışları ortadan kaldırmak için kullanılan elektrik şoku ve amonyak spreyi gibi caydırıcı müdahalelerdir. Ayrıca yakın bir tarihte Ivar Lovaas tarafından geliştirilen ve istenmeyen davranışları azaltmak için geliştirilmiş bir yöntem olan Uygulamalı Davranış Analizi (ABA)³³ olarak bilinen ve yaygın olarak kullanılan müdahalenin etik tarafı hakkında da endişelerini dile getirmişlerdir. Çünkü ABA otistikleri, otistik olmayanlardan ayırt edemez hale getirmekte ve otistik deneyimin geçerliliğini de reddetmektedir, ayrıca ABA, uygulananın rızası alınmadan uygulanmaktadır (Bagatell, 2010: 48-49).

1.3.3.2. Otistik Üretim, Etkinlik ve Faaliyetler

Tıbbi yaklaşımda kabul edilen savlardan biri de otistik bireylerin iletişim becerilerinin olmadığı veya bozuk olduğu yönündedir. Ancak nöroçeşitlilik hareketi içinde otistik bireylerin “tipik sosyalleşme”ye uygun davranmamalarının onların iletişim kuramadıkları anlamına gelmediğini ve hareketin “otistik sosyalleşme”ye olanak tanıdığıdır. Bagatell’in (2010: 40) otistik topluluk üzerine gerçekleştirdiği araştırmasında bu sosyalleşme biçiminin göz teması, küçük konuşmalar ve diyaloglar gibi geleneksel bir tarzda gerçekleşmediğini bazen monolog halinde bazen de hareketler halinde olmuştur. Yani otistik sosyalleşme konuşmaya ihtiyaç duymamaktadır. Sincalir (2005: 4) bunu “etkileşimli tekrarlayan hareketler” olarak tanımlamakta ve tekrarlayan hareketlerin birbirine bağlılığından oluşan ve bunun kendiliğinden paylaşılmasından alınan bir tür haz

---

³³ 1987 yılında Lovaas’ın çalışması yayınlandıktan sonra büyük yankı uyandırmıştır. Davranışçı yöntemlerle haftada kırk saat eğitim gören on dokuz otistik çocuktan dokuzunun durumunun gelişme gösterdiğini bulgulamıştır. Mümkün olan en erken yaşta (30 ay), çocuk bir eğitmenle çalışmaya başlamalıdır. İyi olan davranışlar gülümseyerek ve hatta tatlılarla teşvik edilir. Davranış kötü olarak değerlendirildiğindeyse çocuğun cesareti kırılır. Böyle bir eğitimden sonra, bir asistanın yardımıyla çocuğun okula gidip gelebileceği söylenmektedir. Bu yöntemler otistik çocukları teşvik etmeyi, basmakalıp ve bazen de saldırgan davranışları engellemeyi ve çocukların okul entegrasyonunu sağlamayı amaçlamaktadır. Bu üç amaç da ebeveynlerin otizm gündemindeki öncelikleriyle örtüşmektedir (Chamak, 2008: 80).

olarak açıklamaktadır. Sacks (2015) da karşılaştığı otistik ikizlerin birbirleriyle sayılar yoluyla iletişim kurduğunu ve bu şekilde oyunlar oynayarak iyi vakit geçirdiklerini gözlemlemiştir.

Bagatell'in (2010) araştırmasının ilginç sonuç da otistik öz-savunucu hareketin de kimlik araçları geliştirmiş olmasıdır. Bunun en açık örneklerinden biri yalnızca kendilerini değil, diğerlerini de tanımlamak için kullandıkları sözcüklerdir. Hareketin üyeleri kendilerini Aspies, otist (auties) ve otistik kuzenler olarak tanımlamışlardır (Sinclair, 2005). Ayrıca otistik üyeler identity first language'yi tercih ederek kendisini otistik olarak adlandırmıştır. Kendi oluşturdukları sözlüğe ek olarak otistik hareket tıbbi yaklaşımın savlarına alternatif sloganlar oluşturmuştur. AACT üyelerinin birçoğu "Otizme Saygı, "Göz Teması Abartılmıştır" gibi sloganların yazılı olduğu tişörtler giymektedir.

Nöroçeşitlilik hareketi otistik bireyler için alternatif etkinlikler de düzenlemektedir. Örneğin Aspielere Özgürlük grubu 2005 yılında Otistik Gurur Günü (Autistic Pride Day) kutlamaya başlamıştır. Nöroçeşitliliği vurgulamak isteyen bu etkinlik uluslararası çeşitli etkinlikler içermektedir ama henüz medyanın ilgisini yeterince çekememiştir. Oluşturulan bir diğer önemli etkinlik de her yıl Amerika'da düzenlenen Autreat'tir. Autreat, otistik bireyler tarafından ve otistikler için düzenlenen inzivaya çekilme biçiminde bir konferanstır. Bu konferans otizmin nedenleri tedavi, otistik bireyleri normal hale getirme yolları üzerine değil, otizmle olumlu bir ilişki kurarak yaşamak üzerine odaklanmaktadır. Örneğin parlak ışıklı, gürültülü ortamlardan kaçınılmış ve sıklıkla aralar verilmesine çalışılmıştır (Thibault, 2014: 68).

Otistik çocuğun hangi kategoride ele alınacağı, kişinin kendi düşüncesi kadar içinde yer aldığı disipline göre de farklılaşmaktadır. Doktorlar otistik çocuğu bir hasta olarak görürken sosyolog ve psikoterapistler içinse otizimli çocuk engelli insandır. Tedavi yöntemleri de buna bağlı olarak değişmektedir. Amerika'da otizm daha çok bir hastalık

olarak kabul görürken Avrupa’da engellilik fikri yaygındır. İngiltere’de ise Amerika’dakine benzer bir eğilimin benimsendiğini söylemek mümkündür (Tufan, 2006: 196, 192).³⁴ Modern yaklaşımda otizmle ilgili yapılan çalışmalara dayanarak, beyinde nihai olarak genetik temelde ama çevresel koşullardan da etkilenen farklı otizmlerin ortaya çıktığı belirtilmektedir (Korkmaz, 2010: 40). Diğer taraftan Silverman (2008), otizm üzerine sosyal bilim yaklaşımının, kavrama eleştirel bir bakış açısı kazandırdığını vurgulamaktadır. Özellikle otizm üzerine yapılan bazı antropolojik çalışmaların bu perspektifi benimsediğini söyleyen Silverman, bu çalışmaların nöroçeşitlilik hareketi perspektifi içinden otistik deneyimin değerliliğini tartıştığının altını çizmektedir. Bu tartışma içinde otizmin kabul edilebilir bir bilişsel tarzı temsil ettiği kabul edilmekte ve otizm bir kimlik olarak görülmektedir (2008: 326). Alanda ise kimlik ve otizm üzerine çalışmalar dikkat çekici bir biçimde azdır, Türkiye’de ise hiç yoktur.

---

³⁴ Bu bakış açılarında Amerikan Psikiyatri Birliği’nin (*American Psychiatric Association*) otizm tanımı benimsenmiş görünmektedir: “Otizm, tekrarlayıcı ve basmakalıp davranışların, ilgilerin ve aktivitelerin bulunması, iletişimde ve sosyal etkileşimde bozulmanın olmasıyla tanımlanan gelişimsel bir bozukluktur” (Sütçü vd., 2008: 139). Otistik çocukların zihinsel engelli olduklarına inanlara göre ise, bu tuhaf davranışların nedeni, bilinmeyen organik bir arızadır. Bu arızanın da beynin fonksiyonlarını ve gelişim yeteneklerini olumsuz etkilediğine inanılır (Tufan, 2006: 194).

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA ANTROPOLOJİSİ, ETNOGRAFYA ve OTİZM: DENEYDEN DENEYİME

2.1. Medya Antropolojisi

Medya antropolojisi disiplinlerarası çalışmaların hızla gelişmesiyle birlikte gündeme giren ve tartışılmaya başlanan bir alandır. Kökleri hem iletişim hem de antropolojinin geçmişine dayanmaktadır. Kabaca söylemek gerekirse antropolojinin kavram ve yöntemlerinin medya çalışmalarında kullanılmasını hem de antropologların medya araştırmalarında iletişim alanındaki yaklaşım ve kavramlardan yararlanmasını kapsamaktadır. Hem medya çalışmaları hem de antropoloji, medya antropolojisinin ortaya çıkmasından çok önce de varlıklarını sürdürmüşlerdir (Rothenbuhler, 2008; Coman, 2005). Coman ve Rothenbuhler (2005: 1) medya antropolojisinin modern toplumların antropolojisinden ve medya çalışmaları alanındaki kültürel dönüşümden kaynaklandığını belirtmektedirler. Bu noktada antropolojinin dikkatini “egzotik” olandan sıradan ve “yerli” kültüre çevirdiği ve antropolojinin yurduna dönüşü olarak da adlandırılan (Marcus ve Fischer, 2013: 165) süreçle birlikte gerçekliğin sembolik yapısını ve sembolik yapılar, mit ve ritüelin gündelik yaşamdaki önemi konularıyla medya çalışmalarının yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Coman, 2005: 2).

Medya antropolojisi terim olarak 1969’da Amerikan Antropoloji Derneği (American Anthropological Association-AAA) toplantılarında gündeme gelmiştir. Bu toplantılarda başlangıç noktasını antropolojik kavramların yok oluşu ve bu kavramların yayılmasını sağlayacak kanalların yokluğu kaygısı oluşturmuştur (Allen, 1994: 2). Bu alandaki tartışmalar ve araştırmalar iki kola ayrılmıştır. İlki medya teknolojisinin, uzmanlarının ve izleyicinin yapısı, işlevi, süreci ve etkisiyle ilgilenen araştırmalarken ikincisi de uygulamayı içeren koldur (Allen, 1994: 27).

Rothenbuhler (2008) medya antropolojisinin kendine özgü yeni bir disiplin olmak yerine iki disiplinin etkileşim alanı olmaya devam ettiği ve edeceğini savunmaktadır. Çeşitli yönlerden gelen ve farklı yönlere giden araştırmacıların bir temas alanı olan medya antropolojisinin her biri farklı entelektüel eğilimlerden oluşan farklı alanlardaki çoklu perspektifleri içerdiğini söyleyerek beş eğilim belirlemektedir. Bir grupta ilgisini daha sistematik biçimde medyaya çeviren antropologlar vardır. Bazıları medya üretimi ve tüketimini incelemekte; yerli, köy ve kabile yaşamındaki etnografi çalışmalarında kullanılan geleneksel yöntemlerin birçoğunu kullanmakta, kimileri bu yöntemleri medya üretiminin çalışma ortamlarına aktarmakta ve diğerleri ulus ötesi kültürel yayılımı, medya sistemleri, iş dünyası ve endüstrisi gibi konularda yeni sorular sormaktadır. Bir başka grup ise medya çalışmalarında alternatif bir yaklaşım oluşturmak için, 1980'lerde antropolojik teoriden ritüel, efsane, din, sembolik yapı ve süreç kavramlarını ödünç alan medya ve iletişim araştırmacılarını içermektedir. Medya antropolojisinde üçüncü yaklaşım, beşeri ve sosyal bilimlere çevreleyen etnografik gelişmeye dayanmaktadır. Bu bağlamda İngiliz Kültürel Çalışmaları medya çalışmaları alanında yeni akım haline gelmiştir. Televizyon izleyicisi etnografileri, popüler müzik fanları ve izleyici alımlama çalışmalarının diğer biçimleri yaygın hale gelmiştir (Rothenbuhler, 2008: 2). Bu noktada izleyici kavramının tartışıldığı bölümde sözü edilen Hobson (1984), Ang (1993), Rakow (1995), Modleski (1995), Radway (1995a; 1995b), Morley (1980, 1992) gibi araştırmacıları bu gruba dahil etmek mümkündür. Dördüncü grup ise yıllardır kendi ilgileri doğrultusunda farklı biçimlerde ilerleyen ve bir dizi sorunun ve kavramsal sözcüğün rehberliğinde çalışmalarını gerçekleştiren görsel antropologlar, etnografik film yapımcıları ve diğerlerini içermektedir. Beşinci eğilim antropolojik yöntemi değil ama antropolojik okumayla metinlerin yorumlanmasını içeren mit ve sembol geleneğidir (Rothenbuhler, 2008: 3).

Bu yeni terim eski şeyleri yapmanın yeni bir yolunu önermektedir. Bir diğer önemli katkısı genel içinde özele, küresel içinde yerele, durumla ilgili olanda geçici olana, evrensel içinde devamlı olana odaklanan bir medya yaklaşımı sunmasıdır. Medya yeni bir teknoloji olarak görülmüş ve ayrı bir kurumsal alan oluşturmuştur; medyanın etkinlikleri daha önce var olan faaliyetlerden farklıdır. Medyanın işi iletişimdir ve her bir parçası kendine özgüdür, her tarihsel anı farklıdır, her katılımcı bir amacı olan, yorumlayan bireysel bir aktördür (Rothenbuhler, 2008: 5). Bu noktada Spitulnik'in (1993: 297) medyanın kendine özgü diline ve hem izleyici çalışmalarında hem de metin analizlerinde buna önem verilmesine yönelik uyarısı yerindedir. Buna göre özellikle medya izleyicilerinin yorumlayıcı pratiklerinin incelenmesinde sadece alımlama kısmına değil medyanın dili, çeşitli metin yapılarıyla, sözlü sanat ve diğer özel iletişim biçimleri ve mein üreticilerini de araştırmaya dahil edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca iletişim araştırmalarına “antropolojik” karakterin İngiliz Kültürel Çalışmalar yaklaşımı içinde yapılan araştırmalar tarafından verildiğini belirten Spitulnik (1993: 301) anaakım yaklaşımın dayatmalarına karşı etnografik yöntemi bir panzehir olarak kullanıldığını belirtir. Ancak izleyicilerle evlerinde görüşme yapan bazı araştırmaların katılımcı gözlemin sınırlı olduğunu ve etnografik yöntemin önemli unsurlarından biri olan incelenen bireylerin günlük pratikleri ve sosyal yaşamlarına dahil olunamadığına yönelik eleştirilerin altını çizmiştir. Bu çerçevede etnografın konumunun da analize nadiren alındığı ve tamamen etnografik çalışmalar olmadığını söylemiştir.

Rothenbuhler (2008: 7) de geleneksel antropologların medya çalışmaları içerisindeki antropolojik eğilimlere yönelik buna benzer bir eleştiri getirildiğini belirtir. Buna göre bu alan içinde yapılan etnografik çalışmaların yeterince titiz yapılmadığı söylenmektedir. Yazar ise bu eleştiriye şöyle yanıtlamıştır:

...medya izleyicileri üzerine yapılan etnografik çalışmalar mevcut antropolojik çalışmalara en yakın yöntemdir. Bu çalışmaların Columbia, Frankfurt ve Chicago'daki medya araştırmaları okullarına dayanan bir geçmişi olmasına rağmen, en yakın ataları, İngiliz Kültürel Çalışmaları ve beşeri bilimlerdeki etnografik dönüşümdür (*ethnographic turn*). ...

Medya izleyicileri üzerine yapılan etnografik çalışmaların bir kısmı, iletişim alanından ya da antropoloji alanından araştırmacılar da olsa birbirine benzemektedir ve antropologlar kendi amaçları doğrultusunda kendi standartlarına göre iyi bir çalışma yürütebilirler. ... İletişim araştırmacıları tarafından yapılan bazı çalışmalar geleneksel etnografi kriterlerinin tümünü içererek antropolojik bir çalışmaya eşit durumdadır. Örneğin, Brezilya'nın kuzey doğusundaki kırsal köylerde televizyon izlemeye yönelik La Pastina'nın (2004, 2005) etnografik çalışması, birkaç aydan bir yıla kadar uzun süreli kalışlara dayanıyordu. Ancak iletişim araştırmacıları tarafından yapılan tüm etnografik çalışmaları etnografinin geleneksel standartlarını karşılasa da tamamen antropolojik bir çalışma sayılmaz. Bu çalışmaların birçoğu, alanda kısa bir süre geçirildiği için, gözlem süresi kısıtlı olduğu için ve belli konulara odaklanıldığı için eleştirilmiştir. İletişim araştırmacıları olarak uzak toplumların yerli topluluklarını incelemek bizim işimiz değil; biz televizyon izleyicileri, internet kullanıcıları, gazeteciler, plak şirketi yöneticileri veya diğer benzer konularla ilgileniyoruz. Medya ve insanlar üzerinde çalışıyoruz. ... Yaşadığımız bir kültür üzerinde duruyoruz. Eğer geleneksel etnografinin amacı yabancı olanı tanıdık kılmaksa ve ziyaretçi olan araştırmacıya öteki'nin kültürüne giriş hakkı sağlamaksa o zama etnografyanın medya çalışmalarına uyarlanması benzer bir amacı da, yabancı olanın tanıdık kılınmasıdır; ancak bunun, araştırmacının kendi yurdunda kendi kültürünün gizemlerini ortaya çıkarmasıyla yapılmasıdır (Rothenbuhler, 2008: 7,8,9).

Etnografi toplumsal hayatta ne olup bittiğini araştırmanın bir yoludur. Etnografi, insanların eylemlerinin nedenlerini ortaya çıkarmada güçlü bir yöntemdir. Etnografinin merkezinde, insanların düşünce ve davranışlarını günlük hayatlarının seyrinde ve kendi koşullarında anlamak için onları gözleme ve dinleme eylemi vardır. Böylece etnografinin amacı, insanların hayatlarını, onlar için anlamlı olduğu biçimiyle araştırmacıya erişim olanağı sağlamaktır (Machin, 2002: 1). Bu çerçevede etnografik araştırmanın önemi yerli'nin bakış açısını ya da öteki'ni katılarak gözlem ile anlaşılabileceği düşüncesinden ileri gelmektedir. Bu açıdan etnografya orada olmaya, deneyime, dinlemeye ve gözleme dayanmaktadır (Altuntek, 2009: 9-10).

Etnografik yaklaşım anlam merkezlidir ve çoğunlukla kurumlar, eylemler, imgeler, ifadeler, olaylar, gelenekler ve çıkarların hangi kurumlar, eylemler, gelenekler vb. için ne anlama geldiğinin yorumlayıcı bir açıklamasına özel önem verir (Geertz, 2007: 23). Etnografik yaklaşım birey-odaklı, anlatıya dayanan görüşmeleri kullanır, böylece Sontag'ın "gerçek acı" (real suffering) olarak tanımladığı gibi insanları kendi hikayelerinin sahnesinde ve kendi deneyimlerinin ortasında izler (Sontag, 2004).

Etnografların en belirgin özellikleri alana çıkmak ve diğer insanların gündelik deneyim ve faaliyetlerine yakın olmaktır. Ancak yakın olma kavramı etnografin, başkalarının neleri anlamlı ve önemli olarak yaşadıklarını yakalayabilmesi için “içer dalmayı” da anlatır. Bu içer dalma süreci, alan araştırmacısına sıradan rutinleri ve insanların yaşamlarını devam ettirdikleri şartları, sınırlılıkları ve zorlamaları zorunlu olarak ve doğrudan deneyimleme olanağı tanır (Emerson vd., 2008: 2).

Antropolojinin klasik alan tasviri alanın sürekliliği ve etnografin alanda kaldığı süreyle ilişkili olarak yerlilerin dahil edildiği varsayımını içermektedir. En azından dolaylı olarak etnografin geçici olduğu fikri onun bir ya da iki yıl içinde oradaki yerlilerin hayatlarıyla ilgili bir kavrayış oluşturma zorunluluğunda görülür. Dahası o yıl, tüm mevsimlerdeki yerel yaşamı kapsamaktadır. Günümüzde bazı alanlarda yerel deneyimleri ya da kolektif kavrayışları paylaşabilen çok az ya da hiç gerçek yerli kalmamıştır. Hatta daha çok antropolog kadar yabancı bireyler vardır. Kısacası her durumda klasik alan modelinden uzaklaştığımızı düşünüyorum (Hannerz, 2003: 209-210). Daha klasik bir etnografi de gerçekleştirilse genellikle başka tür kaynaklar ve malzemeleri birleştirmek olanaklıdır. Hugh Gusterson (1997: 116) çağdaş etnografyayı “çok biçimli angajmanlar” (polymorphous engagements) olarak tanımlamaktadır. Çeşitli alanlarda bilgilendirici kaynaklarla etkileşim kurmakla kalmaz, aynı zamanda telefon ve e-mail yoluyla saha çalışması yapmayı, farklı kaynaklardan çeşitli biçimlerle veri toplamayı, popüler kültürü dikkate almayı da içermektedir. Sentezleme yapmak her zamankinden daha önemli hale gelmiştir.

Bu tez kapsamında 2014 yılında otizm deneyimine sahip bireylerin medya kullanımları, algısı ve otizme dair haberleri alımlamasına dair araştırma bölümü için pilot görüşmelerden ve katılımlı gözlemden oluşan saha çalışmalarına başlanmış ve 18 Mayıs 2017 tarihinde son görüşme gerçekleştirilmiştir. Ancak belirlenen alanda gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmalara katılımım devam ettiği için gözlemlerim de sürmüştür.

Şunu da hemen belirtmekte yarar var ki anılan süre boyunca her gün alana çıkılmamıştır, bunun için düzenli bir süre belirlenmemiş ama mümkün olduğunca belirlenen sivil toplum örgütlerine, onların etkinliklerine, faaliyetlerine, hatta bu kuruluşlardan bağımsız otizmle ilgili düzenlenen resim sergisi gibi diğer etkinliklere de katılmıştır. Hannerz'in belirttiği gibi bir şeyler devam ederken araştırma yapılan yerde olmak şüphesiz önemlidir. Ancak zamana yayılan ve esnek bir planlama alan dönüşünde elde edilen veriler üzerinde düşünmek için zaman tanımakta ve küçük değişiklikler yapmaya da olanak sunmaktadır (Hannerz, 2003: 213).

2.2. Etnografik Otizm Araştırmaları

Otizm her ne kadar empati, öznelarasılık, epistemolojik kesinlik gibi açılardan belirsiz olsa da kliniksel kategori ve sosyokültürel bir fenomen olarak öne çıkmaktadır (Lawlor, 2009). Otizm, kültürün aktarımı ve sosyal pratik ile grup üyeliği kurumunun sürdürülmesi ile ilişkili olarak tartışılmaktadır. Otizm günümüzde antropoloji, engelli çalışmaları, eğitim, genetik, felsefe ve psikoloji de dahil olmak üzere birçok disiplinin konusu haline gelmiştir. Bu alanlar içinde çeşitli teoriler ve yöntemler benimsenmesi ve disiplinlerarası işbirliğinin yaygınlaşmasıyla birlikte otizm araştırmalarını iki analitik kutupta toplamak mümkündür: Temel bilimler ve klinik araştırmalar nörolojik gelişim bozukluğu olarak otizm üzerine odaklanırken; etnografik olarak biçimlenmiş sosyal bilim araştırmaları bireysel, ailesel ve toplumsal grup deneyimi olarak otizm üzerine odaklanırlar. Bu çerçevede sosyal etkileşim, anlatılar ve ev, eğitim ve klinik ile diğer kurumsal pratiklere katılma ve onlara entegre olma üzerine çalışırlar. Otizm üzerine antropolojik çalışmalara dayanan etnografik dil bireysel, aile içi ve toplumsal günlük deneyimleri betimleyen kavram ve terimleri içermelidir. Toplumsallık, pratik, habitus ve eylemin düzenlenmesi gibi terimler/kavramlar bireysel ve kolektif deneyim ile sosyal eklemlenmeyi dikkate almayı gerektirir. Bu etnografik araştırmalar otistik bireylerin,

onların ailelerinin ve diğerlerinin nasıl anlam oluşturdıklarını eylemlilik içinde nasıl eklemlendiklerini, kendilerini ve kimliklerini nasıl inşa ettikleri ile olası ve muhayyel geleceklerinin izini sürmeyi mümkün hale getirmektedir (Solomon, 2010: 242–243).

Otizmin araştırılmasının yukarıda yapılan ayırmaştırmasında dar biçimde biyomedikal, nörolojik, gelişimsel ya da eğitimsel bir bozukluk olarak tanımlanabilen veya fenomenolojik ve deneyimsel olarak dünyada var olmanın bir yolu olarak tarif edilebilen bir olgunun antropolojik anlayışlarına özgü birtakım ikilemler ve gerilimler de ortaya çıkmaktadır (Lawlor, 2010: 167). Ancak burada belirtilmesi gereken en önemli noktalardan biri her olgu ve/veya olayı olduğu gibi otizm meselesini de kutuplaştırmak doğal olarak risklidir. Örneğin Bagatell (2010) otizm teşhisinin toplumsal dünyaya katılım biçimlerini dönüştürmek için olanaklar sağlayabileceğini ve özünde oldukça yoğun bir deneyimsel dünyaya bir kapı açabileceğini savunmaktadır. Bu bakımdan her iki yaklaşımın da önemli olmasına ve aralarındaki gerilimin ilerletici olmasına rağmen etnografik yaklaşım, otizm gibi karmaşık bir konuyu tanımlayabilmek için “kendini önceki yaklaşımın karşısında konumlandırmak” (Pratt, 1986: 27) ve kendi dilini oluşturmak zorunda kalmıştır.

Antropologlar otizme biyososyal yaklaşımın izini sürerler. Bu yaklaşım, birey, aile ve toplum deneyimleri ile bu deneyimlerin içine gömülü olan, paylaşılan, yorumlanan ve tartışılan daha geniş bir sosyal bağlamı inceler. Bu zeminde antropolojistler, otizm deneyimi içinde sosyokültürel ve sosyotarihsel süreçlerin nasıl biçimlendiği ile bu deneyimlerin diğer deneyimlerle nasıl sınırlandığını/kesiştiğini/örtüştüğünü/onlar üzerinde nasıl yankılandığını sorgulamalıdır. Ayrıca antropolojistler, kimi otizm anlatılarının içerdiği yapısal şiddetin altında yatan düşünce biçimlerini de incelemelidirler. Daha da önemlisi antropolojistler, otizmle ilgili bazı anlatılar baskın hale gelirken onlara meydan okuyan anlatıların kamusal söylemden silindiğini sorgulamalıdır. Bir başka ifadeyle antropolojistler otizmin köken anlatısını

sorgulayabilmelidir. Çünkü otizmin günümüzdeki anlamları onun tarihinde saklıdır (Solomon ve Bagatell, 2010: 4). Örneğin Broderick ve Ne'eman'ın çalışmaları bunun bir göstergesidir. Medyada otistik çocuklar bir kabuğun içinde yaşarlar (Kanner) ya da bir duvarın ardına saklanırlar (Mira Rothenberg) (shell ve wall metaforları otizmin anlamının inşasında medyada sıklıkla kullanılmıştır). Böylece tarihsel anlatıyı sorgulamak anlamlı hale gelmektedir. Türkiye'de otizm üzerine böyle bir çalışma daha da anlamlı hale gelmektedir. Çünkü karşı anlatı olarak nöroçeşitlilik yaklaşımı değil kamu söyleminden silinmek kamu söyleminde dolaşıma bile girmemektedir.

Özetle söylenirse ilk olarak antropoloji etnografinin “yerli gibi düşünmek, hissetmek ve algılamak için doğaüstü bir yeteneği” olduğu varsayımına dayanmaz. Aksine insanların algıladıkları kelimeleri, imgeleri, kurumları ve davranışları -sembolik biçimleri araştırarak ve analiz ederek- göz önüne alma varsayımını içerir (Sewel, 1997: 58). İkincisi antropolojik otizm çalışmaları sadece etnometodolojik bir yaklaşımı değil, aynı zamanda bireylerin deneyimlerini anlamak için yorumlayıcı bir duruş da ortaya koymaktadır (Solomon, 2010: 244). Son olarak etnografik metodolojinin kullanımı otistik bireylerin ve ailelerinin doğal ortamındaki günlük pratiklerini ve aile, topluluk ve kurumsal alanlarda otizmle ilgili bilginin üretimi ve dağıtılmasını incelemeye izin verir (Silverman, 2008).

Otizm ve antropoloji arasında ilişki kuran ilk isim nörolog Oliver Sacks olmuştur. Sacks'ın (2015) ikizlere dair gözlemlerine dayanarak yazdığı yazısı ilginçtir. Sacks John ve Michael adlı ikizlerle 1966 yılında çalıştığı bir hastanede karşılaşmıştır. Karşılaştığında 26 yaşında olan ikizler yedi yaşlarından beri hastanede bakılmışlardır. Otistik, psikotik ve ağır zihinsel özürlü gibi tanımlar koyulan ikizler takvimsel algoritmayı kullanarak geçmişte bir tarihin haftanın hangi gününe denk geldiğini ve gelecekte hangi güne denk geleceğini anında söyleyebilmektedirler. Toplum tarafından da tanınan kişiler olmuşlar sık sık televizyon showlarında yer almışlardır. Sacks hem toplumun hem de onlarla ilgili çalışma yayınlayan araştırmacıların ikizlere çok yüzeysel yaklaşım

sergileyerek onları anlamaya çalışmadığını söylemektedir. Sacks'a göre (2015: 218) ikizleri test denekleri olarak görmekten vazgeçmeden, bir derinlikleri olduğunu anlamak imkansızdır. Testleri bir kenara bırakıp önyargılardan uzak bir biçimde onları tanımaya çalışıp gözlemek gerekmektedir. Yaşamlarını devam ettirirken kendiliğinden gelişen süreçler içinde, kendi yollarını bulurken gözlem yapılmalıdır. Ancak o zaman gizli şeylerin olduğu fark edilebilir ve onları anlayabilir. Sonrasında Sacks onları gözlemleye başlamıştır ve ikinci karşılaşmalarında ikizlerin birbirleriyle bir köşede mutlu bir şekilde konuştuklarını görmüştür. Ancak bu, bildiğimiz bir konuşma biçimi değildir; birbirlerine sırayla sayılar söylemekte ve gülmektedirler. Buna bir anlam veremeyen Sacks ikizlerin birbirlerine söyledikleri sayıları not alarak üzerinde düşünmeye başlar. Çeşitli matematik kaynaklarından da yararlanarak araştırmacı ikizlerin birbirlerine asal sayıları söylediklerini bulmuş ve ertesi gün elinde asal sayılarla ilgili kitabıyla birlikte onların yanına oturarak sekiz haneli bir asal sayı söylemiştir. İkizler başlangıçta şaşırılmışlar ancak sonrasında onu da aralarına almışlardır. İkizlerden birinin on yirmi haneli asal sayı söylemesine kadar araştırmacı da oyuna devam etmiştir. Ancak bu noktadan sonra durmak zorunda kalmıştır, çünkü elindeki kitap devam etmeye imkan vermemekteydi. Sacks ikizleri gözlemeye devam etmiş ve tahmin bile edilemeyecek türde sayı oyunları oynarken onları izlemiştir. Sonunda da tüm bu oyunların ikizlere kendi kendine yeterli ve huzurlu bir hayat sağladığını söylemiştir. Ancak bu durum on yıl sonra ikizlerin “topluma uyum sağlamaları” bakımından “kendi iyilikleri” için birbirlerinden ayrılmalarına karar verildiğinde son bulmuştur. Her ikisi de ayrı evlere taşınmış, küçük ihtiyaçlarını karşılayabilmek için basit işlerde çalışmaya başlamış ve sürekli gözetim altında tutulmuşlardır. Bundan sonrasını Sacks'ın (2015: 231) sözleriyle anlatmak gerekirse:

Dikkatli bir şekilde yönlendirilerek, ellerine birer jeton verildiğinde otobüse biniyorlar, üstlerini başlarını da düzgün tutuyorlar. (Yine de psikotik özellikleri bir bakışta belli oluyor). Bütün bunlar tatmin edici sonuçlar ama raporlarında önemsenmediği için yer almayan olumsuzluklar da var. Birbirleriyle kurdukları o sayısal ortaklıktan yoksun kalmalarından dolayı sayılarla ilgili yeteneklerini de kaybetmiş görünüyorlar. Böylelikle hayatlarının en

büyük eğlencesini ve mutluluk kaynağını da yitirmiş oldular. Tabii bu, herkes tarafından yarı bağımsız ve sosyal yönden uygun bir hayatın karşılığında ödenmesi gereken ufak bir bedel olarak görülüyor. ... İkizlerdeki yetenek aynı zamanda hayatlarının merkezini oluşturuyordu. Ayrıldıktan sonra, bu yetenekleri kaybolduğu için artık yaşamlarının anlamı ve bir merkezi de kalmadı.

Elbetteki otizm araştırmaları alanındaki tek araştırma bu, olmamıştır. Özellikle çocuk kavramına farklı yaklaşımlar ile çocuk haklarına yönelik gelişmeler otistik çocuklarla ilgili araştırmaları da dönüştürmüştür. Çocuklar üzerine yapılan araştırmalarda dünya genelinde önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümlerin en başında çocuk kavramına olan yaklaşımın ve araştırmaların çocuklar üzerine yapılması yerine çocuklarla birlikte yapılmasına doğru evrilen bir anlayışın olması gelmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler'in 1989 yılında Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi³⁵ kabul etmesiyle birlikte çocukların birer birey ve kendi haklarının öznelere olarak konumlandırılmasıyla seslerinin ciddi biçimde dinlenmesi yönünde bir düşünüş kabul görmeye başlamıştır. Çocukluğa dair yeni bir sosyoloji anlayışının da eşlik ettiği bu süreçte bu yönde çalışmaların gelişmesi 1990'lardan sonra bir artış göstermiştir (Gencel Bek, 2013). Çocukların kendi hayatlarını ilgilendiren eğitim, sağlık, medya, siyaset vb konularda görüşleri olduğu ve bu alanlarda alınan kararlarda görüşlerinin alınması gerekliliği çocuk hakları bakımından vurgulanmaktadır. Ancak başta medya olmak üzere birçok alanda çocukların görüşleri sıklıkla görmezden gelinmektedir. Çocuk bakış açısını anlayabilmek için yetişkin araştırmacılar öncelikle önyargılarının ötesine geçerek çocukları farklı

---

³⁵ 20 Kasım 1989'da, Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilerek çocuklara dair haklar dört grupta değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki çocuğun yaşam hakkını ve beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim gibi yaşamak için gereken temel gereksinimleri kapsayan "hayatta kalma hakkı"dır. İkincisi, eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü gibi çocukların potansiyelini arttırmayı sağlayan ihtiyaçlara işaret eden "gelişim hakkı"dır. Üçüncü grup hak, çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürden korunmalarını gerektiren "korunma hakkı"dır. Son olarak ise, çocukların görüşlerini ifade etme ve yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma ile toplumlarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri gerektiğini savunan "katılım hakkıdır" (Unicef, 2007: 17). Madde 12 ve Madde 13 çocukların katılım haklarını düzenlemektedir. 12. Madde çocuğa "görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme" hakkı tanıırken, 13. Maddeye göre de çocuğun, düşüncesini özgürce açıklama hakkı bulunmakta ve bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içermektedir <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf>

tekniklerle dinlemeye çalışmalıdırlar. Yetişkinlerin çocuklardan yapmaları bekledikleri şeyler ile çocukların gerçekte yaptıkları şeyler arasında büyük farklar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Benzer biçimde bir meseleyle ilgili olarak çocukların bakış açıları hakkındaki yetişkin gözlemleri ile çocukların kendi algıları arasında da geniş bir boşluk olduğu söylenebilir. Çocukların bakış açılarını anlayabilmek için onlarla çalışırken araştırmacıların dinlemeye, izlemeye, çocuklar için alan yaratmaya bir başka ifadeyle çocukların bakış açılarını daha doğal ortamlarda araştırmaya (Gencel Bek, 2014: 23) ve yeri geldiğinde önceden belirledikleri araştırma gündemi ve yöntemini bırakmaya ya da değiştirmeye ihtiyaçları vardır (Cook ve Hess, 2015: 31). Bu açıdan çocuklarla ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda da araştırmacıların birer kolaylaştırıcı olarak konumlanmaları önemlidir. Bunun başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi ise yetişkinlerin çocukların perspektifinin farkında olması ve çocuk haklarına duyarlı olmasına bağlıdır. Çocuklarla yapılan araştırmalarda çocukların seslerinin katılımının sağlanabilmesi için yaratıcı, katılımcı ve özgürleşimci olarak adlandırılan çeşitli yöntem ve teknikler geliştirilmiştir.

Engelli çalışmalarının gelişimi de engelli çocukların görüşlerinin alınmasına yönelik yöntemler geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Çocukların sınırlı bir dil yeteneğine sahip olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır ya da çocukların yetişkinlerden farklı sözcük kullanımı ve dil kullanım biçimi olabileceği akılda tutulmalıdır. Çocukların kendi çizimlerini bir araştırmada kullanmak sınırlı sözel yeteneği olan çocuklardan bilgi edinme zorluğunu azaltmaktadır. Ayrıca çocuğun sahip olduğu sözel yetenek her zaman çocuğun bilişsel yeterliliğiyle eşit değildir (Bryant, 1974). Sonuç olarak çocuklarla çalışan araştırmacılar için yaratıcı yöntemler bu sorunların üstesinden gelmek bakımından cazip hale gelmiştir (Angell vd., 2015: 18). Bu noktada Byrony vd.'nin çoklu araştırma teknikleri kullanarak otizmlili çocuklarla birlikte gerçekleştirdikleri araştırmaya yer vermek yerinde olacaktır.

Bryony vd. (2004) tarafından otizmlı çocuklarla yürütölmüş bir çalışmada çeşitli teknikler birlikte kullanılmıştır. Araştırmacılar çalışmalarında iletişim ve sosyal etkileşim kurmadaki çeşitli zorluklar ile ilgi ve aktivitelerin sınırlılığı gibi otizme dair sınırlılıkları³⁶ aşabilmek için bazı tekniklere başvurmuşlardır. Gözlem, çizim ve görüşme gibi çeşitli teknikleri içeren ve çocuklar, ebeveynler ve bakıcılar gibi bilgi kaynaklarını kullanan Mozaik Yaklaşım (Mosaic Approach) çocukların günlük bakımlarıyla ilgili deneyimlerinin bir resmini çizmek için kullanılmıştır. Erken dönemdeki çocukların bakımıyla ilgili araştırmalardan kaynaklanmasına rağmen bu yaklaşım otizmlı çocuklarla çalışmak için de bir potansiyel taşıyor görünmektedir. Çocuklara sorulan soruların onlar için anlamlı olduğundan emin olunması ve toplumsal endişelerinin giderilmesi için birçok strateji kullanılmıştır: Sosyal hikayeler kullanmak, görüşmelerde el-iş i aktiviteleri yapmak, çocuklar tarafından çekilen fotoğrafları kullanmak ve konuşmaları kısıtlı tutmaya çalışmak. Sosyal hikayeler araştırma kapsamında araştırmacıların ziyaretleriyle ilgili olarak çocukları önceden buna hazırlamak için kullanılmıştır. Sosyal hikayeler otizmlı çocukları anlamaya yardımcı olarak bazı özel sosyal durumları yönetmek için kullanılmaktadır. Bu hikayeler özel çocuklar için detayların yer aldığı, önceden belirlenmiş bir format kullanılarak özel durumlarla ilgili olarak yazılmıştır. Söz konusu durumun neden olduğuna dair adım adım bilgileri, sonrasında ne olacağına dair bilgileri (tanımlayıcı cümleler) ve daha az biçimde de bu durumlara nasıl nazikçe tepki verileceği (yönlendirici cümleler) yer almaktadır. Bir sosyal hikaye, çalışmada yer alan her çocuk için hazırlanmıştır, yazılı metne görüşme yapacağı gün giyeceği kıyafeti, saç ı vb. özelliklerin yer aldığı araştırmacının fotoğraf ı, görüşmeye geleceği arabasının görseli gibi detaylar eklenmiştir. Sosyal hikayeler araştırmacıların ziyaretinden önce çeşitli zamanlarda ebeveynler tarafından çocuklarına uygulanmıştır (Bryony vd., 2004: 182).

---

³⁶ Burada bu araştırmanın otizm ve otizmlı bireylere yaklaşımı açısından hemen belirtmek gerekmektedir ki otizm geniş bir yelpazedir ve her otizmlı çocuk ve yetişkinin yapabildikleri ve de yapamadıkları kendine özgüdür. Bu tür genellemeler yapmak otizmlı bireyleri homojenleştirme riskini de beraberinde getirmektedir.

Böylece otistik çocukların ani ve beklenmedik değişimler karşısındaki huzursuzluğu ve gösterebilecekleri aşırı tepkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Sosyal hikayenin amacı çocukları araştırmacıların gelişiyle ilgili olarak bilgilendirmek ve onları ikna etmek olmuştur. Bunun amacı çocuğun yazılı rızasıyla ilgili meseleleri çözmek olmamıştır. Görüşme yapılacak çocuğun yazılı rızası ebeveynlerinden elde edilmiştir ve ebeveynlere projeye ilgili bilgilerin yer aldığı bir broşür verilmiş, rıza alınmadan önce araştırma ekibinin bir üyesi ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Ancak bilgilendirilmiş rıza çocukların kendisinden alınmamıştır. Küçük ve öğrenme zorluğu yaşayan çocuklarla çalışma yürüten diğer araştırmacıların da tartıştığı gibi bu çocukların araştırmaya katılımı için onlardan bilgilendirilmiş rıza alınıp alınamayacağı meselesi oldukça tartışmalıdır. Araştırmacılar -tam bilgilendirilmiş rıza için gerekli olan- araştırmanın anlam ve amaçlarını anlama ile bu bilgilere dayalı bir karar verme süreci konusunda bu çocukların yetkin olduğundan emin olamamışlardır. Çocuklardan bilgilendirilmiş rıza almak yerine çocukların etkinlikler sırasında araştırmacıların ve ebeveynlerin gözlemlediği tepkiler, etkinliklere katılımdaki isteklilik ve çocukların verdikleri yanıtlar gibi rızanın bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Görüşmeler sırasında çocukların görüşmeye devam etmek istemediğinde dair herhangi bir işaret görülür görülmez görüşme derhal bitirilmiştir (Bryony vd., 2004: 182).

Görüşmeye katılan otistik çocukların sosyal endişelerini azaltmak için ikinci bir strateji de çocuk ve araştırmacı arasındaki doğrudan, yüz yüze iletişimi en aza indirmek olmuştur. Bu, fotoğraflara bakarak bir poster yapmak üzere seçmeyi kapsayan el işine dayanan bir oturum düzenleyerek gerçekleştirilmiştir. Bulgulara göre tüm çocuklar gibi otizimli çocukların da birçok çocuğun okul da yaptığı bu tür projelere benzer biçimde fotoğraflara bakarak ve seçerek bir poster oluşturmaktan keyif aldığı görülmüştür (Bryony vd., 2004: 183). Bryony vd.'nin (2004) çalışmasında ayrıca her bir otizimli çocuğa tek çekimlik kamera verilerek günlük yaşamlarında önem verdikleri yerleri,

kişileri, nesnelerin fotoğraflarını çekmeleri istenmiştir. Bu tür tekniklerden yararlanılabilmesi araştırmacıya maddi bir yük de getirmekte ve araştırmacıyı fon aramaya yöneltmektedir. Türkiye’de ise tez çalışması için fon seçenekleri kısıtlıdır ve bu, da araştırma için maddi yükümlülüğü arttırmaktadır. Aslında bu tez kapsamında da otistik çocuklarla birlikte bu tekniğin kullanıldığı bir araştırma kısmı düşünülmüştü. Ancak maddi kısıtlılıklar bu araştırma kısmının tezden çıkarılmasında bir engel oluşturmuştur.

Byriony vd.’nin (2004) çalışmasında kullanılan tekniklerden biri de katılımlı gözlem olmuştur. Araştırmada içerilecek çocuklar okul ortamlarında yarım gün boyunca izlenmiştir. Bu süreçte gözlem yapan araştırmacı sınıfın bir köşesinde oturup hiçbir etkinliğe katılmayarak ve konuşma başlatmak vs. gibi herhangi bir iletişim girişiminde bulunmayarak yalnızca çocukları izlemiştir.

Byrony vd.’nin (2004) araştırmalarını gerçekleştirirken karşılaştıkları zorluklardan biri ebeveynlerdeki isteksizlik ve bir diğeri de kendilerinin dediğine göre, özellikle de 12 yaş ve altındaki genç bireylerin endişeye dayanan kendi isteksizlikleri olmuştur. Bu tez kapsamında gerçekleştirilen ebeveynlerle görüşmelerde de benzer zorluklar yaşanmıştır. Annelerin bazıları isteksizlikten ziyade çekingen davranırken babalar görüşmeye sıcak bakmamış ve araştırmacıyı eşlerine yönlendirmeyi tercih etmişlerdir. Çekingen davranan anneler otizmle ilgili yeterince bilgiye sahip olmadıklarını tekrarlamışlardır. Ancak görüşmeler sırasında en çok da bu kadınlar konuşmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi otistik çocukları da içermeyi amaçlayan bu çalışmada bunun gerçekleşmemesinin bir nedeni de ebeveynlerin çocuklarını araştırmaya dahil etmesindeki benzer bir isteksizlik göstermeleri olmuştur.

Çocuklarla birlikte bir araştırma gerçekleştirilirken dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri çocukların kendilerini rahat hissedecekleri ve rahat konuşmalarını sağlayacakları bir alan oluşturmaktır. Çalışmalarında yaratıcı yöntemlere başvuran birçok araştırmacı bunun önemini sıklıkla vurgulamıştır. Örneğin Cook ve Hess

(2015) araştırmaları kapsamında çocuklarla yaptıkları görüşmeleri ve grup tartışmalarını kapalı ve kimsenin girip çıkmayacağı bir sınıf ortamında gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Çünkü bu ortam çocuklar tarafından oldukça iyi bilinmekte ve güvenli bulunmaktadır. Byrony vd.'nin (2004) araştırmalarında da okul çevresinin bazı çocuklarla görüşme yapmak için en uygun ortamlardan biri olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü evin tersine okul rutin olarak karşılaşılan tanidik yüzlerin olduğu ve olağandışı olayların olmadığı bir ortamdır ve bu otizimli çocukların rutine bağlılıkları ve rahat hissetmeleri açısından oldukça önemli ve göz önünde bulundurulması gereken bir noktadır. Bu tez için ebeveynlerle gerçekleştirilen görüşmelerin hemen hepsi de yine çocuklarını getirdikleri özel eğitim kurumunda gerçekleştirilmiştir. Bunun en önemli nedeni annelerin çocuklar okulda olmadıkları zamanlarda başka bir aktiviteye ayırabilecek zamanlarının olmamasıdır. Bu nedenle ebeveynlerle gerçekleştirilen görüşmeler Cumartesi günü çocuklarını duyu bütünleme terapisine getiren annelerle İlgi Otizm Derneği'nde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında görüşmeleri yaparken yaklaşık üç hafta yalnızca cumartesileri onlarla birlikte dernekte bulunulmuştur. Araştırmacının aynı zamanda derneğin üyesi olması ve dernekle ilgili çeşitli faaliyetlere katkıda bulunması annelerle daha yakın bir ilişkinin de kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca ilk iki hafta dernek denetime gireceği için oraya gelen kadınlarla birlikte çalışılmış ve ortak alanlarda sohbet edilmiştir. Bunun da görüşmelerin yapılmasında onlar açısından bir rahatlama sağladığı düşünülebilir.

Otizimli çocuğu olan kadınlarla okulda görüşmenin onlar için de daha rahatlatıcı olduğu gözlenmiştir. Çünkü oradaki tüm kadınlar kendileriyle aynı deneyimleri paylaşmaktadır. Evde görüşmeyi kabul edenler olmakla birlikte işyerinde görüşmeyi istemediler. Bunun bir nedeni işyerinde çocuklarının otizimli olduğundan çok fazla bahsetmek istememeleri olabilir. Zaten görüşmelerde çocuklarının otizimli olduğunu gizledikleri ya da çok fazla dillendirmemeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bunun dışında

dernekte olmak anneleri rahatlatan bir durumdur. Çünkü orada günlük sorunlarını ve deneyimlerini paylaşabiliyorlar ve birbirlerine destek oluyorlar. Çocuklarıyla ilgili başka yerde olmadıkları kadar rahat konuşabiliyorlar. Birbirlerinin çocuklarıyla ilgili konuları sorup kendi çocuklarından örnek veriyorlar. Çünkü karşılarında benzer deneyime sahip kadınlar olduğu için rahatlıyorlar. Bu nedenle tez süresi boyunca dernekler, vakıflar ve bunların eğitim kurumlarında bulunularak katılımlı gözlem verileri elde edilmiştir.

Cook ve Hess'in (2015) yaptıkları araştırmanın sonucunda çocukların kendilerini kendi kavramlarıyla ifade edebilme konusunda güçlü oldukları ortaya çıkmıştır. Çocuklar araştırma sırasında araştırmacıların kendilerinin ilgilerini belli bir tarafa yönlendirmek istediklerinde bundan kaçınacak stratejiler üretmişlerdir. Böylece çocuklar araştırmacıların kendi gündemlerinden farklı bir gündem oluşturmuşlardır. Yani araştırmacı merkezli olarak kurulan gündem çocuklar tarafından bazen kabul edilmemiştir. Zaten araştırmacılar da çalışmalarının temel yapısının tamamen yetişkin perspektifinden kurulu olmasını bir sınırlılık olarak görmektedir. Çünkü ne araştırmanın amacı ne kullanılan yöntemi gibi unsurlar çocuklar tarafından değil birer yetişkin olan araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Bu durumu aşmak için çocuklarla yapılan araştırmalarda Katılımcı ve Özgürleşimci yaklaşımlar kullanılmıştır. Bu yaklaşımlar genel olarak söylendiğinde araştırmanın amacının ve yönteminin belirlenmesinden araştırmanın yapılmasına kadar çocukların tam bir katılımını içermektedir. Ancak otistik çocuklarla ilgili literatür taramasında böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Alandaki bir diğer önemli etnografik çalışma Bagatell'in araştırmasıdır. Etnografik bir çalışma gerçekleştiren Bagatell (2007), otistik bir genç erkek olan Ben'in kimlik inşa sürecine odaklanmıştır. Bu amaç doğrultusunda dokuz ay boyunca araştırmacı Ben'le görüşerek onun günlük yaşamında psikoterapi seansları dâhil sıradan ve sıradan olmayan aktivitelerini gözlemlemiştir. Mümkün olduğunca onun gittiği her yere giderek onunla

vakit geçirmeye çalışmıştır. Bu çalışma kapsamında da katılımlı gözlem özellikle önemli görülmüştür. Çünkü ebeveynlerin içine girebilmek, onlardan biri olabilmek onların da benim de daha rahat davranabilmemizi sağlamıştır. Bir diğer önemli nokta da otistik çocuklara dair bakış açımın yaşadığım deneyimler doğrultusunda nöroçeşitlilik yaklaşımı içinde daha sağlam bir şekilde konumlanmasında rol oynamıştır. Ancak katılımlı gözlemleri gerçekleştirdiğim süreler boyunca ebeveynlerle daha çok vakit geçirebildim. Çocuklar genellikle eğitimde oldukları için onları da aralarda görebiliyordum. Bazı ebeveynlerle ise hala sürdürdüğüm arkadaşlık ilişkileri gelişti ve onların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirebildim. Tüm bu temaslarda anladığım bir şey de otistik çocuklarla etnografik bir araştırma yapmak gerçekten onları anlamayı gerektirmekte ve çoğu zaman içselleştirdiğimiz çerçevelerin dışına çıkmaya kendimizi zorlamak gerektiği olmuştur. Örneğin bir gün yine onlarla buluşmak için yanlarına gittiğimde L. “yine mi sen geldin” dediğinde biraz bozulmuştum. Ama annesi bunu düzelterek benden bıktığı anlamına gelmediğini üst üste üç gün bulduğumuz için bunu doğrudan düz anlamıyla söylediğini belirtti. Bir defasında L.’ye şaka yaptığımda “bir daha bana böyle davranma” diye terslemişti. Bunun nedeni de şakaları anlayamadığı için kafasının karışmasıymış. Tüm bu deneyimlerim aslında benim de otizmlili bir çocuğa nasıl davranacağımı ya da ne konuşmayacağımı anlamam için oldukça değerlidir. Son olarak yine bu araştırma kapsamında düşünülen ama çeşitli engeller nedeniyle gerçekleştirilemeyen otistik çocukların da araştırmaya dahil edilmesi, onlarla kesinlikle çok fazla birlikte olunmasını ve belki de otistik çocuklarla ilgili bir formasyon alınmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla araştırma ebeveynin görüşlerinin alınması ve otistik çocukların medya kullanımlarıyla ilgili verilerin de yine ebeveynlerden elde edilmesiyle sınırlı kalmıştır. Ancak bu sınırlılık ebeveynlerin verilerinin nöroçeşitlilik yaklaşımı içinde otistikler tarafından geliştirilen savlar doğrultusunda eleştirel biçimde analiz edilmesiyle azaltılmaya çalışılmıştır.

2.3. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Yöntemine Dair

Bu çalışma, otizm deneyimine sahip ailelerin medya algıları ile medyadaki otizm temsillerine dair görüş, düşünce ve hissettiklerini de içeren, etnografik bir medya çalışmasıdır. Bu çerçevede araştırma temelde iki kısımdan oluşmaktadır. İlki otizme dair haberlerin toplanması ve eleştirel bir yaklaşımla analiz edilmesini içerirken ikinci kısım otistik çocuklar, gençler ile ailelerinin medyaya dair algıları ve medyayı kullanımlarını da içererek otizm deneyimine sahip ebeveynlerin haberlerde yer alan otizm ve otistik çocukların temsilini nasıl yorumladıklarını kapsamaktadır. Bu nedenle araştırmanın literatür taraması da buna göre gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, medyada otizmin nasıl yer aldığına dair ulusal ve uluslar arası literatür taraması yapılmış ve otizmin medyada yer alışında ne tür sorunlar olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca medyada yer alan otizmle ilgili haberler üzerine bir analiz de gerçekleştirileceği için otizmin medyada nasıl temsil edildiğiyle ilgili yapılan araştırmalar bu açıdan da önemli hale gelmektedir. İkinci olarak otizm deneyimine sahip kişilerin medya kullanımları ve medya içeriğini anlamlandırmalarıyla ilgili literatüre dayanmaktadır. Her başlık altında konuyla ilgili literatür – literatürün sesi -; otizme dair haberlerin söylem analizi -metnin sesi-; alan çalışmasının verileri – alanın sesi- ve araştırmacının konuya dair görüş, düşünce ve duygularından – araştırmacının sesi- oluşan bir yazım biçimi benimsenmiştir (Ergül, 2013). Her bir kategori elbette birbiriyle yakından ilişkilidir ve her kategorinin altında bu dört ses de içe içe geçmiştir.

Otizm ve otistik çocukların medyada nasıl temsil edildiklerinin araştırılması için rastgele bir biçimde Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri seçilmiştir. Gazetelerin nüshalarına Milli Kütüphane'den ulaşılmış buna ek olarak internet sitelerinde de kapsamlı bir tarama gerçekleştirilerek haberlere ulaşılmıştır. İnternet haberlerinin taranmasında söz konusu gazetelerin internet arşivlerine girilerek “otizm, otizimli, otistik, Asperger, Rett Sendromu” sözcükleri girilerek bir tarama gerçekleştirilmiştir. Ele alınan

gazetelerin hem basılı örnekleri hem de internet sitelerinden toplam 741 habere ulaşılmıştır. Gazete taramaların zaman aralığı medya ve otizm literatüründen yararlanılarak belirlenmiştir.

Otizmin medyada yer alışıyla ilgili çalışmaların zaman aralığını genellikle 1990 yılının ikinci yarısından başlattıkları görülmektedir (Kang, 2013; McKeveer, 2012; Holton vd., 2014). Leo Kanner'in 1943'te ilk defa otizm kavramını kullanmasından sonra otizm teşhisi koyulan çocuk sayısı günümüze göre oldukça seyrek. 1990 sonrasında konuyla ilgili yapılan çalışmalardan sonra otizm teşhisi koyulan çocuk sayısında bir artış olduğu saptanmıştır. İlk dönemde on bin çocukta 2-4'ü otistikken 1990'lardan sonra bu oranın on bin çocukta altmışa çıktığı görülmüştür.³⁷ Teşhis kriterlerindeki değişiklikler, otistik spektrum kavramının kabulünün yaygınlaşması ve ebeveynler ile tıp uzmanları arasında giderek artan farkındalık 1990'ların ortasında otizm teşhisinde en uç noktaya ulaşarak bir artışa yol açmıştır (Wing ve Potter, 2002: 159). Bu artış otizmin medyada özellikle de haberlerde daha fazla yer almasını da beraberinde getirmiştir.

Medyada otizmin ve otistik bireylerin temsiliyle ilgili araştırmaların zaman aralığını 1990'ların ikinci yarısından başlatmalarının, otizmin teşhis oranındaki artış dışındaki bir diğer neden de 1998 yılında yayınlanan bir makalenin yarattığı tartışma olmuştur. Otizm ve MMR aşısı arasında bir bağlantı olabileceğini öneren bu makale 1998 yılının Şubat ayında İngiliz tıp dergisi olan *The Lancet*'de yayınlandı (Wakefield vd.,

---

³⁷ Son yıllarda yürütülen otizmin yaygınlığı çalışmaları Amerika, Avustralya ve İngiltere'de yapıldığı için bu veriler Amerika'da yapılmış yaygınlık araştırmalarından edinilmiş ve Amerika için geçerli verilerdir. Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (Centers for Disease Control and Prevention - CDC) tarafından desteklenen Otizm ve Gelişimsel Bozuklukları İzleme Ağı (Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network-ADDM Network) tarafından yayımlanan ve Amerika'nın birçok bölgesinde gerçekleştirilen Otizm Bozukluğunun yaygınlığına dair raporuna göre de 1994 ve 2005 yılları arasında yaşları 6 ile 21 arasında değişen çocukların hizmet alanlarının sayısı 22,664'ten 193,637'ye çıktığı bulgulanmıştır. Bununla birlikte hizmet alanların içine konuşma terapisi gibi özel eğitim hizmeti almakla birlikte otistik olarak görülmeyen fakat Otizm Spektrum Bozukluğu (ASD'li) olan çocuklar dahil edilmediğinden gerçek oranın aslında daha yüksek olduğu belirtilmiştir (CDC, 2003). Bir diğer veriye göre de (CDC, 2010) 2008 yılında her 88 çocukta biri otistikken 2010 yılında her 68 çocukta birinin otistik olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de ise bu tür otizmle ilgili verilere dayalı bir araştırmaya ne yazık ki rastlanmamıştır. Yalnızca Tohum Otizm Vakfı'nın Sağlık Bakanlığı'yla ortak gerçekleştirdiği ve Adana, Bursa, Gaziantep, İzmir ve Kocaeli'de otizm riskini belirlemeyi amaçlayan Sağlık Bakanlığı Otizm Platformu Otizm Tarama Raporu bulunmaktadır.

1998). Bu olası bağlantı sonraki çalışmalar tarafından reddedilmiş ve makale, çalışmanın başyazarı olan Andrew Wakefield tarafından geri çekilmiş olmasına rağmen yazar, etik dışı ve yanıltıcı araştırma uygulamaları nedeniyle soruşturmaya uğramıştır. Yazının geri çekilmesine rağmen otizm ve MMR aşısı arasındaki olası bağlantı ebeveynler, politika yapıcıları ve genel olarak halk tarafından büyük ilgi görmüş ve aşının güvenliği üzerine bir şüphe oluşmuştur (Petts ve Niemeyer, 2004: 12). 1998 yılı Amerika ve İngiltere'deki gazetelerin otizmi ağırlıklı olarak haberleştirdikleri yıl olmuştur (Holton vd. 2014: 190). Çalışmalarda araştırmanın zamanlaması açısından dikkate alınan bir diğer önemli nokta çalışmanın yapıldığı ülkede otizmle ilgili çıkarılan yasaların tarihleri olmuştur.³⁸

Türkiye'de de Amerika ve İngiltere'deki duruma paralel biçimde 90'lı yılların ikinci yarısından sonra, otizm gündeme gelmeye başlamıştır. Örneğin 1995 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde otistik çocukların eğitimleri ile ilgili çalışmalara başlanmış, bu çalışmalar sonucunda "Otistik Çocuklar Eğitim Programı"³⁹ hazırlanmış ve bu program Talim Terbiye Kurulunca onaylanmıştır. Yine bu çalışmalara paralel olarak bir eğitim uygulama okulu⁴⁰ sadece otistik çocukların eğitimi için tahsis edilmiş, Ankara'da Çankaya Kütükçü Alibey İlköğretim Okulu bünyesinde otistik çocuklar eğitim merkezi açılmış ve bazı valiliklerce de otistik çocuklar özel eğitim

---

³⁸ Örneğin McKeever (2014: 222) Amerikan basınında otizmin nasıl çerçvelendiğini araştırdığı çalışmasında Amerika'da otizmin etki düzeyi 1990'ların ortasında arttığı için ve Combating Autism Act (Otizmle Mücadele Yasası-CAA) 2006 yılının Aralık ayında kabul edildiği için 1996 ile 2006 yılları arasını seçmiştir. Bu yasayla otizmle ilgili çalışmaları ve diğer faaliyetleri finanse etmek için beş yıllık bir zaman için 1 milyar dolar ayrılmıştır. Bu yasa otizmle ilgili önceki fon üzerinden %50 artış sağlamış ve herhangi bir hastalık ya da bozukluk için Kongre tarafından oluşturulan en kapsamlı mevzuat olmuştur.

³⁹ Otistik Çocuklar Eğitim Programı, otistik çocukların özellikleri ve eğitsel gereksinimleri göz önüne alınarak 3-6 yaş, 7-11 yaş, ve 12-15 yaş şeklinde üç ayrı gelişim evresine göre düzenlenmiştir. Programın amacı, çocuğun davranış problemlerini azaltarak gereksinimleri olan becerileri kazandırmaktır. Otistik çocukların eğitimsel gereksinimleri, her çocuğun farklı gelişim özelliklerine göre hazırlanmış bireyselleştirilmiş eğitim programları ile karşılanabilmektedir. Bu program çerçevesinde her otistik çocuğun farklı ihtiyaçları olduğu ve buna bağlı olarak da farklı bir eğitim alması gerektiğinin belirtilmesi önemli bir noktadır (MEB, 1999).

⁴⁰ İstanbul-Kadıköy Hayriye Kemal Kusun Okulu.

sınıfları ⁴¹ hizmete açılmıştır (Çelik, 2012). Türkiye’de otizmle ilgili önemli gelişmelerden biri de çeşitli sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkması olmuştur.⁴² Bunlar arasından 10 sivil toplum örgütü bir araya gelerek 2008 yılında otizmle ilgili toplumsal bilinçlendirme ve yapılandırma çalışmalarında lobi faaliyetleri ve iletişim çalışmaları gerçekleştirmek amacıyla Otizm Platformu’nu kurmuştur (Otizm Platformu, 2008). Bir diğer önemli gelişme de 2013 yılının Otizm Farkındalık Ayı olarak kabul edilen Nisan ayında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın öncülüğünde kamu kurum ve kuruluşlar ile Otizm Platformu’na üye sivil toplum kuruluşlarının birlikte hazırladığı “Otizm Eylem Planı”nın kamuoyuna sunulması olmuştur. Otizm Eylem Planı’nda farkındalık çalışmaları; erken tanı, tedavi ve müdahale zincirinin oluşturulması; ailelere yönelik hizmetlerin geliştirilmesi; eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi; otistik bireylerin istihdam süreçleri ve çalışma hayatı; fiziksel çevre düzenlemeleri ile otistik bireylerin toplumsal yaşama katılımı gibi konular ele alınmaktadır (<http://www.eyh.gov.tr/uygulamalar/engelli-hizmetleri/otizm-eylem-planı>).

Otizm ve medyayla ilgili uluslararası literatür ve Türkiye’de otizmle ilgili yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında bu tezde analiz edilecek içeriğin 2015 yılının Nisan ve Aralık aylarında toplanması planlanmıştır. Uluslararası ilgili literatüre bakıldığında araştırmaların büyük çoğunluğunun 1990’lı yıllarda başlatılıp 2000’li yıllara kadar getirildiği görülmektedir. Böyle bir zaman aralığı hiç şüphesiz yıllar arasında karşılaştırma yapmayı da olanaklı kılmaktadır. Ancak sözü edilen araştırmaların çoğu Amerika ve Avrupa’da gerçekleştirildiği için *LexisNexis* akademik veri tabanı ele aldıkları gazetelerin otizmle ilgili içeriklerine 10-15 yıllık bir süre için ulaşmayı

---

⁴¹ Bu sınıflar İstanbul-Bakırköy Nefuz Nakipoğlu, İstanbul-Şişli Saadet, Balıkesir Özel İdare, Sakarya Namık Kemal okulları içinde yer almıştır.

⁴² İLGİ Otistik Çocukları Koruma Derneği 1993’te, Otistikler Derneği 1996’da, Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği-ODER 2000’de, Bursa Otistik Çocuklar Eğitim ve Dayanışma Derneği BOÇED 2002, Tohum Otizm Vakfı 2003, Ankara Otistik Bireyler Derneği-ANOBDER 2007, Otizmle Mücadele Eden Aileler Derneği-OMAD 2007, Asperger Sendromu ve Otizmle Hayat Derneği-AsperDER 2008, Antalya Otistik Bireyler Spor Kulübü Derneği 2009’da kurulmuştur.

kolaylaştırmaktadır. Türkiye’de böyle bir veri tabanının yokluğu bu tezin zamansal olarak kapsamının sınırlanmasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Nisan ayı Otizm Farkındalık ayı olduğu için ve buna bağlı olarak bu dönemde medyada daha fazla haber çıkması beklendiği için 2015 yılının Nisan ayı ve karşılaştırma yapabilmek için de sıradan bir ay olarak Aralık ayı analiz edilmiş medya içeriğinin elde edileceği zamanlar olarak belirlenmiştir. İnternet kaynaklarının taranması için ise 1998 yılındaki MMR tartışmalarının yurtdışında otizm ve otistik çocuklara yönelik haberlerin artışına yol açması sebebiyle 1998 ile 2015 yılları taranmıştır.

Tarama sonrası elde edilen haberler nicel ve nitel analize tabi tutulmuştur. Nicel analizde yıl ve aylara göre tez kapsamında ele alınan gazetelerde otizm ve otistik çocuklara dair haberler sayılmıştır. Ayrıca haberlerde kullanılan otizmli-otistik gibi sözcükler ile haberlerde, bilim alanından uzmanlar, ebeveynler, sivil toplum örgütleri, politikacılar ve otistikler olmak üzere kimlerin daha çok kaynak olduğunu ortaya çıkarmaya yönelik nicel veriler de toplanmıştır. Elbette hemen belirtilmesi gereken nokta niceliksel olarak bir duruma, olaya ya da bireye ilişkin sadece ne kadar yer verildiğine bakmak yeterli değildir. Bu nedenle elde edilen veriler bir de nitel analize tabi tutulmuştur. Veriler nitel analize tabi tutulurken otizm algısı, tanımı; otistik çocuklar ve ailelerinin haberlerde dışlanma biçimleri; otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde kullanılan kaynaklar; otizmin konuşulduğu/tartışıldığı medya; otistikler ve otistik bireylerin medyadaki damgalama ve dışlamayla ilgili hissettikleri ve baş etme stratejileri gibi kategoriler belirlenmiştir. Nitel analiz gerçekleştirilirken vanDijk’ın söylem analizinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede makro yapılar olarak başlıklar, kurulan karşıtlıklar, ardağan bilgisine bakılırken, mikro yapılar olarak sözcük seçimleri, nedensellik ilişkilerine bakılmıştır. Bununla birlikte haber fotoğrafları da ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Araştırmanın ikinci kısmını alan araştırması oluşturmaktadır. Bu çerçevede gerçekleştirilen araştırmanın verileri iki yıl boyunca aralıklı sürelerle, merkezi Ankara’da bulunan İlgı Otizm Derneği’ne ve Otizm Vakfı’na gidilerek katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Bu gözlem sırasında 43 otistik çocuk ve ailesiyle karşılaşılmış ve 15 ebeveynle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. On beş ebeveynin yalnızca dördü erkeklerden oluşmaktadır. Bu durum tezin önemli bir sınırlılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise otistik çocuğu olan erkeklerin görüşme yapmaya yanaşmaması ve daha çok eşlerine yönlendirmeleri olmuştur. Alandaki gözlemler ve dernek ve vakıf dışında bir araya gelindiğinde gerçekleşen özel sohbetlere göre bu durum, aslında erkek ebeveynler çocuklarının otistik olmasını kabullenememeleri ve çocuğun sorumluluğunu kadın ebeveynlere yüklemeleri anlamına gelmektedir. Bu açıdan Türkiye’deki toplumsal cinsiyet rolleri bakımından değerlendirildiğinde daha anlaşılır olmaktadır. Belirtilmesi gereken bir diğer nokta katılımlı gözlemin yalnızca sivil toplum kuruluşlarının mekanlarında gerçekleşmediği aynı zamanda kişisel buluşmalarda da verilerin toplandığıdır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen bire bir görüşmelerde nitel bir araştırma yöntemi olan etnografik araştırmanın “yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme” tekniği kullanılmıştır. Etnografik yöntemin seçilmesinin nedeni, otizm deneyimine sahip bireylerin medyada karşılaştıkları sorunları ve dışlamaları, bu dışlama karşısında kendi öznelliklerini kurlmalarını kendi varoluş alanları içinde görmek ve anlamaktır. Bir diğer neden de bu çalışmada, toplumsal yapıda sesini duyuramayanların, sesinin medya çalışmalarında duyulur hale gelmesinin amaçlanmasıdır. Dolayısıyla medyada öteki olarak inşa edilen otizmlı çocukların içeriden bir bakışla anlaşılabilceği düşüncesi araştırma yöntemi olarak etnografinin seçilmesinde etkili olmuştur. Bu görüşmelerde otizm deneyimine sahip ebeveynlerin medyaya dair algısı ve kullanımları ile medya içeriğine dair sorular yer almıştır. Otistik çocukların medya kullanımına dair veriler ise

ebeveynlerinden elde edilmiştir. Bu nokta araştırmanın önemli bir sınırlılığını oluşturmaktadır. Tezin en başlarında otistik çocukların da araştırmaya dahil edilmesi amaçlansa da daha önce de belirtildiği gibi zamansal kısıtlılıklar ve otistik çocuklarla ilgili araştırma yöntemlerinde kullanılan çeşitli teknikler için gerekli maddi olanakların elverişli olmaması ile otistik çocuklarla daha rahat çalışabilmek için belli bir formasyon alma gerekliliği nedeniyle dışarıda bırakılması en azından bu tez için zorunlu hale gelmiştir. Ancak bunun dengelenmesi için tezin otizme yaklaşımı bakımından otistiklerin öz-savunma hareketinin temeli olan nöroçeşitlilik yaklaşımı benimsenerek hem medyanın hem de ebeveynlerin anlatılarına eleştirel bir duruş sergilenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte bu çalışmada, araştırma sonuçlarına dayanarak bir genelleme yapılması söz konusu değildir. Ancak bu, alımlama araştırmalarının önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü öznel alımlamanın nasıl yapıldığına dair açıklamalarda bulunmak toplumsal gruplarla ilgili genellemeler yapmak kadar önemlidir (Hojjer, 2005: 129). Diğer taraftan otizmi deneyimleyen insanların, medyada yer alan otizmle ilgili metinleri nasıl alımladığının ortaya çıkarılmasıyla daha duyarlı ve bilinçli anlatılar üretmek için bazı öneriler ortaya koymak da mümkün hale gelebilecektir.

2.4. Alandan Notlar

Çalışmanın bu bölümü araştırmacının kişisel öyküsüne yani alanda yaşadığı zorlukları, belirsizlikleri, git-gelleri, hesaplaşma ve gerilimleri içeren yolculuğuna odaklanmaktadır. Bu kapsamda altı yıllık bir çalışmanın ürünü olan bu tezin alanda bulunduğum süresi boyunca biriktirilen kişisel deneyimler paylaşmakta, yorumlanmakta ve analiz edilmektedir. Bu çerçevede çalışmanın bu bölümüne ayrı bir önem atfedilmektedir. Çünkü teze eklenen bu bölüm yalnızca kişisel anlatıma dayanmamakta aynı zamanda alan çalışmasının teorik ve pratik koşullarına da işaret

ederek yaşamın ve araştırmanın birleştiği ve ayrıştığı noktaların üzerinde durarak da otizm konusunda alana çıkacak araştırmacılar açısından yararlı olması umulmaktadır.

Öncelikle medya ve otizm konusunu çalışmamda, tez boyunca sıklıkla atıf yapılan deneyimin büyük rolü olduğunu söyleyebilirim. Çünkü çocukluk anılarımda yer alan “otistik” sözcüğü doktora ders döneminde Prof. Dr. Mine Gencil Bek tarafından verilen Medya ve Çocuk Hakları seminer dersi kapsamında yeniden gündemime girdi. Ancak otistik kavramı çocukluğumda bu tezde savunduğum otizmi ve otistikleri anlamlandırma biçiminden oldukça farklı hatta zıt bir anlam taşımaktaydı. Çocukluğumda ablamla birbirimizle şakalaşmak ve didişmek için çeşitli biçimlerde seslenirdik. Otistik de ablamın beni tanımlamak için olumsuz anlamda kullandığı bir sözcüktü, ben de onu spastik olarak çağırıyordum. Kendimin adlandırılmasıyla ilgili olmasında dolayı olsa gerek seminer dersi için ödev konusu ararken otistik çocuklarla ilgili bir ödev yapmak aklıma geldi. Çocukluk dönemimde otistik’in benim için gerizekalılıktan öteye gitmeyen bir anlamı vardı çünkü ve ayrıca 1980’lerin sonlarında televizyonda sıkça rastladığım sözümona “bilgilendirici” bir yayında da eğer çocuğunuz çamaşır makinesi izliyorsa dikkat, çocuğunuz otistik olabilir gibi ürkütücü bir ses de buna eşlik etmekteydi. Annem çamaşır yıkarken makineden uzak durmaya çalışmamın da bu sesle bir ilgisi olabilir, bilemiyorum. Literatür taramasına başladığımda otizm meselesinin oldukça karmaşık bir alan olduğunu fark ettim, bir yanda doktorlar bir yanda uzmanlar, bir yanda ebeveynler ve diğer tarafta da otistik aktivistler... Otistik anlatıları okudukça ve otizmin bende ki anlamı değişime uğradıkça okumak için daha fazla istek duymaya ve heyecanlanmaya başladım ve sonunda Lösemili çocuklarla ilgili çalışmayı düşündüğüm tezim otistik çocuklar ve medya ilişkisine evrildi. Otizm ve otistik çocuklara nöroçeşitlilik yaklaşımı içinden bakmamı da zamanında yaptığım hatanın bir telafisi olarak görmek de mümkün tabii.

Tez konumu belirlediğimde ve arkadaşarımla paylaştığımda aldığım ilk soru ise “otistik çocuklardan toplayacağım veri sağlıklı bir veri olacak mı peki?” idi. Ve bir kere

daha bu konuyu çalışmamın ne kadar da isabetli bir karar olduğunu anlamıştım. Çünkü otistik çocuklar, aradan geçen yaklaşık yirmibeş yıllık bir zamana rağmen hala çocukluğumda benimsediğimi biçimde değerlendirilmekteydi. Bunun dışında da çevremden farklı tepkiler aldım. Özellikle tez danışmanım ve komite üyelerimin desteği beni her zaman cesaretlendirdi. Ancak bazen de tez yaklaşımım ile ilgili duyduğum bazı görüşler, şüpheye düşmeme de neden oldu.

Örneğin, tez danışmanım psikolog bir arkadaşına tezimden bahsetmiş ve kendisi de sert bir tepki göstererek “bu tür yaklaşımlar otistik çocuklara zarar veriyor” mahiyetinde bir cümle kurmuş. Bu zarar verme kısmı kendimi epey kötü hissettirdi ve tezimde otistik bireylere yönelik nöroçeşitlilik yaklaşımına yakın duruşumu sürekli sorgulamama neden oldu. Bunun nedenlerinden biri elbette ki “uzmanlık baskısı” diyebileceğim durumdu. Sonuçta bunu söyleyen bir psikologdu ve bu konularda eğitim almış ve uzmanlaşmıştı. Benimse böyle bir uzmanlığım yoktu. Otizm benim hayatıma bu tezle girmişti ve amaçlarımdan biri onların haklarını savunmaktı. Ancak otistik bireylerin kendi otobiyografilerini ve akademik çalışmalarını okudukça bu tedirginliğim zamanla azaldı. Sonuçta otistik bireyin kendi deneyimlerinden kaynaklanıyordu ve bu da nöroçeşitlilik yaklaşımını benimsemek için oldukça geçerli bir sebepti.

Teze başladıktan sonra çevremde neredeyse herkesin otizmle ilgili birini tanıyor olduğunu gördüm ve sadece alandaki stk’lardan değil tezimi konuştuğum kişiler vasıtasıyla da görüşme yapma olanağı buldum. Otistik bir çocuğun annesiyle geliştirdiğim dostlukla birlikte bu kişinin gerek görüşme yapmak istediğim kişilere ulaşmamda, sorularımı gözden geçirmede ve manevi desteğiyle etnografik bir araştırma yürütürken kişisel ilişkilerin ne kadar önemli olabileceğini gösterdi. Özellikle de görüşülecek grubun içinden birinin olmasının kritik önemde olduğunu düşünmeme neden oldu.

Alanda ebeveynlerle yakın olmak için ve otizmi içinde yer alarak deneyimleyebilmek için derneğe üye olarak aktif biçimde çalışmak oldukça faydalı oldu. Çünkü hem otistik

çocukları hiç tanımyordum hem de ebeveynlerin olumsuz tepkiler verebileceğinden çekiniyordum. Hem katılımlı gözlemimi hem de görüşmelerimi gerçekleştirdiğim her iki sivil toplum kuruluşu da çok açık ve samimi davrandılar. Kadın ebeveynler de ben de birlikte daha fazla zaman geçirdikçe rahatladık. Otistik çocuklar ve gençlerle de birlikte olmak ilginç bir deneyimdi. İlk başlarda otistik çocuklardan biraz çekiniyordum, çünkü her an sinir krizi geçirebilir veya yaptığım bir şeye sinirlenip belki de bana şiddet uygulayabilir gibi bir his hep içimde vardı. Ancak dernekte yakın arkadaşlık kurduğum bir ebeveyn ve çocuğuyla vakit geçirmek bu hissi kıran bir deneyim oldu.

Z. ile görüştüğümüzde sıklıkla günlük yaşama, siyasete, kültüre dair paylaşımlarımız da oluyor. Bunlar toplumsal cinsiyet rollerinin günlük yaşamını nasıl olumsuz etkilediğinden etnik kimliği dolayısıyla dışlanmaya maruz kalma endişesine kadar yayılmaktadır. Bu paylaşımları oldukça değerli buluyorum. Çünkü otizmli bir çocuk annesi olarak Z. bu paylaşımlarda annelik kimliğinden sıyrılarak bir birey olarak kadın kimliğini ortaya koyuyor ve kadınlık rollerini sorguluyor. Otistik A. ile ise farklı daha doğrusu benim için farklı bir ilişkimiz var. Çünkü A. oldukça açık konuşan biri ve bazen doğrudan söyledikleri beni üzebiliyordu. Örneğin bir gün yine onlarla buluşmak için yanlarına gittiğimde “yine mi sen geldin” dediğinde biraz bozulmuştum. Ama Z. bunu düzelterek benden bıktığı anlamına gelmediğini üst üste üç gün bulduğumuz için bunu doğrudan düz anlamıyla söylediğini belirtti. Bir defasında Z.’ye şaka yaptığımda “bir daha bana böyle davranma” diye terslemişti. Bunun nedeni de şakaları anlayamadığı için kafasının karışmasıymış. Tüm bu deneyimlerim aslında benim de otistik bir çocuğu anlamam için oldukça değerlidir.

Alan araştırmasına başlamadan önce her ne kadar otizm deneyimine sahip kişilerin travma hikayelerini okumuş olsam da ve tez çalışması kapsamında gerçekleştirdiğim otizme dair haberlerin eleştirel analizinde otistik çocukları olan kadınlara yönelik suçlamaları görmüş olsam da araştırma sürecinde bu hikayeler ve suçlamalarla birebir

anlatılarda karşılaşmak beni psikolojik olarak etkilemeye başladı ve hatta görüşmelere bir süre ara vermeme neden oldu. Baş edemediğim noktada hissettiklerimi yakın çevremle paylaşmaya başladım. Örneğin otistik çocuğu olan bir kadının, bunu öğrendikten sonra kocası tarafından terk edilme ve maddi manevi tüm sorumluluklarla baş başa kalma hikayesi ya da çocuğunun otistik olması nedeniyle kocası ve ailesi tarafından sıklıkla suçlanması nedeniyle yaşadığı travma ya da genel olarak neredeyse tüm kadınların otistik çocukları nedeniyle “dışarı”da karşılaştıkları “dışlanma”... Çünkü bu anlatılar bir yandan da tezimde benimsediği otistik bakış açısından saparak ebeveynlerin bakış açısına yaklaşma gibi bir çelişki oluşturmaya başlamıştır. Elbette bu, ebeveynlerin bakış açılarının değersiz olduğu anlamına gelmemektedir.

Kurumda gözlem yaparken geçirdiğim zaman boyunca beni misafir olarak görmeleri ve onları kırmamak adına zaman zaman birlikte yemek yemek ve kahve içmek durumunda kaldım. Ancak bu durumun, araştırmacının katılımcı karşısında güçsüz bir konuma getirdiği eleştirisi yapılırdı (Adams, 1999: 341). Bunu böyle görmektense değişen şartlar içinde bir strateji olarak görmek (Kalır, 2006: 244) ve bu koşulların karşılıklı olarak sürekli müzakere edildiğini söylemek daha anlamlı görünmektedir (Mutlu, Yeşim, 2016: 52). Çünkü alan araştırmamda görüşmeleri gerçekleştirdiğim dernekte ebeveynlerle birlikte yemek yerken veya kahve içerken gerçekleştirdiğimiz sohbetler sayesinde beni daha çok benimsediklerini ve konuşurken rahatladıklarını fark ettim. Araştırma dışında bir şeyleri paylaşmak ve ayrıca birbirleriyle gerçekleştirdikleri konuşmalara tanıklık etmek de bu sayede mümkün olmuştur.

Bazen katılımcılar araştırma sorusundan sapan hikayeler anlattılar. Onları bölmeden dinledim anlattıklarını, çünkü anlattıkça daha da rahatlıyor ve gerginlikleri azalıyordu. Medyayla ilgili bir hikaye anlattıklarında kendi sorularıma bağlıyordum. Bu çocukların bir saat olan eğitim süresini aşıyordu tabii ve anne gitmek zorunda kalıyordu ve ben ya bir ya iki soruya yanıt alabilmiş oluyordum. Ancak çocuğun diğer eğitim

günü öğrenip geldiğimde annemle yeniden konuşuyor ve bu şekilde sorularına yanıtlar alıyordum. Hafta sonu görüşmelerim tamamlanabiliyordu çünkü ebeveynler sabah gelip akşama kadar orada oluyorlardı. Dinlediğim dışlanmaya dair anlatılar acıların paylaşımının bir grubun psikolojik sağaltımı için ne denli önemli olduğunu göstermekteydi ve bunu araştırmamda bir dipnot olarak bile tarihe aktarma konusunda bireysel sorumluluk olarak görmeye başladım.

Alan araştırması ve yazma süreci birbirinden ayrı olmadı bu çalışmada. Yazarken de alandaydım, alandayken de yazıyordum. Böylece otizm deneyimine sahip bireylerin sesini olabildiğince duyurabilmek için onlarla bağlantıyı koparmadım. Alan verilerini topladığımda, yazarken de onların arasında olmak bulgularımı pekiştirmek ve yazarken kafama takılan noktaları görüşmecilerime yeniden sorabilmek gibi yararları oldu. Bu durum verilerin yazımını daha kolektif bir hale getirdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OTİSTİK ÇOCUKLAR ve GENÇLER ile EBEVEYNLERİNİN MEDYA ALGISI ve KULLANIMI

Bu çalışmanın alımlama kısmında daha bütünlüklü bir yaklaşım benimsenmeye çalışılarak izleyicinin yalnızca otizmle ilgili haberleri okuma pratiklerine değil, medyanın otizm deneyimine sahip bireyler için gündelik yaşamlarındaki rolüne de odaklanılmaktadır. Bu nedenle alanda gerçekleştirilmiş haber alımlama analizlerine geçmeden önce medyanın otistik bireyler ve aileleri için ne anlama geldiğini araştıran çalışmalar bu tez kapsamında elde edilen bulgularla birlikte aşağıda tartışılacaktır.

3.1. Otistik Çocuklar ve Gençler ile Ailelerinin Gündelik Hayatlarında Medyanın Rolü: Sosyalleşmeden Otistik Kültüre

Otizm literatüründe medya ve otizmle ilgili izleyiciye odaklanan çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte izleyiciye odaklanan çalışmaların üç boyutu olduğu düşünülmektedir. İzleyiciye odaklanan çalışmaların bir ayağı medya kullanımının ve medyaya sahip olmanın otistik çocukları nasıl etkilediğini araştıran etki çalışmalarından oluşmaktadır (Sigman, 2007; Engelhardt vd., 2013; Lanovaz vd., 2013). Örneğin Engelhardt vd. (2013) yatılan odada televizyon bulunmasının ve televizyonun sık izlenmesinin otistik çocukların uykuları üzerinde olumsuz etkileri olabileceği sonucuna varmışlardır. Bu tez kapsamında daha çok Kültürel Çalışmalar yaklaşımı içinde beliren izleyici kavramı benimsendiği için ölçmeye dayanan otizmle ilgili etki çalışmaları literatürü kapsam dışında bırakılmıştır.

Otizmle ilgili izleyici çalışmalarının bir diğer ayağını otizm deneyimine sahip bireylerin medya kullanımlarına, özellikle de internet ve sosyal medya kullanımlarına odaklanan araştırmalardır (Bronlow vd., 2006; Davidson, 2008; Mineo vd., 2009;

Benford ve Standen, 2009; Chonchaiya vd., 2011; Orsmond ve Kuo, 2011; Mazurek ve Wenstrup, 2013; Mazurek, 2013; Byrne, 2013). Bu çalışmaların hemen hepsi otistik çocukların en çok hangi medya ortamını (televizyon, bilgisayar, video gibi) ve televizyonda en çok hangi programı tercih ettiği, ne zaman izledikleri/kullandıkları, günlerinin ne kadarını medya karşısında geçirirken ne kadarını sosyal aktivitelere ayırdıklarını araştıran ve nicel verilere dayanarak otistik çocuklarla ilgili bulguları otistik çocukların kardeşleriyle, otistik olmayan ya da bir engelli grubuna dahil çocuklarla karşılaştıran çalışmalardır. Cinsiyete göre medya kullanım farklılıkları da bu çalışmalarda yer almıştır. Örneğin Mazurek ve Wenstrup (2013), otistik çocukların (8–18 yaş arası) televizyon, video oyunları ve sosyal medya kullanımını otistik olmayan kardeşlerinininkiyle ve diğer aktivitelerle karşılaştırmışlardır. Çalışmanın sonuçlarında ekran temelli olmayan aktiviteleriyle karşılaştırıldığında otistik çocukların zamanlarının yaklaşık %62'sini televizyon izleyerek ve video oyunları oynayarak geçirdiklerini bulgulamışlardır. Otistik olmayan kardeşleriyle karşılaştırıldığında ise, otistik çocuklar gün içinde daha fazla zamanlarını (erkek çocuklar için 2.4–1.6 saat arası ve kız çocuklarda 1.8–0.8 saat arası) video oyunu oynayarak geçirmektedirler. Benzer bir sonuç Chonchaiya vd. (2011) tarafından yapılan araştırmada da elde edilmiştir. Buna göre yaş ortalaması 2.56 olan 54 otistik çocuk ile yaş ortalaması 2.43 olan 84 otistik olmayan çocuğun televizyon izleme özelliklerini inceleyen araştırmada otistik çocukların otistik olmayan çocuklara göre daha erken yaşta televizyon izlemeye başladıkları ve yine otistik çocukların daha fazla zamanlarını televizyon izlemeye ayırdıkları ortaya çıkarılmıştır. Otistik çocukların ekran tabanlı teknolojiyi kullanımına dair yapılan bu çalışmaların sonucunda televizyon, video oyunları ve bilgisayar kullanımının otistik çocuklar ve gençler tarafından tercih edildiğine vurgu yapılarak bu elektronik medya teknolojilerinin otistik çocukların eğitimlerinde kullanılabileceği vurgulanmıştır. Chonchaiya vd.'nin (2011: 1036) otistik olan ve olmayan çocukların televizyon izleme alışkanlıklarıyla

yaptıkları çalışmada, otistik çocukların otistik olmayan çocuklara göre reklamlar, televizyon dizileri, haberler, eğlence programları gibi yetişkin programlarını daha fazla izledikleri bulgulanmıştır.

Ancak bu çalışmalar, yalnızca nicel verilere dayanan ve medyanın otistik çocuklar ve gençlerin gündelik hayatlarında oynadığı role dair bir bilgi vermedikleri için eleştirilebilir. Medyanın özellikle de sosyal medyanın otistik bireyler için ne ifade ettiğine dair alanda bir kaç çalışmaya da rastlanmıştır. Bu çalışmalarda sosyal medyanın otistik bireyler için olumlu tarafları vurgulanmıştır. Buna göre, otistik yetişkinler sosyal ve duygusal zorluklarla karşı karşıyadır. Birçok otistik birey sosyal problemlerinin bir sonucu olarak yalnızlığı deneyimlemekte ve iletişim kurmayı istemektedir. Bu noktada elektronik sosyal medya birçok otistik birey için sosyal etkileşim aracı haline gelmekte ve otistik bireylerin güçlü yönlerini ve çıkarlarını göstermek için bir yol sunabilmektedir. Konuyla ilgili önceki çalışmalar ekran tabanlı sosyal medya kullanımının genel olarak otistik yetişkinler için sosyalleşmeyi arttırdığını bulgulanmıştır (Davidson, 2008; Mazurek, 2013; Benford ve Standen, 2009). Etnografik bir çalışma gerçekleştiren Bagatell de (2007), otistik genç bir erkek olan Ben'in kimlik inşa sürecine odaklandığı çalışmasında, Ben'in sosyalleşme aracı olarak, kendisi gibi diğer otistik bireylerle iletişim kurabilmek için sosyal ağları kullandığını belirtmiştir. Otistik çocukların gündelik yaşamlarında dili nasıl kullandığıyla ilgili etnografik çalışmalarda (Solomon, 2004, 2008; Sirota, 2010) medyanın rolüne doğrudan odaklanılmasa da bulgularında medya metinlerinin gündelik hayata dahil edilme biçimlerine dair bulguların yer aldığı görülmektedir. Aspergerli çocukların gündelik hayatlarında anlatı inşa etme stratejilerini inceleyen çalışmasında Solomon (2004), otistik çocukların aile bireyleriyle sohbet ederken iki tür anlatıya giriş stratejisinden birinin kurgusal deneyim anlatısı olarak adlandırdığı medya ürünlerinde -kitap, film, televizyon programı, bilgisayar oyunları gibi- yer alan karakterler hakkında konuşmak olduğunu belirtmektedir. Otistik çocuklarla

ilgili yapılan etnografik çalışmalarda önemli bir mesele olan anlatı inşa stratejilerine odaklanan bir diğer çalışmada ise (Sirota, 2010), otistik çocukların kişisel deneyimlerini paylaştıkları ve hem kendisiyle ilgili hem de günlük rutinleriyle ilgili anlatılarında medyayı bir kaynak olarak kullandıkları bulgular arasında yer almıştır.

Bu tez çalışması kapsamında otistik çocuklar ve gençlerin en çok hangi medyayı hangi amaçla kullandığı, en çok izledikleri televizyon programı, film, dizi ya da okudukları roman, girdikleri internet sitesi vs.'nin hangisi olduğu, televizyonda en çok hangi kanalı, gazeteyi ya da dergiyi tercih ettikleri, medyayı tek başlarına mı yoksa ebeveynleriyle birlikte mi kullandıkları gibi sorulara yanıt aranarak otistik çocuklar ve gençlerin medya kullanım pratiklerinin ortaya çıkarılması literatürdeki boşluğu gidermek bakımından da anlamlı görünmektedir. Bu sorular çerçevesinde otistik çocuklar ve ailelerinin medya kullanımlarının araştırıldığı kısımda otizm deneyimine sahip kişilerin medyayla kurduğu ilişki üzerinde durulacaktır. Bu tezin ilk aşamalarında, Ankara'da otistik çocukların ebeveynleriyle gerçekleştirilen ve gözleme dayanan pilot çalışmada, ayrı bir kültür olarak görülebilecek olan otizmin günlük hayatında medyanın önemli bir yer tuttuğu bulgulanmıştır. Buna göre medyada yer alan otizme dair haberler ebeveynlerin sohbet gündemine girmektedir. Ayrıca medya otizmle ilgili bilgilendirme aracı olarak da görülmektedir. Özellikle çocuklarının otistik olduklarını öğrendikleri ilk zamanlarda kadınlar, internetten otizmle ilgili bilgi edinmeye çalıştıklarını, sosyal medyada otizmle ilgili çeşitli gruplara katıldıklarını, haberlerde otizm sözcüğünü duyar duymaz ekran başına koştuklarını yazdıkları kitaplarda belirtmişlerdir (Ergüvenç, 2005; Akkök ve Uzunözer, 2005; Kahraman Küçükaras, 2008). Sosyal ve kurumsal ilişkilerde dışlanmaya uğradıklarını söyleyen ebeveynler medyanın da doğru bilgiler aktarmayarak bu dışlamaya katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda otizm deneyimine sahip bireylerin aralarındaki farklılıklar da göz önüne alınarak medyayı nasıl yorumladıkları ve gündelik hayatlarının içinde nasıl konumlandıkları ile izleme biçimlerinin nasıl

şekillendiği anlaşılmalı çalışılacaktır. Bu konumlandırma ve biçimlendirmede otizm deneyimine sahip olmanın bir rolü olup olmadığı sorgulanacaktır.

3.2. Ebeveynlerin Medya Kullanımı ve Medya Algısı

Otizmi deneyimleyen ebeveynlerin en çok hangi medyayı kullandığına bakıldığında televizyon (9), internet (12) ve radyonun (6) en çok söylendiği görülmüştür. Bunun dışında kitap (3) ve gazete (2) de kullanılan medya arasında yer almıştır. Burada dikkat çeken noktalardan biri radyonun daha çok üst-orta sınıfta yer alıp da arabası olanların, çoğunlukla araba kullanırken alt sınıfta bulunanların ise daha çok evde radyo dinlemesi ve radyo kullananların hepsinin kadın olması olmuştur.

Ben radyoyu tercih ederim yani arabada gelip giderken sürekli radyo dinlerim. (G1)

Radyoyu kullanıyoruz, sık kullanıyoruz. Haberleri genelde radyodan dinliyoruz arabada. (G2)

Sabahları işe arabayla giderken ve akşamları dönerken mutlaka dinlerim, hep açıktır (G13)

...evde sürekli radyom muhakkak açıktır. (G8)

...radyoyu dinlerim, hep açıktır evde. (G5)

Medyanın kullanım mekanı ve zamanına göre de ebeveynler arasında çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar cinsiyete ve katılımcıların çalışma-çalışmama durumuna göre oluşmuştur. Buna göre çalışan ebeveynler kadın ya da erkek olması fark etmeksizin mesai ve mesai sonrasında kullanılan medya arasında bir ayrıma gitmiştir. Çalışan ebeveynler mesai saatleri içinde telefon, bilgisayar ve interneti en çok kullanırken mesai sonrasında telefon ve internetle birlikte daha çok televizyon kullanılmaktadır.

Gündemi yakından takip etmek açısından, iş yerinde olunca zaten başka bir alternatif olmuyor. Bilgisayardan da telefondan da. İş yerindeysem bilgisayardan ama onun dışında telefondan. (G6)

Ya şöyle bir şey, mesai saatleri içerisinde telefon veya ihtiyaç duyduğumuzda internete falan giriyorum ama mesaiden sonra televizyon. (G7)

İşim araştırma yapmam mevzuat okumam gerektiğinden mesai esnasında çoğunlukla internet kullanıyorum. (G12)

Daha çok bilgisayar ve interneti iş yerimde kullanıyorum. Evde de telefonda internet arada bir ama daha çok televizyon. (G11)

Şimdi işyerinde olunca mesai içinde bilgisayar hep var internet falan. Arada sosyal medyaya girmek, gündemi takip etmek böyle bir mola gibi de oluyor. Ama eve gidince televizyon daha baskın oluyor tabii. (G13)

Cinsiyet ise daha çok medyanın zamansal kullanımında devreye girmiş ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili biçimde çocukların yatma zamanına göre kadınların medya kullanımlarını ayarladıkları görülmüştür.

Televizyonu ancak çocuklar uyuduktan sonra hani seyrettiğim bir dizi varsa veya işte akşam geç haberlerini izlerim. Bu şekilde. (G1)

... çocuk da televizyonla çok haşır neşir olsun istemiyorum. (G2)

Bu sıralar hiç gazete okuyamıyorum, kitap da okuyamıyorum, daha önce okuyordum. Roman çok seviyorum. Jane Austin'in romanlarını çok seviyordum, bayılıyorum yani. Ne bileyim çok hoşuma gidiyor onlar, ama bu sene hiç okuyamadım. O da şöylelikle okuyamadım. Mezun olduk, D. mezun oldu okuldan, bu sene evdeyiz ve çok geç yatıyor. Normalde okula gittiğinde 21.30'da yattığı için kendime vakit ayırabiliyordum. Akşamları, yatağın içinde okuyabiliyordum. (G4)

Akşamları normalde F.'nin olduğu ortamlarda televizyonun çok olmamasını istiyoruz, televizyona çok takılmasını diye. Bizim de şey oluyor tabii dizi gibi bazı şeylerimiz var, özel takip ettiğimiz, o zaman o babasıyla farklı işte ne bileyim çizgi film falan gibi bir ayrıştırma yapıyoruz evin içinde. (G6)

Yani tabii çocuklar yattıktan sonra izliyorum ben televizyonu. Onlarla ilgilenmekten pek vakit bulamıyorum. (G8)

Yani ben evde gündüz izliyorum eğer O. ile ilgilenmem gerekmiyorsa. Onun dışında akşamları babamız geliyor zaten yorulmuş genelde o açıyor ben de çocuklar uyuduktan sonra onunla izliyorum, o yattıysa diziler bitmediyse onlara falan bakıyorum, bazen tekrar oluyor dizinin uykum yoksa ona bakarım. (G15)

Ebeveyn anlatılarında görüldüğü üzere kadınlar çocuklarıyla ilgilenip ilgilenmeme durumlarına göre televizyon kullanımlarını ayarlamaktadırlar. Yalnızca dördüncü katılımcı televizyon kullanımını kocasıyla ayarlama yaparak sağlamaktadır.

Genel olarak medyayı neden kullandıklarına bakıldığında bilgilendirme (12) ilk sırada gelmektedir. Onu sırasıyla gündemi takip etme (11), eğlence (10), iletişim kurma (8), bilgi paylaşımı (5) ve iş amaçlı kullanım (5) ile müzik dinleme (2) izlenmektedir. Medya türleri özelinde kullanım amaçlarına bakıldığında ise müzik dinlemek ve gündemi takip

etmek için radyo kullanılırken televizyonun gündemi takip etmek, bilgilenmek ve eğlence amacıyla kullanıldığı görülmektedir. İnternetin (bilgisayar ve cep telefonundan) de yine gündemi takip etmek ve bilgilenmek amaçlı kullanılması televizyon kullanımının amaçlarıyla ortakken bilgi paylaşımı, iletişim ve iş amaçlı kullanımı noktasında televizyondan farklıdır. Eğlence için ise sadece televizyonun kullanıldığı görülmektedir. Ebeveynler tarafından kullanılan medyanın gündemi takip etmek amaçlı kullanılıyor olması hepsinin ortak özelliği olarak göze çarpmaktadır.

Ebeveynler televizyonda gündemi takip etmek ve bilgilenmek için haberler, haber programları ve tartışma programlarını izlerken eğlence için yarışma ve dizileri izlemektedirler. CNN Türk, Haber Türk, Fox Tv, Ntv ve TRT kanallarının haberleri ebeveynlerin en çok izledikleridir. Televizyonu eğlence amaçlı da izlediklerini belirten ebeveynlerin hemen hepsinin kadın olması dikkat çekicidir. Buna göre kadınlar eğlence amaçlı olarak dizi, yarışma programları, sabah programlarını tercih etmektedirler. Ancak eşiyile birlikte dizi izlediğini yalnızca tek bir erkek ebeveyn dile getirirken bir tanesi de eşi izlemek istediğinde mecburen izlemek zorunda kaldığını belirtmiştir.

CNN Türk'ü izliyorum ya da Fox Haberi izliyorum, başka bir haber izlemiyorum. (G1)

Haber Türk ve CNN Türk bakarım en çok. Diğer kanallar beni açmıyor ya magazinvari ya da çok boş ya da böyle çok romansal anlatımlar. (G5)

CNN Türk, Haber Türk, NTV'ye bakarım. Yani diğer kanallarda, bazen bir TRT'ye bakıyorum. Ama genelde dünyayla bağlantısı olan CNN ve Haber Türk'e çok bakarım. (G14)

...hemen ya CNN Türk açarım ya Haber Türk açarım.(G15)

Fox Tv.'yi izliyoruz. Yani sabah haberlerini de izliyoruz, akşam haberlerini de izliyoruz. (G7)

Bizim de şey oluyor tabii dizi gibi bazı şeylerimiz var, özel takip ettiğimiz. (G6)

Yani normalde ben genelde haber programlarını, tartışma programlarını seviyorum ama tabii hanımlar dizi seviyor, bizim hanım da açınca mecbur bakıyoruz, öyle işte (G7)

... daha çok sinema ve belgesel kanalları. (G12)

Müge Anlı'yı çok izliyorum, evlilik programlarını asla izlemiyorum. Beni heyecanlandıran, sevindiren, böyle daha çok drama değil de yani, böyle yarışma programları Survivor izliyorum. Dizi, aşkı izlemek istemiyorum. Genelde Survivor izliyorum, komik olarak

güldür güldür izliyorum. Daha çok onlara yönelik yani, kadınsal programlar değil de, kadınsal program olarak Müge Anlı'yı izliyorum. (G4)

Trt'nin bir dizisi 80'ler diye. Onu izlerim. Kim kiminle evlenmiş kim kiminle ne yapmış. Yani bana ve çocuğuma faydalı bir alan yok. Gündüz kuşağı beni hiç açmıyor. Sabahları işte birkaç tane sabah programı var, atıyorum doktor çıkıyor yemek vs. çıkıyor. Onları da biraz baktım biraz eğitici işte ama yok evlilik programları, yok biri bizi gözetliyor, yok bilmem ne oluyor, televizyonla hiç alakam yok. Televizyon bakmayan birisinin nasıl haberi oluyor diyeceksiniz, haber bakıyorum, haber bitince o programlar başlıyor, kim kimi öldürmüş, kim kiminle evlenecek magazinvari boş şeyler. ...ben o radyoya bile karşıyım. onun yerine kitap oku, onun yerine bir ev işi yap ya da çık bir yürüyüş yap emin olun o daha açıcı bana göre.(G5)

Yani sabah programlarına bazen bakıyorum, hani magazinel oluyor biraz yok şarkıcı çıkıyor, ünlü geliyor sohbet falan yapıyorlar. Ama bilgilendirici olduğu da oluyor bence doktor çıkıyor, yemek tarifi, püf noktaları onları seviyorum, izliyorum ama evlilik programları çok abartılı oluyor, hani bazen bakayım diyorum gerçekçi gelmiyor, sıkılıyorum. Beni ilgilendirmiyor (G15)

Film dizi falan izlerim de yok öyle evlenmeymiş bilmem neymiş, yalan zaten dizi gibi çeviriyorlar. (G8)

Sabah programları ve gündüz kuşağı çoğu kadın tarafından eleştirilmektedir. Özellikle gerçekçi olmadığı vurgulanarak kendi yaşamlarıyla bir bağ kuramadıkları noktasında izlenmemektedir. Onbeşinci katılımcı günlük hayatında kullanabileceği bilgi olduğundan sabah programı izlediğini belirtmiştir. Beşinci görüşmeci de televizyon izlemenin yerine ev işi yapmayı, kitap okumayı ya da yürüyüş yapmayı ikame etmiştir. Ebeveynler tarafından haber hem gündem takip etmek hem de bilgilendirmek açısından önemli görülmüştür. Bu bakımdan alımlama kısmında haberlerin yanlış bilgilendirme yaptığı konusundaki eleştirileri anlaşılır görülmektedir.

Bunun dışında dikkat çeken noktalardan birinin medyanın özellikle televizyon ve gazetelerin güvenilir bulunmaması nedeniyle takip edilmemesi olmuştur.

Televizyon mümkün olduğunca kullanmıyorum. Çünkü ülkenin gündeminden dolayı çok kullanmayı tercih etmiyorum modumu düşürdüğü için. Türkiye'deki medya kurumlarına, haber kurumlarına çok fazla bir güvenim yok zaten. (G2)

...hiçbirine güvenmiyorum. Hiçbir kanala, Türkiye'de medya çok kötü. Çok da fazla haberleri buralardan izlemiyorum zaten. (G3)

Çok okuyacak bir gazete bulamıyorum şu anda, doğru düzgün okunacak bir gazete yok yani şu anda. (G5)

Düzenli takip ettiğim bir türk televizyon kanalı yok. Gazeteciler yayın yaparken aşırı derecede imtinalı bu nedenle tv izleyişim olası en alt düzeyde... Düzenli gazete almiyorum. İnternette fırsat buldukça her siyasi görüşten gazetenin sayfasına giriyorum. Durumuna göre. (G12)

Sabah gazetesini okuyorum. Akşam da okuyorum ama internette bakıyorum onlara. (G8)

Yani sabah kahvesiyle birlikte ilk yaptığım iş interneti açıp tüm gazetelerin açılış sayfalarına bakmak, başlıklara bakarım. Hangi gazete neyi görmüş neyi görmemiş, karşılaştırırım. (G13)

Günlük gazete almam internette bakmak daha pratik gazete haberlerine. Köşe yazılarını okurum, rahat rahat. (G14)

Zaten internette gazeteler yayınlandığından beri kim gazete alıyor ki bilemiyorum, ama şöyle pazar kahvesiyle gazete sayfalarını hışırdatmak güzel oluyor, benimki de değişik bir keyif günde bir defa. Onun dışında internette hep. (G11)

Ebeveynlerin çoğunun gazeteyi internette okuduğu anlaşılmaktadır. Dikkat çeken bir nokta ise basılı olarak çıkan gazeteleri internette takip etmeleri, yalnızca internette yayın yapan gazetelere atıf vermeleri olmuştur. Ebeveynlerin üzerinde ortaklaştığı konulardan biri de medya algısı olmuştur. Ebeveynlerin hemen hepsi medyayı yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası olarak tanımlamıştır. Bu vazgeçilmezlik bir zorunluluk ve/veya gönüllülük içermektedir.

...medyasız şu an yaşanmaz zaten hayatın bir parçası. (G5)

Medya artık o kadar içimize girdi ki... (G6)

Medyayı günlük yaşamımın neredeyse her alanında kullanıyorum; iş, ev, sokak... (G8)

...yani telefon hep benimle; takvimim, alarmım, indirdiğim programlar hani yani televizyon değil ama onadan daha büyük bir şey hep cebimde. Düşünsenize sabah ilk işim telefona uzanmak. (G9)

...mecburuz, medya kullanmıyorum diyemez hiç kimse, dumanla mı haberleşeceğiz (G11)

Hayatımızın çok büyük bir parçası olduğunu düşünüyorum, kaçacak yer yok (G13)

Televizyon izlememek, gazete okumamak bir yere kadar tamam da sokaklar, cebimiz her yer medya dolu, ben kullanmasam arkadaşım getirecek bir şey gösterecek, o göstermese çocuğunuz, bir şekilde maruz kalıyoruz. (G14)

Otizm açısından ebeveynlerin medya kullanımları ile nasıl algılandığı da benzer özellikler içermektedir. Ebeveynler otizm deneyimleriyle ilişkilendirerek otizmle ilgili

olarak medyaya çeşitli roller yüklemektedirler. Bunlar, aşağıda daha geniş bir biçimde tartışılacağı üzere medyanın bilgilendirme, otizmle ilgili gelişmeleri aktarma ve farkındalık yaratma gibi rollerdir.

3.3. Otizmin Medyası

Otizmin yer aldığı, konuşulduğu ve tartışıldığı, bilgilerin alındığı, kısaca otizmle ilgili gündemin takip edildiği medyanın internet olduğu görülmüştür. Ebeveynler özellikle de kadınlar ve sivil toplum örgütü yöneticileri otizmle ilgili son gelişmeleri öğrenmek, yeni çıkan araştırmalara göz atmak için interneti sıklıkla kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunun dışında en önemli bulgulardan biri sivil toplum örgütü yöneticisi değilse erkeklerin çok nadir internetten otizmle ilgili araştırma yaptıklarıdır. Bu erkek ebeveynler çevrelerinden ya da eşlerinden bir haber duyduklarında konuyu araştırmaktadırlar.

Ben bilim insanıyım, araştırmacıyım o yüzden literatürü takip ediyorum, öyle söyleyeyim size. Ben tabii yayın yönetmeni olduğum için bir derginin, bana sürekli üye olduğum şeylerden, bilimsel magazinlerden sürekli haberler düşüyor. ... otizmle ilgili hiçbir şey okumuyorum sadece bilimsel gelişmeleri takip ediyorum. Nisan ayından Nisan ayına dergide yazı yazacaksam eğer, onun dışında ben otizmle ilgili hiçbir şey okumuyorum artık. (G1)

Ama yine de böyle bazen arada bir takip ediyorum, yurt dışındaki gelişmeleri takip ediyorum. İnterneti otizmle ilgili haber okumak için, gelişmeleri takip etmek için kullanıyorum. ...otizmle ilgili gündem de çok şey olduğu için sadece bilgilendirme amaçlı yani ne yapabilirim. Şöyle bir durum var bende bu vakayla ilgili kimler ne yapmış, nedir ne değildir onu anlamak için genelde. (G2)

Yani çünkü dünyanın diğer yerlerindeki koşullara bilgilere ulaşmanın tek yolu burası. Biliyorsunuz otizm hala araştırılan bir şey yani daha hala sebebi, çözüm yolları, ne yapılması gerektiği, hep yeniliklere açık bir şey, çok geniş bir konu, takip etmek zorundayız zaten. Mesela en son Bilim ve Teknik'in Nisan sayısında otizmle ilgili bir yazı vardı. Ama ben onu internet sayfasından gördüm, o Bilim ve Teknik dergisini. Yeniliklere açık olmak adına takip ediyorum işte. Bizim zaten gruplarımız var, bu konuda güzel bir ağ oluşturduk diye düşünüyorum, anneler, aileler olarak. Ama bu, yeni. Şurada üç yıldır falan var. Üç yıl öncesine kadar zaten bu kadar paylaşım yoktu. İşte Whatsapp gruplarımız, proje gruplarımız, facebook arkadaşlığımız, vakıf gruplarımız derken. Biri bir şey duyduğunda mutlaka gruplarımızda paylaşılır, zaten bu şekilde bilgiye ulaşıyoruz biraz da. (G3)

Genelde böyle arkadaş çevresi ya da facebooktan otizmle ilgili üye olduğum gruplar mesela vakıf grubundan, sitesinden. İnternete evden bakıyorum. (G4)

Otizmle ilgili gelişmeleri işte böyle vakıflara, derneklere yine internetten bakıyorum kim ne yapmış, ne etmiş. Mesela ben Ankara'da yaşadığım için Ankara'daki olaylar, gündemler atıyorum burayı örnek verirsem mesela burası ne yapmış kurs mu düzenlemiş veya bizim özel eğitimdeki öğretmenlerle paslaşıyoruz. İşte bir kermes mi var bir program mı var, bir yerde bir yere mi katılmışlar, farkındalık olsun diye bir etkinlik mi yapmışlar, katılmak isterim elimden geldiğince. O tarz kullanırım ben medyayı. Genel de çocuklarımız yaşıt olan aileler, onları takip ediyorum. (G5)

Doğru bilgiye ulaşmak için doğru kaynakları. İnternet dışında en popüler olan kitaplar var. yeni şeyleri de takip ediyoruz ama sadece bu mecralar değil, seminerlere katılıyoruz, panellere katılıyoruz. Oradan da bilgileniyoruz yani. (G7)

En hızlı bilgi dağılımı internet aracılığı ile olduğundan takiplerimi buradan yapıyorum. (G12)

Yani ben pek otizme bakmıyorum internetten çünkü annem olsun eşim olsun duyduklarını, öğrendiklerini hemen bana söyledikleri için haberim oluyor zaten yeni şeylerden. Yani bizde eşim çok ilgilenir, tabii bir şeye rastlarsam bakarım ama özellikle araştırmam, eşim kadar. (G11)

Valla ben bütün gün çalışıyorum pek vaktim olmuyor internetten otizmle ilgili birşeylere bakmaya, biraz da kaderciyiz işte, başımıza gelmiş yaşıyoruz. Doktor, eğitimci ne derse yapmaya çalışıyoruz. Arada haberlerde görürsem bakıyorum. (G9)

Bir şey duyunca ya da sosyal grupta paylaşılınca bakıyorum ama her şeye değil tabii o zamana kadar duymadığım bir şey olursa. Onun dışında eşim herşeye ulaşıyor zaten, o ulaşınca ben de ulaşmış oluyorum. (G14)

Ebeveyn anlatılarında görüldüğü üzere ilk olarak otizmle ilgili gelişmelerin takip edildiği ve bilgi alındığı en önemli mecra internet olmaktadır. Ebeveynler bilgi dağılımının hızlı olmasından, dolayı ve yeniliklere açık olmak adına interneti kullanmayı tercih etmektedirler. Özellikle internette haberlere ulaşabilmekte, otizmle ilgili vakıf, dernek ve kişilerin sayfalarını ve grupları takip ederek hem ulusal hem de uluslararası literatür ve bilimsel dergilerle birlikte yeni bilgilere ve tartışmalara ulaşabilmektedirler. Bunun dışında yüz yüze ilişkiler de oldukça önemli görülmektedir. Arkadaş çevresi, erkekler için eşleri, aile, doktor ve eğitimci gibi bireyler otizmle ilgili gelişmelerin takip edilmesinde önemli birer kaynak haline gelmektedir. Özellikle sivil toplum kuruluşu yöneticileri için de otizmle ilgili kitaplar, seminerler ve paneller de bilgilenme ve otizme dair gündemi takip etmekte önemli olmaktadır.

Ebeveynlerden biri yurtdışındaki otizmle ilgili siteleri takip ettiğinin belirtirken en büyük kuruluşlardan biri olan Autism Speaks'i söylemiştir:

Ben yazılı kaynakları tercih ediyorum. İşte kitaptır. Ama tabii şöyle bir şey de var, sürekli yayınlanan yeni bir şeyler çıkıyor tabii otizmle ilgili ve ya insanlar kendi tecrübelerini paylaşmaya çalışıyorlar ya da işte gelişen bir şeyler varsa onlarla ilgili bir şeyler oluyor ama gene de böyle yurt dışındaki literatürü takip etmek gene internet üzerinden olabiliyor. Daha çok oradaki aile sitelerinden, özellikle Amerika'da bu konuda bayağı gelişmiş bir site var, orada neler yazılıyor, ne oluyor, neler çıkmış, yeni bir tespit var mı ne bileyim insanlar neler yapıyorlar gibi onları da oradan takip ediyoruz. Ama esas olarak yazılı ve kaynağı belirli şeyleri takip etmek daha benim mantığıma yatıyor. Autism Speaks diye bir yer var. Zaten biliyorsunuzdur. Orada baya hem şeyler de yayınlanıyor hem ailelerin görüşleri, linkler var oralara girebiliyorsunuz. Yani Amerika'dan haberler alınabiliyor, orada bu iş ne düzeyde falan gibi. Çünkü çok ciddi araştırmalar yapılıyor. (G6)

E.A.: Otistiklerin kendi kurduğu organizasyonlar da var Ari Ne'eman'ınki gibi, onlara da bakıyor musunuz?

G6: Evet evet. Var tabii, İngiltere'nin şeyleri var. Zannediyorum onlar İngilterenin miydi, bilemedim de tek tek isim vermek şey de. Sağlık kuruluşlarının var bir kere otizmle ilgili yayınları. Bir konu diyelim aklıma geldi işte acaba şu nedir gibi, mümkün olduğunca onu Türkçe neresi çıkarsa işte hem oraya başvurmak ama bunların daha çok üniversite olması, öyle tamam ailelerin tecrübeleri falan da çok önemli gerçekten, biz çünkü bazen doktordan ya da herhangi bir üniversitedeki öğretim görevlisinden çok daha farklı şeyler yaşamış ve belki de onu kendi içimizde bir yerlere başvurarak da tabii çözmüş oluyoruz. Bu tecrübeler önemli. Ama her şeyden önce, özellikle bu diyet gibi konularda çok fazla ortalıkta dolaşan kirliliği var. Onun için mümkün olduğunca daha bilimsel kaynaklara başvurmayı tercih ediyorum. Ne kadar ulaşabiliyoruz, tabii ki internet aynı zamanda bilgi kirliliği anlamına da geliyor ama bizim de beynimiz var tabii belli bir süzgeçten geçirebilmeyi artık bu kadar zaman içinde öğrendik. (G6)

Aynı zamanda bir sivil toplum örgütünde yöneticilik de yapın katılımcı her ne kadar otistiklerin kendi örgütlerinden haberdar olduğunu söylese de Autism Speaks kadar etkilenmediği anlaşılmaktadır.

Vurgulanması gereken diğer önemli bir mecra ebeveynlerin özellikle de annelerin deneyimlerini aktardığı "otistik biyografiler" olmaktadır. Otistik biyografilerin en büyük takipçileri de elbette erkek ebeveynlerin otizmle ilgili araştırma görevini devrettikleri kadın ebeveynler olmaktadır.

3.3.1. Otistik biyografilerin kullanımı: Deneyim Ortaklığı

Uluslar arası ve ulusal otizm literatüründe ailelerin özellikle annelerin otistik çocuklarıyla ilgili yazdığı kitaplar söz konusudur (Benal Penny, 2005; Kahraman Küçükaras, 2008; Waltz, 2010). Bu kitaplarda kadınlar otizmle ilgili deneyimlerini, denedikleri yolları, “tedavi yöntemleri”ni, otizmle başa çıkma yollarını paylaşmaktadırlar.

Şimdi tecrübe çok önemli. Yani ailelerin tecrübelerinden illa ki faydalanılıyor. Otizmle ilgili çok güzel kitaplar var. Ben ilk, oğluma otizm teşhisi koyulduğunda, hiç unutmuyorum elimde onlarca otizmle ilgili kitap vardı. Bu kitaplarda daha çok ailelerin tecrübelerinden, birebir annenin kendi dilinden yazılan gerçekten her şeyi olduğu gibi aktaran ve gerçekten hiçbir ajitasyon içermeyen kitapları okudum ve çok hoşuma gitti. Bazılarında kendimi buldum bazılarında “a işte bak A. böyle değildi” gibi karşılaştırma imkanım oldu. Ama bu ilk dönemlerdeydi yani ilk 2-3 yıl. Ondan sonra baktım kendimi fazlasıyla kaptırdığımı hissettim. Belli bir yere kadar tamam, size o ilk zamanlardaki duygunuza hani bir şekilde ortak olabileceğiniz, kendinizi yakın hissedebileceğiniz kitaplar, hikayeler var. Ama ondan sonra bir bakıyorsunuz ki kendinizi çok kaptırıyorsunuz, çocuğunuzu sürekli karşılaştırmaya çalışıyorsunuz, kitaptaki başarı hikayelerini okudukça çocuğunuz yapamadığı zaman bu sefer kendinizde bir eksiklik arıyorsunuz, psikolojik olarak siz etkileniyorsunuz, sizin psikolojik durumunuz çocuğunuza ve ailenize de yansıyor. Belli bir zamandan sonra ben artık o tür şeyleri bıraktım. Artık ben ne otizm kitabı okuyorum, sadece son bilimsel gelişmeleri takip ediyorum. (G1)

O iyi bir deneyim oluyor, yani kendinden olan şeyler oluyor, hani böyle sanki bu çocuklar böyle hepsi ikizmiş de Allah Allah bizimki de yapıyor, bizde de var bu diye düşünüyorsunuz. Neler çıkarıyoruz, bence bu arkadaşlarımız çok duygusal yazdıkları için çok şey bulabiliyorsunuz aslında. Yani paylaşımları oluyor, çocuğuyla yaşadığı deneyimler, duygusal paylaşımlar. Ortak bir payda oluyor. (G5)

İlk dönemler yani ilk otizm hayatımıza girdiğinde biz anneler özellikle otizmle ilgili ne görsək atlıyoruz. O zamanlar doktorlar evet alanlarında uzmanlar ama mesafeliler yani deneyimden uzaklar. O yüzden bu annelerin yaşadıklarını aktardıkları kitaplar benim kurtarıcı oldu. Onlar anlattı ben ağladım yeri geldi güldüm. Çünkü çocuklarımız çok tatlılar, bazen çok gülüyoruz. Bizi bizden başka anlayabilen olmuyor bazen, hatta çoğu zaman. (G8)

Şimdi tabii çok yakın arkadaşlarım var konuşabildiğim ama ilk teşhis aldığımızda onlar da anlayamadı, acır gibiydiler. Ama sonra vakıfta yeni arkadaşlarım oldu, onlara anlatmak daha kolaydı çünkü ben a demeden b’yi anlıyorlardı. Yani çocuğumun bir durumunu anlatırken uzun uzun otizm nutukları çekmek zorunda kalmıyordum. Bizim ortaklığımız çocuklarımız oldu. Sonra kitaplar var otizimli çocuk annelerinin yazdığı. Onlar çok iyi geldi ama sonrasında

arkadaşlarım arttıkça kitaplara gerek kalmadı, biraz da bilgilenmek için okuyordum. Bunun bir çaresini bulmuşlar mı, neler yapmışlar gibi. Yok tabii. Benim tavsiyem otizmle ilk karşılaştığında anneler bunları okusun ama çözüm için değil, duygularını paylaşmak için. Çünkü çocuğunuz büyüyünce zaten ihtiyaç duymuyorsunuz, otizmle yaşamayı öğreniyorsunuz. Çözümü yok hem kendinizi hem çocuğunuzu oradan oraya savurmayın. Yeni çevreniz ve arkadaşlarınız yeterli oluyor. (G13)

Ebeveynlerin otistik biyografilerle ilgili anlatımlarında dikkat çeken ilk şey kadın ebeveynlerin daha çok çocuklarının otistik olduğunu öğrendikleri zamanlarda bu kitaplarla bir duygu paylaşımına girdikleri, çocukları büyüdüklerinde ise bu kitaplara ihtiyaç duymamaları olmuştur. Bu kitaplara bakıldığında kadın ebeveynler otizmle tanıştıkları ilk anlardan başlayarak neler hissettikleri ve sonrasında otizmi aşmak için neler yaptıklarını anlatmaktadırlar. Bu noktada aslında otizmle ilgili belirli temaların tekrarlandığı söylenebilir. Konuyla ilgili uluslar arası literatürde ise otistiklerin kendilerinin yazdığı otobiyografiler yer almaktadır. Türkiye’de ise daha önce de belirtildiği üzere yalnızca Birsen Başar’ın yazdığı kitaplar bulunmaktadır ve bunlar da zaten son dönemde çıkmıştır. Otistik biyografilerde kadın ebeveynler kitabı yazan kişiyle özdeşleşmekte ve kitabı yazan ebeveynin duygularıyla ortaklık kurarak bir rahatlama gerçekleştirmektedir. Bu rahatlama kitapta yer alan çocuğun kendi çocuğuyla benzerlikler göstermesiyle desteklenerek bir tek benim başıma gelmedi hissiyle pekişmektedir. Ancak otistik çocuğu başkasının gözünden aslında yine kendi gördüğü gözden tanımaktadır. Oysa çocuklarının otistik olduğunu öğrendiğinde ebeveynler otistikler tarafından yazılan otobiyografilere ulaşabilseler belki de o ilk olumsuz hislerini yaşamayabilir ve farklı bir bakış açısından kendi çocuklarını tanıyabilirler. Elbette otistik otobiyografilerle ilgili henüz yurtdışındaki literatür kadar geniş bir literatüre sahip değil Türkiye. Zamanla belki bu kitapların sayısı arttığında ailelerle otistik otobiyografiler üzerine de etnografik bir araştırma gerçekleştirilebilir ve bu yönde bazı sonuçlara ulaşılabilir. Ama şimdilik buraya kadar söyleyebileceğimiz, otistik biyografilerin

okunmasının, bilgilenmenin yanında, özellikle kadın ebeveynlerin otizmle baş etme stratejilerinden biri olduğudur.

Kadın ebeveynlerin otizmle ilgili kaynak olarak kullandığı mecralardan biri de filmler olmuştur. Filmler daha çok bilgilenme amaçlı kullanılmaktadır.

Bir tek “Yağmur Adam”ı bilirim. Benim gençliğimde çıkmış bir film, o zaman izlemiştim. Onun dışında birkaç film daha var ama izlemedim. Temple Grandin var, onun kitabı da vardı, onu bile okumadım. Ben 11 yıl oldu, çocuğuma otizm teşhisi koyulalı. İlk birkaç yıl ben haşır neşir bir şekilde o kitaplara daldım, ondan sonra baktım ben çok etkilenmeye başladım, bıraktım. Bir otizm filmi izlemek bana pek cazip gelmiyor. O filmde gördüğüm bir hikaye ileride C’nin de hikayesi olur ya da olmaz, onu zaman belirleyecek. Birtakım şeyleri ben artık zamana bırakmayı daha uygun görüyorum. Yani yok hiç izlemiyorum, hayatı yaşamayı, filmlerden etkilenip, kitaplardan etkilenip onları uygulamak veya acaba biz ileride nasıl olacağız falan gibi bunu çok düşünüyor insan ama bir filme takılıp da bunu çok düşünmeyi istemem doğrusu. (G3)

Ben otizmi çok ağır bir vaka olarak biliyordum, bildiğim tek şey Yağmur Adam filmiydi, yani çocukken izlediğim bir film. (G2)

Şu bir iki yıldır da otistiklerle ilgili film yapmaya başladılar. Sinema filmi. Bu “Kardeşim ve Ben” bir tane daha var da hafif yollu değiniyor, hafif zihinsel engelli. Takip ettiğim kadarıyla son birkaç yıldır izledim ben otistiklerle ilgili. Daha öncesinde oğluma ilk tanı koyulduğu zamanlarda 2003-2006 yıllarında hep böyle yabancılarda, otistik bireylerle ilgili kim hangi kitabı çıkarmış, bir bayanın vardı mesela isimleri unutuyorum işte. (G5)

Yani filmler falan da çok faydalı. İnsan filmlerden çok şey öğreniyor, çünkü biz ilk otizmi “Yağmur Adam”dan öğrendik. Bu çok bilindik bir şey artık, otizm deyince artık herkesin aklında Yağmur Adam var hatta Yağmur Çocuklar diyoruz artık ismi bile öyle kondu. Bunların çok etkili olduğunun düşünüyorum. (G6)

U’nun annesi de kızına ilk otizm teşhisi koyulduğunda otizmle ilgili bilgi sahibi olmak için otizmi konu alan filmleri izlediğini söyledi. Bunlar arasında özellikle Temple Grandin’in yaşamını konu alan film ile Yağmur Adam’ı beğendiğini, Benim Adım Khan filminden ise çok etkilendiğini ifade etti. Temple Grandin filmini oldukça gerçekçi bulurken, Yağmur Adam filminde Dustin Hoffman’ın oyunculuğunu beğenmiş ve son filmi de çok duygusal bulmuştu. (Gözlem verisi)

Otizm deneyimin aktarıldığı kitaplar ve bu konudaki filmler kadın ebeveynler için bir yandan bilgilendikleri bir yandan da deneyim ortaklığı kurdukları medyalar olmuştur. Ayrıca bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen katılımlı gözlemlerde de okunan kitap ve izlenen filmlerin ebeveynlerin günlük konuşmalarına girdiği görülmüştür:

Burada derneğe gelen bir kadın ebeveynin çocuklarının otizmli olmasından dolayı kocasının bununla baş edemediğini ve kendisini suçladığını anlatıyor. Adam doktor.

A.: Kabullenememek, bir mucize beklemek değil mi aslında.

B.: Yani benim eşim çok zeki fazla zeki olması sorun oluyor.

C.: Bir John Lash vakası yani, o da çok zekiydi ya öyle. O da sorununu zekası sayesinde aşmıştı. O filmde tek etkilendiğim olay, yani kitabını da okudum, adamın sorununu bile zekayla çözmeydi. Ne dediğini hatırlıyor musunuz filmde: “evet ben gerçekten hastayım” dedi. Çünkü yıllar geçiyor kız hiç büyümüyor, adamın elbisesi hiç değişmiyor dedi. O zaman hayal görüyordu hani, adam vardı, adam böyle kahverengi bir elbise giyiyordu. Zeki insanların handikapı da bu. Bütün sorunlarını zekayla çözeceklerini düşünüyorlar.

D.: Belki bunu, yani çocuklarının otistik olmasını başarısızlık gibi de algılayabiliyorlar.

E.: Yok, bu, çok farklı bir şey. Başarı ya da başarısızlıkla ilgili bir şey yapmadık ki, sadece hamile kaldık çocuk doğurduk yani.

D.: Yok yani kendileri açısından erkek olmaları açısından, hani erkek adam diyorlar ya tabi onlara sormak lazım.

C.: Bunlar şimdi çok materyalist düşünüyorlar. Nedir işte kalpteki aort damarına bakıyor, görsel, tam bir pozitif bilim insanı, işin felsefi kısmına dokunamıyorlar. Halbuki başarının kriteri ne, neyle ölçülür, nedir, bunun tanımı var mı?

A.: eee Einstein demiş ya “siz bir balığı ağaca çıkma derecesine göre başarılı yaparsanız hiç başarılı olamayacaktır”. Ben çok beğenirim o sözünü.

C.: Desene balık ağaca çıkar mı?

A.: Gibi o hesap yani.

D.: Kriteri yok.

C.: Tanrı'nın formülü diye bir kitap var, okumanızı o kadar çok isterim ki. Bana diyor Tanrı, şimdi İsrail'de devlet kurulduğunda başbakan Einstein'ın yanına geliyor, diyor ki “bana Tanrı'nın formülünü bul ve ver” diyor. Einstein gidiyor, kendi bakış açısından. Okudunuz mu bilmiyorum ama en sonunda, kitabın sonunda şey yapıyor şifreyi çözüyor işte romandaki karakter: “Tanrı zekadır” diyor. Ve şey felsefesinde de o var Hinduizmde de. Tanrı Şiva.

B.: Eşim de şimdi işte çok karıştırıyor, her şeyi karıştırıyor.

E.: Bir şey arıyor çünkü.

C.: Yok yok orada şey var, ruhsal bir durum işte.

E.: Öyle deme işte, inşallah bulur, lütfen öyle deme yani. Çözüm bulunması lazım hepimiz bunu istiyoruz. Bir şey bulunsun, erken ya da geç hepsine bir faydası olsun yani. Bulamamalarından ben nefret ediyorum zaten.

C.: Benim bir arkadaşım var, ismini vermek istemiyorum belki kısmet olursa bir gün tanışsınız. Bilgisayar mühendisi dereceli, şu an iyi bir statüde çalışıyor, benimle birlikte bir proje hazırlıyor bir oyun projesi. O teknik kısmı ayarlamaya çalışıyor, ben kurgusunu yapıyorum falan. O da otizmi yeğeninden dolayı biliyor. Kızımı kaybetmiş on yaşındayken. ... Ben ruh eşimi arıyorum.

A.: Ben de arıyorum.

B.: Şimdi ben şeye taktım. Bir kadın şifacıya gidiyor eğitim alıyor. ... Şimdi bu çocukların bir şeyi var bir nedeni var. Çünkü eşimin ailesi öğretmen anne baba, her şey 99 olacak yani.

C.: Benim eşimin annesi de aynısı.

B.: Eşimin annesi yani ananeyle dede at binen silah taşıyan Azerbaycan'ın Karabağ kökenli bir yerinden. Böyle at binen bir kadın, dayıları o zamanki devlete karşı çıkan kişiler hapse falan girmişler. Yani geçmişten gelen bir şeyin bedelini siz ödüyorsunuz. Gerek yok bir şekilde kabul etmek lazım.

C.: Din anlayışına göre de mekruh olunan günler var. Bu çocukların da o günlerin bir ürünü olduğu söyleniyor.

F.: Yaa ben ilk defa duydum. Yok işte ben tüp bebek doğurdum (gülüşmeler).

E.: Ben şimdi düşünüyorum yok anam arife değildi, bayram değildi ben ne bileyim (gülüyor).

C.: Görüyorsun işte anneler uçuyor. Babalar da uçuyor.

.....

B.: Bu ara neler oluyor hiç bilmiyorum. Televizyon hiç seyredemiyorum. Seyredersem bile hani çok gecenin geç saati olmuş oluyor. Bütün o otizmle ilgili programları kaçırıyorum. eğer birisi beni arayıp, B. Televizyonu aç televizyonda otizmle ilgili bir program var demese hiçbir şeyden haberim yok. Gazete alıyorum onu bir haftada okuyabiliyorum gibi.

C.: Kaç yaşındalar sizin çocuklar?

B.: Şimdi on yaşındalar.

C.: Seviyeleri ne durumda akademik olarak.

B.: Z. evde her gün ve özel eğitim alıyor, her gün de kuruma götürüyorum.

F.: Ayrıca her gün?

B.: Her gün fizik tedaviye götürüyorum, her gün eve bireysel eğitimci geliyor, dört gün ekstradan fizik tedavi uzmanı geliyor. Y. iki saat buraya geliyor, bir gün hariç. Sabahları ablam önce ilköğretime götürüyor, sonra geri getirip yemeğini yediyor.

C.: Ha o kaynaştırma öğrencisi olarak ders alıyor yani?

B.: Kaynaştırma öğrencisi değil özel alt sınıf.

C.: Ha özel sınıf ama sonuçta kaynaştırma öğrencisi. Şimdi onların statüleri var; tam zamanlı, yarı zamanlı, özel sınıf öğrencisi.

B.: Ben zaten kaynaştırmada olmasını istemiyorum. Çünkü bulunduğumuz semtte otizmi tanımıyorlar, öğretmenler bile bilmiyorlar.

A.: Kesinlikle, teneffüste birbirleriyle oynamalarına bile izin vermiyorlar hiç. Çocuklar böyle itiyorlar, belli bir mesafe koyuyorlar.

B.: Geçen yıl da ben götürdüm, ondan önceki yıl da ben götürdüm, bu sene ablam götürüyor. Evdeki yardımcımız ayrıldı. Z.'yi tanımadık biriyle bırakamıyorum. Hem kalp hastası Z. hem de sp'li. O yüzden hiçkimseye güvenim yok.

C.: Allah yardımcımız olsun.

B.: Bizimle yaşadığı sürece kaliteli yaşasın istiyorum Z. Çünkü bize doğduğundan beri her an ölebilir dediler. O yüzden kendimi zorluyorum, hem eşim hem ben. Hiçbir şekilde sosyal hayatımız yok, evimize gelen misafir yok, bizi davet eden hiçkimse yok, unutulduk diyebilirim. Önce ziyaretler vardı, sonra telefonlar vardı, sonra mesajlar vardı. Şimdi mesajlar da yok.

F.: Öyle oluyor. Çünkü gelip görüyorlar

B.: Yani çok büyük bir şey gerçekten. İnsanlar bir süre sonra aramıyor. O yüzden biz hep bir kısır döngüde böyle dönüp duruyoruz. Hep bir çıkış arıyorsunuz, bir mucize arıyorsunuz ya da bazen gördüğünüz her şey yalan diyorsunuz. Böyle inandığımız şeyler sürekli değişiyor.

F.: Gerçekten güzel söyledin.

A.: Evet.

B.: Bir umutlanıyorsunuz. Ben kendi adıma söyleyeyim çok farklı birisiyim, eşimle asla mukayese kaldırmaz, bir yaprağı bile görmekten mutluluk duyan bir insanım, bir çiçekten, her şeyden bir mutluluk çıkarıyorum. (Ağlıyor).

Yukarıdaki an'a tanık olmak etnografik bir çalışma yapan araştırmacı için çok kıymetlidir. Çünkü otizm deneyimine sahip kadınların günlük pratiklerinin bir an'ına dahil olabilmek aradaki mesafelerin kalktığı ve o topluluğun arasına girebilmeye işaret etmektedir. Yukarıdaki sohbet otizmle ilgili bir sivil toplum örgütünün eğitim kurumunda gerçekleşmiştir. Çocuklar eğitime gittikten sonra kadınlar çay ve kahvelerini alarak balkona çıkmışlar bir yandan çocuklarını izlerken bir yandan da sohbet etmeye başlamışlardır. Derneğe uzun bir aradan sonra geldiği anlaşılan B.'yi diğer kadınların aralarına alması ve onunla konuşmalarıyla sohbet başlamış, sonrasında konu B.'nin kocasının hala çocuklarının otistik olduğunu kabul edememesine gelmiştir. Sonrasında da sohbet yukarıdaki gibi gelişmiştir. Eşler arasındaki ilişkiler ve otizmin tedavisiyle ilgili

ciddi konulardan sonra espiriler yapılmış gülünmüş ve en son hüzünlü bir şekilde bitmiştir. Dikkat çeken noktalardan biri E.'nin çocuğunun otizmlili olmasından dolayı suçluluk hissetmesiyle sürekli kendini sorgulaması olmuştur. Bir diğeri ise ebeveynlerin yaşadıkları durumlarla ilgili olarak kitaplardan ve Einstein gibi adı bilinen kişilerden bahsederek çözüm üretmeye çalışmaları olmuştur. Bir diğeri ise birbirlerinin anlatılarında kendilerini bulmaları olmuştur. Suçluluk, kimsesizlik, dışlanma ebeveynlerin yaşadığı ortak duygulardır.

Merkezdeki veli bekleme odasında medyanın, günlük sohbetin konu açma aracı olarak kullanıldığı da görülmüştür:

T.'nin dedesi, bekleme odasında otizmden bahsedilirken televizyonda rastladığı bir haberden bahsetti. Habere göre Amerika'da yapılan bir araştırmada otizmin gün geçtikçe görülme oranının arttığını hatta geçen yıla göre %80 bir artış olduğunu belirtti. Bunun üzerine Ş.'nin annesi de bunun belki biraz da otizmin daha fazla görünür olmasıyla ilgili olabileceğini söyledi.

Yukarıdaki alıntıda Ş.'nin annesinin söylediği otizmin daha görünür olması, ebeveynlerin medyaya yüklediği rolü akla getirmektedir. Ebeveynlerin çoğu medyanın otizmi görünür kılması, onların ifadeleriyle söylenirse farkındalığın artırılması bakımından medyanın çok önemli olduğunu belirtmişlerdir.

...medya belki farkındalık yaratır, ...toplumda farkındalık olursa belki... (G2)

Farkındalık açısından olabilir yani insanlar hala otizmin ne olduğunu bilmiyorlar. ... yani bir şekilde daha çok fark ettirilmeli. (G3)

...farkındalık olsun diye medya önemli. (G5)

Yani medya farkındalık açısından da çok önemli, yani insanlarımız artık okumuyor ve sadece gözle görerek bazı şeyleri öğreniyor. (G6)

Burada farkındalıktan kasıt çoğunlukla otizm deneyimi olmayan insanların otizm kelimesini duyması: bir otizm kelimesi en azından bir bölümde geçse, yani her dizide birkaç bölümde geçse zaten çok kişiye ulaşılabilir aslında. Otizm kelimesini hiç duymayanlar da vardır. (G8)

Bazen insan istemeden de olsa bir tek yönünü anlatmış oluyor orada. yani o tür şeylere de çok fazla şeylerin itiraz etmenin bir anlamı olmuyor çok fazla. Sadece şu gözle bakıyoruz, çıktı konuştu, bir kişi bile otizmle ilgili bir şey öğrenmiş olsa o bizim karımızadır gibi bakıyoruz. Bu açıdan medyada çok yer alarak farkındalık yaratması gerekir (G14)

Hani otizmin ne olduğu gördüklerinde nasıl davranacakları, ne yapmaları ve ne yapmamaları gibi bu konuda gerçekten bir... Bu konuyla ilgili neresi yetkindir, nereye gidersem konuyla ilgili faydası olur bana diye vakfi tanıtın kamu spotu da önemli bir farkındalık ve bilinçlendirme dediğimiz şey bu işte. ...medyanın çok etkili olacağını düşünüyorum. (G13)

Yalnızca bir ebeveyn medyanın farkındalık oluşturmak için otizme yer vermesinin yeterli olmadığını medyanın ona nasıl yer verdiğinin de önemli olduğunu belirtmiştir:

İçeriğin önemli olduğuna inandığımdan az veya çokluk benim için göreceli bir açıklama olur. (G12)

Buraya kadar ebeveynlerin otizmle ilgili olarak medya kullanımlarına bakıldığında otizmle ilgili gelişmeleri ve son bilgileri takip etmek için interneti kullandığı, burada daha çok otizmle ilgili sivil topluk kuruluşlarının sayfalarını takip ettiği, haberleri okuduğu görülmektedir. Otizmle ilgili bir diğer mecra ise otistik çocuk annelerinin yazdığı kitaplar olmaktadır. Ebeveynler özellikle de kadın ebeveynler bu kitapları daha çok bir dert ortağı gibi görmekte ancak buradaki otizmin tedavisine dair ebeveynlerin uyguladığı yöntemlerden de haberdar olmaktadır. Otizmle ilgili olarak etkileşime girdikleri yerler de çocuklarının okulları, dernekler ve vakıflardır ve burada otizmle ilgili yüz yüze bilgilendirme, tartışma ve deneyimlerini paylaşma olanağı bulmaktadırlar. Ebeveynlerin karşılıklı etkileşim biçiminde en çok kullandığı alanlardan biri ise sosyal medya olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medyada aileler daha çok tartışmalara dahil olarak etkileşimli bir biçimde yer almaktadırlar.

3.3.2. Otizm Deneyimine Sahip Ebeveynlerin Sosyal Medya Kullanımları

Otizm deneyimine sahip ebeveynlerinin hepsi sosyal medya hesabına sahiptir. Bunlar arasında Facebook (12) en çok kullanılan sosyal medyadır. Bunu instagram (3) ve pinterest (1) izlemektedir. Instagram ve pintereset kullananlar otizmle ilgili olarak yalnızca facebooku diğerlerini kendi bireysel ilgileri için kullandıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlerin Facebookta yer alan otizmle ilgili takip ettikleri gruplara bakıldığında ise uzunca bir liste çıkmaktadır:

İlgi Otizm Derneği, Dünya Otizm Federasyonu, Türkiye Otizm Federasyonu, Tohum Otizm Vakfı, Otizmle Eğitim, Otizm Vakfı, **Otizme Meydan Okuyanlar**, Otizm İzmir, Otizimli Çocuklar ve Aileleri Platformu Bursa, Akademi Otizm, Otizmi Anlamak, S.O.S. Otizm Acil Grubu, Müzik Otizm, Otizm Bilgi Paylaşım Platformu, Otizm Dostları Derneği ODDER, **Otizimli Çocuk Anneleri Destek Timi**, Otizm Dünyası Kanatsız Melekler, Otizm ve Spor, Otizm ve Engellerle İlgili Herşey Paylaşılır, Çiğdemim Derneği Haberleşme Grubu, Otizm-Her Güne Yeni 1 Bilgi, Otizm Haber, Otizm Özel Ders, **Otizim Neferleri**, Otizm Autism, Autizimli Uşaqların Ümit Çırağı, ANOBDER, Otizm ve Sanat, Otizmi Tanımak, **Otizmzede**, Otizmi Tanımak, Buzdan (Otizm) Piramit, Rett Sendromlu Melekler, Otizm Platformu-Turkish Autism Association, Konya Otizm, Otizm için aylık 8 saate hayır, ODER Otizimli Sporcular Grubu, Otizm İstanbul, Otizmle Hayat, Otistikler Derneği, OGAD Otizm Güçlü Aile Derneği.

Ebeveynlerin üye oldukları otizimli ilgili grupların sadece adlarına bakmak bile birçok şey söylemektedir. Vurgulanmış grup adlarında meydan okuma, tim, neferler gibi sözcüklerle otizm bir düşman gibi görülmekte ve onunla savaşılmaktadır. Bir diğer ilginç adlandırma ise otizmzede'dir. Otizmzede, depremzede sözcüğünün depreme maruz kalmış ve bundan zarar görmüş insanları imlemesi gibi, otizme maruz kalarak bundan zarar gören insanı anlatmaktadır. Bu, tam da tıbbi anlatının inşasındaki otistik bireydir. Bir diğer dikkat çeken nokta ise takip edilen grupların neredeyse hepsinin ulusal olmasıdır. Otistiklerin kurduğu Autism Self Advocacy Network gibi nöroçeşitlilik yaklaşımını benimseyen grupların ebeveynlerin takibinde olmaması önemli bir noktadır. Uluslararası facebook gruplarını takip eden sadece iki ebeveyne rastlanmıştır ve onlar da otizmle ilgili sivil toplum kuruluşlarının yönetiminde görev almaktadır. Autism Awareness, Autism Speaks, Autism Society of America, World Autism Awareness Day bu bireylerin takip ettiği gruplardır. Bunun en önemli nedenlerinden biri kültürel sermaye

olabilir. Çünkü dil sorunu olduğu için yurtdışındaki otizm gruplarını takip edemediklerini daha çok Türkçe kaynakları tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Uluslararası kuruluşları takip edemiyorum çok fazla. Çünkü yabancı dilim de ona uygun değil. Yani kendi izlediğimiz Türkçe yayınlar var. (G7)

Bir konu diyelim aklıma geldi işte acaba şu nedir gibi, mümkün olduğunca onu Türkçe neresi çıkarsa işte. (G8)

Yani yabancı kaynakları, grupları takip etmek çok önemli tabii ama onun için de yabancı dilinizin çok iyi olması gerekiyor (G12)

Sosyal medyayı otizmle ilgili bilgilenmek ve gelişmelerden haberdar olmak için kullanan ebeveynlerden bazıları “bilimsel bilgi”yi vurgulayarak takip ettikler otizmle ilgili gruplarda ve kendi paylaşımlarında da buna önem vermektedirler. Otistik çocuğu olan diğer ebeveynlerin kurdukları grupları takip etmeyi ve deneyim paylaşımlarını tercih etmemektedirler. Çünkü her çocuğun farklı olduğunu, bu tür gruplarda çok fazla “bilimsel” olarak doğrulanmayan bilgi olduğunu, dramatik paylaşımların ve deneyim paylaşımının bu nedenle hoş karşılamadığını, bunun insanları olumsuz biçimde etkileyebileceğini belirtmişlerdir.

Ben sadece farkındalık yaratmak için otizmlili çocukları anlamaya yönelik olarak öğretmenleri olsun arkadaşları olsun otizm ne demek, otizmlili bireylere nasıl davranılmalı, onların bazı davranışları neden hoş görülmeli, onlara nasıl yaklaşılmalı gibi paylaşımlarda bulunmaya çalışıyorum. Ben çünkü şu gelişme olmuş ne bileyim şunun annesi şu davayı yapmış işte bilmem nedir şudur budur, bu anne şunları şunları uygulamış da çocuğu gelişmiş ilgilenmiyorum. Çünkü her çocuk farklıdır, ben bilim insanıyım yani bilimsel geçerliliği olmayan hiçbir şeyi paylaşmam ben. Onun dışında ben sadece farkındalık yaratmak için, farkındalık oluşturmak için otizm nedir, otizmle ilgili bilinçlendirici haberler, genel haberler paylaşırım onun dışında çok spesifik, işte şu otizme iyi gelir, bu diyet iyidir, bunu yaparsan otizmlili çocuk şöyle olur böyle olur gibi o tür şeyler hiçbir zaman paylaşmadım, paylaşmam da. Paylaşanlara da kızarım. ... O otizmle ilgili yazılarda da muhakkak bilimsel olarak kanıtlanmış son gelişmeleri her zaman yazarım. Yani hiçbir zaman ailelere yanlış mesaj verecek şekilde değil de nedir, ne bulunmuş somut bilgiler nelerdir herkesin, toplumdaki her kesimin anlayacağı şekilde vermeye çalışırım. ...hiçbir zaman reklama dönük, magazineli şeyler paylaşmadım otizmle ilgili. Veya acındırma uyandıracak dramatik şeyler hiçbir zaman paylaşmadım, çünkü ben onları hoş görmüyorum. (G1)

Aslında sosyal medya üzerinden hani ben otizmle tanıştım ve çocuğumda da bir sıkıntı olabileceğini fark ettim. Yoksa belki biraz daha geç olabilirdi benim endişelenmem. İngiltere'deki doktorlar da bir şey yok deyince ben kendi çabalarımla ve yine tabii internet üzerinden ama tabii hiçbir gruba üye değildim. Şu anda da değilim. Çünkü çok da fazla içine

girmek istemiyorum çok çeşitli vaka olduğu için hani ben bizimkini tek unique bir şey olarak düşünüyorum. Çünkü bir dönem kullandım çok morali bozuldu. Sonra dedim ki ben bu işi sadece kendi çocuğum üzerinden halledeceğim. (G2)

Son gelişmeler ne mesela veya bazen bazı veliler kitap çıkarmış oluyor, bir ablamız var mesela otistik çocuk sahibi, aynı okuldayız, atıyorum o işte diyelim gruptan duyurup internete atıyor kitabını çıkarmış, kitabın içeriğinde ne var ne yok, evet kitabı alır birebir okursun da hani kim ne yapmış, otizmle ilgili gelişmeler neymiş, ne araştırma olmuş vs. Böyle bilimsel içerikli paylaşımları takip eder ve aklıma yatanları paylaşıyorum. (G5)

...yurtdışı kaynaklı, doğru kaynaklarda hep böyle otizmin tedavisine yönelik makaleler çok ilgimizi çekiyor. Bilimsel olan herşeyi paylaşıyorum, onun dışında bireysel hikayeleri çok fazla paylaşmam. Yaptığımız seminerleri, insanları bilgilendirmek amacıyla yaptığımız faaliyetleri falan. Şimdi vakfımızla ilgili birçok şeyi paylaşıyoruz. (G7)

...daha çok hukuki düzenlemeler ve uygulamalar hakkında. Duygusal paylaşımların kişinin yapısıyla alakalı olduğunu düşünüyorum. (G12)

...daha çok bilimsel, ciddi içeriklerin olduğu grupları takip etmeye çalışıyorum, yani daha çok bilgilendirme amaçlı ve bunlardan ilgimi çekenleri paylaşıyorum. (G13)

Ebeveyn anlatılarında dikkat çeken bir nokta grup paylaşımlarının ikiye ayrılmasıdır. İki ucun bir tarafından otizmin ne olduğu, tedavi yöntemleri gibi temaları içeren araştırmalar, makaleler, haberler, tıp alanındaki gelişmeler, hukuki düzenlemeler ve uygulamalar diğer ucunda ise ebeveynlerin otistik çocuklarıyla ilgili paylaşımlarını içeren bireysel hikayelerdir. İlk grup paylaşımlar bilimsel olarak nitelenirken ikinci gruptaki paylaşımlar aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi duygusal, yaşanmış, gerçekçi, insancıl olarak tasvir edilmiştir.

Yani beni başarı hikayeleri ilgilendiriyor, daha yaşanmış daha gerçek olduğu için. Çünkü bu tedavide çok yanlışlıklar falan da var, çok bilimsel olmayan bilgi ve bilgi kirliliği de var. O kirliliği de dalmamak gerekiyor, yani hurafelerden tutun yanlış uygulanan diyetler falan. Ama bir şekilde artık bir süre sonra tecrübe ediyorsunuz neyin mümkün neyin mümkün olmayacağını ama başarı hikayeleri benim hep ilgimi çekmiştir. (G3)

Normalde ben D'nin resimlerini yayınlıyorum. Otizmle ilgili, şeyleri yayınlıyorum mesela birkaç ay önce haberlerde çıkmıştı Sakarya'da bir öğretmen sırtına almış da çocuğu taşımış. Böyle paylaşımlar çok hoş oluyor. Daha böyle yaşanmış, insancıl diyebilirim, yaklaşımlar hoşuma gidiyor. Bir de yalnızlıkla ilgili bazı paylaşımlar yapıyorum. (G4)

Aslında her şeye bakmak istiyorum ama çocuklarla ilgilendiğim için vaktim olmuyor. Ben daha çok ebeveynlerin deneyimlerini önemsiyorum. Bireysel yaşadıklarını anlatmaları, orada

kendimi, kendi sorunlarımı görüyorum. Duygusal paylaşımlar da oluyor tabii, onlar bazen biraz üzücü oluyor. (G8)

Yani bazen dertleşmeye ihtiyaç duyuyor insan. Hani birşey yazmasam da oradakileri okuyorum, bir ben değilim diyorum. Tabii her çocuk farklı ama benzer sorunları yaşıyoruz. (G13)

Ebeveynlerin kurduğu grupları takip ediyorum. Hem oradaki anneleri çok iyi anlıyorum. Onlarla birlikte seviniyorum bazen de üzülüyorum işte, o zaman hemen kapatıyorum zaten çok vaktim olmuyor. (G15)

Ben otizmli ailelerin kurmuş olduğu bazı gruplar var onları takip etmeye çalışıyorum. Çünkü bir sürü sıkıntılarında bahsediyorlar, işte duymuşlar olmadık şeyleri uyguluyorlar falan böyle. Yani o kadar farklı ki oraya üye olmuş gruplar, her kafadan bir ses çıkıyor. Aslında üye olursa mı olunmasa mı bazen diyorum ki, burdan yanlış bilgiler de alıyorlar yazık falan diye düşünüyor insan. Bazen de işte bir dertleşme grubu gibi oluyor herkes kendi derdini anlatıyor gibi, öyle bir faydası oluyor. Çünkü başka bir grupta bunu yazsa kimsenin umrunda değil ki yani en azından benim kadar dinlemez onu ya da benim kadar algılayamaz. Ben gene de bir şekilde takip edeyim diye o gruplara üye oldum. Bazı gruplarda otizmle ilgili bazı gruplar var ki onlar benim zaman zaman ulaşamadığım yayınları falan da koyuyorlar, bazı öğretmenlerin ya da daha bu konuda bilimsel diyebileceğim şeylerin içinde olan insanların siteleri var, oralara da üye olunabiliyor, oralardan da ne bileyim mesela bir sürü dünyadan örnek var müzikle ilgili başarı sağlamış ya da sağlayamamış ya da her neyse bir sürü çocuklardan, bireylerden örnekler veriliyor. Benim normalde bulamayacağım şeyler bunlar, onu görüyorum. Sevdiğim bir yer daha var ciddi ciddi şeyler yayınlıyor. Ailelerin paylaşımları da oluyor orada da ama çok fazla değil. İşte suskunluğun Dili Otizm diye bir şey var o hoşuma gidiyor. Bunun gibi doğrudan aklıma gelmiyor şu anda, Otizmle Eğitim gibi hani böyle yerler var bir de. Yani ailelerin kurmuş olduğu gruplar var o ayrı, çok fazla grup var gerekli değil belki o kadarı da, çoğu da kendi çocuğunun resmini paylaşıyor her gün, her gün mesela yani o da çok, boşuna yer kaplamak gibi oluyor. Ama bu diğer siteler gerçekten faydalı. Yalnız bu birbirimize anlattığımız, hani otizmli ailelerin kurduğu sitelerde olay biraz böyle şeye dönmüş sanki, şu ilacı kullanıyorum siz ne yapıyorsunuz, şunu şöyle yapıyorum falan, böyleleri de var geçirdiği hastalıktan bahsediyor, şu anda hastanede diyor şöyle diyor böyle diyor, bir dertleşme ortamı gibi gerçekten. (G5)

Yukarıdaki alıntılara bakıldığında ikinci uçtaki paylaşımların yapıldığı gruplar ebeveynlerin kurduğu gruplar olarak adlandırılmaktadır. Bu gruplarda yapılan paylaşımlarda bilgi kirliliği olabileceğine yönelik eleştiri getirilmekle birlikte bu bilgilerin ebeveynler tarafından ayrıştırılabileceği belirtilse de ebeveyn deneyimleri genel olarak değerli görülmektedir. Diğer taraftan bu tür gruplar ve paylaşımları bilgilenmek amaçlı değil daha çok bir dertleşme ortamı olarak görülmektedir. Son alıntıda dikkati

çeken bir nokta “ciddi ciddi şeyler yayınlanıyor, ailelerin paylaşımları da oluyor ama çok fazla değil” ifadesidir. Burada ciddi olan anlaşıldığı kadarıyla ailelerin paylaşımları değildir. Burada ciddi ciddi olan paylaşımlar faydalı olanlar olarak tanımlanıyor. Diğer taraftan da ailelerin grupları eleştirilse de bir dertleşme ortamı olarak buralara değer veriliyor.

Bir diğer önemli bulgu ise, bu tez kapsamında görüşülen erkek ebeveynlerle sınırlı kaldığı akılda tutularak, ebeveyn gruplarının daha çok kadın ebeveynler tarafından takip edilmesidir. Ancak araştırmaya katılan erkek ebeveynlerin çoğu sosyal medyayı otizmle ilgili olmaktan ziyade bireysel ilgileri doğrultusunda sosyal medya kullandıklarını belirtmişlerdir.

Ben daha çok müzik, film vb. şeyleri takip etmek amaçlı yani nasıl diyeyim daha kültürel amaçlı kullanıyorum facebooku. (G14)

Sosyal medyada daha çok komik videolar izlemeyi seviyorum, bir de gözümden kaçan gündemle ilgili bir olay paylaşılmış mı diye. (G11)

Ebeveynlerin sosyal medya kullanımlarıyla ilgili söylenebilecek şeylerden biri de sosyal medyayı deneyimleriyle ilişkili biçimde algılamalarıdır.

Ben özellikle bu vakfa başladıktan sonra, vakıfta bazen buralarda çok vakit geçirilmemesi gerektiğini düşünüyordum o zamana kadar, işte facebook'tu şuydu buydu. Zaman kaybettirici saçma sapan şeyler gibi geliyordu. Özellikle sosyal medyayla ilgili düşüncem böyleydi. Vakfın sitesi var Facebook'ta ve oradan işte resimler paylaşılıyor, videolar paylaşılabilir, başka bir yerde bunları o kadar bir şekilde görmek pek mümkün olmuyor. Dediler ki bir Facebook hesabı açarsanız daha kolay olur. İşte kızım açmış oradan girip bakıyorum, işte F.'yle ilgili videolar yayınlanıyor diyelim ki işte gelişimiyle ilgili. Sonra ben de bir hesap açtım ve sonra dedim ki F.'nin bir videosunu orada, hani baktım ki güzel gelişmeler, insan diğerlerine çünkü çok habersizler ya bu konuda diğer insanlar, böyle hayatlar da var bunları da görsünler, bir sürü arkadaşım var ve herkes farklı konularla ilgileniyor tabii. Ben ilk F.'nin o gelişim videosunu yayımladım. Bir de böyle işte şöyle şöyle aşamalardan geçerek... En son şeyde kalmıştım internetten bazı yayınlarım oldu, çünkü bazı güzel gelişmeler oldu, başkaları da bunu görsün, duysun; yapamayan, ulaşamayan varsa ulaşsın yani. Gerçekten onu istiyor insan. O kadar önemli ki, ben şimdi Facebook hakkında öyle şeyler düşünürken bunu gördüm, sırf F.'nin gelişmelerini izlemek için girdim (Vakfın eğitim izleme sayfasından ebeveynler çocuklarının eğitimlerini izleyebiliyorlar) ve videolarını paylaştım. Bu vakıftaki çok büyük gelişmeymiş gibi gelen gelişmeleri ben işte istedim ki başkaları da görsün, belki etraflarında böyle insanlar vardır da ulaşamıyorlardır,

böyle gelişmeler olabileceği konusunda umutları yoktur. Bir umut olsun herkese diye onu koydum bir de geçmişini anlattım biraz da F.'nin. Buna nasıl bir ilgi oldu, ne kadar çok paylaşıldı ne kadar insanlar böyle şeylerini, hani duygularını bana gösterdiler, iyi ki de paylaştım dedirtecek çok güzel bir tepki aldım onunla. Kendi kendime hayatımda en faydalı olduğum şey o oldu herhalde. (G6)

Bazen de sosyal medyada olmak bir zorunluluk haline geliyor. Ben hep o ortamları vakit kaybı olarak görürdüm ve girmezdim. Ama bir gün derneğe geldim herkes bir şeyden bahsediyor, işte gen mi bulunmuş şimdi tam hatırlayamayacağım. Herkes biliyor. Allah Allah dedim televizyonda mı gördünüz ben hiç görmedim haberlerde falan, yok dediler facebook gruplarına düştü haber. Ondan sonra karar verdim facebook hesabı açmaya. Çünkü otizmle ilgili bir şey çıksa hemen bu gruplarda karşılaşıyorsunuz. Ekstradan internette aramıyorsunuz. Ha haberdar olduktan sonra araştırıyorum tabii, sadece facebooktaki bilgilere güvenmiyorum o ayrı. (G13)

Ebeveynlerin yukarıdaki ifadelerinde facebook özelinde sosyal medya bir zaman kaybı görülürken günlük pratiklerindeki bir yaşanmışlıkla farklı bir anlam kazanmıştır. İlk ebeveyn kendisinin bir katkı sunması sonrasında, kendini iyi hissederken ikinci ebeveynin kendisine bir katkı sunması doğrultusunda sosyal medya hakkındaki düşünceleri olumlu biçimde değişmiştir.

3.4. Otistik Çocukların Medyayla İlişkisi

Ebeveynlerden alınan verilere göre otistik çocuklar en çok tablet, cep telefonu, radyo ve televizyonu kullanmaktadırlar. Bunun yanında kitap ve gazete de kullanımlar arasında bulunmakla birlikte bunlar daha çok ebeveyn anlatımıyla birlikte tüketilmektedir.

O çok var, broşür topluyoruz, kitap topluyoruz yani İkea kitapları, kitapçıklar, onları anlatarak ama. Mesela gazeteyi falan çok seviyor. Alıyoruz ama o anlatımlı şekilde. Şu ne yapmış bu ne yapmış kitaplar falan. Plastik şey aldı böyle patates, soğan falan koyuyorlardı ya onun odasındaki çekmeceler kitaplarla dolu. (G4)

Radyoyu arabada dinliyor işte takıntılı, müziği çok seviyor, kulağı da çok iyi, piyano eğitimi de alıyor zaten. (G1)

Arabada gelip giderken radyo dinliyor F., müzik dinlemek hoşuna gidiyor (G6)

Kitap da okuyor ama daha çok resimler ilgisini çekiyor (G12)

Otistik çocukların medya kullanım amaçlarına bakıldığında ise daha çok film izlemek, eğitim, oyun oynamak, çeşitli ilgileri doğrultusunda zaman geçirmek ve eğlenmek olduğu görülmektedir. Tablet ve cep telefonları genellikle internete girmek, eğlenmek ve eğitim amaçlı kullanılmakta televizyon ise vakit geçirmek ve eğlenmek için kullanılmaktadır. İnternette en çok kullanılan sosyal medya youtube olarak görülmektedir, çünkü çocuklar burada daha çok sevdikleri çizgi filmleri izlemektedirler. Televizyon da en çok çizgi film izlemek için kullanılmakla birlikte belgeseller de önemli oranda izlenmektedir. Bunun yanında televizyonda yetişkinlerin izlediği diziler, haberler ve filmlerin de otistik çocuklar tarafından izlendiği belirtilmiştir.

Daha çok, çok sevdiği çizgi filmleri izlemek için kullanıyor. Onların tekrarlarını izliyor. ... Sevdiği şeyler var çizgi filmler var onları izliyor, başka bir şey izlemiyor yani. oyun oynamıyor, oyun oynadığını pek görmedim. Sosyal medya olarak youtube'ta vakit geçiriyor. Çizgi film izliyor. Televizyonda da sadece çizgi film izliyoruz, zaten Disney Channel var, onu seyrediyor, onun dışında o kadar. Radyoyu arabada dinliyor işte takıntılı, müziği çok seviyor, kulağı da çok iyi, piyano eğitimi de alıyor zaten. ... Sadece çizgi film. Öyle sosyal medya hesapları falan yok. Ama geçen şey yapmış, geçen dediğim birkaç yıl önce, kendi oyuncaklarını konuşturmuş onları kameraya çekmiş ve onları youtube'a yüklemiş. ben de tesadüfen gördüm komik bir şekilde. aa dedim bu A.'nın elleri, sesi. Bir baktım video yüklemiş youtube'a iki tane oyuncaklarını konuşturmuş, onları youtube'a yüklemiş. (G1)

Cenk çok iyi internet kullanıcısı, sürekli sörfteyiz...Çoğunlukla bilgilenmek amaçlı kullanıyor. (G3)

Telefon hiç elimizden düşmüyor. Tablet kullanıyor. çok da geliştiriyorlar kendilerini. ... Mesela keloğlan falan izliyor, belirli şeyleri var onun, mesela arka sokakları çok izliyor, Hüsnü'yü çok seviyor, böyle belirli şeyler hepsini değil de. Haberleri çok izlerdi bir ara Kanal D'de. Mehmet Ali Birand'a bayılırdı. Haber izlerdi, onu takip ederdi, cumhurbaşkanı, başbakan onları hep bilirdi. Adam vefat etti çok üzüldü, o yüzden artık haber izlemiyor. Rıdvan Dilmen'i seviyor. ... Belirli programları var. Bazen beraber izliyoruz, ben çıkıyorum odadan o yalnız izliyor. Babasıyla tv360'ta Haluk var ya Çocuklar Duymasın. Cevahir'i çok severdi. ... Keloğlan'ı izlerdi, Yumurcak Tv'yi aç derdi. Samanyolu kapandı ona taktı neden kapandı diye, Cine5 niye kapandı derdi. (G4)

Ama şu an normal televizyonu izliyoruz... şu an televizyonu kullanıyoruz ve televizyonla çok ilgisi olmayan bir çocuk. ... şöyle söyleyeyim, yetişkinlerin izleyeceği programlar nedir haberler, o da izler. İzlemez değil. ...çocuk filmi oluyor veya işte böyle ne bileyim hareketli olur böyle aksiyon filmleri de olur, eşim yani beyler daha çok seviyor ya onları çok izliyoruz. (G5)

F. de çok izlemeyi seviyor belgeselleri. Çok ilginç geliyor ona hayvanlar falan çok cidden değişik. Hatta böyle alakasız tarım programlarını falan açar mesela. İşte ağaçlar dikiyorlar, aşılar yapıyorlar falan ya onları izliyor oturup. Yani birlikte izlediğimiz şeyler, yani ben Selin'le oturup bir şey iliyorsam bunlar ya belgesel oluyor ya tarım programı ya da bir çizgi film oluyor. Sadece eğitim amaçlı. Henüz o kadar ayrıntılı kullanamıyor sosyal medyayı. 15 yaşında ama yani şey değil, öyle gruplara kaydolacak falan o derece değil. Bir dönem CNBC-E vardı, Sünger Bob'u çok seyrederdik, çok keyifli, yani hepimiz oturur onu izlerdik bir güzel. Şimdi uyduda yok, bir süredir o Sünger Bob'u da izleyemiyoruz ama o Sünger Bob F.'nin çok yakın bir arkadaşıydı yani. İlk öğrendiği şeylerden birisi olmuştu sünger falan demek ki zor hani S'leri çıkarması da zor. (G6)

Televizyon izler, müzik dinler. ... dizi izler, haberlerde de alt yazıları okur, bize bir şeyler anlatmaya çalışır. Bildiği şeyleri heyecanla söyler, tanıdığını göstermek ister falan. İyi kötü takip ediyor yani bizim kadar belki anlamasa bile o da takip edebiliyor yani. Zamanında biz eğitsel amaçlı olarak kullandık bilgisayarı. İşte interaktif şeyler vardı yayınlar veya cd'ler vardı, onlarla beraber hepsini yapabiliyordu, yapbozları yapıyordu, şekiller oluşturuyordu, kelimeler bulmalar falan filan baya kendini o konuda geliştirdi ama sanırım tatminkarlığa ulaştı. (G7)

Tablette hem çizgi film izler hem de şu kağıt bebekleri giydirme oyunları var onları çok sever. Sünger Bob çok severdi. (G8)

Çoğunlukla tarih ve coğrafya belgeselleri, simpsons, sünger bob favori izledikleri L.'nin. Bunun dışında tablette oyun oynamayı da çok seviyor. (G12)

Çizgi filmlerden Sünger Bob'un otistik çocuklar arasında popüler olduğu görülmektedir. Ayrıca ebeveyn anlatılarında dikkat çeken bir nokta da çocuklarının bazı çizgi film, program ya da dizileri sevdikleri için değil takıntılı davranış geliştirdikleri için izlediklerini söylemeleri olmuştur.

Daha çok çok sevdiği çizgi filmleri izlemek için kullanıyor. Onların tekrarlarını izliyor. Bu çocuklarda takıntılı durumlar var ya, hep aynı şeyleri izleme gibi. ... oradaki eski şeyleri izliyor, işte cumhuriyet bayramı törenini. Takıntılı bir şekilde sürekli o törenleri izliyor 23 Nisan, cumhuriyet bayramı, 19 Mayıs törenlerini. (G1)

Onun belirli şeyleri var zaten, arabaları çok seviyor aşırı yani, bütün markaların her şeyini bildiği için. Arabaların tanırımları, reklam filmleri, hangi araba reklam filmi çıkarmış onları. Mesela bir arabayı baştan nasıl kuruyorlar da tamir yapıp ortaya çıkarıyorlar ya onların videolarını izliyor. (G4)

Yani şimdi bizim çocuklarımız çok sevdiğinden çok, çok takıntılı olduğu şeyler oluyor, takıntı oluyor yani onu seviyor mu sevmiyor mu yoksa bunu takıntısından mı yapıyor onun gibi şeyler oluyor. Yok öyle bir takıntısı yok, televizyonda yok yani. Başka şeylerde olabiliyor takıntısı. (G7)

Belirli bir şeylere takılıyorsa onları seyrediyor, bazen aynı şeyi üst üste seyredebiliyor (G8)

Bir keresinde bir çizgi dizi bulmuştu trenli falan, o bir bölümünü neredeyse üç dört kez izledi ve en son ikisinde ben de izledim hep aynı yerde güldü ve aynı gülme biçimiyle, ses yüksekliği bile aynıydı. Taktı mı takıyor işte. (G15)

Otistik çocukların medya kullanımlarının zamansal ve mekansal özelliklerine bakıldığında ise kesin sınırlar olmamakla birlikte ebeveynlerin müdahil olduğu görülmektedir. Bu müdahale içeriğin kontrolünü, birlikte izlemeyi ve zaman belirlemeyi de içermektedir. Bazen de günlük hayatın akışı bu kullanımı belirlemektedir.

Zaten bütün gününü de okulda geçiriyor, gelince de saat sekize kadar bir ödev trafiği oluyor, ben çalışan bir anne olduğum için altı buçukta ancak evde oluyorum, ödevini yap bilmem nesini yap ondan sonra bir dinlenme vakti oluyor, o dinlenme vaktinde ben onu serbest bırakıyorum. Tabletiyle en az bir yarım saat kırkbeş dakika tabletinde geçiriyor. Hafta sonu da zaten faaliyetleri, sürekli bir plan program içinde yine oturup da internetle şununla bununla, şimdiki çocuklar zaten okulun dışında aktivite yapıyorlar ki yok müzik eğitimi, gitar eğitimi, piyano eğitimi, spor eğitimi, drama eğitimi böyle şeylere zaten vakit kalmıyor. Hani internet gibi. (G1)

... akşamları belli bir zaman, bir saat kadar izni var. Genelde gezi yerlerine, gezi sitelerine baktığından Çok da sıkıntı yok. Zaten hep ilgisini çeken nokta o olduğu için başka sıkıntı olabilecek bir durum olmuyor. (G3)

Saatini bilmiyorum, o kendi zaten ayarlıyor. İçeriğini kontrol ediyorum ama. Yalnız da izliyor. Kendi sevdiği şeyleri yalnız izliyor. Bazen de birlikte izliyoruz. Sabahtan akşama kadar seyrettiği bir şey yok. (G4)

Tek başında bakıyor ama genelde birlikte bakıyoruz, aslında yetişkinlere yönelik olanları birlikte daha çok izliyoruz. (G5)

Genel olarak bizimle beraber izler ama interneti yalnızken de kullanır. (G7)

Eğer ben ne izlediğini biliyorsam yalnız izleyebilir ama akşam birlikte izlemeyi tercih ederiz (G10)

Bilgisayar ve cep telefonu var. Bizimle salonda tv izler. Bilgisayar odamız olduğundan bu faaliyette ortak yapılır. Hafta içi akşamları ya bir film, yada bir belgesel program süresi kadar yani. (G12)

Çok vakti olmuyor zaten gündüz eğitimlerden akşamları da uykusu gelene kadar tableten çizgi film izler, yetişkin programlarını izlemez. Ben ne izlediğini bilirim ama, ara ara yanına uğrarım çünkü daha küçük yetişkinler için olan şeyleri izlemek için (G13)

Ben bazen M. ile izlerim çünkü eşim dizi izler. Ben de M. ile izlemekten çok zevk alıyorum, çünkü iletişim kuruyoruz bir şekilde çok konuşmasa bile. (G14)

Çocukların kendi ilgi alanları çizgi film ya da gezi, coğrafya gibi konularda internette araştırma yapmak gibi belirlendiğinde içerik kontrol edilmekle beraber daha esnek davranılmakta ancak yetişkin programlarına daha kontrolcü yaklaşılmaktadır. Bir de çocuğun yaşı büyüdükçe kontrol de hafiflemekte gibi görünmektedir. Ayrıca çocukların sürekli eğitimde olması, çeşitli aktivitelere gönderilmesi de medya kullanım zamanını düzenleyen bir unsurdur. Söylenmesi gereken bir diğer nokta ise medya kullanımının zamanlamasının ve içeriğinin daha çok kadın ebeveynler tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır. Gerek ebeveynlerin kendi kullanımları ve gerekse çocukların medya kullanımına müdahale edilmesi olsun cinsiyet faktörü toplumsal cinsiyet rolleri bakımından karşımıza çıkmaktadır. Otistik çocukların medya kullanımlarının düzenlenmesinde ebeveynin cinsiyetinin önemini gösteren bir durum aşağıda örneklenmiştir:

Bazen rahat bırakıyorum. Çünkü biz anne babaların bir yere gittiğimizde, ailecek çok nadir de olsa gitmek istiyor insan, yani çünkü o kadar izole etmişiz kendimizi belli bir süre, şimdi daha yeni yeni gidiyoruz. Onda da bazen yanında götürmek istiyor, ben de itiraz etmiyorum. Çünkü 14 yaşında bir kızım var, onun da bana ihtiyacı var; sohbet etmek istiyor hani tabii A.'nın özel durumundan dolayı, sohbet etmeyin, konuşmayın felan yapabiliyor. Ama tabletiyle şöyle on dakika baktığında biz de on dakika kızıyla güzel, kaliteli zaman geçirebiliyoruz. Biraz bencilce belki ama buna da ihtiyacımız var diye düşünüyorum ben. Çünkü dengelemek zorundayım, öteki çocuğumun da bana ihtiyacı var, yani bir on dakika tabletiyle uğraşıp benim öteki tarafta kızıyla sohbet etmem iyi olabiliyor. (G1)

Alıntıda da görüleceği gibi aile olarak dışarı çıkıldığında rahat vakit geçirebilmek için annesi çocuğunun tablet ile ilgilenmesine onay vermekte ve aslında bunun bencilce görülebileceğini ama bunu kendisi için değil diğer çocuğuyla ilgilenebilmek için yapmak zorunda kaldığını belirterek kendini yani ebeveynliğini savunmaktadır. Bir çocuğuna zararlı olabilecek bir şeyi vermiştir ama bunu diğer sorumluluğunu yerine getirebilmek için vermiştir. Bu noktada babanın varlığı unutulmuştur. Çünkü kadın çocuklarıyla ilgilenme sorumluluğunu içselleştirmiştir.

Ebeveynlerin çocuklarının medya kullanımlarına müdahale ederken içeriği belirlemesine dair ilginç bir durum söz konusudur. Bu durum çizgi filmlerin niteliğiyle

ilgili bir belirlemedir. Buna göre iki ebeveyn çizgi filmlerin “masumluğuyla” ilgili olarak birbirinden farklı ifadelerde bulunmuştur:

Şimdi ben televizyonda ne öğrenmesi gerekiyor, ona göre masum, onu yormayacak, üzmeyecek, onun duygusal anlamda yıpratmayacak nedir çizgi film kanalları açıyorum. ... Çizgi film böyle daha saf, böyle masum. Zaten onun zeka seviyesinde de uygun. Onu yormayacak, yani ne izletebiliriz ki medyada, eğitici bir şey yok. (G5)

Çizgi filmlerde de dikkat ediyoruz biraz böyle yumuşak konuşsunlar, bağırış çağrış olmasın, onlara dikkat ediyoruz. Çizgi filmlerde de ben çoğuna bakıyorum şöyle, onları da ayırt etmek lazım birbirinden. Çünkü çok alakasız bir şekilde sürekli ellerinde bir kılıç bir şey, sürekli birilerini kötü birileri var muhakkak onların peşinden koşuyorlar, ya da böyle çirkin suratlar çizilmiş alakasız şekilde orada betimlenmiş bir şeyler var falan. Onları çocukla birlikte oturup izleyip bir ayıklamak gerekiyor, çizgi film de o kadar çok muhteşem bir şey değil çocuk için. Ya şeylerde belli kanallarda böyle arkadaşlar, kız çocukları var arkadaş grupları var. O arkadaş gruplarıyla bir problem çözüyorlar falan, gidiyorlar bir başkasına yardım ediyorlar gibi çizgi filmler var. Hem konuşmalar çok yumuşak hem de bir iyilik vurgulanıyor orada. Bazı kötü insanlar falan da var ama onlar da sonuçta şey oluyor bir dönüyorlar falan gibi bir konu işlenmiş oluyor, bunlar güzel. Ya da bir çocukla bir ayının arkadaşlığı gibi bir dizi var orda da onu seyretmekten hoşlanıyor. (G6)

Şiddet, neredeyse tüm kadın ebeveynlerin çocukların kullandığı medya içeriğini denetlerken temel unsurlardan biri olarak görülmektedir:

Şiddet içermeyen bütün filmleri eliyoruz. İşte macera tarzı olabilir, işte şu bilimsel oluyor ya, bilimkurgu olabilir. yani o tarz şeyler. Komediye bakıyoruz. ama işte şiddet içermeyecek, kavga dövüş şamata istemiyoruz. Onu sık eliyoruz yani, o olmasın da... (G5)

Çünkü bir şeyler yapılıyor ve hiçbir şekilde orada şiddet ya da eziyet falan yok o tarım programlarında. Onları rahat seyrediyor. Belgesellerde biraz tabii bazen hayvanların doğal hayatı şiddet içeren görüntüler falan onlarda bile olabiliyor. Ama tabii artık onu da engelleyemiyoruz onları izliyor. (G6)

Ben çocuğumun bir şey seyretmesine izin verirken en çok şiddet içermemesine dikkat ediyorum. Özellikle yetişkin dizilerinde ve programlarında hep şiddet içerikli, o zaman izlettirmiyorum, ya başka kanala bakıyoruz ya da film açıyoruz. (G8)

Küçükken şiddet içerikli şeylerden kaçınmaya çalışırdık mümkün olduğunca. Çünkü bu tür şeyler çok zararlı etkiliyor bizim çocuklarımızı. (G10)

Yani her yer şiddet görüntüsü artık kaçılmıyor, o yüzden çocukla da televizyon pek fazla izlenmiyor ya da biz onun izleyebileceği gibi bir şey açıyoruz, ne bileyim işte tarihi belgesel, coğrafi yerleri tanıtan belgeseller gibi. (G11)

Dikkat çeken bir nokta ebeveynlerin çocuklarının medya kullanımlarını denetlerken kendi medya kullanımlarını da onlara göre düzenlemeleridir. Çünkü çocuklarına uygun

olmadığını düşündükleri bir yayın olduğunda onu odasına göndermek yerine kendi izlediklerini değiştirebilmektedirler. Diğer bir nokta şiddet unsurunun çocuklarını olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmeleridir. Burada olumsuz olarak etkileme meselesi ebeveynler tarafından çocukların dizi, program, film ya da çizgi filmlerde gördüklerini olduğu gibi günlük yaşamlarına alarak uygulamaları olarak görülmektedir.

...medyadaki şeyleri hayata uyguluyor, çok tehlikeli olabiliyor bu bazen. (G4)

...özellikle otizmlili çocuklarda çok diğer çocukların üzerinde de muhtemelen çok yanlış etkileri oluyor ama bunlarda iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış, zararlıyı zararsızı ayırma kısmında çok iyi olmadıkları için, ben mesela eline bıçağı alıp da kesiyorum diye kendine doğru şey yaptığına rastladım, yani cidden çok dikkatli olmak gerekiyor o anlamda. (G6)

Aslında bu genelde çocuklar için böyle ama bizimkilerde özellikle çok fazla etkilendikleri ve hemen kafaya yazıyorlar. (G8)

Bazen çizgi filmde gördüklerini yapmaya çalışıyor işte ne bileyim takla atıyor, elinde bir şey tutuyormuş gibi yapıyor, sinir sinirli konuşuyor herhalde kendi kendine kavga ediyor. Yani bazen tüm televizyon, telefon fişlerini çekesim geliyor. (G15)

Burada görüldüğü üzere ebeveynler tarafından en çok belirtilen “olumsuz etkileme”, medyanın zararlarından biri olarak anlatılarda yer almıştır. Takıntı yaratması, fiziksel ve ruhsal olarak olumsuz etkileme otistik çocuklar için medyanın diğer zararları olarak yer almıştır.

İşte mavi ışığın zararlı etkilerini anlatıyorum kızıma ama oğluma daha küçük olduğu için hani özel durumundan dolayı da bunları anlatsam da çok fazla algılayamıyor ama mesela on dakika sonra kapatacağım diyorum, o şekilde, o da kapatıyor. (G1)

Sürekli tabletle ilgilendiğinde gözleri kızarıyor hemen o yüzden o raddeye gelmeden elinden alıyorum. (G2)

Çok fazla oyun oynamasına izin vermiyorum telefonda hem radyasyon yayıyor hem de göz kuruluğu yaptığı için belirli süreleri var. (G13)

Şu dikkatimizi çekti bizim mesela gerilim filmleri falan böyle ailede sinema saati falan yapıyoruz ya evde o zaman işte gerilim filmleri, zaten bunların ruhunu bozan şeylerden biri. Yani çok böyle şey değil çocuklar, nasıl diyeyim, çok böyle yüksek ses, çok böyle ajitasyon sahnelerinden etkileniyorlar. Mesela işte müzik dinletilerinde de nasıl arabeskti, işte bilmem neydi iyi gelmiyorsa bu çocuklara aynı televizyonda da öyle. (G5)

Bizim evde o işlerle hanım ilgileniyor ama ben de duymuştum korku filmleri, böyle çok şiddetli kanlı filmler izleyince bu çocukların ruh sağlığı bozuluyormuş. O yüzden dikkat ediyoruz. (G9)

Ebeveynler tarafından en çok belirtilen zararlardan biri de medyanın takıntı yaratabilmesidir:

Bir şeyi görüyor ve onu aynen tekrarlıyor. Sürekli tekrarlıyor tekrarlıyor. Onu bıraktırmak zor oluyor mesela bir takıntı haline getiriveriyor hemen. (G2)

Özellikle reklamları kazara izlediyse oradaki ya bir sözcüğü ya bir hareketi tekrar etmekten hiç yorulmuyor. Tekrar ettikçe yerleşiyor alın size yeni bir uğraş, bıraktırmaya uğraşıyoruz bu sefer. (G8)

...yani bazen öyle sakıncalı oluyor ki otizmlı çocuklar için bir sözcüğe ya da bir cümleye bir sarıyor haftalarca durup durup gına geliyor artık, takıntı haline geliyor, çok zor bıraktırması da. (G14)

Biz mesela iki yaşında en büyük yaptığımız hata Cenk'e reklamları seyrettirmektir. Bunu her anne yapıyor herhalde. Çünkü otistik çocuklar bu tür kral pop gibi, reklamlar gibi o tür şeyler obsesiflik yaratıyor, takıntı oluşturuyor. Biz de o hatayı yaptık ama şimdi anneler o konuda daha bilinçli. (G3)

Bir ebeveyn de televizyonun çocuğunun iletişim ve konuşma becerilerine zarar verdiğini kendi yaşadıklarını anlatarak söylemiştir:

Kendi çocuğum için belli bir üç beş yaş diyelim o aralıkta televizyon bağımlılığı vardı oğlumda. Uzmanlarla eğitimciler televizyonla olan şeyi kesip birebir ilgilenmemiz, iletişim kurmamız gerektiğini söylediler. Sonra bir ara biz evde televizyon açmamaya başladık. Benim bir de oğlumdan hariç ablamız var, tabii onun çizgi film saatleri oluyor, çocuk kendine göre yaşı gereği bir şeyler istiyor, program istiyor, onları falan böyle düzenlemeye çalıştık, geri dönüşlerini de aldık. Kelimeler ve sesler falan bayağı bir çıkmaya başladı, birebir iletişim de kurunca çocukla. Özel eğitim alanında da zaten bu çocukların eksikliği en büyük yoksunluğu iletişim becerileri. Orda televizyonu falan yasaklayıp, bir sene falan katı bir şey uyguladık. O bir yıl boyunca ciddi anlamda dil konuşma üzerine gittik çocukla, eğitim aldı üç dört yaş aralığıydı sanırım. (G5)

Televizyon izlemenin daha doğrusu bağımlı olmanın dil gelişimine zarar verdiğinin belirtilmesinin yanında diğer bir kadın ebeveyn televizyonun dil gelişimine katkı sağlayabildiğini kendi deneyimine dayanarak şöyle ifade etmiştir:

Onun dışında şeyler de çok şiddet içermeyen dizi bulabilirsek, onları izlerken bizim yanımızda olduğunda, konuşmalarını tekrarlıyor. Onlarla birlikte konuşmaları ve vurguları tekrarlayarak şey yapıyor, yani dil gelişimi üzerinde bu söylediklerim. Dil gelişimi anlamında onun faydası varmış gibi geliyor bana. Çünkü biz günlük yaşantımızda, Selin'le birebir, kızımın adı Selin yani onu şey yapmadık ama, Selin'le birebir konuşmalarımızda tabii sınırlı cümleler kuruyoruz. Getir, götür yani daha çok komutlar şeklinde falan ama o orada duygusa şeyler işte nebileyim sinirini belli eden kızgınlığını, sevincini belli eden ünlemler ya da ses

tonlamaları duyuyor. Onları aynı tonda tekrarlıyor falan. Böyle çok takılmamasını istemekle birlikte bazen de bu yönde faydası olduğunu görüyorum ben bunun. (G6)

Elbette yukarıdaki alıntı önceki ebeveynin söylediklerinin tam zıttı biçimde okunmamalıdır. Çünkü çocukların yaşları ve özellikleri farklıdır. Ama son alıntı medyanın olanaklarına da dikkat çekmesi bakımından önemlidir. Çünkü görüşme yapılan ebeveynlerin ikisi hariç tümü medyanın zararlarından bahsetmişlerdir. Sadece iki ebeveyn hem zararlı hem de yararlı olabileceğini belirtmiştir.

Her medyanın yararlı ve zararlı yönleri var. Önemli olan onun sınırlarını belirleyebilmek, çocukta o medya disiplinini oluşturabilmek. (G1)

Aslında her birisi için yararlı ve zararlı şeyleri hani tarafları var. Radyo artık hayatımızda çok fazla değil ama ben mesela arabada gidip gelirken sürekli bir müzik programı açık oluyor. Müzik de bizim çocuklarımızda ciddi çok faydalı ve geliştiren bir şey hem konuşmalarını geliştiriyor hem de genel olarak rastladığımız çocuklarda bir müzik yeteneği var gibi sanki. Yani konuşmıyor, birebir karşılıklı konuşmıyor ama tutuyor o şarkının sözlerini sonuna kadar ezberliyor. Özellikle konuşamayan çocuklarda müzik zaten yani müzik eğitimi vermek, şarkılarla konuşmayı öğretmek ciddi çok faydalı. Bu anlamda radyo dinlemek bana o kısa süre içinde bile olmuş olsa faydalı geliyor. Bir bakıyorum hiç alakasız bir zamanda şarkının sözlerini Selin arkadan, benim ezberleyemediğim ya da hiç üzerinde durmadığım, o ezberlemiş tekrar ediyor oluyor. Yani o kadar bir de söylemeye çalıştığı için dilinin gelişimine de faydalı oluyor diye düşünüyorum. ... Onun dışında tabii internet üzerinden biz eğitici programlar indirip onlardan yararlanıyoruz, eğitim programı gibi programlar var bu çocuklara yönelik olarak. Ya da bazı oyunlar var çok zor olmayan onlarla uğraşmak hoşuna gidiyor. Ama bunların sınırlarını çizmek kaydıyla tabii. Hiçbir şey yapamıyormuş gibi gelirken bir mouse'u benden daha güzel kullanabiliyor mesela. Bu, el becerisini de geliştiriyor, el göz koordinasyonunu da sağlıyor. Bunun gibi internet üzerinden oynanan oyunların da böyle bir faydası var. Hani tekrar eden bir obje var, onun ismini tekrarlıyor falan ona basıyor, sesini duyuyor gözüyle görüyor ya bunlar böyle ekstradan faydalı olan şeyler. (G6)

Alıntı yapılan birinci görüşmeciyi medyanın yararlı da olabileceğini söylemesine rağmen bunları belirtmezken altıncı görüşmeciyi medyanın yararlı olduğu noktaları anlatmıştır. Bir diğer söylenmesi gereken ise medyanın “sınırlarının çizildiğinde” bir sorun olmayacağıdır. Bu anlamda ilk ebeveyn çocuğa bu disiplini vererek bunun sağlanacağını düşünmektedir. Elbette bu medya okur-yazarlığından farklı olarak yine sınırlamaya dayalı bir önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci ebeveynin sözleri de

çözümün sınırları çizmekten geçtiğini yinelemektedir. Katılımlı gözlem sonucunda ulaşılan verilerde de ebeveynler sınırlamaktan daha katı bir biçimde çocuklarının televizyon izlemelerini yasaklayarak bir çözüm getirdikleri görülmektedir.

Merkeze gelen ve karşılaştığım ebeveynlerin birçoğu çocuklarının televizyon izlemesine kesinlikle karşı olduklarını, bunun otizmi arttırdığını ya da tetiklediğini ve kendilerinin de çocukları yattıktan sonra izlediklerini ve zaten buna bile vakitleri olmadığını belirttiler. Örneğin P., R., S., Ş., T. ve Ç.'nin anneleri televizyonun çocuklarına zarar verdiğini düşünen ve izlettirmeyen ebeveynlerdir. Hatta S.'nin annesi, P.'nin dedesi torununun her gün televizyon izlediğini söylediğinde oldukça şaşırılmıştı. Yiğit'in dedesi televizyon izlerken Yiğit'in ananesinin sürekli ona yiyecek bir şeyler getirdiğinden ve eliyle yedirdiğinden bahsettiğinde Çınar'ın annesi oldukça şaşkın bir ifadeyle, Yiğit'in evde bütün gün televizyon mu izlediğini sordu. Yiğit'in dedesi de bezgin bir yüz ifadesiyle küçük kardeşin sürekli çizgi film izlemek istediğini ve televizyon açılınca Yiğit'in de onunla birlikte televizyona baktığını söyledi. Çınar'ın annesi kendi evlerinde kesinlikle Çınar'a televizyon izletmediklerini, kendisinin de televizyon izleyecek vakti olmadığını onun yerine eve gittiğinde evi toplamak, çocukların ve eşin ihtiyaçlarını görmek ve sonrasında da Çınar'ın egzersizlerini tekrarlamak zorunda olması nedeniyle kendisinin de neredeyse hiç televizyon izlemediğini yalnızca haberler için televizyonu açtığını söyledi. Yüz ifadesine bakıldığında otistik bir çocuğa televizyon izlettiriliyor olması onu oldukça şaşırtmıştı, ses tonundan da bu anlaşılıyordu. Çünkü gözlerini açarak “ne evde Yiğit televizyon mu izliyor?!” gibi bir vurguyla tepki vermişti.

Uluslararası otizm ve medya kullanımı literatürüyle farklı bir bulgu otistik çocukların sosyal medyayı kullanımıyla ilgilidir. Ebeveynlerin birçoğu çocuklarının sosyal medya kullanımına sıcak bakmamaktadır.

Yok hayır, ona izin vermiyorum ben. Çünkü orda bir arkadaşımın kızı evlilik teklifine kadar giden bir süreç yaşadılar. Çünkü bu çocuklar çok korunaklı olamıyorlar. (G3)

Hayır hayır hiç öyle bir şey yok. O derece değil. Sadece eğitim amaçlı. Henüz o kadar ayrıntılı kullanamıyor. (G6)

Öyle sosyal medya hesapları falan yok. Ama geçen şey yapmış, geçen dediğim birkaç yıl önce, kendi oyuncaklarını konuşturmuş onları kameraya çekmiş ve onları youtube'a yüklemiş.

Yok kullanmasına izin vermem, O ortamlar hiç güvenli değil ki bizim çocuklarımız daha saf olabiliyorlar, kandırılmaya çok müsaitler. (G9)

Oysa hem nöroçeşitlilik hareketinin ortaya çıkmasında hem de Bagatell'in (2007) araştırmasındaki gibi otistik bireyin kimliğini oluştururken sosyal medya üzerinden iletişim kurmanın olumlu bir katkısı olduğu görülmüştür. Ancak ebeveyn anlatılarında çocuklar "korunmasız ve saf" olarak görülerek sosyal medya kullanmaları yasaklanmaktadır. Ancak bir çocuğun youtube üzerinden içerik üretip yüklediği görülmektedir. Ayrıca otistik bireylerin sosyal medya kullanımlarıyla ilgili literatürde sosyal medyanın otistik bireylerin sosyalleşmesindeki olumlu rolleri olduğu bulgulanmıştır (Davidson, 2008; Mazurek, 2013; Benford ve Standen, 2009). Dolayısıyla yasaklamadan ziyade yetkin kullanıma yönelik çabaların artması daha olumlu ve yararlı bir yaklaşım olabilir.

Bunun dışında çocuklarının medya kullanımlarının özellikle de internetin olası zararlarından korunması için yine denetime dayalı bazı yollardan yararlanmaktadırlar:

Onların internete yüklediği her türlü şey bana doğrudan haber olarak geliyor, yani onları takip etmek açısından, mesela dropbox aracılığıyla kutuma direk düşüyor, onların indirdiği görseller, indirdiği videolar aile paketi çerçevesinde, ben oradan takip ediyorum. Kızım da aynı şekilde bütün yüklediği fotoğraflar her şey bilgim dahilinde. her ne kadar onları serbest bıraksam da bir şekilde yine de kontrol ediyorum. Yani kaliteli şeyler takip ettiklerinden emin olmak için. Aile paketi kapsamında yasaklı siteler var onlar zaten kesinlikle açılmıyor. Evdeki internetimiz için de öyle. Yani tedbirimi alıyorum ama çok da fazla kontrolcü olmamaya çalışıyorum, tedbirimi aldığım için takip etmiyorum çok fazla. Çünkü içim rahat okulda zaten böyle bir şey yok. (G1)

Ama tabii aile koruma programımız var her siteye giremez, bazı siteler yasaklı. (G13)

Ebeveynlerin, çocuklarının televizyon ve internetin zararlarından korunmasını sağlama yöntemlerini bakıldığında genel olarak medyanın zararlarından bahsetmekle birlikte içeriği belirleme ve denetleme, süreyi sınırlama, tümünden yasaklama gibi çözümler

üretirirken aile paketinden bahseden yalnızca iki kişi olmuştur. Bunun dışında virüs programları, kilitler gibi uygulamalardan bahsedilmemiştir.

Bilgisayar ve internet konusunda da yukarıdaki anneler arasında çocuklarının yaşları küçük olduğu için zararlı olacağı konusunda bir fikir birliği olmakla birlikte, iki anne yaşları daha büyük olsaydı da bu kadar masraf içindeyken bilgisayar alacak maddi durumlarının olmadığını belirtmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OTİZME DAİR HABERLERİN SÖYLEM ANALİZİNDEN ALIMLANMASINA

Otizmin medyada nasıl temsil edildiği iletişim, özellikle sağlık iletişimi, psikoloji, eğitim, tıp gibi birçok alandan araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu kapsamda otizmle ilgili yazılı ve görsel medyada yer alan haber ve yazılarda, otizm ve otistik bireylerin nasıl çerçevelendiği (Holton vd., 2014; Kang, 2013; McKeever, 2012), medyada otizme dair hangi tedavilerin nasıl yer aldığı (Riggot, 2005; Schreck vd., 2013), medyada otizm ve MMR⁴³ aşısı arasındaki bağlantıyla ilgili tartışmaların nasıl yer aldığı (Clarke, 2008; Dales vd., 2001; Dixon ve Clarke, 2013; Holton vd., 2012; Lewis ve Speers, 2003; O'Dell ve Bronlow, 2005; Offit ve Coffin, 2003; Smith vd., 2008) ile otizmle ilgili haberlerde kimlerin düşüncelerinin dolaşıma sokulduğu diğer bir ifadeyle haberlerde kimlerin kaynak olarak kullanıldığı (Boyce, 2006) ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kang'ın (2013) televizyon haberlerinde yer alan otizm haberleri üzerine yaptığı araştırma ve Clarke'ın (2008) kadın dergilerinde otizmin çerçevelenmesi üzerine yaptığı araştırması dışında anılan çalışmaların tümü gazetede otizm ve otistik bireyleri konu almıştır.

Otizmin medyada yer alışıyla ilgili çalışmalar daha çok çerçeveleme analizini kullanarak otizm içeriğinde hangi çerçevelerin öne çıktığına odaklanmışlardır. Bu tür çalışmalardan birini gerçekleştiren Kang (2013: 250–251), çalışmasında, televizyon haberlerinde otizme gösterilen ilginin zaman içinde önemli oranda arttığını bulgulamıştır. Söz konusu haberlerde kişisel hikâyeler, çocuklar, tedavi, nedenler en çok öne çıkan temalar olmuştur. Otizmle ilgili televizyon haberleri örneğin bebekler, anaokulu öğrencileri ve ergenler gibi çocuklarla ilgili hikâyeleri sıkça haberleştirmiştir.

---

⁴³ Makalede kızamık, kabakulak ve kızamıkçık İngilizce kullanımlarının baş harfleriyle, MMR olarak kısaltılmıştır. MMR aşısı 1980'lerde üretilmiş ve güvenliği ve yan etkileri konusunda bir tartışma meydana gelmiştir. Aşının güvenli olmadığını savunan görüşlere göre yan etkilerden biri otizme neden olmasıdır (O'Dell ve Brownlow, 2005: 194).

Bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen nicel analiz çerçevesinde de benzer bulgulara rastlanmıştır. Çalışma kapsamında yapılan gazete taramasında toplam 741 tane otizm ve otistik çocuklarla ilgili habere ulaşılmıştır.

Tablo 1: Yıllara Göre Gazetelerde Yer Alan Otizm ve Otistik Çocuklara Dair Haber Sayısı

	HÜRRİYET	MİLLİYET	SABAH	TOPLAM
2008	13	25	–	38
2009	22	25	–	47
2010	35	25	26	86
2011	38	37	17	92
2012	53	28	29	110
2013	68	64	32	164
2014	49	33	33	115
2015	35	32	22	89
TOPLAM	313	269	159	741

Otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerin gazetelere göre sayısına bakıldığında en çok haberin Hürriyet Gazetesi'nde yer aldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla Milliyet ve Sabah gazeteleri izlemektedir. Yıllara göre gazetelerde yer alan toplam haber sayısına bakıldığında ise 2008'den günümüze kadar haberlerin gazetelerde yer alışı her yıl artmış görünmektedir. Bunun en önemli nedeni Birleşmiş Milletler'in 2008 yılında, otizmle ilgili farkındalığı arttırmak amacıyla Nisan ayını Otizm Farkındalık Ayı ve 2 Nisanı da Otizm Farkındalık Günü olarak açıklaması olarak görülebilir. Yalnızca Sabah Gazetesi'nin haberlerinde 2011 yılında bir önceki yıla göre bir azalma görülmektedir. Bunun dışında 2015 yılındaki haber sayısında tüm gazetelerde düşüş görülse de bu, 2015 yılındaki gazete taramalarının Haziran sonuna kadar yapılmış olmasından dolayıdır. Tablodan çıkan diğer bir önemli veri, 2013 yılında tüm gazetelerde otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde gözle görülür bir artış olduğudur. Bunun en önemli nedeni hükümetin, otistik bireylere yönelik 2013 Otizm Eylem Planı'nı açıklamış olmasıdır. Görüldüğü üzere hem 2008'de Birleşmiş Milletlerin açıklamasından sonra gazetelerde otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerin medyada yer alışında düzenli bir artış olması

hem de 2013 yılında hükümetin Otizm Eylem Planı'nı açıkladıktan sonraki önemli artış otizm ve otistik çocukların medyada daha görünür hale gelmesini sağlamıştır. Elbette bu görünürlüğün hangi biçimleri aldığı nitel analiz kısmında ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

Tablo 2: Aylara Göre Gazetelerde Yer Alan Otizm ve Otistik Çocuklara Dair Haber Sayısı

	HÜRRİYET	MİLLİYET	SABAHA	TOPLAM
OCAK	19	16	11	46
ŞUBAT	26	21	12	59
MART	21	16	10	47
NİSAN	64	56	39	159
MAYIS	24	19	12	55
HAZİRAN	54	18	13	85
TEMMUZ	17	22	9	48
AĞUSTOS	20	16	12	48
EYLÜL	14	18	7	39
EKİM	13	22	10	45
KASIM	23	20	12	55
ARALIK	18	25	12	55
TOPLAM	313	269	159	741

Aylara göre gazetelerde otizm ve otistik çocuklara dair haber sayısına bakıldığında Nisan ayında çıkan haber sayısında gözle görülür bir artış vardır. Bunu Nisan ayının Otizm Farkındalık Ayı olmasıyla açıklamak mümkündür. Çünkü bu ayda, otizmle ilgili sivil toplum kuruluşlarının otistik çocuklar ve aileleri için düzenledikleri etkinlikler ile geceler, davetler ve çeşitli yardım ve destek kampanyalarıyla ilgili haberlere sıklıkla yer verilmiştir. Otizmle ilgili bilgilerin verildiği yazı dizileri de yine bu ay içinde gazetelerde yer alan haberler olmuştur.

Araştırma kapsamında görüşülen ebeveynlerden bazıları da otizm ve otistik çocukların daha çok Farkındalık Ayı çerçevesinde haberlerde yer bulabildiğini belirtmiştir. Bu konuda ebeveynler farklı iki görüş sunmuşlardır. Bunlardan ilki bunun olumlu bir durum olduğu görüşüdür:

...otizm farkındalık haftasında çok fazla haberle karşılaşyorum. (G2)

Giderek daha fazla yer bulmaya başladı aslında. Gerçekten bu Nisan ayı farkındalık etkinlikleri olsun, insanların daha bilinçli olmaları da işe yaradı bir de herkesin merakı da gelişti aslında nasıl bir şey bu diye. (G6)

2 Nisan'dan dolayı çok yer aldı ve ilk haftalarda, ilk günlerde bahsedilir geçilirdi. Ama artık daha fazla yer veriliyor. Medyada çok yer alıyor, gazetelerde de hemen hemen her gün haberlerle karşılaşyoruz. (G7)

Olumlu anlamda söyleyenler haberlerde otizm ve otistik çocukların yer almasını

Farkındalık Ayı olmasına ve otizmin yaygınlaşmasına bağlıyorlar: O kadar yüksek ki bu oranlar... (G2), ...otizmde bir de böyle artarak yükselişte olan bir eğilim var (G6).

İkincisi ise haberlerde otizm ve otistik çocukların yalnızca farkındalık ayında haber yapılmasının yetersizliğine vurgu yapan görüştür:

Haberlerde otizm ve otizimli çocuklar yeterince yer almıyor. Yılın iki günü hatırlanıyoruz. Özel günlerde birkaç fotoğraf karesi için yapılan projeler. (G3)

Ben daha çok haberlerde görüyorum. Bunun işin doğrusunu söylemek gerekirse. İşte neymiş bir otistik çocuğumuz çok güzel piyano çalmayı öğrenmiş, ismini bilmiyorum. Bir oğluzumuz dünyaca ünlü bir müzisyen olmuş, bir tanesi matematik yönünü geliştirmiş. Hep bunları haberlerden izledim. Haber kaynaklı daha çok yani, haberlerde otizm mesela farkındalık günü diyelim, son birkaç yıldır haber programlarına çıkıyor, bazen de yine böyle belli başlı kanallarda Haber Türk'te ve TRT1'de görmüştüm herhalde. Bir programa çağırılmışlar anneleri otistik aileleri, onların yaşadığı gelişmeler, mesela üniversite bitirmiş bir tanesi. Geldi ailesiyle programda anlattı. (G5)

Medya sadece Nisan ayında otizmle ilgili haberler veriyor. (G1)

Otizm fazla yer almıyor diye düşünüyorum. (G4)

Şimdi yeni yeni şurada üç beş yıldır otizmin medyada görüldüğünü söyleyebilirim. ...haberlerde otizm mesela farkındalık günü diyelim, son birkaç yıldır haber programlarına çıkıyor (G5)

4.1. Otistik Çocukların Damgalanması

Otistik kimliğin medyada nasıl kurulduğu bu tezin hem analiz hem de alımlama kısmı için oldukça önemlidir. Çünkü bu tezde temel olarak otistik çocukların medyada “damgalanarak” ayrımcılığa uğradıkları savunulmaktadır. Bu tezin alımlama kısmında yapılacak görüşmelerde otizm deneyimine sahip izleyicinin bu ayrımcılığın farkında olup

olmadığı ve bu temsil hakkında ne düşünüp hissettiği temel tartışma konularından biri olmuştur. Bu açıdan haber metinlerinde seçilen sözcükler ve fotoğraflar oldukça önemlidir. Sözcük seçimleri, haber söyleminde anlamın oluşmasında oldukça önemlidir. Farklı sözcük seçimleriyle habere konu olan olaylar ve olayın aktörleri hakkındaki bakış açıları ortaya konabilmektedir.

Medyada yer alan otizm anlatısının engellilik anlatısıyla benzer özellikler gösterdiği çeşitli çalışmalarda ortaya koyulmuştur (Sarret, 2011; Broderick ve Ne’eman, 2008; Jones ve Harwood, 2009; Holton vd., 2014). Engelli çalışmaları içinde yapılan bazı araştırmalarda çeşitli kaynaklarda yer alan, çoğunlukla da haber medyası tarafından sunulan fiziksel ve zihinsel engelliliklere dair temsillerin kamusal alandaki görünürlüklerinin arttığı bulgulanmıştır. Engelli çalışmaları alanındaki uzmanlar medyada (filmler, şarkılar, televizyon programları vb.) yer alan canavarlaştıran ve değersizleştiren olumsuz tasvirleri eleştirirken haber medyası temsilleri üzerine çalışmalar görece kısıtlıdır (Holton vd. 2014: 189). Wilkinson ve McGill (2009), İngiliz gazetelerinde yer alan zihinsel engellilikle ilgili içeriği incelemişler ve engellilerin bireysel hikâyeleri, engelli bireylerin korku/tehlike (insanlara zarar verme vb.) yayması, çeşitli engellere ve şiddete maruz kalması, diğer bireylerden ayrı eğitim ve hizmetlere ihtiyaç duyması temalarının temel temalar olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Jodelet de (1991’den akt. Kang, 2013: 246) medyanın, bireylerin engelli olmaktan kaynaklanan durumlarının sorumluluğunu engelli bireylerin kendilerine yüklediğini bulgulanmıştır. Ayrıca engelli bireyler, medyada mitolojik/tuhaf figürler olarak yer almışlardır.

Medya ve otizme dair yapılan temsil çalışmalarında otistiklerin, etiketlenerek negatif biçimde kurulduğu vurgulanmaktadır. Corrigan (2000), medyada otizm ve engelliliğin damgalanmasının çeşitli sistematik biçimlerini anahatlarıyla belirtmiştir. Otistik birçok çocuk gündelik hayatta, diğer “tipik” çocuklara benzerken, Corrigan medyada otistik çocukların “normal” kimliklerinin dört kategoride toplanabilecek

damgalama biçimleri nedeniyle haksız bir biçimde bozulduğunu söylemektedir: a. Etiketleme, b. Psikiyatrik belirtiler (semptomlar), c. Sosyal beceri eksikliği ve d. Fiziksel görüntü ve belirtiler (semptomlar).⁴⁴ Bulgular, gazetecilerin, dikkat çeken bir sağlık konusu olarak on beş yıldan fazla bir süredir kamuoyunu ilgilendiren otizmin toplumsal inşası ve damgalanmasına katkıda bulunduğunu göstermiştir. Otizmle ilgili metinlerde damgalama biçimlerinin içerilmesi ve metinlerin bu şekilde çerçevesi gazeteleri, otistik bireylerin ayrımcılığa uğradığı bir alan haline getirmektedir (Holton vd., 2014). Önceki araştırmacıların da belirttiği gibi, zihinsel/ruhsal rahatsızlıklarla ilgili haberlerin artışı olumlu bir ilk adım olabilir, ancak bu konunun bağlamsallaştırılması ve inşasına bakıldığında durumun daha çok iç karartıcı olduğu söylenebilir (Broderick, 2011; Holton, 2013; Solomon ve Bagatell, 2010). Benzer bir durum bu tez kapsamında gerçekleştirilen otizmle ilgili haberler için de geçerli görünmektedir.

4.1.1. Tanımlamayla Gelen Damgalama

Otizmin ne olduğuna dair bilgiler haberlerde ya doğrudan yer almakta ya da seçilen sözcüklerin birbirleriyle bağıntılı bir ilişki sergilemesiyle belli anlamlar etrafında kapanmaktadır. İncelenen haberlerde otizm, Jones ve Harwood'un (2009) araştırma bulgularıyla paralel biçimde, tıbbi yaklaşım içinden, bir hastalık, bozukluk ve rahatsızlık olarak tanımlanmaktadır. Konuyla ilgili bazı örnekler şöyledir:

“Beynin gelişimini engelleyen ve tedavisi mümkün olmayan *otizm rahatsızlığı*...” (Hürriyet, 8.11.2013); otizm engellisi (Hürriyet, 23.11.2013); “Çalışma sonuçlarının otizm veya

⁴⁴ Etiketleme, anormal karakter özelliklerini imleyen isimler ve sıfatlar yoluyla, olumsuz olsun olmasın, teşhise bağlı bireyselliği tanımlayabilir. Bu biçimdeki tanımlayıcı sözcük ya da cümlelerin içinde “yalnızlığı seven kimse”, “şiddete eğilimli”, “kederli/içekapanık”, “anormal”, “diğer çocuklardan farklı”, “utangaç” ve “yıkıcı/zararlı” gibi ifadeler bulunabilmektedir. Psikiyatrik belirtiler bireysel duygular, dış uyaranlara karşı verilen tepkiler, bilişsel sınırlılıklar ya da yaşam kalitesini düşüren diğer engeller hakkında tıbbileştirilmiş gözlemler yoluyla ortaya çıkmaktadır. Sosyal beceri yetersizliği bozulmuş toplumsal etkileşim ya da diğer bir deyişle normal toplumsal bütünleşmeyi engelleyici sözel ya da sözel olmayan diğer iletişim problemleri olarak tanımlanabilir (dil kullanma becerisinde gecikmeler, arkadaş edinmede zorluk çekme, temel yaşam becerilerinin öğrenilmesinde –tuvalet yapmak, yemek yemek vb.– güçlük vs.). Fiziksel görünüş ve belirtiler bireylerin fiziksel gelişmelerine, eksiklik/sakatlık veya anormalliklere referans verilerek inşa edilebilir (çatlak dudaklar, uyumsuz kıyafetler, darmadağın saçlar, sürekli titreme vb.) (Holton vd., 2014: 194).

şizofreni gibi, sosyalleşmenin daha az ödüllendirici olduğu, sosyal etkileşim sorunlarının öne çıktığı *psikiyatrik bozukluklara* ışık tutabilecek nitelikte olması bekleniyor.” (Hürriyet, 8.06.2009); “...otizm ve şizofreni gibi kalıtsal olmayan karmaşık *hastalık ve anormalliklerde* de...” (Sabah, 7.06.2012); “Bu kişilerin sosyal ilişkilerinin zayıf ve de *sakar* olduklarını ancak bir konu üzerinde çok uzun süreler düşünebildiklerini...” (Milliyet, 23.02.2008); “Otizm (sınırlı ve tekrarlanan davranışlara yol açan *beynin gelişimini engelleyen bir rahatsızlık*); “...Asperger Sendromu rahatsızlığı...” (Milliyet, 3.12.2012); “...Asperger *hastası*...” (Milliyet, 6.02.2013); “...*beyin gelişimini engelleyen hastalık* nedeniyle...” (Milliyet, 3.04.2013); “...otizm veya otistik *bozukluklar*...” (Milliyet, 27.05.2013)⁴⁵

Oysa otizmi bir rahatsızlık olarak kabul etmeyen ebeveynler de bulunmaktadır.

Örneğin, Ergüvenç (2010: 85) otistik oğluyla ilgili deneyimlerini aktardığı kitabında aynen şunu söylemektedir: “Ben oğlumun durumunu bir rahatsızlık olarak kabul etmeye hiç yanaşmadım. Bence bu bir yaşam biçimi, kendine özgü bir durum, sanki bir biçem, bir üslup”. Ebeveynlerle gerçekleştirilen görüşmelerde de otizmin hastalık, zihinsel yetersizlik olmadığına dair ifadeler yer almıştır:

...insanlar hala otizmin ne olduğunu bilmiyorlar. Bir hastalık olarak ya da zihinsel bir yetersizlik olarak düşünüyorlar ama çok farklı bir şey. Belki farkındalık açısından çünkü sesini duyuramayan nice insan var. Biz bir şekilde bir kanalla sesimizi duyurabiliyoruz ama. (G3)

...bu çocuklar tehlikeli çocuklar değiller, ... psikopat yok karşılarında... (G2)

... bence farklılık... (G4)

... iyileşme daha çok hastalık için kullanılan bir şey. Bu, daha çok hayata farklı bir bakış gibi otizm daha çok. (G12)

...otizmi, dediğim gibi zihinsel yetersizlik olarak daha çok insanlar biliyor. (G8)

Alıntılarda da görüldüğü gibi otizmi bir farklılık ve hayata bakış açısı olarak belirtse de, otizmin ebeveynler tarafından tanımlanışına ve tasvir edilmesine bakıldığında engellilik yaklaşımıyla birlikte tıbbi yaklaşımın hakim olduğu görülmektedir.

...özel durumundan dolayı..., otizm kalıcı bir hastalık hiçbir zaman iyileşmiyor..., engelli birey demezler, nörolojik gelişimsel bozukluk demezler..., bunun tek çaresinin eğitim olduğunu...(G1)

---

⁴⁵ Vurgular yazara aittir.

...otizmle tanıştım ve çocuğumda da bir sıkıntı olabileceğini fark ettim, ...bu tarz rahatsızlıklarla ilgili..., ...otizm biten bir şey değil, sönen bir şey, toplum olarak da biz otizimli olduğumuzu düşünüyorum. Hepimiz biraz asosyaliz artık, içimize kapalıyız, bireyseliz, dan dun konuşuyoruz, eskinin nezaketi falan kalmadı artık yani şimdi etrafıma baktığımda kendi ailemle arkadaş çevremde de yani eğer işte karşımdakine empati duymadan konuşmaksa otizm, çünkü onu da söylüyoruz empati duygusundan yoksun olmak, bir sürü insan empati duygusundan yoksun (G2)

Biliyorsunuz otizm hala araştırılan bir şey yani daha hala sebebi, çözüm yolları, ne yapılması gerektiği, hep yeniliklere açık bir şey, çok geniş bir konu..., bu otizmin aşması gereken en büyük duvar sosyalleşme, ... bu çocuklar çok korunaklı olamıyorlar, ...başka sağlıklı örnekler ki en yakın kardeşi var. Gerçi biraz kıskançlık var mı, var tabii ki de. Ama bu öfke nöbetleri şeklinde değil. Sağlıklı iki kardeş de birbirini kıskanır. (G3)

Düzelmeceğine inanıyorum. ... Ama tamamen düzelecek diye bir şey yok yani, Engel deyince otizm en son sırada diye düşünüyorum, ...otizmin davranış ve takıntı problemleri olduğu için..., Çocukların başına böyle bir şey gelmesin diye düşünüyorum. Bir çocuk kurtulsun sadece benimki değil yani (G4)

...zaten bu çocukların eksikliği, en büyük yoksunluğu iletişim becerileri, ...özel bir çocuğa sahip olan..., ... zengin hastalığı..., Mutfakta yemek yenileceğini kafa beyin basmaz, Yıllarca sen özel bir çocukla yaşıyorsun, ...konuşmaya başladı, hayata tutundu diyelim... (G5)

...yani hayat korkunç geçmeyecek bizim için..., okula başvurduğumuzda hiperaktivite ve dikkat dağınıklığı diyoruz, ...bunu büyük bir rahatsızlık olarak görmüyorum, ortada bir de tıbbi bir tanı var (G9)

...yani gözlerime doğrudan bakmıyor, okulda bazen sorun oluyor... çünkü tepki vermiyor (G11)

Ebeveynlerin ifadelerinde otizm özel bir durum, hastalık, engelli, nörolojik gelişimsel bozukluk, rahatsızlık olarak tanımlanmıştır. Asosyallik, içe kapalı olma, empati duygusundan yoksun olma, sosyalleşememe, davranış ve takıntı problemleri yaşama, iletişim becerilerinden yoksun olma, göz teması kurmama, tepki vermeme ebeveynlerin otizmi tasvir ederken kullandığı özelliklerdir. Bu tasvir ifadeleri tıbbi yaklaşımın kullandığı ifadelerdir genellikle.

Otizmi tıbbi yaklaşım içinden ifade eden kişilerin, vakıf yöneticisi olmasının bu tür okumalar yapmalarında rol oynadığı düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle bu ebeveynler haberleri daha çok vakıf yöneticisi konularından okumaktadırlar. Çünkü literatürde de

belirtildiği gibi otizmi tıbbi yaklaşım içinden tanımlamak ve engellilik olarak vurgulamak vakıfların bağış toplama ve fon bulma şanslarını arttırmaktadır (Broderick ve Ne’eman, 2008: 468). Çünkü otizm toplumsal bir “sorun” olarak herkesin sorunu haline getirilmektedir:

Toplum bunu daha çok fark etmeli yani bir şekilde daha çok fark etmeli, yani bir şekilde daha çok fark ettirilmeli. (G3)

...başka birçok engel grubuna bakıyoruz tamam hepsi her an başımıza gelecek engeller ama otizmde bir de böyle artarak yükselişte olan bir eğilim var. Dolayısıyla sadece otistik çocuğu olanların değil de artık toplumun bir mecburiyeti... (G6)

Erken teşhisin, erken farkına varmanın ne kadar önemli olduğu, farkına varılabilmesi için neler dikkat edilmesi gerekiyor bunlar bütün toplum için önemli. (G7)

Gerçekleştirilen katılımlı gözlem çerçevesinde benzer şekilde ebeveynler, otizmi öncelikli olarak bir hastalık olarak görmekte ve hemen ardından engellilik yaklaşımı gelmekte ve hastalık söylemiyle engellilik söylemi çoğu zaman bir arada kullanılmaktadır. Bunun bir nedeni otizm alanındaki nöroçeşitlilik yaklaşımının henüz daha Türkiye’nin otizm gündemine girmemiş ve herhangi bir otizm çalışmasında yer almamış olması olabilir. Ailelerin hastalık ve/veya engellilik söylemini benimsemesindeki bir diğer etken de E. ve M’nin annelerinin belirttiği üzere toplumsal alanda çocuklarının hareketlerinin hoş görülmesini sağlamasıdır.

M. ile en çok toplu taşıma araçlarında zorluk yaşıyoruz, çünkü uzun bir süre o kadar kapalı ve kalabalık alanda kaldığında ağlama krizlerine girebiliyor ve sağa sola tekmeler savuruyor. Otobüsteki diğer yolcular da doğal olarak bundan rahatsızlık duyuyorlar. Oğlumun “otizm hastası” olduğunu söyleyerek hasta olduğunu vurguladığımda olumsuz tepkiler vermiyorlar.

E. ile markete gittiğimde büyük sorun yaşıyorduk. Kızım bütün rafları özellikle cips raflarını dağıtmaya çalışıyordu, paket hıştırtısı ağlama krizine yol açıyor ve insanların bakışları altında ne yapacağımı şaşırıyordum. Kızımın otizimli olduğunu, hasta ve engelli olduğunu söylüyordum.

Özetle söylenirse otizm deneyimine sahip ebeveynler haberlerde otizmi tanımlamak için kullanılan ve otizmi zihinsel yetersizlik olarak tanımlayan ve bu çocukları psikopat ya da tehlikeli bireyler olarak tasvir eden sözcükleri eleştirel biçimde okurken, tıbbi yaklaşım ve engellilik yaklaşımının otizmi tanımlayan hastalık, engellilik, rahatsızlık gibi sözcükleri egemen biçimde alımlamışlardır. Vakıf yöneticileri toplumsal statülerinden kaynaklanan bir okuma yaparken diğer ebeveynler çocuklarının “anormal” görülen davranışlarını çevreye kabul ettirmek için, günlük hayatta yaşadıkları sorunlara

bir çözüm olarak hasta, rahatsız ve/veya engelli sözcüğünü benimsemişlerdir. Dolayısıyla haberlerde otizmi ve otistik çocukları tanımlamak için kullanılan bu sözcüklerden rahatsızlık duymamaktadırlar.

Otizmin bir zihinsel yetersizlik ve otistik çocukların da psikopat, tehlikeli olarak sunulması medyada otizmin temsiliyle ilgili literatürde de sıkça vurgulanmıştır. Alandaki araştırmacılar ruh sağlığı ve otizm konusunda, medya söyleminde ve haberlerde bir artış olduğunu kaydetmişlerdir. Ama otizmi utanç verici bir şekilde, toplumdan yalıtarak ve onların ailelerine, arkadaşlarına ve içinde yaşadıkları topluma zararlı olduklarını vurgulayarak yapılan tasvirlerin yarardan ziyade zarar oluşturduğunu belirtmişlerdir (Broderick, 2011; Waltz, 2012). Teşhisle ilgili bilgiler karmakarışık olsa da, engellilikle ilgili çetrefilli konuları haberleştirirken uzman kaynaklara dayanan gazeteciler, damgalamayı iyileştirmek yerine nedenler, tedavi ve otizmle ilgili korkular üzerine odaklanmaktadır. Gazeteciler otizm ve ruh hastalıkları ile şiddet, tehlike, dengesizlik ve umutsuzluğu eşdeğer görmektedir (Corrigan vd., 2005; Hemmens vd., 2002; Lawrie, 2000). Otizmin kendisi öyle olmasa bile, otizmin “şiddete meyilli”, “anormal”, “utangaç” ve “yıkıcı” bir doğası olduğuna dair tasvirlerle odaklanan temsiller, okuyucuda otistik olmaya dair çarpık bir algı oluşturabilmektedir. Holton vd. (2014: 200-201) araştırmalarında, otizmle ilgili haber metinlerinde damgalayıcı biçimlerin tekrarlandığını göstermektedir. Daha spesifik olarak, gazetecilerin otizmi haberleştirirken etiketleme ve otistik bireylerin psikiyatrik görünüm özelliklerine dayandıklarını belirtmektedirler. Ayrıca analiz ettikleri yazıların yarısından fazlasında “kayıp çerçevelerin” (*loss frames*)⁴⁶ kullanıldığını ortaya çıkarmışlardır. Bunlar da örneğin otistik çocukların “gürültü yapmaları” gibi durumları öne çıkararak otizmin olumsuz görünümüne atıfta

---

⁴⁶ Kayıp çerçeveleri, sağlıkla ilgili bazı eylemlerin dezavantajları ya da risklerine odaklanmaktadır. Kayıp çerçeveleri genel olarak sağlıkla ilgili risklerin kaynakları, eylemsizlik ve toplumsal sorumlulukları vurgulayarak olumlu davranış değişikliğine yol açabilecek bir korku yaratırlar ya da sağlığı olumsuz etkileyen nedenleri göstermeye çalışırlar. Kaybın algılanmasıyla insanlar genellikle acılarını en aza indirme girişiminde bulunurlar (Holton vd., 2014: 193).

bulunmaktadır. Türkiye basınında da özellikle fotoğrafların kullanımında bunu destekleyen bulgulara ulaşılmıştır.

Haber örneklerinde otizmin alanda baskın yaklaşım olarak kabul edilen tıbbi yaklaşım içinden psikiyatrik bir hastalık ve beynin gelişimini engelleyen bir rahatsızlık olarak görülmesi ve otistik bireylerin sakar insanlar olarak tanımlanması, nöroçeşitlilik yaklaşımı açısından yanlış temsile işaret etmektedir.⁴⁷ Çünkü otizm ne ruhsal bir bozukluktur ne de beynin gelişimini engellemektedir. Otistik bireyler olağan zekaya sahip olabildikleri gibi üstün zekaya da sahip olabilirler. Diğer taraftan, otizme zeka geriliğinin eşlik ettiği durumlarda düşük zekaya da sahip olabilmektedirler ancak bu zeka geriliği otizmin kendisinden kaynaklanmamaktadır (Tufan, 2006). Otizmle zeka geriliği arasındaki bağıntı yukarıdaki örneklerde olduğu gibi açık bir şekilde yer alırken aşağıdaki örnekte olduğu gibi dolaylı bir biçimde de ifade edilebilmektedir:

“Otist denilen kız üstün zeka çıktı

ABD’de doktorların 9 aylıkken otizm teşhisi koymayı düşündüğü küçük kız, süper zeka çıktı. ... Oysa Emmelyn’e 9 aylıkken otizm teşhisi konmaya çalışıldı. Nedeni ise 9 aylık Emmelyn’in oyuncaklarla oynamayı sıkıcı bulmasıydı.” (Sabah, 3.04.2012)

Haber örneğinde otizmle üstün zeka arasında bir karşıtlık kurulduğu görülmektedir. Söz konusu haberde otizm teşhisi konulan kız “üstün zekalı” çıkmış ve otizm teşhisinden kurtulmuştur. Çünkü habere göre otizm zeka geriliğini ima etmektedir. Ayrıca analizin ilerleyen bölümlerinde göreceğimiz üzere üstün zekalı otistik çocuklar da vardır. Buna göre haberde adı geçen kızın üstün zekalı olması otistik olmadığı anlamına gelmeyebilir. Dolayısıyla haberde otizm zeka geriliğini karşılayan bir biçimde kullanılarak nöroçeşitlilik yaklaşımı bakımından yanlış bir temsile yol açmıştır. Böylece bu haberlerde

---

⁴⁷ Burada yanlış temsille (misrepresentation) kastedilen otizme ait olmayan bir özelliğin ona aitmiş gibi sunulmasıdır. Otizmin baskın yaklaşım olan tıbbi bakış açısı çerçevesinde “hastalık, bozukluk” gibi ifadelerle tanımlanması, bununla ilişkili birçok özelliğin de otistik bireylere atfedilmesini beraberinde getirmektedir. Ancak nöroçeşitlilik içinde konumlanan otistik bireyler tıbbi yaklaşımın bu tanımlamalarını ve kendilerine atfedilen özellikleri kabul etmemekte ve alternatif tanımlamalar getirmektedir. Örneğin tıbbi yaklaşım içinde otizm bir hastalık olarak tanımlanırken nöroçeşitlilik için otizm bir kimlik olarak görülmektedir. Analizde geçen bundan sonraki yanlış temsil ifadeleri de nöroçeşitlilik bakımından bir yanlış temsil olduğuna göndermede bulunmaktadır.

bütün otistik çocuklar homojenleştirilerek öyle olmadıkları halde geri zekalı, ruh hastası olarak etiketlenmektedirler.

“Bu albümdeki tüm şarkılar Rett Sendromlu kızım için

21 yılda, 21 tane bebek büyüttük... Annesi Esra Ertürk (49) Egesu’yu 21 yaşına getirene kadar yaşadıklarını bu cümleyle özetliyor. Egesu 1,5 yaşına geldiğinde ortaya çıkan “Rett Sendromu” adlı hastalık onların hayatının merkezine yerleşmiş. Bilgisayar mühendisi anne ve yazılım mühendisi baba “Kızımız iyileşmez, yeni bir çocuk yapın” diyen doktora inat her şeyi denemiş, kızlarını alıp Bodrum’a yerleşmiş. Doğaya daha yakın olmanın Egesu’yu geliştirdiğini anlamışlar. Ama bir başka yöntem var ki, hiç konuşmayan ve dış dünya ile iletişim kurmayan çocuğun tepki vermesine, hayatla bağ kurmasına yaradı: Babası Ersen Özpırınçci’nin (49) onun için yaptığı müzik... Besteci kimliği de bulunan Özpırınçci, kızı için ikinci albümünü çıkardı.” (Hürriyet, 12.07.2009).

Yukarıdaki haberde Otizm Yelpazesi içinde yer alan Rett Sendromunun adı geçmesine rağmen, onun ne olduğu, ne anlama geldiği gibi ardaalan bilgilerinin yer almadığı onun yerine genel olarak otizmle ilgili söylenen klişeleşmiş “hiç konuşmayan ve dış dünya ile iletişim kurmayan...” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Ayrıca haber metninde hiçbir şekilde otizm sözcüğü geçmemekte Rett sendromunun başlı başına bir hastalık olduğu anlaşılmaktadır.

“Yağmur adamlar için buluştular

“Pek çok insanın, ünlü aktör Dustin Hoffman’ın oynadığı “Yağmur Adam” filmiyle öğrendiği otizmle (beynin gelişimini engelleyen rahatsızlık) ilgili sorunlar, istekler Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği’nce düzenlenen etkinlikte bir kez daha gündeme getirildi.” (Milliyet, 11.04.2009)

Yukarıdaki haberde hem homojenleştirme hem cinsiyetçi bir dil hem de yanlış temsili bir arada görmek mümkün. İlk olarak söylenmesi gereken otistikleri “yağmur adamlar” (rainman) olarak genelleştirmek oldukça sorunludur. Çünkü tüm otistik bireyler, “Yağmur Adam” filminde Dustin Hoffman’ın canlandırdığı karakter gibi yüksek bir zekaya sahip değildir, ortalama zekaya sahip olabildikleri gibi otizme eşlik edebilen zeka geriliğine de sahip olabilmektedirler. Dolayısıyla böyle bir genelleme bu bireyleri dışlayan bir anlatıdır. İkinci olarak otistik bireyler yalnızca erkek değildir, kadın otistik bireyler de vardır. Bu etkinlik yalnızca erkek otistik bireyler için gerçekleştirilmemiştir.

Burada da yine bir dışlama söz konusudur. Son olarak otizmin günümüzde nörolojik bir durum olduğuna dair hem eğitim alanında hem de otistik kültür içinde bir uzlaşım sağlanmış görünmektedir. Dolayısıyla otizm “beynin gelişimini engelleyen bir rahatsızlık” değildir.

Otizmin inşasında, haberlerde otizm sözcüğüyle birlikte kullanılan sözcüklerin bağıntısal ilişkisi de önemli bir unsurdur. Buna göre otizm en çok down sendromu, şizofreni, zihinsel engelli, hiperaktivite gibi sözcüklerle yan yana kullanılarak⁴⁸ bunların benzer “hastalıklar” olduğunun ima edildiği görülmektedir. Bu da yine otizmin zeka geriliği ya da ruh hastalığı olduğu yönündeki yanlış temsili pekiştirerek otistik çocukların etiketlenmelerine yol açmaktadır.

Otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde yanlış temsile bir diğer örnek ise otizmle ilgili haberlerde down sendromlu çocukların fotoğraflarının kullanılması olmuştur. Böyle bir yanlış kullanım otizmle down sendromunun aynı olduğunu ima etmektedir.⁴⁹ Böylece oluşan bu anlam otizme dair özelliklerle down sendromunun karakteristiklerinin birbirlerinin yerine kullanılabilmesine neden olabilmektedir. Bu yanlış temsil otistik çocukları olduğu kadar down sendromlu çocukları da içermektedir. Bir başka ifadeyle down sendromuna dair özellikler otistik çocuklara yüklenirken, otizme dair nitelikler de down sendromlu çocuklar için geçerli hale gelerek down sendromunun

---

⁴⁸ “...otizm ya da zeka geriliği...” (Hürriyet, 21.02.2012); “...otizm, Down Sendromu veya MS...” (Hürriyet, 11.02.2013); otizm, zihinsel engel ve konuşma güçlüğü yaşayan çocuklar (Hürriyet, 14.07.2013); “...zihinsel engelli ve otizimli...” (Hürriyet, 25.09.2013); ...otizm, hiperaktivite ve disleksi gibi sorunlara yol açtığına... (Hürriyet, 15.02.2014); ...bipolar bozukluk, otizm ve dikkat bozukluğu gibi psikiyatrik sorunların... (Hürriyet, 27.02.2014); ...serebral palsy ve otizm hastası engelli çocuklar (Hürriyet, 23.04.2015); “... otizm ve şizofren gibi hiç bilinmeyen, ilgilenilmemiş engel grupları bulunduğunu belirten Gazel, ruhsal engellilik...” (Hürriyet, 11.06.2009); ...alzheimer ve otizm... (Sabah, 27.06. 2015); “...otizm ve kanser gibi hastalıklarda...” (Milliyet, 26.06.2008); ...şizofreni ve otizm gibi hastalıklar...” (Milliyet, 27.10.2009); “...otizm ve disleksi gibi hastalıklar...” (Milliyet, 24.11.2010); “...otizm ve alzheimer...” (Milliyet, 17.12.2010); “...kanser ve otizm gibi hastalık riskleri...” (Milliyet, 12.07.2011); “Anemi ve davranış bozuklukları (huzursuzluk, huysuzluk, otizm, hiperaktivite) sık görülüyor.” (Milliyet, 28.07.2011); “... şizofreni ve otizm gibi beyin merkezli hastalıkların...” (Milliyet, 19.02.2012); “... bipolar bozukluk, otizm ve dikkat bozukluğu gibi psikiyatrik sorunlar...” (Milliyet, 27.2.2014).

⁴⁹ Burada belirtilmesi gereken bir nokta otistik çocukların yüz ifadeleri ile otistik olmayan çocukların yüz ifadeleri arasında bir farklılık olmadığıdır. Yani bir çocuğun yüzüne bakarak otistik olup olmadığı anlaşılmaz. Ancak down sendromlu çocukların yüzleri down sendromlu olmayan çocukların yüzlerinden farklılık göstermektedir.

da yanlış temsiline yol açmaktadır. Buna göre otizmin tanımlandığı yukarıdaki haber örneklerine geri dönersek “psikiyatrik bozukluk, anormallik” gibi ifadeler bu çocuklarla da ilişkilendirilebilir. Hem otistik çocuklar hem de down sendromlular “normalliğin” alanından dışlanarak “anormal” olarak etiketlenmektedir.

Sabah, 2.04.2015

Hürriyet, 9.02.2010

Otizimle ilgili haberlerdeki bu sorun gerek yapılan gözlemlerde ve gerekse ebeveynlerle gerçekleştirilen görüşmelerde de vurgulanmıştır. Y.’nin annesi V.’nin annesiyle yaptığı ve otistik çocukların diğer okullara gidebilmeleriyle ilgili sohbet medyada yer alan otizmle ilgili haberlerde doğru bilgilendirme yapılmadığını vurguladı.

Y.’nin annesi sözlerine devam ederek bilinçli öğretmen ve okul sayısının çok az olduğunu, bazı okulların Y.’yi kabul etmediğini söyledi. Ayrıca zaten otizmle ilgili bu kadar bilgi karışıklığı varken kimseye güvenemeyeceğini de ekledi. Burada doğrudan medyada yer alan haberlerden örnek verdi ve medyada bile otizmle down sendromunun karıştırıldığını oysa bunun çok saçma olduğunu çünkü down sendromlu çocukların yüzlerinden tanınabilirken otizimli çocukların böyle belirgin bir yüz karakteristiklerinin olmadığını söyledi. V.’nin annesi ise down sendromuyla ilgili çok fazla bilgisi olmadığını söylediğinde Y.’nin annesi kısaca bahsetti. Down sendromunun otizm gibi farklılaşmadığını tek bir tür olduğunu ve onların da sosyalleşebilmeleri için çatal tutmaktan tuvalet yapmaya kadar özel eğitim almaları gerektiğini belirtti. Tüm engel gruplarıyla ilgili doğru bilgilerin yayılmayışının özellikle medyanın bile böyle bir tavır içinde olmasının onların tüm hayatlarını zorlaştırdığını vurguladı. Özellikle otistik bir çocuk olan Y.’nin eğitimi konusunda bu yanlış bilgilendirmelerin kendilerine büyük zorluklar yaşattığını, sıradan okullardaki çocukların bilinçlendirilmesiyle otizimli çocukların da eğitim görebileceğini söyledi. Çünkü kendilerinin de karşılaştığı üzere otistik çocuklar saf ve savunmasız olmakta diğer çocuklardan dayak yemekte ve onlar tarafından alay konusu edilmekteler.

Bir keresinde mesela, otistik diye down sendromluların olduğu bir şey koydular mesela, görüntü olarak. Çünkü down sendromu tamamen bambaşka bir şey, down sendromuyla karıştırıyorlar. Mesela geçenlerde ben üniversitede bir grupla bir yürüyüş işte farkındalık yürüyüşü yaptık o arada da anlatıyorum, oradan bile bana sordular “down sendromu muydu bu, ikisinin bir bağlantısı var mı” diye. O çocukların tipik bir yüz yapıları var, onları otistik diye koyuyorlar, hani aynı zamanda otistik de olabilir ama öyle bir şey değil yani otizmi anlatırken down sendromlu bir çocuğu koyuyor. Mesela bu bana çok şey geldi, dikkatsizce bir tutum gibi geldi bunu gördüğümde. (G6)

Bir diğer önemli sorun ise, otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde, otistik çocukların “sürekli ağlama krizine giren, öfke nöbetleri geçiren, etraflarına zarar veren, çevrelerindekiyle karşı saldırgan olan kişiler”⁵⁰ olarak aşırı vurgulanması (*overrepresentation*) olmuştur. Haberlerdeki bu aşırı temsil fotoğraflarla da desteklenmiştir. Böylece otistik çocukların davranışlarının normal olmadığının altı çizilmiştir.⁵¹

⁵⁰ “Günün yaklaşık 20 saati kriz geçiren...” (Hürriyet, 18.04.2014); “... çok fazla krizleri olurdu.” (Hürriyet, 7.04.2014); “... ağlama krizlerinde...” (Hürriyet, 18.07.2013); “... öfke nöbetleri geçiren” (Hürriyet, 24.07.2011); “... çok ağır nöbetler geçiriyordu.” (Hürriyet, 24.04.2010); “... sık sık ağlama ve öfke nöbetleri geçirir...” (Milliyet, 18.05.2015); “...ciddi şekilde kriz geçiyordu. ... Kriz anında zarar vermesine rağmen...” (Milliyet, 15.09.2014); “... babasıyla gitmek istemeyerek sinir krizi geçirdi.” (Milliyet, 13.04.2013); “... öfke nöbetleri geçirebildiğini...” (Milliyet, 11.11.2011); “...çocuk kriz geçirir.” (Sabah, 17.10.2014); “...spor yaparak konuşmayı ve etrafına zarar vermemeyi öğrendiğini...” (Hürriyet, 9.05.2012); “...eğitimsiz kalan otistik çocukların saldırgan eğilimler gösterdiğini... bazı otistik çocukların bu nedenlerle kardeşlerine veya diğer aile fertlerine zarar verebildiğini...” (Hürriyet, 4.12.2013); “... bu çocuklar istediklerini elde edemedikleri zaman saldırganlaşıyorlar.” (Milliyet, 9.07.2014); “Çocuğun saldırgan olduğunu...” (Sabah, 27.04.2015); “... çocuklar çok saldırgan olurlar.” (Sabah, 17.10.2014); “... hatta annesine bile zarar verecek şekilde saldırgan tavırlar gösteriyor.” (Sabah, 3.11.2010).

⁵¹ Kahraman Küçükaras (2008: 81) otizmle ilgili deneyimlerini paylaştığı kitabında, otistik çocukların bu biçimde görülmesine şu ifadelerle karşı çıkmaktadır: “Gerçekten de Ömer sebepsiz yere ağlamaz. Bunu Ömer’le biraz zaman geçiren herkes bilir. Aslında bu tüm otistik çocuklar için geçerlidir. Bence üniversitelerdeki ders kitaplarında hala otizmlili çocukların sebepsiz yere ağlayabildikleri ya da güldükleri yazıyorsa bu da çok büyük bir hatadır. Çünkü otizmlili çocukların yaptığı her şeyin onlara göre çok önemli sebepleri vardır, bunun ne olduğunu anlayamamış olmak yanındaki yetişkinin başarısızlığıdır. Oyuncaklarının yerinin değişmiş olmasına kızabilir, mutfaktan gelen yemek kokusuna, yanında ağlayan çocuğa, fön makinesinin ya da elektrik süpürgesinin sesine tahammül edemiyor olabilir, giysilerinden rahatsız olmuş olabilir ama mutlaka bir sebebi vardır. Bu sebeplerin bize göre önemsiz derecede küçük olması, sebepleri göz ardı etmemizi haklı çıkarmaz. Çünkü otizmlili çocukların hayatları bu ufak tefek şeyler üzerine kuruludur. Onlar için sıraladıkları oyuncakların yerlerinin değiştirilmesi benim evimin altüst olması ile aynı şeydir”.

(Milliyet, 16.08.2010)

(Sabah, 22.02.2011)

Bu konuyla ilgili olarak, Amerika’da gerçekleşen ve otistik bir gencin annesini ve bir ilkokuldaki öğrenciler ve çalışanlarla birlikte 26 kişiyi öldürmesinin medyada yer alışı dikkat çekicidir. Adam Lanza’yla ilgili olay medyada geniş bir yer bulmuştur. Sabah Gazetesi’nde Adam Lanza’nın “içine kapanık, sessiz ve üstün zekalı olduğu, kimseyle konuşmadığı ve kimseyle göz teması kurmadığı belirtilerek otistik olmasının sürekli vurgulanması, olayın en ince ayrıntısına kadar verilmesi, olayın içerdiği şiddet boyutunun sıklıkla yer alması⁵² otizm ve şiddet/saldırganlık arasında bir bağ kurulabilmesine yol

⁵² “En acı liste

...Saldırganın öldürdüğü 6 yetişkinin arasında okul müdürü, öğretmenler ve okulun psikoloğu var ve hepsi kadın. ... Tanıyanlar, Adam Lanza'yı içine kapanık, sessiz ve üstün zekalı olarak tanımlıyor. Bir akrabasına göre Lanza'da otizmin bir türü olan "asperger sendromu" vardı. Bu sendromu bulunanların sosyal etkileşimde sorunlar yaşandığı biliniyor. Anne ve babasının 2008'de boşanmasının da Lanza'yı derinden sarstığı söyleniyor. ... Annesini öldürdükten sonra bir ilkokulu basan Lanza, okulda 26 kişiyi öldürmüş ve ardından intihar etmişti.” (Sabah, 16.12. 2012)

“Katliamla ilgili şoke eden detaylar

... Lanza'nın, kurbanın bedeni içinde parçalara ayrılarak en fazla hasara yol açan türden mermiler kullandığı belirlendi. ... Komşuları, daha önce Boston'da borsacı olarak çalışan ve 2009 yılında eşinden boşanan Nancy Lanza'yı son derece cömert, yardımsever, güleryüzlü biri ve iyi bir anne olarak tarif etti. ... Dünyanın büyük bir ekonomik krizin eşiğinde olduğuna inanan Nancy Lanza'nın son zamanlarda paranoya geliştirdiği, dünyanın büyük bir kaosa sürüklenmesi olasılığına karşın evinde yiyecek ve su depoladığını, çok sayıda silah alıp poligonda atıcılık eğitimi aldığı öğrenildi. Saldırganın annesinin sahip olduğu silah koleksiyonunda tabancalar, yarı otomatik saldırı tüfekleri ve av tüfekleri yer alıyordu. Nancy Lanza, oğullarına da nasıl silah kullanılacağını öğretmişti.

Nancy Lanza'nın otizmin bir türü olan Asperger sendromu nedeniyle tedavi gören oğluna karşı aşırı koruyucu davrandığı, evine kimseyi kabul etmediği, okul yetkilileri ile yaşadığı bir tartışmanın ardından oğlu Lanza'ya evde eğitim vermeye başladığı öğrenildi.” (Sabah, 17.12.2012)

“Katil Adam Lanza'nın her 6 haftada bir kuaföre gittiği, kimseyle konuşmadığı ve kimseyle göz teması kurmadığı ortaya çıktı. ... Adam Lanza'nın öldürdüğü annesi Nancy tarafından psikiyatri kliniğine

açarak otistik bireyleri saldırgan kişiler olarak damgalamaktadır. Bu haberlerde dikkat çeken bir diğer unsur da haberin cinsiyetçi dilidir. Haberde Lanza'nın ebeveynlerinin boşanmış olduğu belirtilirken anne, komşularının sözlerine yer verilerek iyi bir anneyken sonraki haberlerde kadının Lanza'yı zorla psikiyatri kliniğine gitmeye zorladığı, ona gereken ilgiyi göstermediği, aşırı korumacı olduğu, okuldan alarak eğitimini sekteye uğrattığı vurgulanarak sorumluluğun bir kısmı da anneye yüklenmiştir. Habere göre Adam Lanza'nın annesi bir anne olarak görevini layıkıyla yapamamıştır.

Milliyet Gazetesi'nde ise aynı olay daha farklı bir biçimde yer almıştır. Sabah gazetesinde sorumluluğun bir kısmı anneye yüklenirken Milliyet Gazetesi bir taraftan silah yasalarının tartışılması gerektiği yönündeki toplumsal muhalefete yer verirken bir yandan da Lanza'nın otistik kimliğini öne çıkarmıştır:

“Katilin profili ABD’yi şaşırttı

ABD şokta... 20'si çocuk 26 kişiye mezar olan ilkököl katliamının çarpıcı detayları gün yüzüne çıkıyor. Saldırgan Adam Lanza (20). *İyi eğitilmiş ve zengin bir ailenin çocuğu*. Zeki, sessiz ve utangaç. ... Ağabey Ryan Adam'ın sosyal etkileşim zorluğu olarak tanımlanan “Asperger sendromu” hastası olduğunu söyledi. ... Bu sendromu bulunanların sosyal etkileşimde sorunlar yaşadığı biliniyor. Anne ve babasının 2008'de boşanmasının da Lanza'yı derinden sarstığı söyleniyor.” (Milliyet, 16.12.2012)

Haberin başlığı ve spot girişi birlikte değerlendirildiğinde, “şaşırtma” nedeni iyi eğitilmiş ve zengin bir ailenin çocuğunun “katil” olmasının beklenmemesiyle açıklanabilir. Çünkü haberlerde suçun sürekli olarak yoksullukla bağlantılı olarak verilmesi nedeniyle sosyo-ekonomik açıdan alt sınıftan bireylerin suça eğilimli olarak inşa edildiği (Karakehya, 2013: 742) görülmektedir. Dolayısıyla üst sınıfa mensup bir ailenin çocuğu olarak Lanza'nın böyle bir eylem gerçekleştirmesinin bir nedeni,

---

gönderilmek istendiği öne sürüldü. Lanza'nın da kliniğe gitmemek için katliam yaptığı iddia edildi. Lanza'nın daha önce otizmin bir türü olan Asperger sendromlu olduğu belirtilmişti. Annenin ayrıca Lanza'ya sık bir şekilde Sandy Hook'ta öğrencilerini ondan daha çok sevdiğini söylediği öne sürüldü.” (Sabah, 20.12.2012)

20 çocuğun katilinin evindeki şok

...İki katlı evde yapılan aramada otizm ve Asperger Sendromu'yla ilgili kitapların yanı sıra öldürüldükten sonra naylona sarılmış cesetlerin görüntülediği fotoğraflar da bulundu. ... Otizmin bir türü olan Asperger Sendromu nedeniyle tedavi gören 20 yaşındaki Lanza...(Sabah, 28.03.2013)

Asperger’li olması olarak haberde öne çıkmıştır. Böylece alt-sınıfların suça eğilimli olduğu görüşüne benzer biçimde suç, toplumsal bağlamından yalıtılarak bireyselleştirilmiş, Asperger’li bireyler de şiddete eğilimi olan kişiler olarak damgalanmıştır.

Haberlerde otistik çocukların davranışlarının “normal” olmadığını imleyen bir diğer anlatım biçimi de genellemeler yapmaktır. Örneğin, “Otistik çocuklar sesleri daha geç algılıyor” (Milliyet, 1.12.2008) başlığıyla sesleri geç algılama tüm otistik çocuklara atfedilmiştir. Haberde, otistik çocukların geç algıladığına dair böyle bir genelleme yapmak, otistik çocukların bazılarında görülebilecek olan bu durumu tüm otistik çocuklara genişleterek, onları hem homojenleştirmekte hem de “normalin dışında” olarak damgalamaktadır.

4.1.2. İkili Karşıtıllara Dayalı Hegemonik Okuma

Otizmle ilgili ele alınan haberlerde otistik olmayan çocukları otistik çocuklardan ayırt etmek için “normal”, “sağlıklı” ve “sağlam” sözcükleri kullanılmaktadır:

...çocuğun normal geliştiği tezine dayanan araştırmacılar, otizm hastası çocuğun çevresindeki insanların gözlerine bakmadığını ve bakışları yüzlere odaklayamadığı fikrinden yola çıkarak, ailesinde otizm hastası olan... (Hürriyet, 9.05.2008)

... bu çocukların da normal gelişim gösteren akranları gibi... (Hürriyet, 5.11.2009)

...normal yaşlılarıyla yarışıyor. (Hürriyet, 17.12.2009)

Otistik bir çocuğun devlete maliyeti normal bir çocuktan beş kat daha fazla. (Hürriyet, 22.02.2010)

Çocukların üçte ikisinde otizm ya da diğer gelişim bozuklukları vardı. Normal gelişim gösteren diğer çocuklar ise... (Milliyet, 19.04.2012)

Otistiklerin sosyalleşmesi normallerin elinde! (Milliyet, 2.10.2012)

Otizm hastası Ege Deniz, 2 ay önce normal sporcular ile yarışan... (Sabah, 4.6.2013)

... 966 otistik ve bin 287 sağlıklı kişinin genlerini incelediği belirtildi. ... Otistiklerde, sağlıklı kişilere oranla... (Hürriyet, 14.06.2010)

ABD’li bilim adamlarının 279 otistik çocuk ve 245 sağlıklı çocuk üzerinde yaptığı araştırmalarda... (Milliyet, 29.11.2012)

...otizmlı çocukların sağlıklı yaşıtlarına göre gelişimlerinin... (Sabah, 3.11.2010)

OTİZMLİ EGE DENİZ, 1346 SAĞLAM ATLETİ GEÇTİ (Hürriyet, 23.11.2013)

Haberlerde otistik ve otistik olmayan çocukları karşılaştıran cümlelerde otistik bireyin karşısında “sağlıklı bireyler”⁵³ ya da “normal çocuklar”⁵⁴ veya “sağlam atlet” gibi ifadeler kullanılmaktadır. İkili karşıtlığa dayanan böyle bir anlatım otistik bireyleri sağlıksız, bozulmuş ve anormal olarak gören bir anlayış üretmektedir. Bu anlayışa ebeveynler arasında da rastlanmıştır.

...ama gördüğünüz için çok normal de aslında, bazı gelişim evrelerinde çok normal şeyleri de var. (G1)

başka sağlıklı örnekler ki en yakın kardeşi var. Gerçi biraz kıskançlık var mı, var tabii ki de. Sağlıklı iki kardeş de birbirini kıskanır. (G3)

...diğer normal gelişimlilerle kıyasladığınız zaman...normal insanların yaptığı kötü şeyleri yapmazlar. (G7)

Görüşülen ebeveynlerin bir kısmı da otistik çocukların davranışlarının haberlerde ve toplumda anormal olarak etiketlenen yanlış olduğunu, çünkü bazı davranışların sadece otistik çocuklarda değil genel olarak her çocukta görülebileceğini vurgulamıştır:

...yani her çocuk yemek yemiyor ondan sonra ne bileyim her çocukta davranış problemleri olabiliyor. Özellikle davranış problemleri konusunda yüzde yüz otizmlı olmayan çocuklarda da çok ciddi davranış bozuklukları var, yani kocaman insanlarda da var sadece çocuklarda değil. (G2)

Diğer insanlardan hiçbir farkları yok sadece iletişim problemleri var bu çocuklarımızın. (G5)

---

⁵³ “Bilim adamları, 1932 yılından bu yana İsveç'te otistik 5 bin 936 kişi ve sağlıklı 30 bin 923 kişiyi karşılaştırdı.” (Hürriyet, 22.03.2013)

“O da özel yetenek sınavlarına girdi. Sağlıklı çocuklarla eşit şartlarda yarıştı.” (Hürriyet, 7.10.2013).

“Sağlıklı insanlar gibi davranamadıkları için toplumdan dışlanan otistik gençlerin...” (Milliyet, 3.04.2013)

Vurgular yazara aittir.

⁵⁴ “Normal çocukların gittiği okulda eğitim görüyor.” (Hürriyet, 18.04.2014)

“Ege Deniz, zihinsel engelli olmasına rağmen özel sporcuların Türkiye'de katılabileceği yarışmaların fazla olmaması dolayısı ile normallerle piste çıktı. Ege Deniz, yüzde 80 ağır otizm raporu olmasına rağmen hiçbir olumsuz durum yaşatmadan ve normal hiçbir sporcuya engel olmadan kendi performansını en iyi şekilde başarıyla sergiledi. Yarışma esnasında normal sporculara engel olacağı düşünülerek, geçmişte pek çok engeller yaşatılmasına rağmen Ege Deniz, Olimpiyat 2'ncisi ile birlikte aynı kulvarda koşabilecek düzeyde profesyonel çalışmaların yapılabileceğini gösterdi.” (Hürriyet, 24.07.2014)

“Doruk şu anda Yaşar Üniversitesi İngilizce hazırlık sınıfının öğrencisi olup 80-90'lar seviyesindeki notları da diğer bir çok normal arkadaşının önünde.” (Hürriyet, 28.02.2015)

Vurgular yazara aittir.

... ben şimdi bakıyorum ki işte ne bileyim bu davranış terapileri, işte yoğun eğitimler falan filan, bunlar sadece otistik çocuklara değil her türlü çocuk için çok önemli. (G6)

Çünkü şöyle bir şey var en ufak bir davranış ona yorumlanıyor. Halbuki bunu aynı şekilde diğer yeğenim de yapıyor, mesela teyzesi öyle diyor benim çocuğumda da var diyor (G13).

İşte bu yüzden medya önemli dedim. Çünkü bir haber çıkıyor anormal diyor, bir diğeri çıkıyor tuhaf diyor, sonra sen o etiketi temizlemeye uğraşıyorsun...(G10)

Böylece otizmli/normal, otistik/normal, otistik veya otizmli çocuk/normal gelişim gösteren çocuk, otistik çocuk/sağlıklı çocuk karşıtıllıklarının kullanılarak otistik bireyler normal olmayan veya sağlıksız bireyler olarak damgalanmıştır. Bunu pekiştiren bir diğer ifade biçimi ise bazı otistik özelliklerin anormal olan davranışlar olarak belirtilmesidir.

...pek çok anormalliğin yanında otizme de yol açabildiği bilinir. (Sabah, 17.10.2014)

...anormal bazı hareketlerde bulunurlar. (Hürriyet, 7.11.2010)

...sosyal etkileşim anormallikleri olan çocukların Otizm Spektrum Bozuklukları (OSB) genel başlığı altında... (Hürriyet, 15.04.2014)

...gelişimindeki anormallik göze çarptı. Otistik olduğu anlaşıldı. (Milliyet, 14.05.2009)

Otizimle ilgili nöroçeşitlilik yaklaşımı içindeki literatüre bakıldığında otistik olmayan bireylerden bahsedilirken “nörotipik” (*neurotypical*) ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Bunun yerine “otistik olmayan” ifadesinin kullanılması da sağlıklı/sağlıksız ve normal/anormal ikiliğinin aşılmasını sağlayabilir. Dolayısıyla haberlerde hangi sözcüklerin kimleri ve hangi eylemleri tanımlamak için kullanıldığı aşağıdaki örnekte de görülebileceği gibi oldukça önemlidir.

“... genç, bir çeşit *otizm hastalığından muzdarip* olduğu için cezalandırılmayacak.” (Milliyet, 20.07.2009)

“Bir otizm türü olan Asperger Sendromu’ndan *muzdarip* McKinnon...” (Milliyet, 28.11.2009)

“... bu çocukların büyük bir kısmının Otizm grubu hastalıklardan *muzdarip* olduğunu...” (Milliyet, 11.01.2013)

Yukarıdaki haberlerdeki “muzdarip” sözcüğü ardında bir dizi anlam barındırmaktadır. Nöroçeşitlilik yaklaşımında konumlanıp bir okuma gerçekleştirildiğinde “otizm bir sorundur, bir çekidir, bir eziyettir” gibi anlamlar çıkarmak mümkündür. Oysa Jim Sinclair ya da Aspice’lere Özgürlük Topluluğu lideri

Nelson otizmin, kendilerinin bir kimliği olduğunu belirtmekte ve bundan da memnuluk duyduklarını ifade etmektedirler. Ayrıca otistik kültür içinden çıkan, ebeveynlerin deneyimlerini aktardıkları anlatılarda ise “muzdarip olma” durumunun otizmin kendisinden değil toplumun otizme ve otistik bireylere yaklaşımından kaynaklandığı sıklıkla vurgulanmıştır (Ergüvenç, 2005; Akkök ve Uzunözer, 2005; Kahraman Küçükaras, 2008). Dolayısıyla bu tür ifadeler otistik olmayan, otizmle ilgili bir deneyimi olmayan kişilerin otizme dair bakış açılarını göstermekte, bazı otistik bireyleri dışlamaktadır. Otistik bireylerin toplum tarafından da damgalanmasından kaynaklı olarak sorun yaşanması ebeveyn görüşlerinde de sıkça yer almıştır:

Çok yanlış bir algı olduğunu düşünüyorum, aynı şey benim için de geçerli. Ben otizmi çok ağır bir vaka olarak biliyordum, bildiğim tek şey Yağmur Adam filmiydi, yani çocukken izlediğim bir film. Ama şimdi bakıyorum ki evet bu çok geniş bir spektrummuş herkesin söylediği gibi, iyi durumda olanlar var daha ağır durumda olanlar var, eğitimle toparlanabilecek durumda olanlar var ama tabii ki çok yetersiz. (G2)

Tamam insanlar otizmin adını daha çok duydu, biz hiçbir şey duymamıştık otizmle ilgili, şimdikiiler daha bilinçliler, biliyorlar. Ama otizme hiç o şekilde yaklaşıldığını düşünmüyorum. Engel deyince otizm en son sırada diye düşünüyorum. Yani her konuda. Mesela bir engelli kursuna yazdıracaksın otizm deyince hayır, havuza yazdıracaksın otizm deyince almıyorlar, öyle diyebilirim yani. Otizm en son sırada yani, sanki engel gruplarının en kötüsü diyebilirim. Resmen adı otistik olduğu için. Hareketli işte, davranış problemleri olabiliyor. Bildiğimiz halde mesela ben az önce serviste de anlattım. Gördünüz çocuğu o kadar hareketli bir çocuk değil işte, yalnızca aaa aaa yapıyor yani, o bile başka bir veliyi yani otistik bir velisini bile rahatsız ediyor. Diğer dışarıdakiler daha çok rahatsız oluyor. Bizimkiler büyüdüğü için tamamen kabullenmiyorlar. Direk korkuyorlar ve kaçma moduna giriyorlar yani. (G4)

Bir de insanlar şey görmüş gibi sirkten bir kaplan kaçmış da sanki onlara zarar verecekmiş gibi davranan da çok var. Bakışlar, davranış şekli, ben de onlara çok alıyorum. (G6)

Yani şimdi bazen öyle oluyor ki biz iki şeyle birden uğraşıyoruz dışarıda olduğumuzda. Örneğin mesela ben hem çocuğumun marketteki, metrodaki ya da ne bileyim işte bildiğin sokaktaki davranışlarını düzenlemeye çalışırken bir yandan da çevredeki insanların bakışlarını üzerimde hissediyorum, bir açıklama yapmak zorunda hissediyorum. Çocuk işte bildiğin çocuk yürü git, niye bakıyorsun. Çift taraflı yaşıyorum sorunu... Hem çocuğumu eğitmeye çalışıyorum hem toplumu. (G13)

Bu son alıntıdaki hem çocuğunu hem de toplumu eğitme çabası, tez kapsamında yapılan gözlemlerde de birebir yaşanmıştır. Vakıf dönüşü bir ebeveyn ve otistik

çocuğuyla birlikte metroda birlikte bunu deneyimleme şansım oldu. D. 18 yaşında ve yamuk duran şeylere karşı rahatsızlık duyuyor ve düzeltmek istiyor. Okuldan çıkarken de bir ebeveynin ters dönmüş çanta askısını düzeltmek için epey uğraşmıştı. Metroya indiğimiz ilk andan beri gözleri üzerimizde hissetmek mümkündü. Anne biraz tedirgindi her ne kadar sürekli metroyu kullanıyor olsalar da, dikkati sürekli D.’deydi. Zaman geçtikçe D. kendi kendine sesler çıkarmaya başladı ve insanların bakışları da yoğunlaştı. Aslında istediği sırt çantasından kurtulmaktı. Sırt çantasını annesi aldı ve D’yi boş bir yere oturtarak treni beklemeye devam ettik. Tren gelirken bulunduğumuz yer kalabalıklaşmaya başladı, hem trenin sesi ve hem de kalabalığın uğultusuyla D. huzursuz olmaya başladı ve anne de. O sırada yine vakıfta çalışan bir kadın geldi yanımıza ve D.’nin elini tutarak onu sakinleştirmeye çalıştı, annesi de epey rahatlamıştı onu görünce. Metroya binince ayakta kaldık, adım atacak yer yoktu ve annesi D.’nin elini tutarak bir yere tutunmasını sağladı. D.’nin ve annesinin önünde durduğu koltuktaki kişi D.’ye ve annesine yer vermek istedi ama annesi buna karşı çıktı ve “Lütfen hiç kalkmayın, çünkü bu şekilde metroda ayakta gitmeyi öğrenmek zorunda, biliyorum iyilik yapıyorsunuz ama bunu bu şekilde öğrenmeli” diyerek geri çevirdi. Sonra bize dönerek bazen D.’nin insanları koltuktan kaldırarak oturmaya çalıştığını bu nedenle her zaman oturamayacağını öğrenmesi gerektiğini açıkladı. D. gayet sakin bir biçimde yolculuğa devam ediyordu, bir durakta bir kadın bindi ve kapıya yaslanarak benimle D. arasında durdu. D. biraz huzursuzlandı, kadına baktı döndü, yine baktı döndü ve aniden uzanarak ceketinin yakasını tuttu. Annesi hemen atıldı ve elini çekerek yeniden direğe tutunması için yönlendirdi. Sonrasında kadına açıklama yapmaya başladı: “Kusura bakmayın, ceketinizin yakası yamuk olduğu için düzeltmek amacıyla dokundu, kendisi engelli de...”. Kadın hiç sorun olmadığını söyledi. Sonrasında metrodan indiğimizde de hem D.’ye birşeyler öğretmeye çalışmanın hem de insanlara açıklama yapmanın ne kadar yorucu olduğunu söyleyerek vedalaştık.

4.1.3. Anlam Üzerine Bir Mücadele: Otistik mi Otizmi mi?

Otistik aktivizmin ortaya çıkmasıyla beraber tartışma konularından birini de otistikleri adlandırma konusu olmuştur. Pek çok mesleki ve kurumsal fail otistiklere atıfta bulunurken “otizmi” (people with autism / people first language) terimini tercih etmektedir; bununla birlikte, otistik bireylerin kendileri çoğunlukla kimlik öncelikli (identity first language) dili tercih etmekte ve kendilerinden bahsederken “otistik” terimini kullanmaktadırlar (Thibault, 2014). Hannerz’ın belirttiği gibi, otistik toplum da “kimlik araçları” geliştirmişlerdir (Holland vd., 1998). Bunun en açık örneklerinden biri yalnızca kendilerini değil, diğerlerini de tanımlamak için kullandıkları sözcükler oluşturmalarıdır. Böylece üyeler kendilerini “Aspies”, “otist” (auties) ve otistik kuzenler olarak tanımlamışlardır (Sinclair, 2005). Bagatell’in (2010: 40) otistik bir topluluk içinde gerçekleştirdiği etnografik çalışmada da birçok üye, kendisini otistik olarak adlandırmış ve people-first (people with autism) kullanmamayı tercih etmiştir (Bagatell, 2010: 40). Bunun en önemli nedenlerinden birini Sinclair (1999: 5) şöyle açıklamıştır:

Otizmi kişi demek kötü bir şey olduğunu ima eder. Hiç kimse insanların olumlu ya da doğal olarak gördüğü özelliklerine atıfta bulunmak için sıfatların kullanımına itiraz etmez. Bizler “solak” insanlar hakkında konuşuruz “sol eli insanlar” demeyiz. Ya da “atletik” veya “müzikal” insanlar deriz; “atletizmi olan insanlar” ya da “müzikalitesi olan insanlar” demeyiz. Birini “mavi gözlü kişi” ya da “mavi gözleri olan kişi” olarak nitelediğimizde de her iki kullanıma da kimse itiraz etmez. Ancak atıfta bulunulan özelliğin olumsuz olduğu düşünüldüğünde, insanlar o özelliği kişiden ayırmak ister.

“Otizmi birey” demenin anlamı ise şudur: İlk olarak otizm, çocukların bedenleri üzerinde aranacak patolojik işaretlerin bir listesi olarak gösterilerek, otizmin bireyin sahip olduğu bir şey (bir dizi bozukluk, bir dizi semptom) olduğunu yinelemiştir. Böyle bir tasvir, bireyin kim olduğunu anlatan otizm (kimlik, bakış açısı, dünyada var olmanın bir biçimi) (Sinclair, 1993) düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Otizmin bu şekilde anlaşılması, otizmin ne olduğunu, otistik’in kim olduğundan ayırarak, otistik bedeni söylemsel olarak ikiye bölmektedir (McGuire, 2012; Baggs, 2007; Dawson, 2005; Sinclair, 1993).

Bu çalışma kapsamında yer alan haberlerin tümüne bakıldığında 740 defa otizmlî sözcüğü kullanılmışken otistik sözcüğü 979 kez yer almıştır. Gazeteler arasındaki kullanım farkına bakıldığında da otistik sözcüğünün otizmlî'ye göre Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Ancak Hürriyet'te yer alan otizmlî ilgili köşe yazılarında otistike bireylerden bahsedilirken "otistik" yerine "otizmlî" sözcüğünün kullanılması gerektiğine dair ifadelere rastlanmıştır:

Otistik değil otizmlî...

Yıllarca çocuklar için 'otistik' tabiri kullanılırken son yıllarda bunun yerine 'otizmlî' tercih ediliyor. Bazı eski derneklerin adında bile geçen 'otistik' tabiri artık kullanılmıyor...

Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın otizmlî çocuklar konusundaki çabaları aileler tarafından olumlu karşılanıyor. (Hürriyet, 5.04.2010 - Cengiz Semercioğlu'nun köşe yazısı)

Otistik değil otizmlî...

Yıllarca çocuklar için 'otistik' tabiri kullanılırken son yıllarda bunun yerine 'otizmlî' tercih ediliyor. Bazı eski derneklerin adında bile geçen 'otistik' tabiri artık kullanılmıyor...

Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın otizmlî çocuklar konusundaki çabaları aileler tarafından olumlu karşılanıyor. (Hürriyet, 5.04.2010 - Cengiz Semercioğlu'nun köşe yazısı)

Otistik Değil Otizmlî

Haberlerde ve köşe yazılarında otizmlî çocuklar için kullanılan dili görünce bu yazıyı yazmak istedim.

Önce geçtiğimiz gün Ertuğrul Özkök'ün Pazar günü köşesine taşıdığı Otizmlî Nadia'dan bahsederken "belli ki kızın deliliği otizminin bir uzantısıydı" cümlesini okuduktan sonra yazının içeriğine değil de; kullanılan kelimelerin dokunduğu ruhlar üzerine bir küçük parantez açmak istedim.

Üzerine bugün CHP Bursa Milletvekili Sena Kaleli'nin "katıldığı engelli düğününde 25 yaşındaki otistik Abdullah Güzel'i düştüğü havuzdan çıkararak hayatını kurtardı." cümlesini okuyunca mesleği özel eğitim olan biri olarak bu yazıyı yazmam farz oldu.

Öncelikle bu uyarım kişisel değil, kurumsal değil. Herkesin hayrına paylaşmak istediğim bir takım paylaşımlar olarak değerlendirilirse çok sevinirim.

Öncelikle yasal tanımlara bakalım. Engel türleri ile ilgili mevzuata bakıldığında yasal terim olarak "otistik" tanımını görüyoruz. Daha önce sakat, gerizekalı ve özürlü kelimeleri kullanılıyordu. Daha sonra yapılan değişikliklerle bu kelimeler yerini engel ve farklılık kelimelerine bıraktı. Konuyla ilgili STK'ların işneyle kuyu kazmayı andıran çabaları bu değişikliklerin asıl nedeni...

Zaten mesele yasalarda kullanılan dil ile sosyal hayat arasındaki uyumsuzluk ve bunun pratik kullanıma etkileri. Kimse sokakta, parkta, pazar yerinde aşağılayıcı bir dilin çocuğu için yasal tanım olarak kullanılmasını kabul etmez, edemez.

Sosyal hayatta otistik kelimesi, trafikte birbirine hakaret, oyun parkında kavga eden çocukların kavgasında alaycı bir dil veya ergen çocukların kendi arasındaki akran baskısı için kullanıldığında ilk incinen otizmliler çocukların aileleri ve yakınları oluyor.

Evet! Bu incitici bir durum. Sosyal izolasyonun acımasızca çocukları ayırdığı ve etiketlediği bir dünyada köşe yazılarında ve haberlerde **otistik kelimesi geçince yine ilk incinenler bu çocukların ailesi oluyor**. İncinmekte haklı oldukları ortada...

Bu konuda kavram karmaşasını hafifletmek gerek.

Örneğin **otistik yerine otizmliler**,

Otizmliler hastası yerine otizmliler,

Engelli düğünü yerine "engelli çocuklar için organize edilen düğün", denebilir. Nasıl **insanların yüzüne şişman, zayıf, renk körü, sakat demek kaba kaçırırsa** burada seçilecek kelime bu olmalı. Tıpkı; Fenerbahçeli, İzmirli, kararlı, sinirli... gibi.

Bu bir farklılık. Delilik değil, hastalık hiç değil. Farklı gelişim özelliklerinden biri. Aynı zamanda öyle hassas bir alana sahip ki, **kullanılan dile dikkat edilmeyince özel gereksinimli bireylerin yakınlarında** ve bu konuda hassas insanlarda yarattığı etki, züccaciye dükkanına girmiş filden öteye geçmiyor...

Özel Eğitim Öğretmeni Aylin (Hürriyet, 27.10.2014)

Özellikle son köşe yazısında görüldüğü gibi otistik sözcüğü yerine otizmliler sözcüğünün kullanılması önerilmektedir, çünkü otistik sözcüğü içinde olumsuz anlamlar barındıran bir hakaret sözcüğü olduğu vurgulanmaktadır. Bu değişimin de sivil toplum örgütlerinin başarısı olduğu belirtilmektedir. Yazıda her ne kadar otizm bir hastalık değil bir farklılık olarak görülse de ki bu nöroçeşitliliğin dilidir, otistiklerin kendilerini tanımlarken tercih ettikleri otistik sözcüğünün kaba bir sözcük olarak görülmektedir. Ve dikkat çeken bir nokta da kullanılan dil nedeniyle otistik bireylerin kendilerinin değil yakınlarının olumsuz etkileneceğinin altı çizilmektedir. Oysa otistikler yukarıda da belirtildiği gibi otizmliler denmesinden rahatsızlık duymakta ve anlam üzerine bir mücadele vermektedirler. Bu mücadelede "otistik" sözcüğü yerine yeni bir terim önermekten ziyade bu terimin içinde barındırdığı olumsuz anlamları olumlu anlamlarla değiştirmeye çalışmaktadır. bu yazıyı bir özel eğitimcinin yazmış olması, haberlerde otistik bakış

açısının yer almasının neden önemli olduğunu da göstermektedir. Çünkü burada da görüldüğü üzere otistik bireyler kendileri tarafından değil konunun uzmanları olarak görülen kişiler tarafından tanımlanmaktadır.

Bu tez kapsamında görüşülen ebeveynler otizmle ilgili haberlerde kullanıldığında rahatsız oldukları bir sözcük olup olmadığıyla ilgili soruya verdikleri yanıtlarda da otizmlili-otistik sözcüklerinin kullanımı yer almıştır. Ebeveynlerin çoğu otistik ya da otizmlili denmesinin çok önemli olmadığını, önemli olanın toplumun otistik bireylere bakışının nasıl olduğunu söylemişlerdir. Ebeveynlerden biri otistik sözcüğünün kullanılmasının kendisini rahatsız ettiğini açıkça belirtirken:

Ben medyada bugüne kadar otistik kelimesi beni rahatsız ediyor. Yani otizmlili densen otistik denmesin. Artık hani belli bir yıldan sonra otistik birey denmiyor, otizmlili deniyor. Otistik etiket gibi bir şey. Hani spastik özürli derler, bilmem ne derler, engelli birey demezler veya nörolojik gelişimsel bozukluk demezler, işte spastik derler bilmem otistik derler. Bu tür etiketlemeler beni rahatsız ediyor. Etiketlemeden dolayı olabilir. (G1)

Her ne kadar doğrudan söylemeler de bazı ebeveynler “otistik” sözcüğünü çekinerek kullanmaktadırlar: Çok hafif düzeydeki bir otistik, otistik de demeyim de... (G15). Niçin otistik demeyeceği ebeveyne sorulduğunda ise, çünkü otistik sözcüğünün bir etiketleme olduğu ve hakaret etmek gibi bir anlamı olduğunu söylemiştir. Bir ebeveyn de başta otistik ya da otizmlili denmesi fark etmez dese de sonrasında hakaret olarak kullanıldığında incitici olacağını söylemiştir:

Otizmlili ya da otistik denmesi hiç fark etmiyor. Ama şöyle yani etiketlemek çok kötü bir şey, ben size şişman bayan mı diyorum veya aa şuna bak zayıf bayan mı diyorum, cüce bayan mı diyorum. Yani hiç kimseye sıfat koyuyor muyuz? Bu tip farklılıklar herkeste varsa bizim çocuklarımız da otistikse siz otistik Ahmet, otistik Ali mi denecek? İfade etmek gerekirse özel gereksinimli denebilir, özel denebilir, farklı denebilir. Bir adama küfreder gibi otistik, otizmlili demek incitici oluyor. (G7)

Otistik ya da otizmlili denmiş benim için fark etmez, otizmlili de denebilir. Ben söylerim ben otistik bir çocuğun annesiyim kendim de otistiğim diye. Çünkü zamanla bizim de takıntılarımız başlıyor. (G4)

Ya şöyle bir laf var otizmlili denmiş otistik denmiş aslında bunun doğrusu otistik ve hani böyle yüksek işlevli olanlar var ya otistik denmesinden bunlar kendilerini anlatabiliyorlar. Otistik denmesinden ben hiçbir şekilde rahatsız olmuyorum, çünkü o benim bir özelliğim diyor

kendini anlatabilen kişi. Oradaki laf değil önemli olan otistik demişsin, otizimli demişsin, ne dersen de senin bana bakışın önemli orada. şu bakışlarla sen benden farklı diyor musun bana önemli olan o yoksa otistik yanlış bir kelime değil. Ben de bir dönem düşündüm hani acaba otizimli demek neymiş rencide ediyormuş gibi bir şey var, biz de dikkat etmeye çalıştık otistik demeyelim de otizimli diyelim. Ne bileyim bu durumun bir açıklaması varsa ki Amerika'dan çıkan İngilizceden çıkan bir lafsa bu otistiği onlar hep kullanıyorlar. Yani otizimli ne bileyim şey daha zor İngilizce'de söylemek, with otizm falan böyle saçma sapan bir şey, ya otistik çok daha kolay bir şey. Mesele böyle bir durum var, bu durumun herkes farkına varsın ben de dışarı çıkayım, beni de okulda kabul etsinler, bu farklı birisidir gözüyle bana bakılmasın. Yani mesele bunu sağlayabilmekte. Yani adıma şu denmiş bu denmiş o kadar önemli değil. (G6)

Alıntılarda görüleceği gibi tanımlamadan ziyade toplumun otistik bireylere nasıl yaklaştığı ebeveynler için daha öncelikli olmuştur. Altıncı görüşmeci her ne kadar otizm ve otistik arasında bir ayrım olduğunu biliyor olsa da ve otistik bireylerin kendilerini bu şekilde tanımladığının farkında olsa bu iki tanım da onun için bir şey ifade etmemektedir. Ancak konuyla ilgili tartışmalara tam vakıf olmadığı da, yani otizm ve otistik terimlerinin hangi anlamlarla yüklü olduğunu bilmediği terimlerin ifade edililişini orijinal dildeki kolaylığa ya da zorluğuna bağlamasından anlaşılmaktadır. Dikkat çeken bir diğer nokta ise altıncı görüşmecinin "bu durumun herkes farkına varsın ben de dışarı çıkayım, beni de okulda kabul etsinler, bu farklı birisidir gözüyle bana bakılmasın. Yani mesele bunu sağlayabilmekte. Yani adıma şu denmiş bu denmiş o kadar önemli değil" sözleridir. Burada sanki otistik olan, okula kabul edilmeyen, farklı biri gözüyle bakılan ve şu ya da bu şekilde tanımlanan çocuğu değil de kendisiymiş gibi konuşması ilginçtir. Aslında bunu diğer ebeveynlerin ifadelerinde de farklı biçimde görmek mümkündür. Bu ifadelerde ebeveynler kendilerini "otistik aile" olarak tanımlamakta ve otistik olan sadece çocukları değil tüm aile bireyleri otistik olarak kodlanmaktadır. Böylece otistiklerin yaşadığı sıkıntılar bireylerin kendilerine değil onların ailelerine atfedilmekte bu da, otistiklerin birey olarak görülmemesine neden olmaktadır.

Bir programa çağırımışlar anneleri otistik aileleri... (G5)

...bazen otistik çocuklarla ilgili günlük yaşam becerileriyle ilgili haberler var onların da bize katkısı yok ki yani oradaki haberler sadece diğer insanların farketmesi için, yani biz otistik ailelere onlar da öğrendi deyip o kadar. (G3)

...birçok otistik aile biliyorum ben. (G15)

O kadar çok otistik yaşam, otistik aile hikayesi duyuyoruz ki. (G7)

Mesela engelli aile ücrete tabi tutuluyor (G4)

Son alıntıda da fark edileceği üzere benzer bir genelleme engellilik üzerinden yapılmaktadır ki engelli sözcüğü de haberlerde geçen ve rahatsızlık duyulabilecek bir sözcük olarak ebeveynlerin ifadelerinde yer almıştır:

Engelli kavramı var biliyorsunuz. Özürlü kavramı vardı o kalktı şimdi engelli kavramı oldu.

C. bile aşmış durumda o engelli kavramını yani hiç rahatsız etmiyor, beni de etmiyor. (G3)

4.1.4. Baskın Anlatının Fotoğraf Bulmuş Hali

Günümüz otizm söyleminde önemli metafor ve kültürel anlatıları ortaya çıkarmayı hedefledikleri çalışmalarında Broderick ve Ne'eman (2008), kültürel bağlamda baskın olan “hastalık” olarak otizm kavramı ile karşı anlatı olarak beliren nöroçeşitlilik içindeki otizm kavramı arasındaki mücadelenin ana hatlarını ortaya koymuşlardır. Broderic ve Ne'eman (2008), otizmin kavramsallaştırılmasında baskın görüşün uzamla ilgili metaforları zaman içinde ısrarlı bir biçimde kullandığını belirtmektedirler. Bir yerden bir başka yere geçme düşüncesini içeren iki tür metafordan ilki, otistik kişiyi uzaydan gelen kişi olarak görmektedir ve *alien* (uzaylı–yaratık) metaforundan yararlanmaktadır. İkincisi ise otistik insan bir kabuğun içine ya da bir duvarın ardına saklanan/kaçan kişidir. Böylece *alien* olarak tanımlanan otistik çocuklar, saygıdeğer olarak görülen normalliğin alanından mecazi olarak dışlanmaktadır. Bu metafor, kültürel anlatı içinde normal–anormal ikili

karşıtlığına⁵⁵ dayanan ayrımı yeniden üretmektedir.⁵⁶ Sarret (2011), popüler Amerikan medyasındaki otizmle ilgili baskın metaforların izini sürdüğü çalışmasında, 1960’lar ve 2000’li yılların başlarındaki imajları karşılaştırarak, son yıllarda büyüyen ve gelişen bilimsel bulgulardan hareketle otizmin yeni gerçekliğini ve/veya otistik hikâyeleri yansıtan farklar olup olmadığına bakmıştır. Sonuç olarak otistik çocukların parçalanma (*fragmentation*) ve hapsolme (*imprisonment*) metaforlarıyla resmedildiğini bulgulamıştır. Bu da 1960’lar ve 2000’ler arasında bir süreklilik olduğunu göstermektedir. Bu tez kapsamında her ne kadar otizm ve otistik bireylerin medyadaki temsillerinin zaman içinde değişip değişmediği ya da nasıl değiştiğine zaman ve kaynak kısıtlılığı nedeniyle bakılamayacak olsa da Sarret’in çalışması otistik çocukların haberlerde damgalanma biçimlerini ortaya koyması nedeniyle bu tezin metin analizi kısmının amacı bakımından oldukça önemlidir. Parçalanma, otistik çocukların bir bütün olamamasına ve ayrıca aileyle kopuk ilişkilerine ve iletişimsizliğe işaret etmektedir. Bu metaforun kullanıldığı görsellerde puzzle, parçalı görüntüler ve otistik çocuğun kameradan ve izleyiciden uzağa odaklanmış gözleri yer almaktadır. Bir taraftan da “çocuğun hapsolmesi” metaforu çerçevesinde kullanılan fotoğraflar otistik çocukların garip görüntülerine ve ebeveynlerin çaresizliğine odaklanmaktadır. Böylece acil tedavi

---

⁵⁵ Aslında normal-anormal ayrımı, otistikler tarafından da farklı bir söylemsel kurguyla yeniden üretilebilmektedir. Otistiklerin kurduğu Nörolojik Temelli Çalışmalar Enstitüsü (Institute for the Study of the Neurologically Typical) adlı internet sitesinde, nörotipik sendromdan bahsedilmektedir. Bu sendrom toplumsal ilgilerle meşgul olma, üstünlük hezeyanları, benzerlik saplantısı tarafından karakterize edilen genetik temelli nörobiyolojik bir bozukluktur. Trajik bir şekilde her 150 kişiden 149 nörotipiktir. Nörotipik sendromun bilinen bir tedavisi yoktur ancak birçok nörotipik, otistik insanlarla normal bir ilişki kurmayı öğrenebilmektedir (<http://www.neurotypical.com/page1/page1.html>). Görüldüğü üzere otistik olmayanlar tarafından, otistikler için söylenen belli başlı karakteristikler burada tersine çevrilerek otistikler tarafından otistik olmayanlar için söylenmektedir. Böylece otistik olmayanlar anormalleştirilmekte, normal-anormal ikiliği otistiklerin mücadelesinde farklı bir içerikle yeniden üretilmektedir.

⁵⁶ Diğer taraftan, *alien* metaforu az da olsa otistik bireylerin kendileri tarafından da olumlanarak kullanılmakta, kavrama bir ayrıcalık atfedilmektedir. Örneğin, otistik kültürün en erken örneklerinden biri olan “Aspergia’nın kayıp uygarlığı” ifadesinde somutlanan, otistik farklar için mitolojiyi benimseyen Aspergia internet sitesi görülebilir. Bu noktada *alien* metaforu dışlamadan ziyade özgürlüğün bir ifadesi olarak kullanılmaktadır. Aspergia’nın ardında felsefe ve mitoloji bulunmasına rağmen (parlayan *aspie* konsepti, yani tedavi karşıtı bir tutum için “özel yetenek” düşüncesi gerekçe olarak gösterilmektedir) ilerleyen yıllar içinde gelişen kendilik savunusu hareketi tarafından bu yaklaşım reddedilmiştir. Kendilik savunusu hareketi daha çok sivil haklar bağlamı içinde hareket etmiştir (Broderic ve Ne’eman, 2008: 464).

teması medyanın otistik çocuklarla ilgili çizdiği resimlerden biridir. Otistik kültür ise, otizmin bir kişiyi parçalara böldüğü, aileleri yok ettiği ve “normalleştirilme”ye ihtiyaç duyduğu temalarını reddetmektedir. Türkiye basınında yer alan otizm haberlerinde de ilginç biçimde aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre, *Hürriyet* ve *Milliyet* gazetelerinde otizmle ilgili haberlerde kullanılan aşağıdaki fotoğraflar otistik çocukların iletişiminin kopuk olduğunu imlemektedir. İlk fotoğrafta arkada oyuncaklar durmasına rağmen onlarla ilgilenmeyen, kendi dünyasına dalmış bir çocuk görülmektedir.

Hürriyet, 7.07.2011

Milliyet, 20.07.2011

İkinci fotoğrafta ise kadının kucağında oturan çocuk yine gözlerini kameradan başka bir yöne odaklamış ve kadının ilgisine kayıtsız durmaktadır ki bu da otizmin en bilinen özelliklerinden biri olarak iletişimin kopuk olduğuna işaret etmektedir. Bu fotoğraf kullanımları otizmle ilgili olarak insanların yüzle ilgili tipik özelliklerinin inşa edildiği görüntüler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milliyet, 23.09.2014

Yukarıdaki üçüncü fotoğraf ise ilk fotoğrafla birbirini tamamlar niteliktedir. Bu fotoğrafta da otistik çocukların iletişim kuramamasına bir atıf vardır. Bununla birlikte gelen bir yalnızlık, hayata küsmüşlük ve mutsuz olma hali bu fotoğrafta öne çıkmıştır.

Hürriyet, 29.10.2014

Yukarıdaki fotoğraf otistik bireylerin “tam-bütün” insanlar olmadıkları algısına (Sarret, 2011) atıfta bulunmaktadır. Bu tam-bütün olamama hali, parçalara ayrılmış bu

çocuk görüntüsüyle ifade edilmiştir. Ayrıca dikkatli bir biçimde bakıldığında görüntünün bazı yerleri flulanmıştır ve gözler sanki korkudan açılmış bir biçimde yer almaktadır. Bu, da otizmin korkunçluğuna işaret etmektedir. Bu fotoğrafta tıbbi yaklaşım içindeki otizm kavramsallaştırması öylesine baskındır ki çocuğun bireyselliği kırılarak otistik çocukların “parçalanmış” bireyler oldukları anlatılmaktadır.

Milliyet'te yer alan aşağıdaki fotoğraf ise aslında otizmle ilgili baskın olan tıbbi yaklaşımın tüm özelliklerini içinde barındırmaktadır. Buna göre otistik çocuk, dünyaya buzlu bir cam ardından bakmakta ve bir anlam verememektedir. Bu, iletişimin kopuk olduğuna işaret etmektedir. Ellerini cama yapıştırması ve yüzündeki belli belirsiz çaresizlik ise aslında yardım isteğinin bir diğer ifadeyle acil tedavi ihtiyacının göstergesidir.

Milliyet, 3.06.2011

Haberlerde ayrıca habere konu olan olayın aktörleriyle de ilgili fotoğraflar kullanılmıştır. Otistik çocuklarla ilgili dernek, vakıf ya da okulların etkinliklerinin gerçekleştirildiği, otistik çocukların başarılarının yer aldığı, otistik çocukların şiddete uğradığı gibi konularda otistik çocukların, ebeveynlerinin ya da eğitimcilerinin görüntülerine yer verilmiştir.

‘Otizm Orkestrası’ gün sayıyor

Feyziye Mektepleri Vakfı Işık Üniversitesi öğrencilerinin kurduğu Otizm Orkestrası Kulübü bir ilke imza atarak ‘Özel Çocuklar Festivali’ düzenliyor. (Milliyet, 18.02.2015)

Otizimli çocuklar Yaşam Parkı'nı çok sevdi (Hürriyet, 28.04.2015)

BORNOVA’da yaşayan 11 yıllık evli Süreyya-Mehmet İmer’in 10 yıl önce doğan kızlarına, 19 aylıkken ‘ağır zihinsel engelli ve otizm’ teşhisi konuldu. (Hürriyet, 18.07.2013)

Otizmli genç su terapisiyle madalya avcısı oldu (Hürriyet, 6.05.2014)

Orçun öğretmenin ‘çok özel’ korusu

Özel bir eğitim merkezinde öğretmenlik yapan Orçun Berrakçay'ın 2 yıl önce 4 otizmlili çocukla kurduğu koronun bugün 30 üyesi var. Koro 19 konser verdi (Sabah, 15.01.2015).

Ebeveynlerin otistik çocukların haberlerde fotoğraflarının kullanılmasıyla ilgili görüşlerine bakıldığında genel olarak bunun sorumluluğunu aileye bıraktıkları görülmüştür. Bunun dışında otizm ve otistik çocuklarla ilgili “olumlu” ve “olumsuz” haberler arasında bir ayrıma giderek meseleyi değerlendirdikleri görülmektedir.

Bir çocuk işte piyano çalıyor, bir çocuk resim yapıyor. Bizim izlediğimiz bir çizgi film vardı, orada down sendromlu bir kız vardı, okula gidiyor geliyor gayet ailesiyle normal bir hayatı var. Yani neden kötü olsun ki, ama bir insan birine tecavüz etmiştir mesela otizmlili erkek bir kıza tecavüz etti gibi. Ya bunu otizmliler üzerinden gidersen eğer bu bir sıkıntı yaratabilir elbette...(G8)

Şeyler güzel oluyor mesela korolar kurmuşlar çocuklar, hep bir arada, orkestra kurmuşlar falan onların gösterilerinden böyle parçalar olunca ya da fotoğraflar, eğitilebilir olanların neler yapabildiği. (G9)

Genelde olumlu meselelerde yer almaları hoşuma gidiyor. Görünce öyle çok seviyorum, duygulanıyorum, birşeyler yaptığını görünce bu çocuklar gururlanıyorum, böyle kağıdı falan öpsem geliyor. Ama mesela şiddet görmüş çocukların görüntülerinin kullanılmaması gerektiğini düşünüyorum, kesinlikle, etik değil bir defa, hani diyorlar ya onsekiz yaşına kadar olur, yok ben ona da karşıyım kaç yaşında olursa olsun bu tür olumsuz haberlerde yer almamalılar kesinlikle. Çünkü onlar yetişkin de olsa melek ve onları görmeye o şekilde katlanamıyorum. (G15)

Yani şimdi tabii olayda bir şiddet varsa otistik olsun olmasın hiçbir çocuğun hatta yetişkinin bile gösterilmemesi gerekir. Ama maalesef haberler şiddet içerikli olayları çok sık veriyor. Medyada nereye baksak şiddet. Hayır yani şiddeti eleştirse, kötü bir durum olarak gösterse yani ajite etmeden ama mağdurdan çok şiddetin kendisine odaklanıyor. (G13)

Şiddet görüntüleri olabilir. Onları ben direk geçiyorum, okumuyorum. (G4)

Benim açımdan rahatsız etmiyor. Şu üzüyor bizi onların yaşadığı davranış problemlerinden dolayı yapılan ajitasyonlar falan rahatsız ediyor, yoksa ben her zaman söylerim hepsi dünya güzeli çocuklar, kızlar kraliçe oğlanlar kral gibidir. Yakışıklılar, güzellerdir. Ama ajitasyon olarak yapılan, yani mesela çocuğun kendini yerden yere atması, vurması gibi görüntüler üzücü geliyor bize. (G7)

Ebeveynlerin olumlu ve olumsuz haber ayırmalarına baktığımızda olumsuz haberleri şiddetin haber değeri olarak kullanılması na göre değerlendirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla ebeveynler en çok şiddetin haber değeri taşımasından ve gösterilmesinden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu haberlerde ajite edici bir dil kullanıldığı da vurgulanmıştır. Bu tür şiddet içeren haberlere incelenen gazetelerde de rastlanmıştır.

Sapanca'da otistik çocuklara eğitim veren özel kurumda iki delikanlıya atılan dayağın görüntüleri sosyal medyayı sarstı. Görüntüleri, 'şiddet'ten işten çıkarılan bir öğretmenin okuldan 'intikam almak' amacıyla yaydığı anlaşıldı. (Hürriyet, 8.07.2014)

TSK çatısı altında engelli öğrenciye dayak

Öğretmeni, kendisinden şefkat bekleyen otizm hastası çocuğa dayak atarken görüntülendi (Milliyet, 11.02.2012)

Yukarıdaki haberlerde şiddet bir haber değeri olarak yer alırken kullanılan ilk fotoğrafta şiddete uğrayan otistik bireyler her ne kadar yetişkin de olsalar fotoğrafın kullanılmasının bir eleştirelilik katmadığı daha çok şiddetin varlığını kanıtlayan bir rol oynadığı görülmektedir. Diğer taraftan şiddete uğrayan otistik bireyin çaresiz bir şekilde fotoğrafta yer alması duygulara seslenmekte ve sansasyonel bir kullanıma neden olmaktadır. İkinci haberdeki fotoğrafta da otistik çocuğun yüzü görülme de şiddet anı görülebilmektedir.

Diğer taraftan bir ebeveyn de “olumsuz” haberlerin ebeveynlerin yaşadığı sorunlara dikkat çekmesi bakımından görüntülerin kullanılmasının sorun olmayacağını belirtmiştir:

Aslında rahatsız edici görüntülerin de yayınlanması çok bana kötü gelmiyor. Nasıl rahatsız edici? Hani bir yere kapatmak zorunda kalmış çocuğu. Böyle yapmak zorunda kalınabilir yani öyle ağır durumlar var ki bu öfke nöbeti dediğimiz durumlarda onun ne yapacağını, ne dereceye kadar zarar vereceğini kestiremediğimiz durumlar oluyor. Çünkü tamamen kontrolden çıkıyor çocuk. Böyle bir durumda dışarıda hani diyelim ki nasıl bir epilepsi nöbetini geçiren birine şöyle davranın diye bir durum vardır ve herkeste artık belli bir bilinç oluşmuştur. Bir öfke nöbeti olur ya dışarıda bir öfke nöbeti geçiren bir otistik çocuğu gördüğünüzde ne yapılması gerekiyor diye eğitim gibi bir şey mesela olabilir şeylerde.

Bunlarla ilgili bir şeyler verilebilir. Ben rahatsız olmam, hatta rahat ederim. Diğer insanlar bunu görürlerse, ama bu benim fikrim herkes böyle düşünmüyor, bizim çocuklarımızı şey gibi bir yere kapatılması gereken çocuklarımız gibi göstermek tabii ki bizim öyle bir derecesinin ayarlanması lazım ki bunun bu çocukları madem öyle çıkarmayın diyecek birçok insan var piyasada. Ben rahatsız olmam, ama onu sunan kişinin bu konuda çok yetkin olması lazım ve doğru göstermesi lazım. Yani alıp kapatsınlar bunu işte bir yere, ne bileyim şimdi direkt kullanacağım delidir bilmem neydir falan gibi değil de böyle yaklaşımlar olmasına engel olabilecek şekilde. Çünkü bizde genel yaklaşım bu, eğer senden farklı davranan birisi varsa aman bana zarar vermesin kapatılsın ne olursa olsun, annesi babası başına gelen çöksün şeklinde. (G6)

Dolayısıyla bu tür bireysel hikayelerin yer aldığı haberlerde yaşamlarına daha yakın bulunduğu için günlük deneyimleriyle bir bağ kurarak okumaktadır. Çünkü bu anlatı ebeveynin buna dair bir deneyimini anlatmasıyla da desteklenmektedir:

Bu çocuk sosyalleşsin istiyoruz alışveriş merkezine götürüyorsun orada olmadık bir şey yapıyor mesela tutup her şeyi yere indirebiliyor. Böyle bir durumda benim başıma gelen bir şeyi söyleyeyim. Kızım mesela birini arkadan itirmek, kolundan ansızın yakalamak gibi hareketleri var. Kontrol edemiyorsunuz gerçekten, yani çıkarsan bir türlü çıkarmasan bir türlü. ... Dışarıda işte birinin arkasından ittirdi. Adam dönüp vurmak üzere, arkasından kim ittirdi de neden böyle oldu demeden direkt böyle tepkisel davrandı ve vurmak üzere döndü. Yani böyle şeylerle karşılaşabiliyorsunuz. Hani bir dakika şuydu buydu diyene kadar çocuğa o da zarar. Böyle bir şeyle karşılaştığımız zaman bu çocuk şımarıktır, yaramazdır annesi de ne terbiyesiz yetiştirmiş demeden önce, acaba bu çocuğun bir sıkıntısı mı var derdi mi var böyle bir problemi mi var kendine engel mi olamıyor diye bunları düşünmek lazım. (G6)

Burada belirtilmesi gereken bir noktada da bu ebeveynin çocuğunun düşük işlevli otistik olmasıdır. Gerçi nöroçeşitlilik hareketi içindeki otistik aktivistler bu tür bir ayrımı reddetmektedirler. Çünkü otistiklerin düşük-işlevli/yüksek işlevli gibi bir sınıflandırma nedeniyle sıkça sorunlarla karşılaştıkları belirtilmektedir. Bu tür bir ikilik otistikliği düşük işlevli ve yüksek işlevli olarak sınıflandırmakta ve ebeveynlerin destek alanlarına, özel eğitim planlama rehberlerine, doktor materyallerine ve davranış terapilerine yayılmaktadır. Otistikler bu işlevsel ayırım etiketlerinin otistiklerin fiziksel ve davranışsal özellikleri hakkında yanlış anlamalar ürettiğini ve bunun da kamusal alan ele alma biçimlerini de etkilediğini ileri sürmektedirler (Thibault, 2014: 64-65). Büklen de yüksek işlevli teriminin konuşabilen otistiklere atfen kullanıldığını, bunun da konuşabilen

kişilerin zeki konuşamayanların ise zeki olmadığı yönünde bir ima oluşturduğunu belirtmiştir. Bu belirtilenler ebeveynlerin ve vakıfların yardım ve fon sağlamak bakımından otizmi engellilik ve hastalık olarak değerlendirmeleriyle bağdaşmaktadır. Yukarıdaki alıntının yapıldığı ebeveynin de vakıf yöneticisi olduğu düşünüldüğünde yaşadığı sorunlara atfen bir okuma yapması anlaşılır olmaktadır.

Ebeveynlerin birçoğu otistik çocukların haberlerde yer almasını o çocukların etiketlenmesi çerçevesinde okumuşlardır. Yine burada da kendi yaşamlarından kesitleri bulmak mümkündür.

Ben görünmemeliler diye düşünüyorum. Yani otizmliler çocuklar 18 yaşın altındaki çocukların görüntüleri. Bu çocuk ilerde belki aldığı eğitimle birtakım faaliyetlerle, otizm kalıcı bir hastalık hiçbir zaman iyileşmiyor ama çocuğun hayat kalitesi artıyor, bu faaliyetlerle kazandığı yeteneklerle, alışkanlıklarla, aldığı eğitimle. O yüzden ben bir çocuğun deşifre edilmesinden yana hiçbir zaman değilim. Yani bir çocuk hiçbir zaman deşifre edilmemeli. Ben çocuğumu hiçbir zaman etiketlemek istemem ama saklamam da. Çünkü ben okulda, hiçbir zaman çocuğumu okula verdiğim ilk andan itibaren çocuğumun durumunu öğretmenleri, herkes bilir. Ama arkadaşlarına, şuna buna benim oğlum otizmliler, oğlum otizmliler hiçbir zaman demem. A. bile ben otizmlilerim demez yani hiçbir zaman, otizmliler olduğunun bile farkında değil. Dediğim gibi bu çocuğun durumuna göre de değişiyor. Yani A., benim oğlum düşük derecede, düşük yelpazede otizmliler, o yüzden çok belli etmiyor. Bazı davranış problemleri, takıntıları, tikleri, şunları bunları var ama onun dışında hani dışarıdan bakan bir birey A.'nın özel durumu olduğunu algılıyor ama hani biraz da işte ailenin yaklaşımı. Saklamadım hiçbir zaman saklamadım ama deşifre de etmedim çocuğumu, medyada kullanıp. Bazen hani şu Barış Şanlı mıydı neydi o, bir şarkıcı vardı Ogün Sanlısoy, onun eşinin felan şeyi var, çocuğun davası var, çocuğu deşifre ettiler bütün videolarına kadar. Bu ne kadar doğru bilemiyorum, yani ilerde o çocuk onun üzerinde o etiket hep kalacak yani. Çocuklar o kadar acımasız ki, o etiket hoş bir şey değil yani. Saklamak da iyi bir şey değil, hani öğretmenden özellikle, okuldan. Çünkü ona uygun bir bireysel eğitim programı hazırlıyorlar ama bir şekilde çocuğun etiketlenerek sürekli medyada, çocuğunun üzerinden reklam yapmak bana pek hoş gelmiyor. Doğrudur tabii ki İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurdu, eğitim hakkı ama bilemiyoruz tabii biz, o yönünü tek taraflı görüyoruz. Acaba çocuğunun çok mu büyük davranış problemleri vardı, bazı okullar kabul etmiyor maalesef. (G1)

...haberlerde otizmliler çocukların yer almasının ailenin tercihi olduğunu düşünüyorum. Etiketleme mevzuu benim de akademik olarak çalıştığım bir konuydu. Şimdi aile çocuğun üzerinde 18 yaşına kadar hakkı var ve istiyorsa iyi bir örnekse... biz açıkçası aile olarak çocuğumuza rapor almadık. Çünkü ilerde yani belki karşısına çıkar ve neden böyle bir etiketlemeye maruz kalır diye almadık. Bütün şeyini kendimiz karşılıyorz ama çünkü

bilemem ki ileride kendi tercihi, belki de bana diyecek ki ya da babasına diyecek ki neden böyle bir şey yaptınız bakın karşıma çıktı. Çünkü Türkiye’de anladığım kadarıyla sistemde görünüyor ve bu da mesela hasta haklarına hiç uygun bir şey olarak düşünmüyoruz bunu. Ama böyle bir sıkıntı var, biz almadık. Ben istemem, çünkü bu eşimin de tercihi. Biz çocuğumuz çok fazla okula başvurduğumda da hiperaktivite, dikkat dağınıklığı diyoruz. Çünkü hani çok düşük olan bir şeyi, çok da belirgin olmayan bir durumu oğlumun hayatını etkilesin istemediğim için kullanmadım. Ama aslında birazcık da eşimin şeyiyle, çünkü ben aslında bir yandan da diyorum ki yani ben söylesem oğlumun böyle böyle bir durumu var... Yani aslında insanlar bunu bilsin, etrafındaki arkadaşları. Ben zaten açıkçası bunu çok büyük bir rahatsızlık olarak görmüyorum şu anda. ... Ben söylemek isterdim ama benim eşimin özel tercihi, bilinmesini istemiyorum kesinlikle dedi. Aile bireylerimizden bile, yakın akrabalarımız dışında, anane ve babane dışında saklamamızı söyledi. Ama bir yandan da şöyle düşündüm, insanlar çok acımasız evet haklı bu konuda, ileride kuzenlerimizin çocukları belki de “sen böylesin git” diyecekler. (G2)

Yani şimdi çocukta zaten bir davranış problemi varsa diğer çocukların dalga konusu olabilirler. Artı onu seyreden bir otizmlilik çocuk için de yanlış bir örnek teşkil edebilir. (G3)

Burada çocuğun “otistik” olarak etiketlenmesi terimin taşıdığı olumsuz anlamlara işaret etmektedir. Ve çocuklarının otistik olduğunu gizleme yapılan gözlemlere de dayanarak oldukça sık rastlanan bir tavidir. Çoğu ebeveyn çocuğuna otistik raporu almamakta ve eğitim masraflarını kendileri karşılamaktadır. Elbette bu durum daha çok orta-üst sınıf ailelerde daha çok rastlanmaktadır. Çünkü alt-sınıftaki aileler devlet yardımına ihtiyaç duydukları için bu raporu almak zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla yukarıda ki okumaların sınıfsal konuma göre gerçekleştirildiği açıkça görülmektedir.

4.2. Otizmin Bireyselleştirilmesi

Otizm ve otistik çocuklarla ilgili basında yer alan haberlere bakıldığında, otizmin çocukta teşhis edilmesi ve teşhis sonrasında “tedavi”nin uygulanmasıyla ilgili olarak haberlerde sürekli ebeveynlere seslenildiği görülmektedir. Bu haberlerde otizmin belirtileriyle ilgili ve ailelerin çocuklarını gözlemlerken nelere dikkat etmeleri gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır.⁵⁷

---

⁵⁷ “Hiç mimik yapmıyorsa dikkat

“Her anne babanın bilmesi gereken çocuk hastalıkları” (Milliyet, 22.02.2014)

“...özellikle 0-6 yaş arasındaki çocukların büyüme ve gelişmelerini izleyerek, oluşabilecek aksaklıkları fark etmenin, önemine dikkat çekiyor. ... Sağlığın temelleri hayatın ilk yıllarında atılıyor. Ebeveynlerin çocukları için gerekli olan düzenli kontrol ve muayeneleri dikkatle takip etmesi büyük önem taşıyor.” Milliyet, 18.03.2014)

“Otizmde ailenin rolü çok büyük” (Sabah, 6.04.2014)

“Bebeklerin oyuncaklarla alışılmışın dışında bir biçimde oynamasının otizm belirtisi olabileceği bildirildi. ... bu bulgunun, otistik olma ihtimali bulunan çocukların durumunun ailelerce önceden saptanması ve tedaviye daha erken başlanmasını sağlayabileceği bildirildi.” (Milliyet, 7.11.2008)

Yukarıdaki haber örneklerinde ebeveynlere çocuklarla ilgili hastalıklar konusunda bilgili olmaları gerektiği belirtilerek onlardan çocuklarını sürekli gözlem altında tutmaları beklenmektedir. Ebeveynler otistik çocukların “topluma kazandırılmasında” da başlıca sorumlular olarak gösterilmektedir. Örneğin şu iki haber bunun açık bir göstergesidir:

“İlgi ve sevgiyle otizmi yendiler

İngiltere'nin Cambridgeshire kentinde yaşayan Robertson ailesi, otizm teşhisi konulan oğullarını profesyonel tedavi almaksızın sosyalleştirerek herkesi şaşırttı. Şu anda 11 yaşında olan oğulları Jamie'nin 4 yaşındayken otistik olduğunun ortaya çıktığını anlatan Rhona ve Christopher Robertson çifti, minik Jamie için uygun okul ve eğitim imkânı bulamayınca,

---

Seslendiğinizde bakmıyorsa, sizinle ve başkalarıyla göz kontağı kurmuyorsa, oyuncaklarla amacı dışında oynuyorsa, konuşmada gerileme veya gecikme varsa, 12 aylıkken hiçbir mimik ifadesi ve heceleme yoksa tekrarlayan el ve vücut hareketleri varsa, söylenenleri duymuyormuş gibi davranıyorsa, bazı kelimeleri amaçsızca tekrarlıyorsa çocuğunuzda otizmin varlığından şüphe edebilirsiniz.” (Hürriyet, 26.03.2013)

“Şahin, ailelerin çocuklarında ilk dikkat etmesi gereken konunun "göz kontağı" olduğuna işaret ederek, "6 aylık çocuğun bile annesi, emzirirken göz kontağı kurması gerekir. Eğer göz kontağı kurmuyorsa bu çocukta illa otizm değil, bir iletişim bozukluğu vardır. Zaten 3 yaşına kadar otizm tanısı konmaz. Otizm tanısı 3 yaşından sonra konulur. 3 yaşına kadar gelişme bozukluğu olarak adlandırılır.” (Hürriyet, 31.03.2014).

“Bebeğinizde bu belirtiler varsa otizme dikkat!

...-Göz teması kurmaz, seslenmeye tepki vermez.

-Kayıtsızdırlar, duymuyormuş gibi davranırlar.

-Taklit etmezler, oyun oynarken bir senaryo ile oyun kurmazlar. Dönen bir şeyi saatlerce takip edebilirler.

-Yaşlıları ile oynamazlar, annesi ayrıldığında kayıtsızdırlar.

-Ayak parmakları üzerinde ve kendi etraflarında dakikalarca dönebilirler. Anlamsız vücut hareketleri yaparlar.

-Anlamsız sesler çıkarır, aynı kelimeyi defalarca anlamsız şekilde tekrarlayabilirler. Konuşma becerileri yoktur. Sosyal gülümseme yok, sarılmazlar.” (Hürriyet, 2.04.2015).

“Uzmanlardan uyarı!

...Çok sakın veya çok hırçın bebeklere dikkat

...2 yaşından önce çocuklara televizyon izlettirmeyin” (Sabah, 3.11.2010)

kolları sıvadı ve sonunda doktorları bile şok eden bir sonuç elde etti. ... Şimdi birçok müzik aleti çalan ve okulda arkadaşlarıyla mükemmel bir iletişimi olan Jamie, otizmin mutlaka profesyonel olarak tedavi edilmesine dair iddiaları da boşa çıkardı.” (Sabah, 2.02.2013)

“İlk iş okul açılmasını sağladım” (Milliyet, 30.07.2014)

Otizmin medyada temsiliyle ilgili literatürde bireylerin hikayelerinin öne çıktığı otizmle ilgili haberlerde genler, yaşlı anne ya da baba, beynin işleyişi, sperm sorunları, vücudun bağışıklık sistemi, ebeveynlerin yaşadığı stres, duygusal mücadele, boşanma, otistik çocuklar için yapılan harcamalar sonucu borçlanma gibi kişisel sorumluluklar vurgulanmaktadır (Kang, 2013: 255). Haberlerde yer alan ifadelerden de anlaşılacağı üzere otistik çocuğu olan aileler her şeyi devletten ya da toplumdan beklememeleri gerektiği ve kendi başlarına da bu işi yapabilecekleri örnekler gösterilerek vurgulanmış ve böylece otizm bireyselleştirilmiştir. Bu, Kang’ın (2013) araştırmasındaki televizyon haberlerinin ailelerin yaşadığı güçlükler/verdiği mücadeleler ve kişisel sorumlulukları vurgulama eğiliminde olduğu bulgusuyla örtüşmektedir. Ayrıca bu haberlerin kusurlu görülebilecek bir tarafı da tüm otistik çocukları homojen bir bütün olarak kabul ediyor olmasıdır. Her otistik çocukta bir gelişme sağlanamayabilir, çünkü otizm geniş bir yelpazedir. Basındaki otizm ve otistik çocuklarla ilgili kişisel hikayelerin kullanılması böylece otistik çocuğun teşhis ve eğitim sorumluluğunu ebeveynlere yükleyerek otizmin bireyselleştirilmesine yol açmaktadır. Kang’ın (2013: 255) belirttiği gibi bu tür bireylere sorumluluk yükleyen vurgular da otistik bireylerin yakınlarına yönelik gereksiz/olumsuz önyargılar üretebilir. Çünkü ebeveynlerin üzerlerine düşen görevi yapmadığı için çocuklarının otistik olmuş olabileceğini ima etmektedir.

4.2.1. Otizmin Ekonomik Bağlama Oturtulması: Sınırlı Eleştirelilik- Müzakereci Okuma

Aşağıdaki otistik Cem Vardarcı’yla ilgili haberde olduğu gibi kişisel hikayeler otistik çocuğu olan ailelere örnek olarak sunulmaktadır.

“Diğer Cem’ler için örnek alın

Yaşar Üniversitesi'nde özel öğrenci statüsüyle burslu öğrenim gören 21 yaşındaki otistik Cem Vardarcı'nın öyküsü, benzer durumdakilere ders olur. CEM Vardarcı, 21 yaşında, Türkiye'deki otizm hastası çok sayıda gençten yalnızca biri. Öyküsü, diğer otistiklere ve ailelerine örnek olacak nitelikte." (Hürriyet, 22.01.2011)

Bu kişisel hikayelerde engellerin eğitim ve ailenin kararlılığıyla aşıldığının altı çizilerek diğer otistik bireylere ve ailelere örnek teşkil etmektedir. Bu haberlerdeki sorunlardan biri olayın sosyal ve ekonomik bağlamından koparılarak otistik çocukların sorunlarının bireyselleştirilmesidir. Bu sorunların aşılması için gereken tek şey ailenin desteği olarak kurulmaktadır. Ancak otizm yoğun ve kişiye özel bir eğitim gerektirmektedir. Bunun için özel eğitim merkezleri bulunmakla birlikte tüm ailelerin bu masrafları karşılayabilmesi beklenemez. Bu konuda devlet desteğinin olup olmadığı, diğer ailelerin eğitim konusunda çektiği sıkıntılar göz önüne alınarak otistik çocukların eğitim şartlarıyla ilgili ardağan bilgisinin olmaması, belli kesimleri dışlayan bir haberleştirme biçimi olarak görülebilir.

Otizm teşhisi koyulduğunda dünyasının nasıl karardığını uzun uzun anlatan Ö.'nün annesi otizmin, halk arasında "zengin hastalığı" olarak tanımlandığını söyledi. Oğluna otizm teşhisi koyulduktan sonra maddi harcamalarının oldukça arttığını belirterek, aylık en az beş bin liranın Ö.'nün eğitim masraflarına gittiğinden yakındı. Eşinin ve kendi ailesinin maddi açıdan kendilerini desteklemeseler oğlunun gerekli eğitimi alamayacağını ve devletin otistik çocuklar için verdiği eğitimin hem nicelik hem de nitelik olarak çok düşük olduğundan bahsetti. Benzer sorunun P. ve R.'nin anneleri tarafından da dile getirilmesi bunu desteklemektedir. P. ve annesi Konya'da yaşamakta ve haftada üç gün Ankara'da bulunan İlgi Otizm Derneği'ne gelmektedirler. R., annesi ve abisi ile Adıyaman'dan gelmektedir. Ailesi oğullarının eğitimi için Ankara'da ev kiralamış ve dernekten toplu ders saati almışlar. Onlarla karşılaştığımda üç haftalık paket program almışlardı ve son haftaları idi. Sonrasında derneğin müdüründen şehir dışından gelen başka ailelerin olduğunu da öğrendim. Dernek aynı zamanda imkânları çerçevesinde sponsorlar bularak otistik çocuklara burs imkânı da sağlamakta. Böylece otistik çocuğun

eğitimi için maddi imkânlar hayati bir öneme sahip olmakta ve Ö.'nün ailesinde görüldüğü üzere sosyal çevrenin katkısı oldukça önemli hale gelmektedir. Bu nokta görüşme yapılan ebeveynlerde özellikle de alt-sınıfta yer alan ebeveynlerle vakıf/dernek yöneticisi olan ebeveynlerin tartışma konusu olmaktadır.

...zaten devletin katkısını biliyorsunuz değil mi bu çocuklara ayda kaç para? Ve o verdikleri para karşısında üç saat eğitim alabiliyorlar. Yani eğer otizmlı çocuk ailesinin maddi durumu yetersizse hiçbir şey yapamaz. Biz o kadar çok para harcadık ki bu yolda, harcamak zorunda kaldık, mecburen. Her şey para, burası da para. Gerçi bu bulunduğunuz kurum çoğu bağışlarla kurulmuş ama sonuçta bu kurumda eğitim alabilmesi için ailenin para vermesi gerekiyor. Bir Almanya'yla karşılaştırsanız ya. Devletin desteği çok az maddi destek şart. Bu da medeniyetleşme yolunda önemli bir adım ama biz biraz gerideyiz, elli yıl gerideyiz. Bizim yan komşumuz, Kuşadası'ndaki yazlıkta yan komşumuz da otizmlı ve adı da Cenk tesadüfen ve Almanya'da yaşıyor çocuk bütün gün. Kendi kurumları içerisinde çocuğun yaptığı bir iş var yani sorumluluk var, para kazanıyor çocuk. Hem yurtta kalıyor, hem para kazanıyor hem eğitim hem geziler, aile sadece hafta sonları alıyor. Yani bu, ailenin tercihi olduğu için gerçi de. O kadar güzel ki koşulları, çocukların kendi berberleri var, kendi bakkaliyeleri var işte para harcayabilecekleri. Biz bu koşulları hep kendimiz, devlet değil, kendi kendimize yaratmaya çalışıyoruz ortamları. (G3)

Mesela en son eşim, komşumuzun otistik bir çocuğu varmış Almanya'da, orda nasıl bir eğitim veriliyor, birkaç yıl önce onu da araştırmıştım ben, yurtdışında nasıl bir sistem yapılıyor diye. İşte alıyorlarmış dokuzda onda çocuğu, üçte beşte ailesine teslim edecek şekilde çocuklara tam gün eğitim gibi bir şey uygulanyormuş. Orada ne yapılıyor mesela, işte yurtdışında burayla ne fark var, ne yapılabilir. (G15)

Devlet politikalarına daha fazla yer verilmesini isterim haberlerde çünkü daha önemli. Devlet bu işe el atması gerekiyor. Mesela bizim çocuklar bu sene mezun oldu, resmen evde kaldık yani, bu bağış falan olmasa. Mesela engelli aile ücrete tabi tutuluyor, bu ücretler çok yüksek olduğu için ödeyemiyoruz. Tabii onlar da haklı eleştirmek amaçlı değil de en azından bir çare bulunması gerekiyor diye düşünüyorum. Otizmlı çocuklara dair eğitimle ilgili politikaların yer alması, çünkü el atılsın ki bir yönlendirme yapılsın. (G4)

Bu tür çocuklar kapıdan dışarı çıktığı anda, evden çıktığı anda masraf. Eğitiminden var oluş sürecine kadar yani var olduğu süre boyunca masraf. Yani dediğiniz gibi her böyle o çocuğun spor eğitimi alması lazım, sosyal alana girmesi lazım özel eğitim alması lazım. Hayat boyu eğitimle geçiyor. O kadar çok ağır maddiyat gerekiyor ki. Şuraya gelip ben bu vakıftan spor için yararlanmak istiyorum misal yani kırk defa düşünüyorum artı üzerine ne kadar para vereceğim. Maddiyatım yetiyor mu yetmiyor. Yani yeterli değil. Devletin verdiği eğitim ücreti oluyor, allah bin kere razı olsun. Sosyal devlet olmanın gereği yapacak elbette. Özel eğitimden bizim çocuklarımızın alabileceği belli bir yaş oluyor. Ama bunlar için de çok büyük bir maddiyat gerekir. Otistik çocukların anneleri babaları olarak konuştuğumuz zaman, "zengin hastalığı" deniyor otizme. Neden acaba? İşte çocuk eğitim alırken özel

eğitime gidiyoruz misal bireysel s3yleyeyim, bunu çoğu aile yaşıyor, 3zel eğitime gidiyorsunuz aynı şekilde yine ihtiyaçları oluyor. Yani diyet yapmak istesenez, glutensiz diyet yapsanız, glutensiz yiyeceklerin bile 3creti daha y3ksek ve her yerde bulamıyorsunuz. Bu da bir 3rnek. Tamam 3zel eğitimi de geçtik diyelim bu ocuk b3y3d3ke, yaşı aldıkça gereksinimleri ve ihtiyaçları çoğalıyor. Artık belli bir yerden sonra 3zel eğitim de yetmiyor, kesmiyor. 3zel eğitimden sonra sosyal hayata alışması lazım. Hani burada her lafımız para değil elbette ki ama bu çocuklar için 3zveri gerekiyor, zaman gerekiyor, ekonomik g3 gerekiyor. Ekonomik g3c3 olmayan birçok otistik aile biliyorum ben. Ben buraya getiriyorum ocuğumu misal getiremiyor. (G5)

Bir kere bu o kadar çok masraf gerektiren bir olay ki zaten, g3c3n olmazsa yapabileceğin tek Şey bu çocuğu bir odaya kapatıp zincirlemek yani. Bilgin yoksa konuyla ilgili, zaten ailenin kendisi bilinsizse, ocuk da ağır bir durumdaysa, doğru d3zg3n eğitim alamadıysa, parası da yoksa zaten eğitim dediğin para, devlet kırkbeş dakikanın parasını veriyor onunla da hiçbir Şey olmuyor, yarım saat bile s3rm3yor o eğitimler, yani b3t3n bunlar varsa o insanlar ne yapsın işte... (G6)

Ebeveynlerin anlatılarında Almanya’da yaşıyan yakınlardan alınan bilgiler 3nemli olmuş, T3rkiye’deki durumla karşılaştırmaya gidilmiş ve bunun sonucunda T3rkiye’de devlet tarafından sağlanan Őartların yetersizliği vurgulanmıştır. Ayrıca çocuğu k33k yaşta olanlar eğitim desteğinin yetersizliğini vurgularken çocuğu ergen olan ebeveynler diğer gereksinimlere de değinmektedir. Bu konuda sınıfsal konum haberlerin eleştirel okunmasında 3nemli bir rol oynamıştır. Bu durum aşağıdaki tartışmada da açıkça g3r3lmektedir.

Haberlerde bazı otizmli bireylerin mesela sanatsal faaliyetleri oluyor. Onlar çok g3zel, onları paylaşırım, 3nk3 onlar başarı hikayesi dediğiniz gibi. Ama ocuğun başarısıysa, ama anne baba ben Şunu yaptım bunu yaptım diye kendini 3ven nitelikteyse onları pek Şey yapmıyorum. 3nk3 her anne baba abalıyordur kendi çapında, yani olanaklar dahilinde. (G1)

Buradaki olanaklardan kasıt maddi olanaklar değildir, daha çok çocuğun otizm yelpazesinin neresinde olduğuna atıf yapmaktadır. 3nk3 son c3mleden anlaşıldığı gibi ebeveynler ne kadar çabalarsa abalasınlar çocuğun yeterliliğine g3re değişmektedir durum, 3nceki c3mlede “ocuğun başarısıysa” ifadesi de bunu anlatmaktadır zaten.

Biz Őanslıydık o konuda, 3zel okula gidiyor. Ablasıyla aynı okula gidiyor, Bilkent 3niversitesi’nin kolejine gidiyorlar. Efe’nin de Şansı her zaman iyi 3đretmenlere d3řt3k, Şans meselesi herhalde. (G1)

Bu nokta önemli çünkü burada sınıfsal konumun rolü açıkça görülmektedir. Bu aile üst-orta sınıftan geliyor ve çocuğunun kolejde iyi bir eğitim alabilmesini şansa bağlıyor ancak alt-sınıftan aileler çocuklarını koleje gönderemedikleri için eğitim konusunda ekonomik şartları daha çok vurgulama ve bunun üzerinden bir eleştiri getirmekteler. Otistik çocukların başarı hikayelerine getirilen eleştirel okumada bir diğer önemli etken otistik biriyle yaşamının kendisidir, bir başka ifadeyle otizmi ve otistik bireylerin sorunlarını deneyimlemiş olmaktır.

Misal bu vakıftan Türkiye’de kaç tane var, seksen milyonluk ülkeyiz kaç tane var, sadece büyük şehirlerde var. Peki orta şehirlerdeki ne olacak, olmayan vakıflar. Peki bu vakıf yeterli mi? Bence değil. Kendi yaşamımdan örnek vereyim mesela ki böyle çok insan var benim evim yurdum barkım misal İzmir’de ama ben yıllar önce buraya çocuğum için geldim. Tuvalet problemini Ankara’da çözdüm eğitim alarak, kaka problemi, çocuk yani kakasını sağma soluna bulaştırıp pisliği bilmeyen bir çocuktü, 3-4 yaşında bir çocuk yani. Onun için geldim. Tuvaletini, çatal kaşık tutmasını yemek yemesini, kendine özgüven kazanmasını buradaki aldığı eğitimlerle, nebileyim bakımını, tuvalet olayını en kolay tuvalettir. Bu gün alın bir otistik çocuğu havuza ya da denize götürmek isteyin sizin önünüze öz bakım becerileri çıkar. (G5)

Ebeveynler bu tür haberlerle yaşamları arasında bağ kurabildikleri, bir başka ifadeyle yaşadıkları sorunlarla ilişkilendirebildikleri için eleştirel bir okuma gerçekleştirebilmişlerdir.

4.2.2. Ardalan Bilgisinin Eksikliği: Bireyselleştirilen Sorunlar

Ardalan bilgisinin eksikliği otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde genel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Otizm hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra başta eğitim olmak üzere her alanda sorunları olduğuna değinen Tekeş, Şensoy’a katkılarından dolayı bir plaket sundu.” (Hürriyet, 3.04.2012)

Bu haberde görüldüğü üzere eğitim alanında çeşitli sorunlar yaşandığı haber kaynağından belirtilmekle birlikte bu sorunların neler olduğuna dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bir diğer haberde ise otistik bir çocuğun okula başladığı sevindirici bir haber olarak Milliyet Gazetesinde yer almıştır. Ancak bu haberde eğitim meselesi sadece

bir otistik çocukla sınırlandırılmıştır. Oysa istediği eğitimi alamayan, yasa olmasına rağmen kaynaştırma sınıflarına kabul edilmeyen birçok otistik çocuk söz konusudur.

“Otizimli Beril’in okul hayali gerçek oldu

Yetenek sınavını kazanmasına rağmen rahatsızlığı nedeniyle güzel sanatlar lisesine alınmayan otizimli Beril, hayalindeki okula kavuştu.” (Milliyet, 7.10.2013)

Dolayısıyla yukarıdaki haberde en azından haberin sonunda otistik çocukların eğitim sorunuyla ilgili tartışma açmak haberi toplumsal bağlamına da oturtabilirdi. Dolayısıyla bu tür ardalın bilgisi eksik olan haberler bir yandan otistik çocukları homojenleştirirken bir yandan da otizmi toplumsal bağlamından yalıtarak bireyselleştirmektedir. Özellikle otistik çocukların eğitim sorunlarının bireyselleştirilmesi, görüşmede bir ebeveyn tarafından da dile getirilmiştir:

Şimdi şöyle bir şey var kaynaştırma kaynaştırma diyorlar, e gidiyorsun yok alamayız diyorlar. Otistik çocuklar için ayrı sınıflar var, okullar var oraya gönderin diyorlar. O zaman birincisi kaynaştırma demeyeceksin, ikincisi ben çocuğumu göndereyim otistikler için olan yere ama orada da bunun bir faydası olmuyor ki çocuğa, orada da hep kendi gibi otistik çocuklar var. Bu sefer o kadar uğraşyoruz takıntılarını bıraktırmaya, çocuk okuldan bir geliyor yeni bir takıntı edinmiş. Yani ben de ne yapayım otistiklerin olduğu yere değil de zihinsel engellilerin olduğu yere gönderiyorum ki otistik olmayan çocuklarla birlikte olabilsin. Bunlardan hiç bahsedilmiyor. Bu durumda biz ne yapacağız, hepimizin durumu Sedef Erken miydi, onun gibi iyi değil ki, dava açabilelim, oradan oraya gidebilelim. Ya diyeceksin ki bu nasıl yasa kaynaştırma diyorsunuz çocuğu almıyorsunuz, bu aileler ve çocukları mağdur ediyorsun. Ama medya Sedef Erken’i haber yapıyor, o kadar çok var ki çocuğu okula alınmayan ama olay yaratman gerekiyor, e ona da para ve zaman gerekiyor, O çocuk başarmış bu çocuk başarma yolunda, annesi AİHM’e gitmiş bu çocuk ne olacak peki? (G8).

Bu okumada da yine ebeveynin sınıfsal konumunun rol oynadığı görülmektedir. Kadın ebeveyn otistik çocukların eğitimiyle ilgili haberleri kendi sorunlarının çözümüyle ilişkilendirememekte ve bu da eleştirel bir okuma yapmasını sağlamaktadır. Haber medyasının yalnızca başarılı çocukların veya ekonomik durumu iyi olup da mücadele edebilenleri destekleyici olduğunu, kendisinin ise çözümü tek başına bulmak durumunda kaldığını düşünmektedir.

“Ailelere otizm eğitimi

...İlgili bakanlıklar ile kurumlarla hazırlanan planda, öncelikle toplumun tüm kesimlerinin otizm konusundaki farkındalık düzeylerinin artırılması amaçlanıyor. Bu kapsamda aile hekimlerine ve sağlık personeline otizmle ilgili temel bilgileri içeren hizmet içi eğitim verilecek. Anaokul, ilkokul, ortaokul ve liselerdeki öğretmenler için farkındalık eğitimi düzenlenecek. 1-3 yaş grubunda çocuğu olan aileler için otizmle ilgili kitapçıklar ve broşürler hazırlanacak. ... Planda otizm tanısı almış çocuğu olan ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesi, eğitilmesi ve yönlendirilmesiyle gerekli sosyal desteğin sağlanması amaçlanıyor. Bunun için sağlık kuruluşlarında otizm tanısı alan bireye sahip aileleri bilgilendirmek, onlara rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunmak için aile destek birimleri kurulacak. İlgili bakanlıklarla yapılacak çalışmalarda otizm tanısı konulmuş çocuğa sahip aileler yasal haklar, özel eğitim, iyileştirme, rehberlik, danışmanlık ve aile eğitimi konularında bilgilendirilecek. ... Bu kapsamda kaynaştırma sınıflarındaki öğretmen ve öğrencileri otizm konusunda bilgilendirmeye yönelik mesajları içeren kısa filmler hazırlanacak. Kaynaştırma raporlarına rağmen kaynaştırma öğrencisinin kaydını almayan okul yönetimine yaptırım uygulayacak.”

(Hürriyet, 4.04.2013)

Yukarıda yer alan haberde Türkiye’de otizme yönelik ilk resmi çalışma olan Otizm Eylem Planı’yla ilgili çeşitli noktalara temas edilmiştir. Otizm Eylem Planı’nın bir yandan toplumda otizmle ilgili bir farkındalık oluşturmayı bir yandan da ailelerin bilinç düzeylerini arttırmayı amaçladığı görülmektedir. Ancak haberde ailelere otizm eğitimi verileceği ana başlığa çıkmıştır. Buna göre ailelerin, az çok otizmle ilgili bir bilgiye sahip oldukları düşünüldüğünde, bu haberde öne çıkarılması gereken noktanın kaynaştırma sınıflarındaki öğretmen ve öğrencilerin otizm konusunda bilgilendirilecekleri noktasıdır. Çünkü gerçekten de otistik çocuklar ve aileleri en büyük sorunları gerek eğitim hayatında gerekse sosyal hayatlarında otistik olmayan çocuklar ve onların ailelerinin -elbette tüm çocuk ve aileler kastedilmemektedir- otistik çocuklara yaklaşımları noktasında yaşadıkları görülmektedir. Katılımcı ebeveynlerin hemen hepsi bunun altını altını çizmiştir:

...yani şeyi görmek lazım, bilmeleri lazım insanların yani sadece bazı şeyleri yapamayan, çok heyecanlanan, kendini düzgün ifade edemeyen belki böyle çocuklar var yani ve aslında sosyal ortamın içine girseler toparlanabilecek durumdalar. Öyle olduklarını da düşünüyorum. Öğretmenlerin mesela çok ciddi bir önyargıları var uğraşmak istemiyorlar veya ne bileyim anlamıyorlar da ne olduğunu. (G11)

...okula getirmeyin diyorlar, biz en çok bunu görüyoruz. Okula kaynaştırma kaynaştırma diye yasalarda yer alıyor, sen kaynaştırma sınıfına veriyorsun çocuğu, veliler herkesten önce

toplanıp toplanıp bunu atın buradan diyorlar. Bunlara işte bilinirse, öğrenilirse bu tür şeylere faydalı olur. Bunlar da görerek ancak, böyle davranan bir çocuğun şöyle bir derdi olabilir diye insanlar bilirler. (G5)

...kendi çevremde mesela bazen kendi oğlumun davranışlarından insanların ilişkiye ket vurduğunu normalde çocuklarıyla ilk başta arkadaşlık yaptırmak isterken sonra görüşmek istemediğini davet etmediğini ben burda şahit oldum, diğer ülkelerde değil ama Türkiye’de şahit oldum. Öğretmeniyle bir şey yaşadı çatışma yaşadı, çocukla öğretmen birbirleriyle çatıştılar ve ben bunların tamamıyla olumsuz tutumlardan...(G2)

...aslında daha çok otizm deneyimine sahip kişilere değil de daha çok otizm deneyimine sahip Yani daha çok otizmin içeriğine dair, ne olduğuna dair aslında daha çok otizm deneyimine sahip kişilere değil de daha çok otizm deneyimine sahip olmayan kişilere sesleniyorsunuz. Tabii ki çünkü otizm deneyimine sahip olan kişiler, zaten bunun farkındadır, ben zaten hani çocuğunun üstünde şunu bunu deneyen biri olmadım. (G1)

Şimdi şöyle diyebiliriz medyada olsun haberlerde olsun genellikle bize sesleniliyor. Diyor ki mesela anneler şöyle şöyle yapmalı, dikkat aileler şöyle yaparsa çocuk otistik olur. Tamam bunlar da olmalı tabii otizmi bilmeyen var, çocuğunda bir durum farkedince bunları bilmezse şüphelenmez yani belirtileri, ya da teşhis koyulduğunda ne yapacağını hangi okullara gideceği neler yapılması gerektiği tabii bunlar yer almalı. Ama biraz da topluma seslenilmeli farkındalık konusunda. Çünkü neler yaşıyoruz bilerseniz ve hep insanların otizmi bilmemesinden ya da yanlış bilmesinden. Onun için diyoruz ya farkındalık farkındalık farkındalık diye. (G8)

Yukarıda ebeveyn anlatılarında da görüldüğü gibi otistik çocuk sahibi aileler zaten yeterince otizmle içli dışlı olarak ve otizm hakkında sürekli bir şeyler öğrenmeye çalışarak onun ne olduğunu bilmektedirler. Oysa esas bilinçlendirilmesi gereken ve otistik bireye nasıl davranması gerektiğini, o çocukları toplumdan dışlamak yerine toplumsallaşmalarına katkı sağlayıcı bir tutum takınmaları gerektiği, otistik bireylerin şiddete eğilimli olmadığı, durduk yerde ağlama krizine girmedikleri, kendilerine zarar vermeye kadar giden bu krizlerin belki de nörotipik bireyler için hiçbir önemi olmayan ama otistik bir birey için büyük önem taşıyan bir nedeni olduğu gibi daha açıklayıcı bir biçimde otistik olmayan bireylere anlatmak gerekmektedir. Oysa haberlere bakıldığında daha çok otizmin teşhisi, belirtileri, otizmin nelerden kaynaklanabileceği, otizm teşhisi koyulan bir çocuğu olan ailenin nereye başvuracağı, ne yapması gerektiği vb. ailenin yapması gerekenlere yönelik meseleler olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette ki bu

bilgiler değerli ve gereklidir ancak meselenin bir diğer yönüne sosyo-kültürel yönüne de vurgu yapmak otizmi toplumsal bir çerçevede konuşulur hale getirecektir. Böylece yalnızca ebeveynlere ve yakın çevreye yüklenen sorumluluğun çerçevesi genişletilmiş olacaktır. Çünkü otistik otobiyografilerde de sosyalleşme oldukça öne çıkan bir noktadır. Örneğin Türkiye'deki ilk otistik anlatı olarak görülebilecek kitabın yazarı olan Başar (2013: 15, 102, 109) da benzer duyguları dile getirmektedir:

İnsanların bu tür akşamlarda beraberce çok hoş sohbetler yaptıklarını ve güldüklerini gördüğümde içimden, benim ne zaman böyle bir grubum olacak, diye düşünüyorum. Facebook'ta bazen başka kızların beraber veya erkek arkadaşları ile çekilmiş olan fotoğraflarını görünce ben de istiyorum. Kendimi çok dışlanmış hissediyorum ve moralim hemen bozuluyor. ... Annemin ve babamın yanı sıra güvenebileceğim başka insanlar da arıyorum. ... Bütün insanlar gibi otizmliler de duyguları var. Onların da sevgilileri olabilir, âşık olabilirler ve aşka ihtiyaçları olabilir. Bazen otizmlilerin normal insanlardan daha çok aşka ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum. Otizmliler kendilerini bu dünyada çok yalnız hissediyorlar. Otizmliler için bu dünya ve insanları çok tuhaf.

Otistik bireylerin sosyalleşme vurgusu ebeveynler tarafından da dile getirilmiştir.

Ancak bunun medyada yeterince yer almadığı neredeyse tüm ebeveynlerin ortak düşüncesi olarak ortaya çıkmıştır.

İşte böyle böyle sosyalleşme, bizim aslında, bu otizmin aşması gereken en büyük duvar sosyalleşme. Çocuk ne kadar sosyal ne kadar toplumla iç içeyse problemler o kadar daha az yaşanır. Ama evde kalmak zorunda olan çocuğumuz çok işte o zaman davranışlar sürekli yanlış davranış haline gelir. (G3)

Otizme nasıl yaklaşılacağını mesela hareketli çocuğa, sakın otizmlilerden çok farklı oluyor ya, ona dair filmler olabilir. Mesela hareketli çocuğa bağırlıyor, ama bağırlınca bu çocukların tepki verdiğiğine dair. Dışarıdan çevreden de bağırlar oluyor buna yönelik eğitici amaçlı filmler olabilir. Sakın çocuğa nasıl, sakın çocuğunu yanı sıra sese duyarlı olan çocuk kulağını kapatıyor, onun yanında nasıl sessiz konuşulacağını, hareketli çocuğa da bağırlınca daha çok coşacağını, davranış problemi sergileyeceğine dair mesela buna yönelik. Toplumu eğitmeye yönelik. (G4)

...mesela ne bileyim bir topluma sokmama, dışlama, kendi içimizde de var ve gitmese nolur, evde kalsa nolur, o şekilde düşünüyorlar yani. Biz daha çok dışarıya gitsin, oraya gitsin, değişiklik olsun çocuğa o şekilde istiyoruz. O beyne sokulabilir ama yeterince haberlerde yer almıyor (G13)

Onüçüncü görüşmeciler haberler üzerinden öteki olarak otizm deneyimine sahip olmayan bireylerin dışlama davranışını eleştirirken kendi topluluğuna da aynı eleştiriye

getirmektedir. Bunun aslında sınıfsal konumla ilgisi olduğu düşünülebilir. Çünkü görüşme yapmak için ebeveynlerle iletişime geçtiğimde üst sınıftan ebeveynlerin hiçbirinin görüşme talebini kabul etmemesi ve orta ve alt sınıf bireylerin görüşmeye daha açık olması buna bir işaret olabilir. Çünkü görüşme talep ettiğim üst sınıftan bireylerin çocuklarını dışarıya hiç çıkarmadığı, eğitimi evde aldırıldığı ve görünmesini istemediği iletilmişti. Elbette bu konuda bir genelleme yapılamasa da belirtilmesi gereken bir nokta olarak kabul edilebilir.

Otizmle ilgili bireysel hikayelerin haberlerde yer alması bir yandan otizm toplumsal ve ekonomik bağlamından yalıtılarak bireyselleştirse de diğer yandan olumlu bir rolü olduğunu savunanlar da vardır. Örneğin McKeever'a (2012) göre, otizm haberlerinin, otizmin insani/bireysel görünümüne odaklanması her ne kadar büyük ölçekli değişimler yaratmak için hükümet, kuruluşlar ve toplumu etkilemede doğrudan katkısı olmasa da politika yapıcıları arasında çeşitli hastalıklara ya da bozukluklara dikkat çekmede yardımcı olabilir. Ve bu da otizmle ilgili yeni politikalar üretilmesine yol açabilir.

Tez kapsamında görüşülen ebeveynlerden biri de tam olarak bunu söylemiştir:

İyi örnekler daha çok gösterilebilir. Bunun yanında bir de ne yapabilirsiniz, toplumda farkındalık olursa belki sosyal politikalar da gelişebilir. Çünkü fazlasıyla zor bir süreç bu süreç ve tabii ki bir destek de yani kamusal bir desteğe de ihtiyaç var, sadece özel şeylerle olacak bir şey değil. Belki bu, bir baskı yaratabilir. (G2)

Ebeveynlerle yapılan görüşmelerde de benzer bir vurgu görülmektedir. Buna göre katılımcı anne otistik çocuklarla ilgili bireysel başarı hikayelerinin verilmesi gerektiğini bunun anne ve babaların çabalamaktan vazgeçmemesi için bir dayanak oluşturduğunu belirtmiştir ve bu haberler ebeveynler tarafından olumlu/pozitif haber olarak kodlanmıştır:

Yalnız bu yıl otizm farkındalık haftasında çok fazla şey vardı; haber vardı, olumlu olan haberler de vardı, yani mesela otizmlisi ama şunu şunu yapıyor, otizmlisi çocuğun piyano resitali başarısı falan gibi. Daha dediğim gibi bu algıda seçicilik de olabilir, şu anda onun farkında değilim. Belki daha önce de vardı ama ben çok umursamıyordum, başıma geleceğini

düşünmüyordum belki bilmiyorum. Yani en azından pozitif bir algı yaratılabilir, mesela o haberler hem benim için, çünkü ben de otizmlili bir çocuk annesi olarak iyi bir örnek. Çünkü onu görüyorsunuz ve diyorsunuz ki tamam bu da olabilir yani hayat korkunç geçmeyecek bizim için. Yani biz de belki iyi bir yönlendirmeye, iyi bir eğitimle bu çocuğu, kendi çocuğuma bunu yapabilirim şunu yapabilirim. (G2)

Bence çok güzel, çoğaltılmalı. Nasıl böyle çok artı şeyler katacağımı düşünüyorum. Çünkü aileler, çocukları, işte bana bu otizm tanısı koyuldu benim çocuğuma tamam eyvah yandı gülüm keten helva diye kendini bırakıyor ailelerin çoğu hani böyle kabullenme süreci falan bazı ailelerde, yıllar sonra kabullenebildim diyor arkadaş. Ben kendimle iki yıl mücadele ettim diyen insanlarla tanıştım ben. Bu tür şeyler yapılırsa nolur, aileler de şunu diyecektir: “ya benim çocuğum otistik ama bak şunu da başarabilir, başarmış”. O onu artı yönde tetikler, kendini geliştirir yani. ... Dediğim gibi bu tarz programlar olursa başarılı otistikler ön plana çıkarsa anneler diyecektir ki bizim çocuğumuz da keşfedilecek, kullanılacak bir elmas değerinde ama hangi yönü, onu çıkarmak için uğraşır ve belki de o çocuğun artısının üzerine artı koyacaktır. (G5)

Bir de o başarı örnekleri insanları umutlandırıyor bir anne olarak. O anne ve çocuk başarmış ben de başarabilirim diyorsunuz. Çünkü şimdi sizin çocuğunuz olsa iki yaşında, doktor size dese ki otizm, ki bana aynen öyle demişti, hiç duymamıştım o kelimeyi, çocuğunuz otizmlili dedi. Acaba ne dedim, ilk aklıma gelen de zihinsel bir özrü olduğu ve olacağı ve daha kötü noktada olacağımız. Hep çok kötü noktalarda olacağımız, hiç de öyle olmadı. (G13)

Ben ilk duyduğumda, ki şüphelendiğim halde hep, hüngür hüngür ağladım mesela çünkü hiçbir fikrim yoktu. Sonradan etrafta işte daha çok vaka, buraya geldim vakalarla karşılaştım. Ondan sonra kendi çocuğumun potansiyelini fark edince. Şimdi mesela diyorum ki bu da burdan kurtarabilir, bak bu çocuk bunu yapmış bu da bunu yapabilir falan. (G15)

Burada ebeveynlerin okumalarında söylenmesi gerekenlerden biri bunu söyleyen tüm ebeveynlerin kadın oluşu ve bunu anne konumlarından okuduklarıdır. Anneler olarak kadın katılımcılar bu bireysel başarı hikayelerindeki anneyle özdeşleşerek kendi çocuklarının da bir şeyler başarmasını sağlamak için kendilerine destek olarak görmektedirler. Dolayısıyla burada özdeşleşmeyle birlikte hakim okumanın gerçekleştiği görülmektedir. Çünkü bireysel başarı hikayelerine bakıldığında haberlerin neredeyse hepsinde anne ve otistik çocuktan bahsedilmekte baba olarak erkeğe yer verildiğinde ise aile başarısı olarak yer almaktadır. Yani kadınlar bu başarının sorumluları ve mimarları olarak sunulmaktadır. Çünkü bundan sonraki bölümde daha ayrıntılı biçimde tartışılacağı gibi çocuğun sorumluluğu kadına verilmekte ve annelik görevi kutsanmaktadır.

Dolayısıyla bireysel başarı hikayelerinde annenin rolü vurgulanarak özdeşleşme kurması anne olarak kadın izleyiciye dayatılmaktadır.

Ancak görüşme yapılan ebeveynlerden biri bu konuda daha farklı bir biçimde okumuştur. Her ne kadar söyledikleri belirli dozda bir eleştirelilik içerse de bu hikayelerin umut vaat etmesinin olumlu olması konusunda hegemonik anlamı kabul etmiş ve dolayısıyla müzakereci bir okuma gerçekleştirmiştir.

Bunun dışında başarı hikayeleri verilmeli, çünkü annelere babalara umut oluyor bir şekilde ama fazla detaylandırılmadan, fazla anne babanın ne ettiği değil, o çocuğun başarısını bir şekilde göstererek “bakın çocuk bunu başarmış” gibi verilmeli. Ama çocuğun başarısıysa, ama anne baba ben şunu yaptım bunu yaptım diye kendini öven nitelikteyse onları pek şey yapmıyorum. Çünkü her anne baba çabalıyordur kendi çapında, yani olanaklar dahilinde.
(G1)

Anne olan görüşmeci alıntıda görüleceği gibi başarının annenin ya da babanın başarısı değil çocuğun kendisine ait olduğunu belirtmiştir. Burada söylemek istediği aslında otistik çocukların homojen olmadığı farklı şeyleri yapabilirken farklı şeyleri yapamadıklarını vurgulamıştır. Ve son olarak da olanaklara işaret ederek bunun biraz da ekonomik ve kültürel sermayeyle de ilgisi olduğunun altını çizmiştir. Çünkü bu olanakların neler olduğu ya da olabileceği araştırmacı tarafından sorulduğunda eğitim için maddi olanak gerektiğini ve ailenin de otizm hakkında gerekli bilgi ve donanımına sahip olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca otistik biyografi denilen ve otistik çocukların ebeveynleri tarafından deneyim aktarımı olarak yazılan kitaplara da referans vererek bu tür hikayelerin nasıl hayal kırıklığı yaratabileceğinin de altını çizmiştir:

Şimdi tecrübe çok önemli. Yani ailelerin tecrübelerinden illa ki faydalanılıyor. Otizmle ilgili çok güzel kitaplar var. Ben ilk, oğluma otizm teşhisi koyulduğunda, hiç unutmuyorum elimde onlarca otizmle ilgili kitap vardı. Bu kitaplarda daha çok ailelerin tecrübelerinden, birebir annenin kendi dilinden yazılan gerçekten her şeyi olduğu gibi aktaran ve gerçekten hiçbir ajitasyon içermeyen kitapları okudum ve çok hoşuma gitti. Bazılarında kendimi buldum bazılarında “a işte bak A. böyle değildi” gibi karşılaştırma imkanım oldu. Ama bu ilk dönemlerdeydi yani ilk 2-3 yıl. Ondan sonra baktım kendimi fazlasıyla kapırdığımı hissettim. Belli bir yere kadar tamam, size o ilk zamanlardaki duygunuza hani bir şekilde ortak olabileceğiniz, kendinizi yakın hissedebileceğiniz kitaplar, hikayeler var. Ama ondan sonra bir bakıyorsunuz ki kendinizi çok kaptırıyorsunuz, çocuğunuzu sürekli karşılaştırmaya

çalışıyorsunuz, kitaptaki başarı hikayelerini okudukça çocuğunuz yapamadığı zaman bu sefer kendinizde bir eksiklik arıyorsunuz, psikolojik olarak siz etkileniyorsunuz, sizin psikolojik durumunuz çocuğunuza ve ailenize de yansıyor. (G1)

Bir diğer nokta da bireysel başarı hikayelerini hegemonik biçimde okuyan bir ebeveynin bu hikayeleri gerçekçi bulunduğu noktasında kendi hayatıyla bağ kurması olmuştur.

Yani beni başarı hikayeleri ilgilendiriyor, daha yaşanmış daha gerçek olduğu için. Çünkü bu tedavide çok yanlışlıklar falan da var, çok bilimsel olmayan bilgi ve bilgi kirliliği de var. O kirliliği de dalmamak gerekiyor, yani hurafelerden tutun yanlış uygulanan diyetler falan. Ama bir şekilde artık bir süre sonra tecrübe ediyorsunuz neyin mümkün neyin mümkün olmayacağını ama başarı hikayeleri benim hep ilgimi çekmiştir. (G3)

Üçüncü görüşmecinin söylediklerine bakarak otizmle ilgili bireysel hikayeleri kendi yaşamından parçalar bulunduğu için gerçekçi bulmaktadır. Bu tür hikayeleri olumlu haberler olarak gören diğer kadın ebeveynlerin “yani hayat korkunç geçmeyecek (G2), ya benim çocuğum otistik ama bak şunu da başarabilir, başarmış (G5), ilk aklıma gelen de zihinsel bir özrü olduğu ve olacağı ve daha kötü noktada olacağımız, hep çok kötü noktalarda olacağımız, hiç de öyle olmadı (G13), bu da burdan kurtarabilir (G15)” ifadeleriyle birlikte ele alındığında bu tür haberlerin ebeveynlerin otizmle baş etme stratejilerinden biri haline gelmektedir. Çünkü alanda baskın anlatı olan tıbbi yaklaşımda otistik çocuk sosyalleşemez, kendi başına bir şey yapamaz, kendi kabuğuna çekilmiştir, iletişim kuramaz gibi kalıp yargıların üretildiği ve Sinclair’in (1993) de belirttiği gibi bir trajedi, insanların başına gelmiş kötü bir olay ya da sağlıklı çocuğun ölümü gibi algılandığı için ebeveynlere bunun böyle olmadığını gösteren bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Ancak burada sorun haberlerde nasıl yer aldığı ve ebeveynlerin bu anlatıyı nasıl okuduğudur. Çünkü haberlerde “başarının sırrı” ebeveynin sevgisine ve ebeveyn olmaktan kaynaklı sorumlulukları yerine getirip getirmediğine bağlanarak ekonomik bağlamın gözardı edilmesi ve bir eleştiri getirememesi sorunludur.

4.3. Otizmle İlgili Haberlerde Cinsiyetçi Söylem

4.3.1. Sağlıkın Kadınsılaştırılması⁵⁸ (*The Feminization of Health*)

Medyada yer alan otizmle ilgili haberlere bakıldığında otizmin genel olarak bir sağlık konusu olarak ele alındığı görülmüştür ve bu haberlerin alanda baskın olan tıbbi yaklaşım içinden inşa edilmesi sonucu, otizm “sağlıksızlığa” işaret etmektedir. Otizmin bir sağlık meselesi olarak ele alınmasına bağlı olarak da, bu haberlerde son yirmi yıldır dünyada ve Türkiye’de sağlık konusunda “önlem tedaviden daha iyidir” (Şahin Kaya, 2011) ifadesinde somutlaşan yeni sağlık anlayışının yeniden üretildiği görülmektedir. Son 15 yılda ortaya çıkan sağlığın teşviki sosyolojisi riskler, yaşam biçimi ve tüketimle ilgili tartışmalara katkıda bulunmuştur, ancak yeni sağlık anlayışının kadınsılaştırılması meselesi çoğunlukla ihmal edilmiştir. Oysa yeni sağlık paradigması oldukça cinsiyetçi bir tasarıdır (Moore, 2010: 103). Bu yeni sağlık anlayışının merkezinde de ailenin sağlığından sorumlu olarak kadınlar⁵⁹ bulunmaktadır (Graham, 1979; Annandale ve Clark, 1996; Christine, 1992; Moore 2010; Atabek vd., 2013; Sezgin, 2015).⁶⁰

⁵⁸ Sosyal bilimlerde ‘kadınsılaştırma’ (*feminization*) bir çok anlamda kullanılmaktadır. Kavram bir taraftan belirli alanlarda kadın sayısının artışına gönderme yaparken diğer yandan da yaşamın ve kültürün belirli alanlarında kadınlıkla ilgili geleneksel normlara bağlılığı içeren bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada kadınsılaştırma kavramını ikinci anlamına atıfta bulunmaktadır.

⁵⁹ Sağlık özellikle de ailenin sağlığı konusunda kadınların sorumlu tutulması tarihsel bir sürece de işaret etmektedir. Cumhuriyetin milliyetçi ideolojisinde sağlıklı koşulların oluşturulması için ev idaresi meselesinin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Örneğin Kız Enstitülerinin açılmasıyla birlikte geleceğin ev kadınları ve anneleri bulaşık yıkama, yemek pişirme, dikiş dikme ve çocuk bakımı konusunda eğitilmişlerdir. Navaro-Yaşın (2000) 1920’ler ve 1930’lar Türkiye’sindeki rasyonelleştirilen ev hamlesi ile Taylorizmin Türkiye’deki hanelere uygulanması arasındaki ilişkiyi tartıştığı yazısında, bu alanların “modern” bir ulus devletin temellerini oluşturmaya çalışan Türk milliyetçileri için önemli bir ilgi alanı oluşturduğunu söylemektedir. Aile içinde özellikle çocukların sağlığı, Cumhuriyet dönemi çocuk politikalarına bakıldığında rejimin geleceği için oldukça önemli olmuştur (Öztan 2012; Sarıkaya 2012; Selçuk Şirin 2013). Döneminin önemli yayınlarından olan Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi’nde yer alan şu satırlar çocuk sağlığına verilen bu önemi ve annenin bu konudaki sorumluluğunu açıkça göstermektedir: ““Bir milletin kuvveti, çocukların sıhhati ile ölçülür”, “Çocukların sıhhati kendi elinizdedir. Terbiyesi, rahatı tatlı dilinizdedir”, “Anneler! isterse evladınız varsın güzel olmasın bünye-i çehresi yalnız hastalıkla solmasın temizlik birinci şart, ikincisi ihtimam, üçüncüsü de şefkat böyle olur sıhhat tam” (Sarıkaya, 2012: 157).

⁶⁰ Türkiye’de son günlerde yayınlanan reklamlarda da bunu açıkça görmek mümkün. Örneğin Nestle’nin su reklamındaki, “...anne...bana Nestle Pure Life’la uzun ve sağlıklı bir yaşam verdin. Ben de kızım için en iyisini istiyorum. Onu ilgiyle büyütüyor, ona daha güvenli ve daha sağlıklı bir yaşam veriyorum...” ifadelerinde bunu görmek mümkün. Ya da CP Tavuk reklamındaki “...Anneler sevdiğiniz için en doğrusunu, en sağlıklısını bilir” ifadelerinde somutlaşmaktadır.

Reklamlara

<https://www.youtube.com/watch?v=e27Zi1ALRBk>

ve

https://www.youtube.com/watch?v=_4nLSOx8Pww adreslerinden ulaşılabilir.

Otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde otizmin nedenleri ve çocukların otistik olma risklerinin ele alındığı haberlerde kadınlar “hamilelik” dönemlerinde, bebeklerinin otistik olmasını engellemek için çeşitli koruyucu önlemler almaları doğrultusunda uyarılmaktadırlar. Bu uyarılar doğrudan anne adaylarına seslenilerek⁶¹ yapıldığı gibi hangi durumlarda bebeklerin otistik olma riski olduğu uzun uzun anlatılarak da öneriler getirilmektedir. Sağlıklı beslenmek, çeşitli hastalıklara yakalanmamaya çalışmak, birtakım ilaçları kullanmamak, hamilelik döneminde yapılması gereken testleri yaptırmak bu önerilerden bazılarıdır.⁶² Bu haberlerde kadınların hamile ve hasta bir yüz ifadesinin olduğu fotoğraflar sıklıkla kullanılmıştır.

Milliyet, 18.06.2012

Hürriyet, 14.11.2012

⁶¹ “Hamilelere uyarı” (Milliyet, 24.02.2013)

“Anne adaylarına önemli uyarı” (Milliyet, 15.04.2014)

⁶² “Diyet ve beslenme konusu anne karnında başlayıp, bize ömür boyu eşlik ediyor, bu süreçte... beslenme tipine bağlı olan birçok kronik durum ve hastalık var. ...‘Otizm ve beslenme’...” (Milliyet, 18.01.2010)

“Bilim adamları, gebelikte bir haftadan uzun süren grip ve ateşli hastalık geçiren annelerin bebeklerinde otizm riskinin arttığını ortaya çıkardı.” (Hürriyet, 14.11.2012)

“Art arda hamilelik otizmi tetikliyor

Hamilelik ile otizm ilişkili” (Sabah, 11.01.2011)

“Hamilelikte alınan antidepresan ilaç, bebeklerde otizmi tetikliyor” (Sabah, 16.06.2012)

“Gebelikte grip ve ateşe dikkat!” (Sabah, 12.11.2012)

“Gebelikte grip ve ateş, otizm riskini artırıyor” (Milliyet, 23.11.2012)

“Çocuk sahibi olmayı düşünenler mutlaka Lyme testi yaptırmalı. ... Tedavi edilmeyen anne adayları ile ilgili çalışmalarda ise hamilelik sürecinin sıkıntılı olduğu, zor gebelik ve düşük ihtimalinin oldukça yüksek olduğu ve doğan çocukların yüksek oranda otistik ve dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu rahatsızlıklarına sahip olduğu görülmüştür.” (Milliyet, 24.02.2013)

“Gebelikte yüksek tansiyon otizme neden olabilir” (Hürriyet, 12.12.2014)

Böylece otizmle ilgili haberler çerçevesinde hem hamilelik süreci hem de hamile kalmayı düşünen kadınların yaşamı da tıbbileştirilmektedir. Bu koşullarda da kadınların gündemini "vakit kaybetmeden" yaptırılması gereken testler, yapılması gereken tedaviler oluşturmaktadır (Sezgin, 2015: 167). Dolayısıyla hem kendi sağlığının hem de doğmamış bebeğinin "sağlığının" yükü kadınların omzuna yüklenmiştir. Otizmle ilgili örnek haberlerde anne adayları olarak kadının sağlığı değil çocuğunun sağlığı öne çıkmaktadır. Bu haberler çerçevesinde de hamile kadınlar çocuklarının sağlığı konusunda endişeye sevk edilmektedir. Nettleton'un (akt. Moore, 2010: 105) da belirttiği gibi bu yeni sağlık kavramından en çok etkilenen ve aile içindeki sağlıklı yaşam biçiminden sorumlu olan ve ailede herhangi bir sağlıksızlık durumunda endişelenen ve suçluluk duyan kadınlardır.

4.3.2. Anne Olarak Kadının Suçlanması

Tema olarak otizmin nedenleri ve risklerinin yer aldığı haberlerde dikkat çeken bir diğer nokta da otizmin nedenlerinin genel olarak hamilelik sürecine bağlanması ve kadının biyolojik ve fiziksel özelliklerinin öne çıkması olmuştur.

"Annenin yaşı otizme neden oluyor"

Araştırmada, 40 yaşın üzerindeki kadınların otistik çocuk sahibi olma riskinin 25-29 yaşındakilere göre yüzde 51 fazla olabileceği belirtilirken, 25 yaşın altındakilerin otistik çocuk sahibi olma riskinin, 25-29 yaşındakilere göre yüzde 14 az olabileceği vurgulandı." (Hürriyet, 9.02.2010)

"Otizmin sebebi obez anneler mi" (Hürriyet, 10.04.2012)

"Otizm anne karnında başlıyor" (Milliyet, 28.03.2014)

Yine bu haberlerde hamile kadın fotoğrafları sıklıkla kullanılmıştır.

Milliyet, 28.03.2014

Sabah, 11.01.2011

Hamile kadınların fotoğraflarının kullanılmasıyla, hamilelik sürecinin ya da öncesinin sanki sadece kadının denetiminde ya da sorumluluğundaymış algısının üretildiği söylenebilir. Böylece ataerkil söylemde doğal⁶³ cinsiyet farklılığı anlayışına dayanan “çocuğun, kadının sorumluluğunda olduğu” düşüncesi burada bir kez daha üretilmiştir. Ayrıca medyada hamileliğin bu biçimde inşa edilmesi hem yaşı haberde belirtilen yaşta olan kadınlar hem de kilolu kadınlar için bir baskı ve stres kaynağı oluşturabilmektedir. Kadına yüklenen bu sorumluluk, suçluluk duygusunu da beraberinde getirmektedir.⁶⁴

⁶³ “Dişi” ve “erkek”, üreme sisteminde ortaya çıkan biyolojik kategoriler olarak görülmektedir. Bu üreme ikiliğinin günlük hayatta toplumsal cinsiyet ve cinselliğin mutlak temeli olduğu varsayılmaktadır. Bu bağlamda bu argüman toplumsal pratik ve biyoloji arasında güçlü bir bağ olduğunu kabul eder (Connel, 1998: 100-101). Bu haberlerde de hamile fotoğrafları kadının erkekten farklı olan bu biyolojik durumuna atıfta bulunularak çocukla ilgili her şeyden “doğal” olarak sorumlu tutulmaktadır. Böylece haber konu hakkında başka söz söylemeye yer bırakmayarak “doğallık” söylemi etrafında kapanmaktadır. Bu bağlamda annelik toplumsal cinsiyet (*gender*) temel alınarak belirlenmiş bir ebeveynlik biçimi olarak değil cinsiyetlendirilmiş (*sex*) bir ebeveynlik biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶⁴ Çeler (2013: 173-178), 18. yüzyıldan önce kadınların anne olarak kendilerini dünyaya getirdikleri çocuklara feda etmelerini emreden bir içgüdüyle değil kendi istek ve arzuları doğrultusunda hareket ettiklerini ancak 18. yüzyıl sonlarından itibaren ailenin yapısıyla ilgili bir dönüşüm gerçekleşmesine bağlı olarak annelik imajı ve rolünün de bir değişime uğradığını belirtmektedir. Bu bağlamda kadına her şeyden önce bir anne olduğu hatırlatılmaya başlanmış ve annelik görevi vurgulanarak bir suçluluk duygusu aşılmanmaya başlanmıştır. Buna göre anne çocuğunun gelişiminin tek sorumlusudur ve daha sonra çocukta çıkabilecek tüm arızaların kaynağı annedir. Analiz edilen haberlerde de otizmin bir “arıza” olarak inşa edilmesine bağlı olarak anneleri suçlayan imalara rastlanmıştır.

Milliyet Gazetesi'nde yer alan bir haberdeki "Otizmin nedenleri: Soğuk Anne Modeli, Ağır Metaller ve Genetik" (22.11.2013) başlığı açıkça kadını suçlayan bir başlık olarak dikkat çekmektedir. Haberin devamında bir doktorun sözlerine atıf verilerek bu unsurların geçmişten günümüze tartışılan çeşitli teoriler olduğu, günümüzde kabul edilen esas etkenin genetik unsurlar olduğu belirtilse de başlıkta hem çift tırnak kullanılarak bunun başkasının sözü olduğunun belirtilmemesi hem de insanların yalnızca başlığa bakıp haberin kalanını okumayabileceği düşünüldüğünde bu haberin, annenin çocuğunun otistik olmasında suçlu olarak ilan edilmesini pekiştiren bir haber olduğu söylenebilir. Ayrıca yine aynı gazete hemen ertesi gün yayımlanan şu haber başlığı bu konuda fazla söze yer bırakmamaktadır: "Otizmde Anne Duyarlılığı Tedavisi" (Milliyet, 12.12.2013). Böylece bu haberler Bettelheim'in "soğuk anne" (*cold mommy*) teorisini (Waltz, 2005: 425; Broderick ve Ne'eman, 2008: 465) de pekiştirmektedir. Bettelheim, söz konusu teorisinde annenin çocuğuyla ilgilenmemesinin otizme neden olacağını savunmuştur. Bu haberlerde de babanın gerek hamilelik öncesi ve gerekse hamilelik sonrası süreçten dışlanması bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Küçükaras (2008) otizmle ilgili deneyimlerini paylaştığı kitabında "hamileliğim boyunca bebeğime zarar gelmesin diye inanılmaz çaba harcadım asla doktorun sözünden çıkmadım" diye yazarken çevresinin, çocuğunun otistik olmasında kendisini suçladığını ve bunun kendisini kahrettiğini belirtmiştir. "Hamileliğinde çok ultrasona girdin o yüzden oldu, ...senin sütün yaramadı, ...çocukla ilgilenmedin..." gibi sebepler öne sürdüklerini söylemiştir. Bu durumun çok benzeri görüşme yapılan bir anne tarafından da dile getirilmiştir:

Ben ilk başta kendimde sorun görmüştüm. Zamanın da "soğuk anne" diye bir araştırma yapılmış. İlk okuduğum araştırmalardan biri oydu ve ben de kendimde çok böyle aman aman anaç, yani bilinen anaç bir tip olmadığım için dedim ki herhalde ben sebep oldum bu çocuğun böyle olmasına. Çünkü çok mu ilgilenmedim acaba, çok şey davranmadım mı, çok anaç davranmadım mı, onu biraz kendi başına mı bıraktım. Çünkü ben biraz da bağımsız olsun falan diye. Sonra mesela folik asit kullanmadım, acaba kullanmadığım için mi oldum; aşı yaptırdım acaba aşı yaptırmasa mıydım gibi. Çünkü haberlerde hep bu tür şeyler çıkıyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu, nedenler falan, hamileliğimde rahatsızlık geçirdim on gün

antibiyotik kullanmak zorunda kaldım, hastanede kaldım. Acaba benim rahatsızlığım mı neden oldu? Keşke baktırsaydım, bak hiç gen taraması yaptırmadım bilmem ne yapmadım, genetiğimizde olabilir mi falan filan. (G2)

Kaç sene oldu hatırlamıyorum ama otizmlı bir çocuk dışarı çıkmış, yani annesinden elinden kaçmış caddeye çıkmış o zaman medyada, hangi programdı hatırlamıyorum ama şey denildi, niçin annesi ilgilenmedi. Çünkü bazen bu çocukların anlık olayları oluyor, arkanı döner dönmez kaçtıkları oluyor, yani elinden çıktığı da oluyor, tuttuğun da oluyor, bir anlık dalgınlıkla, saniye yani, o yüzden bu habere çok tepki göstermişim niye öyle söylüyorlar diye. Yani kadını suçluyor, anne niye bakmadı. Çünkü anlık olabiliyor bazen. (G4)

Biz mesela iki yaşında en büyük yaptığımız hata C.'ye reklamları seyrettirmektir. Bunu her anne yapıyor herhalde. Çünkü otistik çocuklar bu tür kral pop gibi, reklamlar gibi o tür şeyler obsesiflik yaratıyor. Biz de o hatayı yaptık ama şimdi anneler o konuda daha bilinçli. (G3)

İkinci alıntıdaki anne de hatırladığı haberde kadının suçlanmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Ancak bu rahatsızlık muhalif bir okumayla sonuçlanmamış onun yerine müzakereli okuma çıkmıştır ortaya. Çünkü kadının eleştirisi bir savunmaya dönüşmüştür ve bu savunmada “bu çocukların” derken otistik olmalarına vurgu yapmıştır, oysa tüm çocuklar bu şekilde davranabilir. Ve yine burada anneyle bir özdeşlik kuruyor daha doğrusu annenin otizm deneyimiyle kendi deneyimini özdeşleştiriyor. Son ebeveyn ise otistik çocuklarına reklam izlettirmeyi annelerin yaptığı bir hata olarak görmektedir.

Hürriyet Gazetesi'nde yer alan ve bir kaynağa dayandırılarak verilen bir başka haberde otistik çocukların sorumluluğunun yalnızca anneye yüklendiği açık bir şekilde görülmektedir.

“Zirve Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcısı ve Okul öncesi Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Rıza Ülker... otizmin erken teşhisinde anne ve ilköğretim öğretmenin çok önemli olduğunu vurguladı. Otizm belirtileri gösteren çocukların annelerinin de duruma bakış açısının farklılık gösterebildiğini, bazılarının farklılıkları hissettiğini ancak ‘Büyüyünce geçer, bunun babası da böyleydi’ diyerek durumu önemsemediğini, kimilerinin ise her şeyi kendine mal ederek, çocuğu kendi başarısızlığı olarak gördüğünü anlatan Ülker, şöyle konuştu: ‘Bu iki anne tipi de problemlidir. Çünkü utanma belasına, çocuklarını gizleme davranışına giriyorlar.’” (Hürriyet, 4.07.2012).

Haberde de görüldüğü üzere çocukların sorumluluğunu anne olarak kadına yükleyen ataerkil ideolojinin otizmin erken teşhisinin yükünü anneye yükleyerek yeniden

üretildiği görülmektedir. Tezin alımlama araştırmasında bir katılımcının belirttiği gibi yalnızca erken teşhis değil tedavi sürecine dair yapılması gereken araştırma da annenin sorumluluğuna verilmekte ve bu durum kontrol altında sorgulanmaktadır:

Ben esasında, bu tür şeyler gündüz kuşağında çıkıyor, çalışan biri olduğum için bunları izleyemiyorum. Ama annemle babam bazen izliyor. Sonra annem bana diyor ki bir hoca şundan bahsetti bundan bahsetti, şöyle yapılması gerekirmiş, böyle yapılması gerekirmiş. Yani bazen insanlara yanlış mesajlar verebiliyorlar ya da onlar doğru verdiklerini zannedebiliyorlar ama tabi anamız geliyor bak kızım şöyle yapılması gerekiyormuş böyle yapılması gerekiyormuş diye beni böyle sorgularcasına. (G1)

Burada dikkat çeken bir nokta bu sorgulamanın da bir kadın tarafından yapılıyor olması. Bir annenin kızını çocuğunun bakımı ve yetiştirilmesi konusunda kontrol altına almaya çalışması “annelik görevi”nin bitmeyen bir sorumluluk olduğunu göstermektedir. Kendi çocuğunun yetiştirilmesiyle ilgilenen bir anne, kendi çocuğunun çocuğuyla da birebir olmasa da uzaktan ilgilenmekte belki de bu sorumluluğu sürekli yaşamaktadır. Böylece bir kadının annelik görevi bir yandan toplum tarafından bir sorumluluk olarak dayatılırken bir yandan da kendi annesi eliyle kontrol altına alınmaktadır.

Ebeveynlerin medyada yer alan haberlerin kimlere yönelik olduğu, kimlere seslendiği sorusuna yanıtlarında da boşanma vurgusu öne çıkmıştır.

Medyada da hani daha çok anneyle ilgili paylaşımlar yer alıyor gibi geliyor bana, otizmli çocuğu olan babadansa annelere daha yönelik gibi geliyor bana. Otizmle ilgili verilen genel haberler tabii ki bütün aileyi ilgilendiren şeyler. (G1)

Zaten hep annelere sesleniliyor haberlerde ve tabii biliyorsunuz nice aile de var çocuğuna bu tanı konduktan sonra boşanmışlıklar çok fazla, bu gerçekten çok fazla baba terk edişleri. Bence anneler hep yükü taşıyor. Ha yok mu babalar, tabii ki var. Benim eşim mesela son derece destek ama yine de ben baskınım burada. (G3)

Annelere, çünkü babalar o kadar duyarlı olmuyorlar. (G4)

Olan, çıkan haber de kime hitap eder, bana ailelere hitap eder ama ailelerde de daha çok kadınlar tek kaldığı için. Tek bir aile kavramı artık birçok yerde hiç yok, çünkü erkekler terk edip gidiyor, aile olarak kalabilseler bir arada her şey çok daha kolay olacak da. Çocukla kim ilgileniyorsa öncelikle ona hitap ediyor. (G6)

Alıntılarda haberlerin sadece anneye yönelik değil de tüm aileye yönelik olması gerektiği vurgulansa da babaların gerek duyarlı olmadığı ve gerekse zaten ortada ailenin

kalmadığı söylenmektedir. Ancak burada habere bir eleştiri getirilmesinden ziyade erkeklerin kendisine bir eleştiri getirilmektedir. Çünkü erkekler çocukları otistik olduğunda bırakıp gitmektedirler. Bu durum kendi eşlerinin destek olduğunun vurgulanmasıyla ya da erkeklerin duyarsızlığıyla bireyselleştirilmekte ve bu duruma neden olan toplumsal etkenlere değinilmemektedir.

“Gecede konuşan Bakan Şahin... Uzun ve meşakkatli bir yolculuk annelerin yüreklerinde hissettiği yangını bizde yüreğimizde hissediyoruz.” (Hürriyet, 3.04.2013)

Yukarıdaki haberde yer alan görüşlere bakıldığında politikacıların da tıpkı medya gibi anneyi otizmin merkezine koyduğu, babayı ise bu meselenin dışında bıraktığı görülmektedir. Oysa toplumsal yaşamda otistik çocukları etkileyen sorunlar yalnızca anneleri değil aynı zamanda babaları da etkilemektedir. Babalarla yapılan bir çalışmada babaların konuyla ilgili aktardıkları oldukça ilginçtir. Buna göre bir baba toplumun otistik çocuklarla ilgili baskısını üzerinde hissettiğini ve hayatlarını kısıtlamak zorunda kaldıklarını söylerken bir başka baba da sırf çocuğunu “deli” diye etiketleyeceklerini düşündüğünden memleketine gitmediğini belirtmiştir (Akkök ve Özer Bilge, 2005: 58-59).

Otistik çocukların anneleri de tipik gelişim gösteren çocukların annelerine yüklenen tarihi görevden⁶⁵ azade değildir. Otistik çocuk anneleri de çocuklarını, gelişimlerine göre vatan için yerine getirebilecekleri görevleri öğretmek ve onları üretim sürecine katmanın yollarını aramakla mükelleftirler. Haberlerde bu görev otistik çocuğu topluma kazandırmaktır. Haberlerde de sıklıkla otistik çocukları olan ailelere özellikle de annelere çocuklarının topluma kazandırılması yönünde mücadele etmeleri söylenmektedir.

---

⁶⁵ Cumhuriyet sonrası dönemde aile, yeni Cumhuriyetin nüfusunun fizyolojik olarak üretimi yanında toplumsallaştırma misyonunu da üstlenmiştir (Şerifsoy, 2011: 169). Yeni ailenin görevi sağlıklı yurttaşlar yetiştirmekken, yeni erkeğin görevi ailesinin maddi geçimini ve çocukların özellikle de kız çocuklarının eğitimi sağlamaktır (Sancar, 2012). Kadınların en önemli görevi ise Cumhuriyete layık yurttaşlar yetiştirmektir. Ayrıca çocuğun potansiyel olarak ekonomik bir zenginlik olduğu fark edilmiştir. Öte yandan, insan sadece ekonomik bir değer ürettiği için değil ayrıca askeri gücün devamını sağlayan bir kaynak olarak da görülmeye başlanmıştır (Çeler, 2013; Selçuk Şirin, 2013). Bu bağlamda annenin görevi bir yandan çocuklarını, ekonomiye katkı sağlayacak biçimde yetişmelerini sağlarken bir yandan da canlarını vatanları uğruna feda edebilen askerler olarak büyütmeğidir.

“Aile desteği çok önemli

... Bu süreçte ailenin özellikle de annenin tedavinin bir parçası olması gerekiyor” (Milliyet, 19.04.2013)

Otizmlı çocukların erken tanı almaları ve eğitimle topluma kazandırılabilmesi için ailelere çok iş düşüyor (Milliyet, 18.12.2008)

Ertuğrul'un en büyük destekçisi ise onun topluma kazandırılması için büyük bir çaba veren annesi Sara Gök. (Milliyet, 30.07.2014)

Her şeyimizi ortaya koyarak çocuklarımızı topluma kazandırmalıyız. (Hürriyet, 6.05.2014)

Kendisini hiçbir zaman "engelli annesi" görmediğini, oğlunu topluma kazandırmak için çok büyük mücadeleler verdiğini anlatan Sabur... (Hürriyet, 6.05.2014)

Bu çocuklar nasıl topluma kazandırılacak? (Hürriyet, 5.04.2010)

Biri 17, diğeri 8 yaşındaki otistik 2 çocuğu bulunan 39 yaşındaki Fatma Kayran, 8 yıldır tek başına çocuklarını topluma kazandırma mücadelesi veriyor. (Sabah, 3.04.2015)

Ebeveynlerin görüşlerinde bir yandan otistik çocukları için neler yaptıkları anlatılırken ilginç bir vurgu da milli değerlere bağlılık olmuştur.

Kendim de öğretmenim çünkü. Biraz eğitimci olmamın da C'ye faydası oldu diye düşünüyorum. Ben daha kolay eğitildim, ben daha kolay eğitilince C.'yi de eğittim. İşte kendi terapilerimizi kendimiz bulduk. C. bostanda çalışıyor, yani toprakta çalışıyor. Toprak ekim dikimi dernekte, güneşin altında kavruluyoruz, yanıyoruz, susuyoruz ya da üşüyoruz ama durmak yok, sürekli C.'yle, C.'ye hiç taviz vermiyorum. (G3)

Ben milli değerlere önem veren bir anneyim, onları da izlesin yani, ben o şekilde hiçbir zaman elinden almıyorum. (Çocuğu 23 Nisan, Cumhuriyet Bayramı, 1 Mayıs törenlerini izliyor) (G1)

...bunu her aile biliyor olsa bu tür şeyleri gerçekten bu toplum çok daha anlamlı işte eğitimli daha aydınlık çocuklar ya da aydınlanmaya daha açık çocuklar, beyni açık çocuklar yetiştirebilir. En çok hayıflandığım şeylerden birisi bu. Bu nedenle biz kendimizi eğitmeye çalışırken aslında ne kadar eksik olduğumu da görmüş oluyorum. (G15)

Böyle bir şeyle karşılaştığınız zaman bu çocuk şımarıktır, yaramazdır annesi de ne terbiyesiz yetiştirmiş demeden önce, acaba bu çocuğun bir sıkıntısı mı var derdi mi var böyle bir problemi mi var kendine engel mi olamıyor diye bunları düşünmek lazım. (G6)

Bu anlatılar annelere aittir. İlk alıntıda kendisinin eğitimci olduğunu söyleyen anne eğitildiği için çocuğunu da daha kolay eğittiğini söylemektedir. Bu da bir şekilde annelerin eğitilmesini ima etmektedir. İkinci ve üçüncü alıntılar ise milli değerlere göre çocukların yetiştirilmesini ima etmekte ve otistik çocuğunun böyle bir eğitim alamaması

nedeniyle üzüntü duymaktadır üçüncü alıntıdaki ebeveyn. Bu ifadeler de yine annelere yüklenen tarihi görevin izlerini taşımaktadır. Alıntı yapılan son anne ise çocuğun yetiştirilmesinin annenin görevi olduğunu kabul ederek otistik çocuğunun kabul edilmeyen davranışlarda bulunmasını otistik olmasına bağlayarak, görevini yerine getiremeyişinin savunusu olarak sunmaktadır.

Tedavi sürecinde de sürekli annenin çocuğunu sevmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ve bu sevgi sonucunda otistik çocukların başarıları vurgulanmıştır. Anneler çocukları için mücadele etmiş ve sonucunu da görmüşlerdir. Ancak buradaki sorun her otistik çocuğun bu şekilde başarılı olamayacağı gerçeği karşısında bu çocukların anneleri, üzerlerinde bir baskı hissedebilir ve yeterince çabalamadıkları hissine kapılarak kendilerini sorgulama içine girebilirler.

“Bulgaristan’dan Denizli’ye yerleşen Dr. Ayten Bahtiyar’la, otistik olmasına rağmen evlat edindiği ve 33 yıldır sevgisini esirgemediği kızı Arzu...” (Milliyet, 10.05.2008)

“Sevginin gücü ...Anne İmer, kızının doktorunun da onayıyla ilacı kesti. Süreyya İmer, ilacın yerine sevgi sözcüklerini koydu. Günde 20 saat ağlayan, kollarını kanatıncaya kadar ısırın, saçlarını çeken, başını yerlere vuran kızına hep, “Seni seviyorum ve sevmekten hiç vazgeçmeyeceğim” dedi. Krizler önce 8, sonra 4 saate geriledi” (Hürriyet, 18.07.2013).

“...spor ve anne sevgisiyle... annesinin azmi ve sporla... kızından sevgisini hiç esirgemeyen ve her şeyin ilacının sevgi olduğunu belirten anne...” (Milliyet, 30.07.2014)

“Anne sevgisiyle şampiyon oldu” (Sabah, 2.08.2014)

Diğer taraftan otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde nasıl iyi bir anne olunacağını resmi de çizilmiştir. Buna göre kadınlar, çocuğu için kariyerinden vazgeçerek ve hayatlarını çocuklarına adayarak iyi bir anne olabileceklerdir. Çünkü kariyer kadınlar için vazgeçilebilir bir lükstür ama babalar için böyle değildir. Çünkü günümüzde her ne kadar kadınların çalışarak para kazanması söz konusuysa da ataerkil ideolojide evin maddi geçimini sağlaması gereken kişi hala erkektir. Otizm deneyiminin aktarıldığı ve ebeveynler tarafından yazılan kitaplarda da anneler çocuklarına otizm tanısı koyulduktan sonra mesleklerini bıraktıklarını belirtmişlerdir (Küçükaras, 2008; Benal Penny, 2005).

“Oğlunun iyi bir eğitim görmesi için çabalayan, işletme eğitimi görüp iki dil bilmesine karşın kariyerini bir kenara bırakıp oğluna kol kanat geren Gülçin Vardarcı’nın mücadelesiyle Cem, üniversite sınavına girdi.” (Hürriyet, 22.01.2011)

“Özel çocukların fedakar annesi ...Biri 17, diğeri 8 yaşındaki otistik 2 çocuğu bulunan Fatma Kayran(39), *çocuklarını topluma kazandırma mücadelesi* veriyor. ... eğitimle çocuğunu kazanabileceğini öğrenen anne *hayatını* Benginur’a *adadı*...” (Milliyet, 3.04.2015)

Eşinin terk etmesi üzerine otizmli oğlu Şafak’la bir başına kalan Pervin Sabur hiç yılmadan mücadele etti. Şafak başarılı bir yüzücü ve müzisyen haline geldi. ... ‘... Bu zorlu süreç sırasında *babamız yoruldu ve erken kaçtı* ama yılmadım, yorulmadım, oğlumu topluma kazandırmak zorundaydım. ... *Çok mutluyum, anneyim... Annelik gerçekten kutsal bir şey.*” (Sabah, 11.05.2015)⁶⁶

Yukarıdaki habere bakıldığında kadının anneliğine dair ataerkil düzenin empoze ettiği söylemleri görmek mümkün. Bu haberde kocası tarafından terk edilen⁶⁷ kadın her şeyiyle kendini çocuğuna adamıştır ve kendini “anne” olarak tanımlayarak medyada meşru bir kadın kimliği olarak yer almıştır. Ayrıca haberlerde otistik çocuklarıyla ilgilenen kadınların sürekli “anne” olarak vurgulanması da yukarıdaki bulguyu desteklemektedir:

“...eğitimle aşacağına inanan *anne* Canan Aytek...” (Sabah, 30.06.2015)

“... *anne* Fatma Güleş ...” (Sabah, 15.05.2015)

“...büyük mücadele verdiğini belirten *anne* Gök...” (Milliyet, 30.07.2014)

Aşağıdaki anneden yapılan alıntı ise haberin cinsiyetçi söylemiyle ilgili nerdeyse tüm hakim okumaları içermektedir:

Ama bir yandan da şunu görüyorum, haberlerdeki o çocukların arkalarında hep anneleri var yani ben bir baba figürü çok fazla göremiyorum. Bizim hayatımızda da öyle aslında, baba, ki hakkını yiyemem gerçekten çok çalışıyor ve çocuk için çok uğraşiyor mesela rapor alınmasını kesinlikle istemiyorum oğluma alınmasını diyen o ve ben bunu maddi her şekilde karşılarım

⁶⁶ Vurgular yazara aittir.

⁶⁷ Burada kadının boşandığının belirtilmesi yerine terk edildiğinin vurgulandığı görülmektedir. Ailenin dağılmasında boşanma, bilinçli bir biçimde yapılan bir eylem iken terk edilme elde olmayan nedenlere işaret etmektedir. 26 kişiyi öldüren Adam Lanza’yla ilgili haberde de ailesinin boşandığı, Milliyet Gazetesi’nde “17 yıllık evlilikten sonra ... Adam’ın babasından boşanan Nancy...” (16.12.2012) gibi ifadelerle sıklıkla vurgulanmış ve annesinin çocuğuna karşı görevlerini yapmadığı ima edilerek sorumluluk anneye de yüklenmişti. Buna göre olumsuz bir olay söz konusuysen kadının boşanması bu olumsuz olayın nedenlerinden biri olarak sunulurken, buradaki haberde erkeğin kadını terk etmesi durumunda kadının terk eden kocaya karşı anlayışlı bir tutumla annelik kimliğine sarılarak çocuğuyla ilgili başarılarla ulaşması tam da ataerkil ideolojinin toplumsal cinsiyet rejimini yeniden üreten bir unsurdur.

diyen o. Yani gerekirse başka önceliklerimiz vardı, onları erteleyelim ve hala da öyle aslında, üst saatte eğitim alsın falan. Sonra zaten şeyi de gördüm, o soğuk anne o kuram yıkılmış falan. Şimdi görüyorum bir anneler var çocuklarının arkalarında, bir baba figürü yok. Hatta çoğunlukla ailelerde babalar bırakıp gidiyorlar. Ondan sonra anneler tek başlarına mücadele ediyorlar. Burada da görüyorum ve hayranlıkla izliyorum. Yani annelerle ilgili bende oluşan algı, belki durumun içinde olduğum için kendimde bir anne olarak şunu diyorum; ben eskiden olsa bunu yapmazdım, insan evladı olunca ve başına gelince ben oğluma daha şefkatliyim artık yani hiçbir şekilde ne bağırarak istiyorum ne üzme istiyorum. Eskiden daha serttim mesela bir şey olduğunda. “Hayır bunu sen yaptın ve bundan oldu” gibi. Ben şimdi daha sabırlı ve daha anaç görüyorum kendimi ve annelerin bende çok pozitif bir algısı var. Ben mesela mesleki hayatımı ertelemek zorunda kaldım. Okul başlasın otursun ondan sonra bakarsam bakarım ama ben biliyorum ki benim hayatım bundan sonra hep oğlum. Bir tane kadıncağız var Sedef diye bir kadın mesela hep o koşturuyor ediyor ve uluslararası çapta bir şeyler yapmaya çalışıyor. Burada anneler var ben burada bir tane baba görmedim açıkçası. Buraya getirenler anneler, taşıyanlar, bilenler her şeyini. Babalar hepsi arabayla getirip bırakıyorlar. Benim eşimi ayrı konumlandırabilirim, o zaten çok ağır bir tempoda çalışıyor olduğu için şeyi yok bir de onun sorunla baş etme şeklinde o biraz daha dramatize etti galiba olayı ve bu yüzden çok da fazla karışsın istemiyorum. Ben eşimin karışmasını istemiyorum. Çünkü morali bozuluyor, ben ona sen sorun yokmuş gibi davran hayatına devam et yani zaten maddi olarak bize sağladığın şey yadsınamaz, deli gibi çalışıyorsun sen bu sorunu yok say. Çünkü diğer türlü işine yansıyor, hayatına yansıyor modu düşüyor falan ve o bizi de etkiliyor ve onun iş hayatını da etkiliyor. (G2)

Haberlerde erkeklerin otistik çocuklarını destekleyen kişileri olarak yer almamalarını eleştirirken kendinden örnek vererek kendi deneyimiyle bir bağ kurmaktadır. Eşinden çok kendisinin çocuğuyla ilgilendiğini belirten anne erkeğin de çocuğu için fedakarlıkta bulunarak çok fazla çalıştığını belirtmekte ve bunu bir neden olarak sunmaktadır. Anlatısında kendisinin de mesleğini bırakarak çocuğunun ilgilenmesine kendini verdiği de belirtmesiyle anlatı tam da ataerkil ideolojinin içselleştirildiği bir anlatıya dönüşmektedir. Çünkü kadın mesleğini bırakarak çocuğuna yönelmiş erkek ise çalışarak ailenin maddi şartlarını karşılayarak sorumluluğunu yerine getirmektedir. İkincisi kocasıyla boşanan ve çocuğuyla hem maddi hem de manevi olarak tek başına ilgilenen kadınlara duyulan hayranlıkla birlikte kendisinin anneliğiyle ilgili bir değişim geçirdiğini söylemektedir. Artık daha şefkatlidir, tam da haberlerde sürekli vurgulanan “sevgi dolu anne” modeli. Üçüncü nokta ise kendi eşini diğer erkek eşlerle karşılaştırması çerçevesinde

ortaya çıkıyor. Diğer erkek eşlerin otistik çocuklarını arabayla okula bırakıp gittiğinden söz ederken kendi eşinin ayrı konumlandırıyor ve yine gerekli maddiyatı karşıladığını belirterek bir kez daha görevini yerine getirdiğini vurguluyor. Bu kendi eşlerini diğer kadınların eşleriyle karşılaştırma bir annede daha görülmüştür. Buna göre üçüncü görüşmeci eşinin kendisine tam destek olduğunu belirtmiştir: “Benim eşim mesela son derece destek ama yine de ben baskınım burada”. Burada çok önemli bir nokta daha karşımıza çıkmaktadır ki o da bu iki annenin baba olarak erkeğin çocuklarıyla ilgilenmeyişi kendi tercihleri olarak sunmalarıdır. İkinci görüşmecinin “ben eşimin karışmasını istemiyorum” deyişiyle üçüncü görüşmecinin “ben baskınım” demesi bu tercihi anlatmaktadır. Bu tam da ataerkilliğin içselleştirilmesine işaret etmektedir. Çünkü bu durum cinsiyetçi rol yaklaşımlarının bir sonucudur. Ataklı vd.’nin (2004: 2) saptamalarının çocuk bakımı için de geçerli olduğu söylenebilir:

Kadınların ev işlerinden büyük oranda sorumlu tutulması, ev işlerinin kadının asli görevi olduğu yönünde toplumsallaşmaları, kadınların bu rollerini içselleştirmeleri ile ilintilidir. Ev içi işlerde sorumluluk paylaşımında cinsiyetçi yaklaşım öne geçmekte, kadın ve erkeğin yaptığı ev içi faaliyetler farklılık göstermektedir. Temizlik, bulaşık, yemek, ütü vb ev içi işler daha çok kadının sorumluluğunda iken, bahçe bakımı, alış-veriş ve tamir işlerini erkekler daha fazla üstlenmektedir. Kadınlar, ev içi faaliyetlerde daha çok beceri gerektiren işleri yaparken, erkeklerin daha az beceri gerektiren işleri üstlenmeleri, erkeklerin daha beceriksiz olmalarından kaynaklanmamaktadır. Çünkü lokanta ve konaklama yerlerinde genelde erkeklerin hizmete alınması, onların da bu işleri çok iyi yapabildiklerini göstermektedir. Erkeklerin bu işleri evde yapmamasının kökeninde, geleneksel olarak bu işlerin kadınlara atfedilmiş olması ve erkeklerin kadın işi olarak bilinen işleri yapması durumunda, statüsünün ve prestijinin olumsuz etkileneceği yolundaki önyargı yatmaktadır.

Tam da bu noktada erkek ebeveynlerin söyledikleri çok çarpıcıdır ve ataerkil ideolojinin temel savlarını gözler önüne sermektedir:

Doğanın kanunu bu. Mesela siz hiç çocuklara bakan köpek gördünüz mü, kedi gördünüz mü. Yani köpek yavrularına bakan erkek köpek gördünüz mü, kedi yavrularına bakan erkek kedi gördünüz mü? Çok azdır doğada da anne babanın bir arada çocuk büyüttüğü, bazen kuşlar herhalde, penguenler falan böyle oluyor ama doğanın kanunu bu genelde hep annelere kalıyor bu iş. Bir de biliyorsunuz engelli bir çocuk sahibi olmak, özellikle otistik ailelerde aile birlikteliği çabuk bozulabiliyor, genellikle de çocuklar hep annelere falan kalıyor. Herşeyin

ana olmasından kaynaklanıyor herhalde, işte Anadolu, ana toprak, ana yurt gibi hep ana hep ana, hiç bunların babası olmuyor maalesef. (G7)

Yani şimdi kadın çocuk bakmaya daha uygun, yapısı olarak yani çocuğu dünyaya getiren anne bir defa, taşıyan, besleyen. Erkek yardımcı gibi eşinin ve çocuğunun ihtiyaçlarını gidermek mesela. Şimdi zaten çocuk küçükken bile anne besleyebiliyor sadece, erkek yapamaz. Doğasında olan bir şey, bir de bayanlar daha şefkatli olabiliyor babalardansa. Biz daha böyle sevgimizi pek göstermeyiz, içimizden severiz. Ama bu yardım etmeyeceğim anlamına gelmez, arada çocuğu alırız ki anne dinlensin, uyusun.

Alıntılara bakıldığında kadının biyolojik durumuna atıfta bulunularak çocukla ilgili her şeyden “doğal” olarak sorumlu tutulmaktadır. Bu bağlamda annelik toplumsal cinsiyet (*gender*) temelinde değil cinsiyetlendirilmiş (*sex*) bir ebeveynlik biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıdaki ilk haberde asperger sendromlu bireyin kadın olduğu belirtilmektedir. Bu çalışma kapsamında analiz edilen toplam 741 haberin hiçbirinde “otistik erkek” ya da “asperger sendromlu erkek” gibi bir ifadeye rastlanmamıştır. Ya da ikinci haber örneğinde görüldüğü üzere, tersinden yeniden üretirsek “... otistik bir genç erkektir” diye hiç belirtilmemiştir.

“Asperger Sendromlu bir kadın ve köpeğinin onu koruma mücadelesi!” (Sabah, 17.06.2015)

“Rabia, 18 yaşında otizimli genç bir kız.” (Sabah, 30.06.2015)

Otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde gündeme gelen ilginç bir konu da kürtaj meselesi olmuştur.

“Anne karnında otizm testi!

Bilim adamları, şimdi bu konuda ulusal düzeyde bir tartışma ortamı yaratılması ve konunun etik açıdan değerlendirilmesinin ardından, etik olduğu sonucuna varılması halinde testin yaygın biçimde uygulanmasına ve otizm tehlikesi görülen hallerde de kürtaj yapılmasına izin verilmesini öneriyor.” (Milliyet, 12.01.2009)

“Bilim adamlarını tek düşündüren ise testin sonrasında bebeğin otistik doğabileceğinin tespiti halinde, kürtaja izin verilmesi gerekip gerekmediği sorusunun yanıtının bulunması. Zira bilindiği gibi otistik çocuklar görebiliyorlar, hatta içlerinden ünlü matematikçiler ve müzisyenler bile çıkabiliyor.” (Hürriyet, 13.01.2009)

Yukarıdaki iki haberde bilim “adamları” çocuğun otistik olması halinde kürtaja izin verilebileceğini önermektedirler, kadın ve bedeni hakkında ve otistik çocuğun hayatına bilim “adamları” karar vermektedir. İster yasaklama isterse izin verme biçiminde olsun kürtajın devlet düzenlemesine konu olması nüfusun denetlenmesine yönelik çabalarla oldukça ilişkilidir. Zaman zaman Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemin politikalarında olduğu gibi savaşlarda kaybedilen nüfusun sayısını arttırmak için kürtaj yasaklanırken zaman zaman da nüfus artışının ekonomik ve toplumsal sorunların kaynağı olarak görülmesi nedeniyle nüfus artışının azaltılması amacıyla 1965 yılında olduğu gibi kürtaja kısmen izin verilmiş, 1983’te ise kısıtlama kalkarak hamileliğin ilk on haftasında kürtaj yasal hale gelmiştir (Kubilay, 2014: 391-396). AKP döneminin konuyla ilgili politikasına bakıldığında ise 2012 yılından itibaren kürtaj karşıtı bir söylemin “en az üç çocuk” söylemine eşlik ettiği görülmektedir. Bunun ardında yatan nedenlerden biri de, hem Kubilay’ın (2014) hem de Özkan Kerestecioğlu’nun (2013) belirttiklerine göre, ekonomiye katkı sağlayacak çalışabilir nüfus oranını yüksek tutarak sermayenin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücünü sağlamaktır. Bunun otistik çocuklarla olan ilişkisi ise Hürriyet gazetesinden alınan haber örneğinin son cümlesinde görülmektedir. Otistik çocuklar arasından “matematikçiler ve müzisyenler” çıkabileceği vurgusuyla kürtaj kesin olarak önerilmemekte tartışmaya açılmaktadır. Çünkü otistik çocukların da ekonomik bir değer yaratma “olasılığı” söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında otistik çocuklar ekonomik değer yaratıp yaratmama bakımından değerlendirilmektedir. Öjenist söylemin bir örneği olarak görülebilecek bu haberlerde nüfusun kalitesi ile kadın bedeninin kontrol altına alınması arasında doğrudan bir bağlantı kurulduğu söylenebilir. Bu haberler ataerkil iktidarın otizmle ilgili haberler çerçevesinde kadın ve bedeni arasına nasıl sızdığının birer göstergesidir.

4.3.3. Otizm Haberlerinde Erkeklik/Babalık Üzerinden Yürüyen Ataerkillik

Haberlerde kadınlar kadar erkeklere de seslenilmektedir. Bu haberlerde geç yaşta baba olmanın çocuklarının hasta, otistik olma riskini arttırdığı vurgulanmaktadır. Dikkat çeken nokta benzer haberlerin sıklıkla farklı yıllarda yer alması olmuştur.

“Korkutan tehlike

İzlanda’da baba olma yaşının yükseldiğini ve bu durumun Avrupa’da da gözlemlendiğini belirten Stefansson, bu durumun, ‘toplumdaki otizm oranının artışına anlamlı bir katkıda bulunduğu’ yorumunu yaptı. 78 ailenin incelendiği araştırmanın sonuçlarına göre, ileri yaşta baba olmak, otizm riskinin yanı sıra şizofreni riskini de artırıyor.” (Hürriyet, 23.08.2012)

“Torunlar risk altında

İleri yaşta baba olanların torunlarında otizm riskinin arttığı belirlendi.” (Hürriyet, 22.03.2013)

“Geç gelen babalıkta otizmlili torun riski” (Sabah, 22.03.2013)

“Geç babalar’ otizm nedeni

...ileri yaştaki baba adaylarının çocuklarında şizofreni ve otizmin genç baba adaylarına oranla daha fazla olduğunu...” (Hürriyet, 2.04.2013).

“Geç baba olanların çocuklarında hastalık riski

Bilim adamları, geç yaşta baba olanların çocuklarında bipolar bozukluk, otizm ve dikkat bozukluğu gibi psikiyatrik sorunların daha yaygın görüldüğünü ortaya çıkardı” (Hürriyet, 27.02.2014)

“Geç baba olmanın riski büyük

Bilim adamları, geç yaşta baba olan erkeklerin çocuklarının otizm, şizofreni gibi hastalıklara yakalanma risklerinin daha yüksek olmasının sebebini bulduklarını belirtti.” (Hürriyet, 4.12.2009).

“Geç baba olanın çocuğu HASTALIK riski altında

Oxford Üniversitesi’nin bir araştırmasına göre, geç yaşta baba olanların çocuklarında şizofreni ve otizm gibi hastalıklar daha sık görülüyor.” (Milliyet, 27.10.2009)

“Baba olmak için geç kalmayın

...ileri yaştaki baba adaylarının çocuklarında şizofreni ve otizmin genç baba adaylarına oranla daha fazla olduğunu savunan araştırmaların...” (Milliyet, 2.04.2013)

Bu haberlerde Türkiye’deki hegemonik erkekliğin izlerinin görüldüğünü söylemek mümkün. Buna göre erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan sadece erkek olduğu için beklenen

rolleri ve tutum alışları içeren pratikler toplamıdır (Atay 2004:14). Çerçevesini Connel'in (1998) çizdiği hegemonik erkeklik de belirli bir kültürel alan içinde diğer erkeklikleri de etkileyen ve belli biçimlerde şekillendiren baskın erkeklik biçimi olarak tanımlanabilir (Atay, 2004; Cengiz, Tol ve Küçükural, 2004; Özbay ve Baliç, 2004; Sancar, 2009; Özbay, 2013). Literatüre⁶⁸ bakıldığında her ne kadar farklı erkekliklerden bahsedilse de genel olarak, “genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarından en az birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansla sahip erkeklerin temsil ettiği bir erkeklik”ten (Sancar, 2009: 30) bahsedilebilir. Türkiye’de de başka diğer yerlerde olduğu gibi, hegemonik erkeklik ne henüz tam olmamış/olgunlaşmamış/evrimini tamamlayamamış çok genç erkeklikler, ne işi bitmiş/dünyadan kopmuş/güçsüz yaşlı erkeklikler ne de eksik/bakıma muhtaç/natamam/sakat/hasta erkeklikler üzerine kurulmaz (Özbay 2013: 190).

Selek'in (2011: 19) belirttiği gibi; “Türkiye’de geleneksel olarak kabul gören erkeklik kademesine varmak için dört temel aşamayı geçmek zorunludur: 1. Sünnet, 2. Askerlik, 3. İş bulma, 4. Evlilik”. Evlilik konusunda yapılması gereken en önemli işlerden biri olarak görülen vatana ve millete hayırlı evlatlar dünyaya getirmek kadınlar kadar erkeklerin de görevidir. Baba demek, kısır olmayan koca, evini koruyan asker, elinden bir iş gelen, evini geçindiren, evle ilgili ekonomik, hukuki, siyasal tüm kararları alan

---

⁶⁸ Erkeklik çalışmalarının kadın çalışmalarına paralel bir seyir izlediğini söylemek mümkündür. 1970’lerin ortalarından itibaren toplumsal iktidar analizlerinde toplumsal cinsiyetin önemli bir kategori haline gelmesinde sonra “erkeklik çalışmaları” alanı da “kadın çalışmaları”na benzer biçimde toplumsal cinsiyet farklarının oluşumunu sorunlaştıran bir alan olarak ortaya çıkmıştır (Sancar, 2009: 26). Bu alan içinde yapılan ilk çalışmalar erkekliğin ne olduğu ve ne gibi özellikler taşıdığını açıklamaya çalışırken her zaman ve her yerde geçerli tek bir erkeklik kavramının olamayacağını da savunmuştur (Connel 1998; Atay 2004; Cengiz, Toy ve Küçükural 2004; Özbay ve Baliç 2004; Sancar 2009; Özbay 2013). Böylece 1980’lerde nasıl ki feminist araştırmalarda tek bir kadınlık olmadığı öne çıktıysa erkeklik çalışmalarında da tek bir erkeklik olmadığı vurgulanmaya başlamış ve erkekler arasındaki farkları araştırmak önem kazanmıştır. Bu çerçevede “hegemonik erkeklik” tanımı ve bu tanıma uymayan bireylerin erkeklik deneyimleri anlaşılmasına çalışılmıştır. 1990’larda ise, farklı erkeklik deneyimlerine yönelme sürerken aynı erkeğin farklı yaş dönemlerindeki erkeklik deneyimleri araştırma konusu olmuştur (Sancar, 2009: 27).

patron ve devlet adamı olmak demektir (Kepekçi, 2012).⁶⁹ Babalık erkeğin soyun sürdürülmesini sağlamasına atıfta bulunur ve ataerkil ideoloji erkeği merkeze alan bu soy ideolojisi nedeniyle baba olara erkeği yüceltir (Ökten, 2009: 303-304). Haberlerde de sürekli geç yaşta baba olmanın riskleri -yani çocuğun otistik, hasta olabileceği- vurgulanarak erkekler üzerinde bir baskı oluşturulmaktadır. Çünkü babalık Türkiye’de hegemonik erkekliğin bir parçasıdır. Tam da, erkeği soyun devam ettiricisi olarak gören bu anlayıştan dolayı baba olamamak erkekliği kaybetme korkusuna yol açabilir. Ya da aileye yüklenen sağlıklı çocuklar yetiştirme görevi (Sancar, 2004: 6) çerçevesinde, kendisinden sağlıklı çocuklar yapması beklenen erkek için “hasta”, bu çalışma bağlamında “otistik” bir çocuk sahibi olmak, bir kaygı durumu yaratabilir. Otistik çocuk babalarıyla yapılan bir çalışmada (Akkök ve Uzun Özer, 2005) da çocuğuna otizm tanısı koyulan babalar genel olarak ilk önce bunu kabullenmediklerini sonrasında hatayı kendilerinde arayarak kendilerini eksik hissettiklerini ve en sonunda da Allah vergisi olarak durumu kabullenmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Bazı haberlerde baba olmak için hangi yaşın uygun hangi yaşın geç olduğu da belirtilmiştir: “24’ten sonrası riskli 45 yaş üstünde zirve yapıyor” (Hürriyet, 27.02.2014); ‘Bazı araştırmalar 35 yaş ve üzerindeki baba adaylarının çocuk sahibi olma olasılıklarının azalmaya başladığını göstermektedir.’” (Hürriyet, 2.04.2013). Bu haberlerde bahsedilen

---

⁶⁹ Burada her dönemi ve her coğrafyayı kapsayan tek bir babalık anlayışının olamayacağı belirtilmesi gereken bir husustur. Tarihsel sürece bakıldığında baba kavramının 19. yüzyılda bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Buna göre 17. ve 18. yüzyıllarda babalar zamanlarının büyük bir kısmını evde geçirerek çocuklarını hem eğitmekte hem de ahlaki değerleri aktarmaktaydı. 19. yüzyılda kapitalizmin gelişmesiyle birlikte babalar fabrikalarda çalışarak zamanlarını daha çok dışarıda geçirmeye başlamışlardır. Önceki yüzyıllarda erkeğin zamanını evde geçirmesi doğal kabul edilirken bu dönemde evde vakit geçirmek erkeksi olmayan bir davranış olarak görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde baba evin geçimini sağlayan tek aktör olmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde ise babalık devletin aileye el atma girişimleriyle yeniden değişime uğramış 1970’li yıllardan sonra Batı’da babalığa ilişkin yeni bir söylem kurulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ev işleriyle, çocuklarıyla daha fazla ilgilenen “yeni baba” imajı gelişmiştir (Zeybekoğlu, 2013). Bu değişimin en önemli nedenlerinden biri Çabuklu’nun (2007: 104) belirttiği üzere kadın hakları hareketlerinin güçlenmesi, kadınların giderek daha fazla sosyal yaşama katılmaları olmuştur. Erkek çocukların anneleriyle olan yakın ilişkilerinin bu çocukları “efemineleştireceğine” dair endişe de bir başka neden olarak değerlendirilebilir. Bu durumda babanın özellikle erkek çocuklarıyla daha fazla vakit geçirerek onlara erkeklik değerlerini aşılması gerektiği düşünülmüştür. Türkiye’de egemen olan babalık modeline bakıldığında Sancar’a (2009) göre geleneksel babalık ile modern babalığın bir arada olduğu bir görünüm sergilemektedir.

yaş aralığında olan ve henüz baba olmamış ama olmayı isteyen erkekler üzerinde de tıpkı kadınlar üzerinde olduğu gibi bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskı erkeklerde “erkekliklerini kaybetme” anlamına gelirken kadınlarda “anne olma görevini yerine getirememe” anlamını içermektedir.

Milliyet Gazetesi’nde yer alan bir haberde otistik çocuk sahibi olan bir babanın dile getirdiği hayal kırıklığı tam da babalık görevini tam anlamıyla yerine getiremediğini imlemektedir:

Cenk Bal’ın babası Ercan Bal da otistik insanların çıkar, menfaat bilmediklerini ve karşılıksız sevgiyi öğrettiklerini söyledi. Otistiklerin normal davranış sergileyemedikleri için toplumdan dışlandıklarını kaydeden Bal, ”Evladınızın gelecekte **bir mevkiye geleceğini** görememek, onun **iyi bir meslek sahibi** olacağını hayalini bile kuramamak, böyle bir mutluluğu yaşayamamak bizi çok üzüyor” diye konuştu. (Milliyet, 3.04.2013)

Burada açıkça görebiliriz ki babanın erkek çocuğu, yukarıda bahsedilen hegemonik erkekliğin sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik şartlarından iş bulma koşulunu karşılayamamakta ve dolayısıyla erkek olamamaktadır. Bu da babanın başarısızlığını imlemekte ve hayal kırıklığına yol açmaktadır. Buna benzer bir hayal kırıklığı görüşme yapılan erkek ebeveynlerde de görülmüştür. Buna göre bir baba otistik erkek çocuğunu, otistik olmayan erkek çocuklarıyla kıyaslayarak şöyle demiştir:

Siz istemez misiniz otistik bir çocuğunuzun normal olmasını. Gencecik delikanlı. Ben dün gördüm aynı yaşta çocuklar var hepsi vücut yapmış filinta gibi çocuklar. Kaç yaşındalar 21, G. ile yaşıtlar. G. orada oturmuş makinada işte yapıyor, herkes de aa ne kadar güzel yapıyor işte falan. Ben de isterim benim çocuğum öyle olsun, ama böyle, işte... (G7)

Diğer bir erkek ebeveyn de haberdekine benzer biçimde çocuğunun meslek sahibi olmayacağını ve onu askere uğurlayamayacağını belirtmiştir:

Yani bir babanın erkek çocuğunda görmek istediği şeyleri göremeyeceğiz. Tabii biz onu ne olursa olsun seviyoruz, sorumluluğunu alıyoruz ve iyiliği için çabalıyoruz. Ama bir baba olarak insan görmek istiyor ne bileyim bi mezun oluşunu, üniversiteye gidişini, bir meslek sahibi oluşunu mimar, doktor artık neyse. Her şeyi yapmaya hazırsınız, oğlum büyüsün şu okula gitsin, ben gidemedim ama oğlum gitsin. Benim hayalimdi yurtdışında okumak mesela, o yapabilseydi. Ama hayat. Tabii bu sadece otistik çocukların başına gelmiyordur, yani normal olup da okumayanı da var ama en azından öyle bir şansı var o çocukların. İnsan istiyor

askere uğurlasın, baba olarak gurur duyulacak pek çok şey yok gibi. Şimdi daha küçük başarılarla avunuyoruz (G14)

Erkeke ebeveynlerin anlatılarında hegemonik erkekliğin izlerini sürmek mümkün görünmektedir. Bu anlatılarda erkek olmanın gereklerinden olan iş sahibi olma, askere gitme gibi koşulların yerine getirilemeyişi erkek ebeveynlerde hayal kırıklığına yol açmaktadır. Sinclair'in (1993) de dediği gibi otistik çocuklar için hayal edilenlerin çoğu gerçekleşmemesi babalar için hüsrarla sonuçlanmaktadır. Meslek sahibi olma, askere gitme erkek ebeveynler için bir gurur kaynağı olurken bir iş sahibi olma kadın ebeveynler için daha başka anlamlar taşımaktadır.

...hep oğlumu böyle engelli olarak, özel olarak değil de bir iş kuracak hep böyle ailede bunu söylüyorum ben. İnşallah o hiçbir şey olmasa bir garson olabilir benim çocuğum, hani bir şeyi yapabilir, verildiğinde bir iş yapabilecek çocuk. Bir tabak taşısa, komi mi diyorlar kobi mi diyorlar bir ondan olsa, şurda bir iki koliyi tutsa kaldırsa, depo görevlisi olsa yani ben ondan dört dörtlük ordinaryüs profesör olmasını beklemiyorum zaten. (G5)

...ben tamamen daha zor ve (nefes veriyor iç geçirme gibi) birlikte yaşaması zor olan çocuklardan bahsediyorum daha çok. İstiyoruz ki kendine zarar vermesin, etrafına zarar vermesin, bazen olabiliyor çünkü, toplumda kabullenilebilir bir duruma gelsin, kendini hayatını sürdürebilecek kadar bir iş sahibi olabilsin mesela, hayatını sürdürebilmek üzere bunları yapabiliyor hale gelsin, okuyup yazabilsin mesela bunlar da çok önemli insan hayatında. Ama hiç olmazsa bir tuvalete gitsin, kendini temizleyebilsin, kendinin banyosunu yapabilsin en basitinden, yiyip içebilsin, kendine bir şeyler pişirebilsin ileriki zamanda. Kimseye muhtaç olmadan yaşayabilsin. Tabii bunun adına ne dersiniz bilmiyorum, buna iyileşmek mi deriz, yani dediğim gibi iyileşmek daha çok hastalık için kullanılan bir şey de. Bizim gibi gündelik hayatını sürdürebilsin. Birilerini becerebildikçe öbürünü de insan istiyor ki o da olsun o da olsun işte. Bazen oluyor bazen hiç olmuyor işte artık hayat da böyle bir şey zaten (son cümlelerde sesi kısılıyor) (G6).

Kadın ebeveynlerin anlatılarında iş sahibi olma meselesi bir gururdan ziyade daha çok otistik çocuğun hayatını devam ettirebilmesi açısından ele alınmaktadır.

Tüm bu örneklerden de anlaşıldığı üzere otistik erkek çocuğa sahip babaların bir kısmı bir "erkek" çocukta olması gerektiği düşünülen ya da dayatılan özelliklerin kendi çocuklarında olmadığı başka bir ifadeyle söylersek oğulları gerekli koşulları sağlayarak belirli bir güç göstermeyip "erkek" olamadıklarından dolayı hayal kırıklığı yaşamaktadırlar.

4.4. Otizm Ve Otistik Çocuklarla İlgili Haberlerin Sansasyonel Dili

İncelenen gazetelerde yer alan otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlere bakıldığında gizemleştirme, istatistiklerden yararlanarak abartma, hikayeleştirme, magazinleştirme, otizmle ilgili haberlerde militarist sözcükler kullanma ile umut veren tedavi haberlerinde kullanılan dil aracılığıyla haberlerin sansasyonel bir biçimde gazetelerde yer aldığı görülmüştür.

İncelenen haberlerde “sırları çözülememiş bir hastalık”, “gizemli hastalık”⁷⁰ gibi sözcüklerle otizm gizemleştirilmektedir. Çünkü hala otizmin nedenleri bilinmemektedir ve bilinen kesin bir tedavisi yoktur. Dolayısıyla otizmle ilgili tartışmalar ve bilinemezlik durumu ona haber değeri kazandırmaktadır. Bu bilinemezlik çerçevesinde de analiz edilen haberlerde bir “risk ve tehlike” söyleminin yaratıldığı görülmektedir. Haberlerde özellikle otizmin dünyada ve Türkiye’de yaygınlığını vurgulamak amacıyla istatistiklerden sıklıkla yararlanıldığı görülmüştür.⁷¹ Haberlerde istatistiklerle birlikte otizmin yaygınlığının ne kadar korkutucu olduğu da vurgulanmıştır. Bu haberlerde konunun uzmanı olarak görülen doktorlara, psikologlara, psikiyatristlere ve eğitimcilere kaynak olarak başvurulmuştur.

“...150 doğumdan biri otistik olmaya başladı. Bu çok **dehşet verici**.” (Hürriyet, 28.01.2012).

“**Korkutan rapor**

2012’DE 88 DOĞUMDAN 1’İ OTİSTİK” (Hürriyet, 4.04.2014)

“Otizm Artıyor” (Sabah, 5.04.2015)

---

⁷⁰ “Otizm henüz sırları tam olarak çözülmemiş bir hastalık olsa da son yapılan bir araştırma ilginç bir bulguyu ortaya çıkardı.” (Hürriyet, 22.10.2011)

“Otizmin sebepleri gizemini halen korusa da, araştırmacılar bebeğin henüz ana rahmindeyken maruz kaldığı bir dizi genetik ve çevresel kombinasyonun hastalığın” (Sabah, 11.01.2011)

“Sırrını çözmeye bir adım daha yaklaşıldı” (Hürriyet, 20.04.2012)

“Otizmde X kromozomun sırrı” (Sabah, 17.09.2010)

⁷¹ “Otizm bir yılda yüzde 30 arttı

ABD’de her 68 çocuktan birinde otizm olduğu, bu oranın 2012 yılına kıyasla yüzde 30 arttığı açıklandı.” (Hürriyet, 29.03.2014)

“Her 88 çocuktan birinde otizm görülüyor” (Sabah, 2.04.2015)

“Her 150 çocuktan biri otizm olabilir” (Hürriyet, 2.04.2009)

“Türkiye’de her 150 çocuktan biri otizimli” (Sabah, 3.11.2010)

“Türkiye’de otizm *tehlikesi artıyor*” (Milliyet, 6.04.2008)

“Otizme sanılandan daha fazla rastlanıyor” (Milliyet, 3.06.2011)

“Dünyada bu yıl şeker, kanser ve AIDS dahil olmak üzere birçok hastalıktan daha fazla sayıda otizm teşhisi alınması öngörülüyor...” (Milliyet, 23.10.2013)⁷²

“110 Çocuktan birinde otizm *risk*” (Hürriyet, 3.04.2012)

Yukarıdaki haber örneklerine bakıldığında “korku, dehşet, tehlike, risk” gibi sözcüklerin istatistiklere eşlik etmesi toplumda bir korku, panik yaratılmasına yol açabilir. Bu tür keskin sözcüklerin seçilmesi otizmle ilgili haberlerin sansasyonelleşmesine neden olmaktadır. Karşı karşıya kalınan “otizm tehlikesi”yle ilgili bilgiler ise yetersiz ve belirsizdir. Bu belirsizlik ve korku, Ulrich Beck’in “risk toplumu”⁷³ ile Frank Furedi’nin “korku kültürü”nü⁷⁴ akla getirmektedir. Beck’e göre riskler ne

---

⁷² Vurgular yazara aittir.

⁷³ Ulrich Beck, risklerin bütününün küresel bir risk toplumunu biçimlendirdiğini söyleyerek, risk toplumu kavramını ortaya atmış ve tanımlamıştır (Karagöz, 2009). Risk toplumu Batı toplumunun günümüzde ulaştığı son aşamayı imlemektedir. Risk toplumu sanayi toplumunun günümüze yansıyan çevresel, kültürel, toplumsal, bilimsel yan etkilerini, tehlike, tehdit ve risk unsurlarını kapsamaktadır. Geline risk toplumunda eskiden beri var olan risklerin çok farklı şekillerde ortaya çıkarak bütün toplumu kuşattığını ve tehdit ettiğini savunmuştur. Bu dönemdeki risk kavramı modern öncesi dönemden farklı bir görünüme sahiptir. Önceki anlamlarıyla birlikte günümüzde risk kavramı, insanların kendi eliyle oluşturduğu ve sonuçlarından bizzat sorumlu olduğu, insan dışındaki diğer canlıları da tehdit eden tehlikeler için kullanılmaktadır. Bu riskler sınır tanımamakta bir başka ifadeyle sınıf, toplum, ırk, etnisite, cinsiyet vb. ayırt etmeden herkesi kapsamaktadır (Çuhacı, 2007). Bu noktada otizm Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin gündemini oldukça meşgul etmiş ve Birleşmiş Milletler 2008 yılında otizmin yaygınlaşmasıyla birlikte Nisan ayını Otizm Farkındalık Ayı olarak ilan etmiştir. Tüm dünyada üzerine çokça araştırma yapılan otizm Türkiye’de de çağın hastalığı olarak belirtilmektedir: “Çağımızın Hastalığı; OTİZİM” (<http://www.ogunhaber.com/mustafa-ozturk/cagimizin-hastaligi-otizim-kose-yazisi-4737y.html>); “Otizm: Bir modern zamanlar hastalığı mı?” (<http://haber.sol.org.tr/bilim-teknoloji/otizm-bir-modern-zamanlar-hastaligi-mi-haberi-82936>); “Çağımızın bir hastalığı ... Wittgenstein ve Einstein da otizm ve Asperger sendromu özellikleri gösteriyordu. Otizm ve Asperger sendromu, bireyin gelecekteki daha büyük yalnızlığının nörobiyolojik habercisi” (http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=3187); “... bu hastalığın modern toplumda hızla ilerlediğini...” (Cengiz Semercioğlu, Hürriyet, 5.04.2010); “Salgın bir hastalık gibi hızla yayılıyor” (Metin Uyar, Milliyet, 3.04.2014).

⁷⁴ Furedi (2001: 8-11) Batı toplumlarının, temelinde, insanın gündelik yaşamını tehdit eden yok edici güçlerle kuşatılmış olduğu inancının yattığı bir korku kültürünün etkisine girdiğini söylemektedir. Bunun bir nedeninin uzmanların yalnızca var olan riskleri incelemekle yetinmeyip, teoride var olduğu düşünülen yeni riskleri kanıtlama çabasına girmesi olduğunu belirtmektedir. Gündemde olan kimi olguların herhangi birinin olumsuz bir sonuca ya da ölüme yol açtığı kanıtlanmamış olsa da, olumsuz sonucun sırf teoride bile mümkün olduğunun düşünülmesi ispatlanmamış bir hipotezin “dehşetli bir söylentiye” dönüşmesine yetmektedir. Furedi buna örnek olarak da Batı medyasında çokça yer alan ve otizmin temsiliyle ilgili literatürde azımsanmayacak kadar çok ele alınan, otizm ve MMR arasındaki ilişkiyle ilgili tartışmaları göstermektedir. Otizm ve MMR aşısı arasında bağlantı olabileceğine dair Wakefield ve arkadaşlarının 1998 yılında yayımlanan araştırması medyada kesin bir kanıt olarak ele alınmıştır. Her ne kadar MMR aşısı ve otizm arasında bir ilişki olduğunun kanıtlanmadığı belirtilse de anne- babaların zihninde sadece “otizm” sözcüğü kalmıştır. Bu durumda ebeveynler en kötü sonucu düşünerek çocuklarına karma aşı yaptırmama kararını verebilmişlerdir. Bu

yapılması gerektiğini değil ne yapılmaması gerektiğini belirtmektedir (Çuhacı, 2007: 143). Otizmle ilgili haberlerde de benzer biçimde otizmin bir risk, tehlike olarak görülmesiyle birlikte ebeveynlerin bu riskten korunmak için obez olmamaları, hastalıklara yakalanmamaları, belirli ilaçları kullanmamaları gibi ne yapmamaları gerektiği sıklıkla yer almıştır. Furedi (2001: 13) de korkunun zihinlere hakim hale geldiğinde, sorunların ve zorlukların abartılmaya ve olası çözüm yollarının göz ardı edilmeye başlandığını belirtmiştir. Otizmle ilgili haberlerde de, yukarıdaki örnekler düşünüldüğünde, nedenlere, bireylere ve risklere odaklanarak korku salan bir haberleştirme biçimi otizmle ilgili farklı bakış açılarının gündeme gelmesini ve tartışılmasını engellemektedir.

Otizmle ilgili bu tür bir haberleştirme biçimi literatürde de farklı şekilde yer almıştır. Örneğin Kang'ın (2013) araştırmasında, nedenler kategorisinde otizmin nedeni olarak (örneğin MMR aşısı, cıva, sindirim sistemi hastalıkları, kromozom, ebeveynlerin yaşı, toksinler, pet şampuanı, çevre, televizyon izleme, gluten, peynir, pizza, makarna, halı, boya vb.) birçok şey sıralanmıştır. Bu tür haberler otizmle ilgili gereksiz korkular oluşturabilir. Örneğin bazı haberlerde 40 (anne için) ve 50 (baba için) yaşın üzerinde olan ebeveynlerin otistik çocuğa sahip olma ihtimali olduğu aşırı derecede vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra müdahale (örneğin erken müdahale, davranışsal müdahale, çok çeşitli testlere maruz bırakma, küçük çocuk eğitimi vb.), eğitim (örneğin otizm kavramı, otizmin işaretleri, otistik bireylerle nasıl ilişki kurulacağına dair bilgiler, otizmle ilgili sahip olduğumuz yanlış algılar vb.) ile ünlüler gibi konulara haberlerde daha az yer verilmiştir (Kang, 2013: 254–255).

Haberlerde otizmin sanki bir salgın hastalıkmişçesine artmasından söz edilmektedir. Oysa Wing ve Potter (2002: 159), bu artışı, teşhis kriterlerindeki değişiklikler, otistik spektrum kavramının kabulünün yaygınlaşması ve ebeveynler ile tıp

---

panik sonucunda da aşının kullanımı hızla düşmüştür ve bu hastalıkların yeniden ortaya çıkma olasılığı söz konusudur.

uzmanları arasında giderek artan farkındalığa bağlamaktadırlar. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse artan otizm değildir, otizmin teşhis edilmesidir.

Bu tez özelinde otizmle ilgili haberlerde sayılara dayanan verilere önem verildiği görülmektedir. İstatistiklerden yararlanma bir taraftan güvenilirliği sağlayan bir unsur olarak düşünülmeyle birlikte, bir taraftan da, yukarıdaki haber örneği özelinde, otizmin yaygınlığına da işaret etmektedir.

Ebeveynlerin anlatılarında da otizmin yaygınlığı sıkça vurgulanmıştır:

Artık ülkeleri değil dünyayı bile tehdit etmeye başlıyor. Bugün 68 doğumda bir otistik olması ne demek, ki 2025 yılına kadar her iki çocuktan birinin otistik doğacağına dair bir şeyler söylüyorlar çok ürpertici bir şey bu. Bizim söylediğimiz bir şey değil, geçmişe bakarak bu hızla giderse böyle olur gibi yani bir kanıları var. (G7)

...git gide de artıyor. belki de hatta bir mesela benim yurtdışında yapılmış bir araştırmada okuduğum elli yıl sonra toplumda otizmliler daha fazla olacak ve normal diye addettiğimiz insanlar azalacak, yani bilmiyorum tabii bunlar ne kadar bilimsel makale ama şey de olabilir. (G8)

Ben işte belki de hiç duymamışlardır diye böyle ortamda konuşmaya başlamaya çekinecek gibi oluyorum bazen bir bakıyorum benim işte falancanın falancanın çocuğunda da şu vardı, orda da bu vardı, burda da bu vardı bir bakıyorum insanlar aslında çoğu kişi bununla iç içe yaşıyor. Demek ki bayağı da cidden yaygın. Yani tehdit sandığımızdan daha büyük (G6)

Yani otizm artık çok yaygınlaşan bir durum. (G2)

Ama dediğim gibi otizmin özelliği çok hızlı bir şekilde artıyor ve yayılıyor olması. (G10)

Alıntılardan da görüleceği üzere haberlerde yer alan söylem ebeveynler tarafından da benimsenmiştir. Özellikle otizmle ilgili sivil toplum kuruluşu yöneticileri bu yaygınlığı vurgularken “tehdit etmek, ürpertici” gibi sözcükleri kullanarak medyanın dilini kullanmaktadır. Böylece bu anlatılarda otizm, yine bir hastalık ve acil önlem alınması gereken bir durum olarak tıbbi yaklaşım içinden ele alınmakta ve bu haberler herhangi bir eleştiriye uğramadan hakim okumaya uğramaktadır. Bunun bir nedeni otizmin yaygınlığına ve dünyayı tehdit etmesine vurgu yaparak konuyla ilgili olarak politika yapıcıların dikkatini çekmek olabilir.

4.4.1. Olumlayarak Dışlama: Dahi Otistikler

Üstün yetenekli otistik çocuklar haberlerde oldukça sık yer alan bir tema olmuştur. Bu haberlerde otistik çocuklar dahi, yüksek zekalı, yetenekli olarak tasvir edilmişler özellikle müzik, resim ve matematik alanındaki üstün yetenekleri vurgulanmıştır. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi üstün yetenekli otistik çocuklar abartılı ve sansasyonel bir biçimde yer almışlardır.

‘Dahi Bellek’ İstanbul’u çizdi (Hürriyet, 29.09.2014)

Minik dahi aslında otizmli

Otizmli Iris Grace sadece 5 yaşında... Konuşma konusunda sıkıntıları var. Ancak öyle bir resim yeteneği var ki, ailesi bile onun olağanüstü resimlerine inanamıyor. (Hürriyet, 29.09.2014)

12'lik dahi, izafiyeti baştan yazıyor (Sabah, 4.04.2011)

14'lük Yağmur Adam'dan Big Bang teorisi...

Einstein'ı da solladı” (Sabah, 12.05.2013)

Müzik dehası çıktı (Sabah, 30.06.2015)

'Ayakkabı bile bağlayamaz' dediler, Einstein'ı solladı! (Milliyet, 12.05.2013)

Holton'un (2014: 201) belirttiği gibi özellikle “otizmli dahi” haberlerinde kristalleşen kahramanlık hikayelerindeki sorun, otistik çocukların oldukları gibi kabul edilmemeleri noktasında ortaya çıkmaktadır. Otistik çocukların belli yeteneklerini sergileyebildikleri, bir şeyler başarabildikleri ve üretebildikleri ölçüde toplumda yerlerinin olduğu anlamı oluşmaktadır. Ayrıca otistik dahi haberlerinde, habere konu olan otistiklerin üstün yeteneklerine yapılan aşırı vurgu otistik çocuklar arasında da bir ayrımcılığa yol açmaktadır. Çünkü otizm geniş bir yelpazedir ve bazı yeteneklere sahip olan çocuklar bu yelpazenin Asperger ya da yüksek işlevli otizm tarafında yer almaktadırlar. Oysa tüm otistik çocuklar yüksek işlevli değildir ve bu çocukların “üstün” yetenekleri olmadığı gibi bazı sıradan eylemleri gerçekleştirmekte de

zorlanabilmektedirler. Ancak haberlerdeki dahi otistiklere dair bu sunum ailelerde kendi otistik çocukları için bu yönde bir beklenti oluşturabilir ve bu gerçekleşmediğinde bir hayal kırıklığı yaratabilir.

Ebeveyn anlatılarında da üstün yetenekli otistik çocukların medyada daha çok yer aldıkları ve medyanın daha çok uç örnekleri göstermeyi tercih ettiğini belirterek muhalif bir okuma gerçekleştirmişlerdir:

Medyada verilen örneklerde bütün çocuklar mı yetenekli, hayır. Hepsi mi resim sergisi açabilir, hayır. hepsi mi çok güzel müzik aleti çalabilir, hayır. Medya sadece uçlardaki örnekleri veriyor. Biraz da hani farklı tipteki çocuklardan örnekler verse, tabii onları deşifre etmeden. O zaman anne baba diyecek ki benim çocuğum buna daha yakın. Medya illa ki ses getirecek, ilgi uyandıracak, tirajı arttıracak veya tıklanma oranını arttıracak şeyler paylaşıyor. Medyanın işi bu yani, kendini satmak. O yüzden medyaya da çok güvenmemek lazım. (G1)

Bir de o başarı örnekleri insanları umutlandırıyor. Çünkü şimdi sizin çocuğunuz olsa iki yaşında, doktor size dese ki otizm, ki bana aynen öyle demişti, hiç duymamıştım o kelimeyi, çocuğunuz otizimli dedi. (G3)

Evet bütün otistikler dahidir, zekidir bu da çok abartı. Bunlar çünkü aşama aşama herkes bir olabilir mi bütün otistikler. Bazı otistiklerin belli takıntıları var. Mesela otistiklerin kendilerine koyduğu takıntı, kural diyelim ses mesela, dokunma. Hani iletişim becerisi yok mesela, tad alma, duyuşsal yönleri farklı. Diğer insanlardan hiçbir farkları yok sadece iletişim problemleri var bu çocuklarımızın. Tabii hepsi de dahidir, zekidir e o zaman bu otistiklerin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. İnanın o çocuklar bu hale gelinceye kadar aileler nelerden feragat ediyor kim bilir. Eğitimle olsa dahi emin olun yani kendinizi ne kadar paralarsanız paralayın, çok iyi piyano çalar işte arkadaşın çocuğu dört basamaklı sayılarla işlem yapar, sayıların karekökünü hesaplar ama şuraya mutfağa geldiği zaman robot gibi gezer. Mutfakta ne yapılacağını bilmeyebilir veya işte mutfaktaki tost makinasını amacına uygun kullanamayabilir. Herşey demek değildir ki çok iyi işte, çok iyi dört işlem yapıyor, çok iyi piyano çalıyor, çok iyi resim yapıyor. Üniversiteyi bitirmiş ama hayat üniversitesini bitirdi mi bunlar sosyal alanda kendini ispatlayabildi mi çok fazla değil, bana göre yeterli değil. Ya da öyle dahiler gösterilirken şu da olabilir, otizmi tanımak adına onlara sadece günlük aktiviteler değil de günlük aktivitelerin içerisinde bulunabilen, ilerleyen çocukları değil de bir de gelişemeyen çocukları hani gösterip bunun için ne yapabiliriz. Bunlar bir milyon otistikten on tanesi yüz tanesi parladı yıldızı. yüz tane diyelim, konuşmaya başladı, hayata tutundu, otizmin perdesini araladı hani diyelim, kendini geliştirdi ama işte bu geri kalan dokuz yüz bin kişi mi diyelim artık onlar ne yapıyor, onlar için ne yapalım, ne yapmak gerekir bu sayıyı çoğaltalım. O yönde de hem artısını hem eksisini göstermeleri lazım. (G5)

Başka bu konuda çok gelişmiş olan, birçok başarı sağlamış olan çocuklar var ki eğilim onları göstermek yönünde. Bu da biraz iyi otizmliler gösteriliyor. Bu da yanlış. Çünkü hepsi öyle

değil ve bunlar belki de sadece yüzde onluk bir kısım. Asıl acıyı, zorluğu çekenler diğerleri. Bunun bir ortasının bulunması lazım gerçekten... Yapılan haberler ne oluyor, birinin tanıdığı oluyor, şöyle becermiş böyle bu hale getirmiş gibi bir haber oluyor. Çok güzel ben onun adına çok seviniyorum ama onun gibi bir sürü insan var ve ne zorluklarla bazı şeyleri becerabiliyorlar ya da beceremiyorlar, hiçbir yere ulaşamıyorlar. Onları da birilerinin görmesi, onlara ulaşması lazım. (G13)

Onlar belki çok hani yüksek işlevli olup da başka insanların beceremeyecekleri şeyleri yapabilen çocuklar ya da bireyler var. Onlar için çok farklı şeyler düşünülebilir. Onlar alınıp ne bileyim, şey de silikon vadisinde onlar işe yarayabilir. Yeni teknolojiler geliştirebilir, yeni şeyler bulabilirler, buluşlar yapabilirler. O ayrı tabii ben tamamen daha zor ve (nefes veriyor iç geçirme gibi) birlikte yaşaması zor olan çocuklardan bahsediyorum daha çok. (G6)

Bazı haberlerde otizmi üstün yetenekli gibi gösteren haberler oluyor. İçinde böyleleri var ama otizmin geneline baktığımızda yüzde 80'i, 90'ı böyle değil. Yani içinden bir tane alıp da üstün olanı göstermek ve hatta bazı normal çocuk sahibi olan ailelerin bile keşke benim çocuğum da otistik olsa dediğini duyduk yani ona bakarak. Bu olabiliyor ama geneli böyle değil yani. Ama zaten medyanın nasıl denir haber anlayışı biraz böyle bir şey, dikkat çekecek şeyler haber değeri taşıyor. (G7)

Yani zaten medyada, haberlerde hep gördüğümüz bişey vurucu bir başlık atmak, abartmak. Ama gazetecilerin mi diyeyim kurumun mu diyeyim artık stratejiler incitici olabiliyor. Ya tamam otistik aileyi yakalyorsun da, çünkü biz bir otistik sözcüğü görür görmez zaten dikkat kesiliyor. Ama nasıl yakalyorsun hiç hoş olmuyor.

Anlatılarda eleştirel okuma otistik çocukların hepsinin üstün yetenekli olmadığı ve bu nedenle bu çocukların homojenleştirilemeyeceği ile bunun bir sonucu olarak bu tür haberlerin otistik çocukları olan ebeveynleri boş yere umutlandıracağı ve sonucunda hayal kırıklığı yaratacağı vurgularını içermektedir. Bir diğer noktaysa eleştirel okumada ebeveynler gerek gazeteciliğin kurumsal pratikleri ve gerekse haber yapısıyla ilişkilendirmişlerdir okumalarını. Bir yandan haber yapısıyla ilgili başlığın dikkat çekici bir biçimde atılmasını, haberin homojenleştirici ve abartılı dilini, üstün yetenekli otistik çocukların günlük aktivitelerine yer vermeyerek ardalın bilgisinin eksikliğiyle birlikte dışlayıcı anlatısını vurgularken bir yandan da ilgi uyandıran, dikkat çeken şeylerin haber değeri taşıdığını belirterek kurumsal pratikleri eleştirmişlerdir.

Özellikle spor gibi diğer bireylerle mücadele edilen alanlardaki otistik çocukların sunumunda, hikayeleştirme söz konusudur. Bazı haberlerde otistik çocukların söz konusu

spora başlamadan önce sık sık kriz nöbetleri geçirerek etrafındakilere zarar verdiklerinin altı çizilmiştir. Hikayesi anlatılan otistik çocukların, bahsedilen spora başladıktan sonra “şiddet eğilimlerinin” azaldığı vurgulanmaktadır. Bu tür haberlerde altı çizilen bir diğer nokta ise otistik çocukların mücadele ettikleri kişilerin “sağlıklı” bireyler olarak tanımlanmasıdır. Böylece otistik bireylerin, işleri ne kadar zor olsa da, bu başarıları elde ettikleri belirtilmekte, bir yandan da rakipler sağlıklı bireyler olarak tanımlanarak otistik bireyler sağlıksızlaştırılmaktadır. Bir diğer sorun ise bu çocukların, otizmi, bu yaptıkları sporlarla aşmış oldukları ya da şifa bulduklarının belirtilmesidir. Burada otistik çocuğu olan diğer aileler için bir beklenti bir umut yaratıldığı ancak kendi çocukları bunu yapmadığında büyük bir hayal kırıklığı yaşayabilecekleri belirtilmesi gereken bir noktadır.

“Farklılıklarını sporla aştı, şimdi yarışacak rakipler arıyor

Özel antrenörler eşliğinde aldığı spor eğitimiyle yeteneklerini geliştiren otistik Burak Erdoğan, uluslararası tenis turnuvalarında Türkiye'yi temsil etmeyi hedefliyor. ... Sportizm Otizm Gençlik ve Spor Kulübü Direktörü Erkoruru... Burak Erdoğan'ın spor yaparak konuşmayı ve etrafına zarar vermemeyi öğrendiğini söyledi. ... Şu anda Burak sağlıklı rakiplere karşı mücadele ediyor ve kimse otistik olduğuna inanmıyor” (Hürriyet, 9.05.2012)

“O, bir otizm engellisi.. Çok özel bir sporcu kızımız Ege Deniz... Bu kez kendi kategorisinde değil, sağlamlarla yarıştı. Vodafone 35'nci İstanbul Maratonu'nda gözden kaçan bir gerçektir o... İşte o gün sağlamların peşine düştük, başarısını hepimiz atladık. Ege, 1367 profesyonel yerli-yabancı atletin arasına daldı, yüreği ile koştu. Bir mucizeyi gerçekleştirdi. O, gözden kaçan kız, 15 kilometre yarışında genel klasmanda 1 saat 08.13'lük derecesi ile 21'inci, Türk atletleri arasında 8'inci, 18-34 yaş gurubunda ise 1'inci sırayı aldı. ... Çok kimse de anlamadı onun otizimli bir atlet olduğunu... Finişe girdiğinde tarihi bir başarıya imza atıyordu. ... Ne bir mazereti var, ne de hesabı... Beyninde var olan tek şey kürsüye çıkmak madalya almak. Onu da başardı. ... Ege Deniz, farklı bir dünyanın aramızdaki temsilcisiydi. ... Ege Deniz, 6 ay önce başladığı Atletizm de tıp ve spor literatürüne girecek mucize bir başarıyı gerçekleştirirken...” (Hürriyet, 23.11.2013)

Yine bu tür haberlerle ilgili ebeveyn anlatılarında dahi otistiklerle ilgili haberlerdekine benzer biçimde eleştirel okuma gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu çerçevede bir yandan haberin yapısıyla ilgili olarak haberin dili ve abartılı, genelleştirici

başlıkların kullanılması eleştiri odağı olurken bir yandan da bu tür haberlerde konunun ekonomik bağlamına yer verilmeyişi eleştirilmektedir.

Misal bir otistik çocuğumuz bir spor dalında büyük başarı göstermiş, şimdi tam haberi hatırlayamayacağım ama medyada çok çıkıyor bunlar. Diyor ki mucize başarı, süper başarı, çok özel çocuk falan. Spora gitti bütün dertlerinden kurtuldu falan. İyi de o spora nasıl gitti, parayla gitti tabii, herkesin var mı yok. Sonra o çocuğun buna yatkınlığı varmış benimkinin var mı yok, spora gönderince olacak mı bilmiyorum, sorun çözülecek mi sanmıyorum.

Ama ondan ziyade bu çocukların spor eğitimi yapması için büyük maddiyata ihtiyaç var, ayda 3000-4000 lira tam gün benim çocuğum şuraya gelsin verilir. bu para zaten benim eşimin geliri. İşte zenin hastalığı buyrun. Spor deyip geçmeyin. 2008 yılından beri spora göndermeye başladım ben. Bir ay masa tenisi, bir ay yüzme, bir ay bisiklet. Şu son üç yıldır ben sadece çocuğuma kaç para harcamışım 15.000 lira harcamışım. Her ay 1500-2000 lira, sadece yaz döneminden bahsediyorum, hesaplayın 5000 üç yıla çarpın 15.000 yapacaktır. Ama fena mı oldu arttırdık yettirdik, hani onun öğrenmesi için ona bir artı koymak için diğer çocuğum da okumasına rağmen kısıntılarla güç bela spora yönlendirdim. (G5)

Bu haberlerin çoğunda otistik çocuklar çok parlak biçimde sunulmasına rağmen haberlerde kaynak olarak otistik bireylerin kendilerine başvurmak yerine yakınlarındaki bireylerin sözlerine yer verilmektedir. Ayrıca Hürriyet Gazetesi'nde, otistik çocuklarla ilgili yapılan etkinliklerin yer aldığı haberlerde atılan “Engeli Kayakla Aştılar” (Hürriyet, 12.02.2012); “Engelleri yüzerek aştılar” (Hürriyet, 2.02.2011); “Onlar engelleri müzikle aşıyor” (Hürriyet, 4.02.2009) gibi başlıklar otistik çocukların kayak yapmasıyla, yüzmeleriyle ya da müzikle tüm sorunları çözülmüş gibi bir anlam oluşmaktadır. Sanki bu çocukların sorunu kayak yapamamış gibi. Oysa otistik çocukların, otizmin nasıl algılandığına bağlı olarak toplumdan kaynaklanan daha büyük bir dışlanma sorunu vardır, eğitim sorunu vardır. Ancak bu tür duygulara hitap eden haberler otistik çocukların yaşadıkları toplumsal sorunların tartışılmasını gündeme getirememektedir.

4.4.2. Haberde “Mağdur” Olarak Konumlandırılan Otistik Çocuklar: Şiddetin Haber Değeri Olması

Ele alınan gazetelerde, habere konu olan olayın mağduru olarak otistik çocuklar oldukça sık biçimde yer almıştır.⁷⁵ “TSK Sağlık Vakfı'na bağlı merkezde engelli öğrenciye yönelik şiddetin görüntüleri izleyenlerin kanını dondurdu. ... Kendisine şefkatle yaklaşması gereken öğretmeni karşısında çaresiz kalan otizm hastası çocuk...” (Milliyet, 11.07.2012)

Milliyet gazetesinin şiddete uğrayan otistik çocuğun haberinde “kanını dondurdu, çaresiz kalan, otizm hastası” ifadelerinin okuyucunun duygularına hitap ederek sansasyonel bir dil kullanıldığı görülmektedir. Böyle bir yaklaşım, otistik çocukların mağdur olduğu olayların haberlerinde meselenin toplumsal yönünü gözden kaçırılmasına ve asıl tartışmaya açılması gereken, örneğin otistik çocukların genel olarak yaşadıkları sorunlar, devlet desteği, çözüm önerileri gibi meselelerin gündeme gelmemesine neden olmaktadır. Bu tür haberler ebeveynlerin çoğunluğu tarafından muhalif konumdan okunmuştur.

---

⁷⁵ “Jimmy Lee Dykes (65), geçen salı günü öğle saatlerinde içinde 22 çocuk bulunan okul servisine baskın yaptı. Servis şoförünü öldürdükten sonra beş yaşındaki otizm hastası olduğu söylenen bir çocuğu kaçırdı.” (Hürriyet, 1.02.2013)

“İzmir'de bir apartmanın altıncı katından beton zemine düşen otizm hastası çocuk kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetti.

Edinilen bilgiye göre, Bayraklı ilçesi Adalet Mahallesi 2132/2 Sokak'taki bir evde oynadığı balkonun parmaklıklarından sarktığı sırada dengesini kaybederek yere düşen Bayram Alp Yanıker (9)...” (Hürriyet, 26.08.2013).

“Pencereden sarktı 6'ncı kattan düştü ... Olay dün akşam 2132/2 Sokak'ta meydana geldi. Otizm hastası olduğu öğrenilen Bayram Alp Yanıker...” (Sabah, 26.08.2013)

“Engelli öğrencilerin darbedildiği olayda 2 öğretmenden biri tutuklandı

Sapanca ilçesinde bir derneğe ait merkezde otistik öğrencilerin darbedildiği iddialarına ilişkin gözaltına alınan 2 eğitmenen biri tutuklandı.” (Hürriyet, 8.07.2014)

“Otizmli oğlunu köprüden attı

ABD'de 34 yaşındaki Jillian McCabe, otizm hastası 6 yaşındaki oğlunu "bakmakta zorlandığı için" köprüden aşağı attı. Küçük çocuk hayatını kaybetti.” (Sabah, 7.11.2014)

“Otizm hastası çocuğu öğretmeni tartakladı” (Milliyet, 11.07.2012)

“A. Ö'nün, ayrıldığı doktor eşinden olan otistik oğluna, Sakarya'nın Sapanca İlçesi'ndeki bir özel eğitim merkezinde dayak atıp bu anları kaydeden, ardından da görüntüleri sosyal medyada yayınlayan öğretmenler S.Ç. ile C.U., 'eziyet' suçlamasıyla, 16'şar yıla kadar hapis cezası istemiyle yargılanmaya başlandı.” (Hürriyet, 24.01.2015)

Medya tirajını yükseltecek şekilde ya da satışını artıracak biçimde haber yapar. Bu daha çok ajitasyon oluyor tabii. Çok doğru yerinde haberler hiçbir konuda hiçbir şekilde dengeli değil. Sadece otizm değil her konuda bu böyle. Yani magazin haberlerden ziyade, ajitasyon eden duygusal haberlerden ziyade bu tür bilgilendirici, yol gösterici ve empati kurmalarını sağlayacak haberler vermesi lazım. (G13)

Çok fazla ajitasyon yapıldığı zaman, bazı kanallarda izliyoruz. Yani otizm şart değil. herhangi bir engel durumu. Çok ajite ediliyor, ajite edilmekten ziyade bilinçli yani daha anlaşılır olabilir o haber. Duyguları sömürmeye gerek yok. (G5)

Artı devletin otistik çocukları barındırdığı şeyler var bunların denetimleri ya da buradaki problemlerin medyaya yansması. Mesela benim çok yakında duyduğum bir haber bir yerde çocuğun yıkayıcılar tarafından, banyo yaptırmacılar tarafından cinsel tacizde bulunduğunu duydum ama mesela aile bunu medyaya veremiyor, aslında bunlar medyaya verilmeli. Yani insanların gözü biraz daha açılmalı. Üstü örtülen kötü olaylar çok var eminim, işte bunlar daha medyatik olmalı. Yani işte kaçırılan kızlar bu gündüz programlarında falan, bilmiyorum programların adını da, ama bu türde taciz gören çocuklarla ilgili ya da sıkıntısı olan ya da çocuklara iş imkanıyla ilgili medyanın hiç, hiçbir yardımı yok. (G3)

Ben ne yaparım biliyor musun Facebook'ta hani böyle haber kaynağınza düşüyor ya, mesela başlığı okurum hiçbir zaman içeriği okumam ben. O yüzden çok seçiciyim, çok böyle ajitasyon, hırpalanmış, işte dayak yemiş şudur budur, arkadaşları tarafından hor görülmüştür, öğretmenin yanlış davrandığı gibi bu tür haberlerin içeriğini okumam, öyle bir yapım var. (G11)

Ebeveyn anlatılarında da yine üstün yetenekli dahi haberlerinde olduğu gibi haberin yapısı ve kurumsal pratiklerle ilgili bir eleştiri getirilmektedir. Buna göre şiddetin haber değeri olması kurumsal pratiklerin eleştirilmesi çerçevesinde vurgulanırken haberin ajite edici dili ve ebeveynlerin daha gerçek sorunlarına işaret eden olayın toplumsal yönünün haberlerde yer almayışı bir başka ifadeyle söylenirse ard alan bilgisinin eksik oluşu haberin yapısıyla ilgili olarak eleştirilerde yer almıştır.

Milliyet Gazetesi'ndeki boşanma haberinde otistik bir çocuğunu yaşadıklarını anlatan şu başlıklar ard arda okunduğunda haberin hikayeleştirici dili dikkat çekmektedir:

“Paylaşılamayan çocuğun dramı

Oğlunu kaçırdı

Yetiştirme yurdu

Kendine zarar verebilir

Asperger sendromu var” (Milliyet, 6.02.2013)

Özellikle haberin son iki alt başlığı Asperger Sendromu ile şiddet arasında anlamsal bir bağ kurarak Aspergerli bireylerin şiddete eğilimi olabileceği imasını oluşturmaktadır.

“*Obez rahim*de’ otizm riski” (Hürriyet, 10.04.2012)

“*Otizmin suçlusu* X kromozonundaki bir gen olabilir” (Milliyet, 17.03.2010)

“*Otistik davası*nda kadın hakimden örnek davranış” (Hürriyet, 24.01.2015)

“Sanat okulunda '*otizm*' soruşturması” (Sabah, 25.11.2013)

“*Otizm Orkestrası*’ gün sayıyor” (Milliyet, 18.02.2015)

“*Otistik UFO*’cunun iade kararına tepki” (Milliyet, 28.11.2009)

Burada vurgulanan sözcükler olayın kendisini veya öznesini belirtmek için kullanılmıştır. Örneğin “obez rahim”, şişman kadınların rahimini anlatırken, “otistik davası” bir eğitim merkezinde şiddete uğrayan otistik kardeşlerin annelerinin eğitimcilere açtığı davayı anlatmaktadır. Haberlerde, özne ya da olayı belirtirken benzerlik ve yakınlık ilişkisinden yararlanarak bu tür ifadelerin kullanılması durumu dikkat çekici ve merak uyandırıcı bir hale getirmektedir.

4.4.3. Umudun Hayalkırlığına Dönüşmesi: Otizmin Tedavisiyle İlgili

Haberler ve Ebeveyn Anlatıları

Çalışma kapsamında ele alınan gazetelerde yer alan otizm ve otistik çocuklarla ilgili en önemli ve habercilik açısından en sorunlu temalardan biri de otizmin tedavisi olmuştur. Medyada otizmle ilgili hangi temaların öne çıktığını araştıran bir diğer araştırmacı McKeever (2012) otizmle ilgili olası çözümlerin sunulduğu gazete yazılarının oranının, otizmin olası nedenlerinin sunulduğu gazete yazılarının oranından önemli biçimde yüksek olduğunu bulgulamıştır. 2000’li yıllardan günümüze otizm ve onunla ilgili tedaviler medyada büyük ilgi görmüştür. Schreck vd. (2013) tarafından yapılan araştırmada bilimsel olarak desteklenmeyen tedavilerin basında yer alan otizm

tedavilerinin %75'ini oluşturduğu ortaya koyulmuştur. Bilimsel olarak desteklenmeyen tedavilerden en çok müzik terapisi, gluten/casein'siz diyet, kolaylaştırılmış iletişim, yerde oyun (*floortime*), duyuşal bütünleşme yer almıştır. Oysa bilimsel olarak desteklenen ABA'nın (*Applied Behavior Analysis-Uygulamalı Davranış Analizi*) haberlerde yer alma oranı ise zaman içinde düşüş göstermiştir (Schreck vd. 2013: 316). Türkiye basınında da benzer biçimde otizm tedavilerine sıkça yer verilmiştir. Tedavi temalı haberlerde hayvanların otistik çocukların tedavisindeki olumlu etkileri, müzikle terapi gibi yöntemler yer almaktadır. Otizmle ilgili tedavi yöntemlerine dair haberlerin büyük çoğunlukla 'sağlık' bölümlerinde yer aldığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da basının otizmi bir sağlık meselesi olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Otizmin tedavi yöntemleriyle ilgili haberlerde konuyla ilgili yapılan çalışmalara dayanılarak habere bilimsel bir nitelik katılmaya çalışıldığı söylenebilir. Ancak medyanın genel olarak bilimsel bilgiyi sorunlu bir şekilde sunduğu bazı çalışmalarda belirtilmektedir. Örneğin yanlış bilgi verme, sansasyonelleştirme, aşırı basitleştirme ve bilimsel konularda anlamlı bir tartışma yaratamama konusunda bilim gazetecileri eleştirilmişlerdir (Secko vd., 2013; Becerikli, 2013). Ayrıca sağlık haberlerinde, üzerinde yeterince araştırma henüz gerçekleştirilmemiş ya da tek bir araştırmaya dayanan tedavileri 'mucize tedavi' olarak sunma (Kaya, Yüksel ve Öğüt, 2011); gündüz kuşağında yayımlanan sağlık programlarında sihir ve mucizeye yönelik dinsel bağlamı sözcüklerin kullanımı ve bilimsel içeriğin abartılarak sansasyonelleştirilmesi yoluyla bilim dışı ya da sahte bilim (pseudo-science) bilgilerini sunma (Atabek, Atabek ve Bilge, 2013) da önemli sorunları oluşturmaktadır. Riggott (2005) bu tür tedavileri sahte bilim olarak adlandırmaktadır.

“ABD'de yapılan bir araştırma, otizm semptomlarının bazı çocuklarda büyümeyle beraber tamamen kaybolabileceğini ortaya koydu.” (Hürriyet, 19.01.2013).

“Gazze'de alternatif tıp: Arıyla tedavi

Gazze'de arı yetiştiriciliği yapan Ratib Semmur, kendi geliştirdiği yöntemle beyin felci ve otizm gibi hastalıkları arılarla tedavi ediyor.” (Hürriyet, 8.02.2013)

“Japon Hayvan Terapi Derneği gönüllüleri Türkiye’de bir ilke imza atarak, eğittikleri doktor köpeklerle MS, Otizm ve Down Sendromu hastalarına şifa veriyor.” (Hürriyet, 11.02.2013).

“Otizmde sürpriz keşif” (Hürriyet, 19.08.2013)

“Tedavisi olmayan hastalıkta umut” (Hürriyet, 8.11.2013)

“Otizm tedavisinde umut veren gelişme” (Sabah, 4.09.2011)

“Bir umut ışığı” (Milliyet, 24.02.2013)

“Uşak mutluluk veriyor, Nihavend iyileştiriyor

Müzikle terapi yöntemi Avrupa ülkelerinden sonra Türkiye’de de uygulanmaya başlandı. ... Bu çalışmalar sonucunda Otizm’den, psikolojik çocuk hastalıklarına ve geriatri’ye kadar birçok psikolojik ve organik temelli hastalıkta olumlu değişimler ve iyileşmeler gözlemleniyor.” (Hürriyet, 26.12.2008)

“Pelin’in ilacı yunuslar oldu” (Sabah, 30.11.2010)

Yukarıdaki haber örneklerinde görüldüğü gibi bazı haberlerin ana başlığında mucize tedavi ya da yeni umut gibi ifadeler yer almaktadır. Atıf verilen araştırmanın henüz yeni olduğu ve geliştirilen ilacın yeterli deneyleri yapmadan otistikleri tedavi edeceğini söylemenin mümkün olmadığı haberin içeriğinde, haber kaynağının ağızından verilse de haberin başlığının bu şekilde verilmesi sorunlu bir haberciliktir.

Elbette haberin bu bakımdan sorunlu olduğunu ve ABA’nın bilimsel değerlerinin bilimsel olmadığını söylemek otizmin tedavi edilebileceğini söylemek anlamına gelebilir. Ancak nöroçeşitlilik yaklaşımı içinde konumlanıp haberi okuduğumuzda sorun, otizmin tedavisinin olabileceğine yer verilmesidir. Çünkü öz-savunucu otistik hareket içinde otistik bireyler kesinlikle tedaviye karşı çıkmakta ve eğer ki herhangi bir tedavi bulunursa bunu kesinlikle reddedeceğini vurgulamaktadırlar. Tabii farklı düşünen otistik bireyler de bulunmaktadır. Örneğin bir araştırmada düşük işlevli bir otistik birey yüksek işlevli otistikler için her ne kadar bir tedavi gerekmeseydi de kendi durumunda olanlar için bazen bunun gerekli olabileceğini söylemiştir. Bazı otistik bireyler ise kendilerini rahatlatmak için çözümlere karşı değillerdir, ancak bu, otistik özelliğinin yok edilmesi anlamına gelmemektedir (Bagatell, 2010). Ebeveynler arasında da çocukları için, tedavi söylemini reddedenler olmaktadır (Saner, 2007). Bu çerçevede de öz-savunucu otistik gruplar

devletin ya da Autism Speaks gibi otizmle ilgili büyük grupların, milyon dolarlık bütçeleri tedaviye değil, otistik bireylerin ihtiyaç duyduğu konulara ayırması gerektiğini vurgulamaktadırlar (ASAN, 2017). Bu konu ebeveyn anlatılarıyla birlikte aşağıda tartışılacaktır. Ancak otistiklerin görüşlerine bu tez kapsamında doğrudan yer verilemediği için öz-savunucu grupların bu konudaki görüşlerini burada belirtmek bu tezin otizme yaklaşımı nedeniyle gerekli olmuştur.

Tedavi yöntemlerinin otizmde yeni bir “umut” gibi çarpıcı başlıklarla verilmesi Jones ve Harwood’un (2009) belirttikleri gibi toplumda ve ailelerde gerçek olmayan umutların yaratılmasına neden olabilmektedir. Bu durum da aileler için büyük bir hayal kırıklığına dönüşebilmektedir. Zira ebeveynlerin otizmle ilgili deneyimlerini anlattığı kitaplarda ebeveynlerin ufak da olsa tedaviye dair umutlarının olduğu sıklıkla vurgulanmıştır.⁷⁶

Bu nokta, bu tezin alımlama kısmında otizm deneyimine sahip kişilerle otizmle ilgili haber içeriğine dair yapılan görüşmelerde de tartışma konusu olarak gündeme gelmiş ve bu haberler muhalif bir konumdan okunmuştur.

İstanbul’da bir hoca var mesela çok duyudum ismini, bir psikiyatır, ona çok götüren var çocuklarını. Yok işte neler neler duyuyoruz, sürekli o kişiyi konuşturuyorlar programlarda. Annem izledi birkaç defa işte, bana geldi ona mı götürseniz diye, anne dedim gerek yok, biz yapılması gereken en doğru şeyi yapıyoruz. Tamam bilinçlendiriyorlar ama bazen insanları bu tür, acaba işte o doktor çıktı onun dediğini mi yapsak bunun dediğini mi yapsak, bu tür huzursuzluklar da aile içinde çıkabiliyor. (G1)

Bir de diyet, mesela az önce bahsettiler, diyetle tamamen düzelir diyorlar. Ben ona da çok tepki veriyorum. Düzelmeyeceğine inanıyorum, çünkü tamamen, tamam bazı hareketlerini şey edebiliyor...Ama tamamen düzelecek diye bir şey yok yani. Tedaviyle ilgili içerikler bana çok saçma geliyor. Onları aştık biz artık. Çünkü otizmin çaresi var, iyileşti falan. Biz N.B.’ye de gittik, duymuşsunuzdur. Hep onlar artık bana boş geliyor. Ne kadar çocuğa

---

⁷⁶ “Biz şunu da kabullenemiyoruz; -bildiğimiz halde- “Bu çocukların tedavisi mümkün değil”, ama bizim içimizde hep küçük bir umut var... Düzelen çocukların olduğunu söylüyor eşim, o zaman tüm umutlarım yeşeriyor... Ümidim sadece oğlum için değişik bir tedavi yöntemi çıkması yönünde, başka tekniklerin, ilaçların çıkması ve çocuğumun iyileşmesi.” (Akkök ve Uzun Özer, 2005: 37,71, 139). “Ben ise hala otizm tanısı konan rahatsızlığın nedeninin bulunması; izlerinin giderilmesi için tıbbın tüm olanaklarının kullanılması konusunda ısrarcılığımı yitirmemiştim. (Ergüvenç, 2005: 39). “Henüz tedavisi yok denilen bir hastalık söz konusuysen, eşim de ben de en küçük umut ışığının ardından dünyanın diğer ucuna gidebildik, hala da gideriz” (Kahraman Küçükkaras, 2008: 85).

verimli olabiliyorsan o, ne kadar eğitim verebiliyorsan o. Onlar bana hep boş geliyor, söylentiler, yok diyetmiş, yok işte şu tedavi bu tedavi, şimdi aklıma gelmiyor yani, ozon tedavisi vs. (G4)

Zararı olmayan bazı şeyleri deneyebilirsiniz ama bu zararı yok deyip de faydası olabilir ama hiçbir zararı olmaz diyerek bu diyetleri uygulayanların çocuklarının geri döndüklerini gördük biz. Çocuk belli bir aşamaya gelmiş, konuşmaya başlamış, liseyi bitirmiş şimdi sanki hiç eğitim almamış sıfır yeni doğmuş çocuk haline gelmiş, böyle şeyler de oluyor işte. Çıkıyor işte orada otizmin çaresi budur deyip, bunu söyle ama böyle söyleme sen genelleyemezsin. Bu çocukların eğitimsiz hiçbir şekilde düzelemezler, yediklerini içtiklerini düzelt, düzeltirsin diyor. Bu, olmaz, önemli ama otistik çocuk için değil benim için de önemli, onun için de önemli, herkes için önemli, beslenme çok önemli. Hiçbirimiz buna itiraz etmiyoruz, ama o, onun tek çaresiymiş gibi gösterildiğinde o olmuyor işte. Özellikle diyetler konusu böyle, herkes bunu kullanarak köşeyi dönüyor. Çünkü biz her şeye saldırdığımız için aman bir umut diye, eğitimde olsun nerede olursa olsun. Şu yöntemi diyor kulaktan bir şeyler dinletiyor, yok şu oluyor yok bu oluyor, belki hepsinin de biraz bir faydası ya var ya yok ya da onlar çocuklara göre değişiyor. Ama onlar genelde bir çözüm değil, genel tek bir çözüm var eğitim. (G6)

Bir ara işte duymuşsunuzdur veya belki duymamış da olunabilir, göbekten sıvı alınıyormuş da işte, araştırılıyormuş. İşte bir ara dediler otizme de çare bulunacak falan, ha onları tıklarım mesela ne olmuş ne bitmiş. İşte şurada bir doktor varmış da şöyle olmuş, yıllar önce küçükken yaptım. Neşe Balcı diye bir hanımefendi vardı, hokkabaz şey diyecem olmayacak, işte günaha sokuyorlar insanı, şaklaban diyeceğim. Mesela ne faydası oluyormuş, çocuğun iletişimine faydası oluyormuş, yok işte İsrail'den bir şey getirmiş efendim bir uygulama getirmiş, bir sistem getirmiş, hemen merak ediyorsunuz. Yani bir artıya ne kadar artı katabilirim diye düşünüyorsunuz.(G5)

Hep bizim şu var, ben zannediyorum ki diğer aileler de öyledir, hep böyle akşam yatarsınız da sabah bir umutla uyanırsınız ya acaba bir sihirli değnek çocuğuma degecek de çocuğum otizmden kurtulacak mı diye. En çok takip ettiğimiz, gerek ulusal kendi basınıımız olsun gerekse yurtdışı kaynaklı, doğru kaynaklarda hep böyle otizmin tedavisine yönelik makaleler çok ilgimizi çekiyor. Çünkü bir an önce evladımızın sağlığına kavuşmasını istediğimiz için bilimsel yayınları falan takip etmeye çalışıyoruz ve onlar benim çok ilgimi çekiyor. Çünkü hala umudumu kaybetmedim çocuğumun tedavisiyle ilgili olarak. (G14)

Bazen haberlerde görüyorum neurofeedback yapılan otistik çocuk iyileşti. Nasıl iyileşir ya allahaşkına, böyle absürt haberler çok yanlış. Doğru olanın gösterildiği gibi doğru olmayanın da gösterilmesi ve bu kişilerin kınanması lazım. İnsanlara doğru bilgilerin verilmesi lazım.(G7)

Ebeveynlerin otizmin tedavisiyle ilgili haber anlatılarına bakıldığında bir tedavi umuduna sahip olduğu, tedavi haberlerini ise haberin yapısıyla ilişkili biçimde değerlendirerek eleştirel okuma yaptıkları görülmektedir. Bu çerçevede ebeveynler

otizmin henüz bir tedavisinin olmadığını, medyada bilimsel olarak desteklenmeyen tedavilere çok fazla yer verildiği, oysa bunu iddia eden kişiler sahtekar olduğu halde medyada bu kişilerin konuşturulduğu, her çocuğun farklı olduğu, herkeste işe yaramayabileceği ve söz konusu tedavilerin tek çözümmüş gibi haberlerde yer aldığı belirtilmiştir. Bu tür haberler bir yandan insanların hayal kırıklığına uğramasına neden olurken bir yandan da aile içinde tartışmalara da neden olabildiği belirtilmiştir. Özellikle aşağıdaki ebeveynin görüşleri eleştirel okuma açısından oldukça çarpıcıdır:

İlgi çekici yazılar yazıp gazetenin tirajını arttırmak yerine gerçekten doğru bilgiler ve altında kaynağı olan şeyler olması lazım. Bazen küçük bir yazı görüyoruz onun için hemen gazete alıyoruz. Otizmin geni bulundu gibi falan başlıklar atıyor. İnsanlarda heyecan uyandırıyor, ama sonra hüsrana uğruyorsunuz. O belki gazeteciliğin şeyinden biridir, yani yaptıkları şeylerden. Mesela biz çocukluğumuzda şöyle bir şey okurduk, Zeki Müren bebek düşürdü. Evet gerçekten düşürmüş neden, kucağına bebeği almış merdivenden inerken bebeği düşürmüş. Biliyorsunuz Zeki Müren için cinsel tercihi farklı olarak söylendiği için adam acaba hamileydi de çocuk mu düşürdü diye algılanır ya. Daha doğrusu onu alacak bakacak falan o açıdan onu söyledim. Mesela işte heyecan uyandıran haberler oluyor, alıp bakıyorsunuz ama hüsrana uğruyorsunuz. Çünkü içinizde hep bir umut var. (G7)

Basında otizmle ilgili tedavileri konu alan haberlere bakıldığında, bu haberlerin ya sadece yurtdışında yapılan bilimsel araştırmalara dayandığı ya da haberde tedaviyi uygulayan kişiler ve söz konusu tedaviden yarar gören otistik çocukların ailelerinin sözlerine yer verildiği görülmektedir. Tedaviyle ilgili yalnızca yurtdışında yapılan, konuyla ilgili o çalışmaya atıf verilmesi ve konuyla ilgili başka bir kaynağa danışılmaması yeterli bilgi verilmesi bakımından sorun teşkil etmektedir. Şükrü Hatun'un (2004) da belirttiği gibi bilimsel araştırmaların birçok süzgeçten geçtikten sonra geçerlilik kazandığını belirtmek gerekir. Tek bir araştırmaya dayanan genellemeler gerçeği anlamaya yardım etmemektedir. Dolayısıyla bilimsel araştırmaların hangi aşamada ve nasıl haber haline getirileceği büyük önem taşımaktadır. Aşağıda alıntılanan haber buna iyi bir örnektir.⁷⁷

---

⁷⁷ Bu konuyla ilgili diğer birkaç haber örneği ise şöyle:

“Otistik çocuklar üzerinde yapılan araştırma, otizmde, beynin sese karşılık verme işlevini yerine getiren bölümleriyle, ödüllendirmeye ilişkin beyin devreleri arasındaki bağlantının zayıf olduğunu gösterdi. ... ABD'deki Stanford Üniversitesi Tıp Okulu'ndan bilim adamlarının, 20 otistik çocuk ile 19 normal gelişim gösteren çocuğun...” (Hürriyet, 21.06.2013)

Haberde, referans verilen araştırmanın 20 otistik ve 19 otistik olmayan çocuk üzerinde yapıldığı belirtilmesine rağmen haberin en önemli kısımlarından biri olan spot girişte “otistik çocuklar” ifadesiyle bir genellemeye gidildiği görülmektedir. Sadece tek bir araştırmayla sınırlı genellemeler yapmak yeterince sorunluken üzerine bir de bu kadar az kişiyle yapılmış bir araştırmaya dayanılarak genellemelere gitmek oldukça yanıltıcıdır. Kaldı ki otistik çocuklar homojen bir grup olmadıkları için araştırmanın dayandığı bu yirmi otistik çocuk genel olarak otistik çocukları temsil etme konusunda oldukça yetersiz kalmaktadır. Oysa otizm “asperger sendromu” ya da “rett sendromu” gibi kendi içinde çeşitlenmektedir. Asperger sendromuna göre daha ağır olan rett sendromunun aynıymış gibi değerlendirilerek genel bir “tedavi”den bahsetmek, otizm içindeki “farklılıkları” da dışlamak anlamına gelmektedir. Burada şunu belirtmekte yarar var ki bu eleştiri, yapılan araştırmaya değil bu araştırmanın haberleştirilmesine getirilmektedir. Çünkü tüm bir araştırmaya yer vermek her ne kadar bir haberin sınırlarını aşsa da bu çalışmanın sonucunun yalnızca birlikte çalışılan çocuklar için geçerli olduğu haberin girişinde ya da başlığında mutlaka belirtilmesi gereken bir husustur. Kadın

---

“Otistik çocuklara sıcak su ve parazit terapisi

Sıcak banyonun otizm belirtilerini hafiflettiği ve çocukların sosyalleşmesini sağladığı belirlendi. ... Bilim adamları 10 otistik çocuktan, banyoda bir süre sıcak veya ılık su altında oturmasını, ebeveynlerden ve doktorlardan ise çocukların davranışlarını değerlendirmesini istedi.” (Milliyet, 17.12.2013)

“Geliştirdikleri programın, hastalığın tanısına yardımcı olan anatomik özellikleri belirleyebildiğini kaydeden Ecker ve ekibi, bunun doğruluğunu ispatlamak için 20 otistik yetişkine, dikkat eksikliği olan 20 kişiye ve 20 sağlıklı bireye MR’la beyin taraması yaptırdı.

Elde edilen verilerin analizinde geliştirdikleri programı kullanan bilim adamları, bu şekilde otizm vakalarının teşhisinde yüzde 90 oranında başarı elde etti.” (Milliyet, 16.08.2010)

“Otizm, bebek 6 aylıkken fark edilebiliyor

...araştırmada, yaşları 6 ile 10 aylık olarak değişen 104 çocukta otizmin erken belirtileri ve bebeklerin beyin dalgalarındaki farklılıkların incelendiğini belirtti.” (Milliyet, 1.02.1012)

ebeveynlerden biri de habere konu olan tedavilerin tel çözüm biçiminde verilmesini eleştirmektedir:

Diyor ki işte birisi “Gen bulunmuş, otizme kesin çözüm”, o kadar çok çıkıyor ki gazetelerde, haberlere de doğal olarak yansıyor bunlar. “Otizme çare az sonra” falan gibi böyle neymiş bir tane gen bulunmuş da bilmem neymiş de hiçbir bilimsel araştırma yok biri buldum diyor o da direkt yayınlıyor. Bunları böyle özellikle bu kadar hassas bir konuda çözüm bulunmuş gibi ortalığın velveleye verilmesi çok yanlış. Herkes bu konuda yanlış yapıyor. Hep umut peşindeyiz ya, “yaşasın acaba benim genlerimde de mi böyle bir şey var, hemen gidelim bunu yapalım”, öbürkü diyor ki ben oğlumu düzelttim işte şunu yemeyeceksin haydi gidip herkes onu yapmaya çalışıyor ve umut peşinde herkes ve şey yapmıyor, ne olacak diyor en fazla ne zararını görürüm diyor da çok fazla zarar görenler de var. Böyle bilimsel olarak kanıtlanmamış bir şeyin verilmiş tarzi önemli belki de, verilebilir de nasıl denilebilir “böyle bir çalışma var belki ileride bir umut olabilecek” yani bunun bir ihtimal olduğu verilebilir, “otizme kesin çözüm” diye verilmez. (G6)

Burada ebeveynlerin otizm için tedavi ya da çözüm olarak sundukları şey ise eğitim ve sosyalleşmedir: En güzel tedavi toplum (G3), ...buradaki tek çözümün eğitim, eğitim eğitim... Erken yaşta bunun farkına varılması ve eğitimle bunun düzeltme yoluna ancak böyle bir çözüme ulaşılabileceği konusunda elimizden geldiğince bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. (G6), ... bu işin asıl çözüm yolunun eğitim olduğunu yani birebir eğitim... (G13), ... genel tek bir çözüm var eğitim (G12), ...otizm için eğitimden başka bir yol yok (G14), her yerde vurgulanması gereken çözümün sadece eğitim olduğudur (G9), ...aslına bakarsanız sadece eğitim de değil toplum içine karışma, sosyalleşme de çok önemli (G11)

Tedavi haberlerindeki otistik çocukları homojenleştirici dil bir katılımcı tarafından da şöyle eleştirilmektedir:

Otizm o kadar geniş bir yelpaze ki yapılan uygulamalar da bir çocukta etkili oluyorsa diğer bir çocukta mümkün olmayabiliyor. Çünkü hastalığın seyri farklı, gösterdikleri tepkiler farklı yani bir ilaç çok mucize dedikleri Ritalin diye bir ilaç var bir çocukta mucizeler yaratıyor diğer bir çocukta çok kötü yan etkileri olabiliyor, kullanamıyorlar mesela. (G1)

Tedaviyle ilgili haberlerde tedavi yöntemiyle ilgili bilgiden sonra kendi çocuğu için bu tedaviyi uygulamış ve başarı elde etmiş ebeveynlerin görüşlerine de tedaviyi desteklemek amacıyla yer verilmiştir. Ancak bu, tedavinin başarılı olduğu anlamına gelmemelidir. Çünkü otistik oğlu için yurtdışında ve yurt içinde birçok tedaviyi deneyen

bir ebeveynin deneyimine göre de, uygulamalı davranış analizi, diyet, işitsel bütünleme eğitimi gibi birçok tedaviyi bir arada sürdürdükleri için çocukta görülecek değişimleri tek bir yönetime bağlamak olası değildir. Bunun anlaşılabilmesi için örneğin uygulanan bütün yöntemleri bırakıp yalnızca tek bir yöntemi uygulamak gerekmektedir ki bunun da çok mümkün görünmediğini kitabında belirtmektedir (Kahraman Küçükaras, 2008: 89).

“Amerika ve Avrupa’da uygulanan ve bilim dalı olarak kabul edilen "Müzik Terapi" yöntemini geliştiren Türk uzmanlar, 3MT yöntemiyle engellilerin sorununa çözüm buluyor. ... Yaygın gelişimsel bozukluğu ve otizm belirtileri olan 8 yaşındaki Melih Yağlı’nın annesi Gülşen Yağlı, uygulama sonrası oğlunun ciddi gelişmeler gösterdiğini ve daha da sosyalleştiğini, algılama ve muhakeme yeteneğinin geliştiğini ve öğrenme becerisinin de arttığını anlattı. ... Otistik, zihinsel engelli 16 yaşındaki Seda İyigün’ün annesi Gülseren İyigün, geçen yıl ergenliğe giren kızlarının aile bireylerine küstüğünü, terapiden sonra kendiyile ve çevresiyle daha barışık, mutlu bir hayatı olduğunu, uykusunun düzene girdiğini, dikkatini topladığını söyledi.” (Hürriyet, 4.02.2009)

Özellikle bu tedavi ana temasının yer aldığı haberlerde ebeveyn anlatılarının çoğunluğunun ortaklaştığı bir nokta da haberler yoluyla medyanın doğru bilgi vermediğidir: Yani bazen insanlara yanlış mesajlar verebiliyorlar ya da onlar doğru verdiklerini zannedebiliyorlar ama... (G2), özellikle tedavi gibi bizim açımızdan hassas bir konuda yalan yanlış bilgilerin verilmesi... (G8), medya doğru bilgi vermesi gerekirken aileleri yanlış yönlendirebiliyor bu tür haberlerle (G11). Medyanın yanlış bilgilendirme yapabildiği eleştirisi otistik çocuklara eğitim veren özel bir kurumda yapılan gözlemlerde bir kadın ebeveynler kahve içerken farklı bir konu açısından da dile getirilmiştir. Aileler çocuklarının otistik olduklarını öğrendikten sonra, kendileri vefat ettiğinde onlara bakacak, göz kulak olacak birinin bulunması gerektiğini düşündükleri için ikinci çocuk yapma yoluna gitmektedirler. Z’nin annesi de ikinci bir çocuk istediğini ama medyada yer alan haberlere bakıldığında otistik çocuk sahibi olan ailelerin ikinci çocuklarında da otizm olma riskinin yüksek olduğunu belirtildiğini söyledi. Ama hem kendisi hem de eşinin bu tür haberlere inanmadığını, bunun Allah’ın işi olduğunu, kimsenin önceden bunu bilemeyeceğini ve ortada tam kesinleşmiş bir bilginin de olmadığını sözlerine ekledi.

Otizmin tedavisini konu alan haberlerde “otizmi yenmek”, “otizmle boğuşmak”, “otizmle mücadele etmek”, “otizmle savaş”⁷⁸ gibi militarist sözcüklerle tedavinin mümkün olduğu anlamı oluşmuştur. Benzer bir terminolojiyi kadın bir ebeveyn de kullanmıştır: “...bizim hayatımızda böyle bir şey var işte buna göre önlemlerimi alayım, neyle karşılaşacağımı bileyim, hangi yöntemleri uygulayabileceğimi bileyim, düşmanımı tanıyayım gibi bir şey oldu benimkisi. ... Ondan sonra anneler tek başlarına otizmle mücadele ediyorlar.” (G2). Burada düşman sözcüğüyle kastedilen otizmdir. Böylelikle düşmana atfedilen kötülük, olumsuzluk içeren tüm anlamlar otizme de atfedilmiştir ve otizm tıpkı baskın anlatıdaki gibi çocuktan ayrı bir şey gibi görülmektedir. Otizm orada çocuğun içinde bir yerdedir ve çocuğu ele geçirmiştir. Mücadele edilmesi gereken, çocuğun kurtarılması gereken bir durumdur anlamlarını içermektedir. Bu ifadeyi kullanan ebeveynin çocuğuna otizm teşhisi yeni koyulmuştur. Görüşme yapılan diğer ebeveynlerin çocukları tanı alalı bu ebeveyne göre daha uzun zaman olmuştur.

Ancak nöroçeşitlilik yaklaşımına göre bu da yine otizme dair yanlış temsillerden biridir. Çünkü otizm ömür boyu süren bir farklılıktır. Doktorların hasta dedikleri otistik çocuklardan bugüne kadar kaçını tedavi edebildikleri belirsizdir. Otizmin yaşam boyu devam ediyor olması yaşam boyu bakıma ve yardıma muhtaçlık anlamına da gelmemektedir. Özel pedagojik eğitim, psikanaliz, psikolojik yöntemler, oyun terapisi, müzik terapisi veya daha başka özel pedagojik yöntemler (Tufan, 2006: 206) kullanılarak otistik çocukların gelişimi ve kendi ayakları üzerinde durabilmeleri yönünde katkılar sağlamaktadır. Bu nokta bir ebeveynin otistik çocuğun “iyileşmesini” tanımlarken de dile getirilmiştir:

---

⁷⁸ “Kanseri ve otizmi *yendi* eğitim engeline takıldı” (Sabah, 05.04.2011)

“Otizmle Savaşı Kazanmak Mümkün” (Milliyet, 30.03.2011)

“Otizmi müzikle yenecekler” (Sabah, 19.06.2010)

“Otizmle boğuşan 9 yaşındaki...” (Sabah, 30.11.2010)

“...tek başına çocuklarını topluma kazandırma mücadelesi veriyor.” (Sabah, 3.04.2015)

“Otizmle savaş kazanmak mümkün” (Milliyet, 27.04.2011)

“... Asperger Sendromu ile 10 yaşından beri mücadele eden...” (Sabah, 12.7.2014)

... iyileşme daha çok hastalık için kullanılan bir şey. Bu, daha çok hayata farklı bir bakış gibi otizm daha çok. İyileştirme onu bizim anladığımız yaşam tarzına getirmek gibi bir şey oluyor çocukları aslında, bizim algıladığımızı algılasınlar istiyoruz onları. İyileşme, ben kendi çocuğum açısından düşünürsem belki doğru bir kelime olmadı iyileşme ama, yani hayata katılabilmek aslında. Kendi kendine yeterli hale gelebilmesi, herhangi birisine muhtaç olmadan yani biz olmadan hayatını devam ettirebilmesi, bizim için iyileşme bu. Belki çocuklar yüksek işlevlidir de onlar için iyileşme de gene böyle bir şey, tabii sosyal iletişime geçebilmek onlar için de çok önemli. (G6)

Burada ebeveyn iyileşmenin otizmi yok etmek anlamına gelmediğini söylemektedir. her ne kadar iyileşme teriminin kullanılması otizmin baskın anlatısına işaret etse de tanımlanma biçimi daha engellilik yaklaşımı içinde yer almaktadır denebilir.

Nöroçeşitlilik içinde konumlanan otistik bireyler bir tedavi ve iyileşme istememektedirler. Onlara göre otizmi insandan ayırmak mümkün değildir, eğer mümkün olsaydı da, Onlara göre otizmi insandan ayırmak mümkün değildir, eğer mümkün olsaydı da, “iyileşen” birey sizin tanıdığınız kişi olmayacaktır. Otizmi var olmanın bir yolu olarak görmekte ve kişiyi otizmden ayırmanın mümkün olmadığını savunmaktadırlar (Sinclair, 1993). Birçok otistik birey, tedavi arayışına karşı çıkmakta bunun beyhude bir çaba olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin Aspilere Özgürlük (Aspies for Freedom, AFF) Topluluğu, tedavi arayışına karşı bir kampanya olarak ortaya çıkmıştır. AFF yöneticisi kendisi de bir otistik olan Nelson’a göre, bütünüyle olumsuz olmayan bir şeyi tedavi etmeye çalışmamalısınız. Çok büyük miktarda paranın sadece araştırma için kullanılmasına rağmen kimse otizmin nedenlerini bilmiyor ve bir tedavi gerçekçi görünmüyor. Dolayısıyla otistik topluluklar, otizm tedavisi için devlet tarafından ayrılan büyük bütçelerin otistik çocukların eğitimi için harcanmasının daha gerçekçi ve anlamlı olacağını söylemekte. İleri derece otizm teşhisi koyulan bir kız babası olan Leitch ise, eğer yarın bir tedavi bulunacak olsa kızını tedavi ettirmeyeceğini çünkü otistiklerin tedaviye değil kendilerini savunabilecekleri bir duruma gelmelerinde yardıma ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir. Leitch’in bu görüşü bazı otizm araştırmacılarından da kabul görmektedir. Örneğin Cambridge’teki Otizm Araştırmaları Merkezi’nin yöneticisi olan

Prof. Simon Baron-Cohen, otizm tedavisi hakkında konuşmanın aslında yıkıcı bir yaklaşım olduğunu söylemektedir. Çünkü böyle bir yaklaşım otizmin, detayları olağanüstü fark edebilme yeteneği, çok yüksek konsantrasyon sağlayabilme gibi olumlu özelliklerini de yok etme çabasıdır. AFF de yapılan doğum öncesi test araştırmaları neticesinde kendilerinin de yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecekleri endişesini taşımaktadırlar (Saner, 2007).⁷⁹

4.5. Haber Kaynakları: Otizm Kimin Meselesi?

Medyada yer alan otizmle ilgili haberlerde kimlerin kaynak olarak kullanıldığı bir başka ifadeyle otizmi kimin konuştuğu otizmin medyada temsili konusunda yapılan çalışmalar tarafından sıkça sorgulanmıştır. Tüm çalışmaların bu konuda ortaklaştığı nokta ise doktor, araştırmacı, ilaç firmaları temsilcileri vb. tıp alanında uzman kişilerin en çok kaynak olarak başvurulmuş kişiler olduğudur. Örneğin McKeever'in (2012: 228) araştırmasında, otizme dair haberler çerçevesinde ailelerle yapılan görüşmelerde, ailelerin, çocuklarına otizm teşhisi koyulduğu zamanki hisleri yer almıştır. Araştırma sonucunda en çok kullanılan kaynaklar bilim ve tıp alanından kişiler olurken hükümet ve aile üyeleri ikinci en yaygın kullanılan kaynak tipi olmuştur. Bunu kar amacı gütmeyen kuruluşlar izlemektedir. İlaç firmaları temsilcileri ile belirlenen kaynak kategorilerine girmeyenleri içeren “diğer” kaynaklar ise oldukça yaygın biçimde içeriklerde yer almıştır. Öğretmenler, arkadaşlar ve komşuları da kapsayan “kişiler” ile otistik “bireyler” kaynak olarak çok az oranda haberlerde yer almıştır. Son olarak otizm haberlerinde en az kullanılan kaynaklarsa “ünlüler” olmuştur. Kang (2013: 252) çalışmasında toplamda 708 kaynak tanımlamıştır. Kullanılan kaynakların tümüne bakıldığında doktorlar (%32,7) en çok görüşülen kaynaklar olmuştur. Doktorları aileler (%26,9) ve otistik bireyler (%16,9)

---

⁷⁹ Otizm ve otistiklerle ilgili haberlerin cinsiyetçi dilinin tartışıldığı bölümden hatırlarsak “bilim adamlarının” otizmin anne karında teşhis edilmesi halinde kürtaja izin verilmesini önermesi bu endişeyi haklı çıkarmaktadır.

izlemiştir. Görüşülen doktorların büyük çoğunluğu çocuk hastanesi, otizm enstitüsünden kişiler ve terapistlerle diğer psikiyatristler olmuştur. Autism Happens, The Nation Alliance for Autism Research ya da The Autism Society of America temsilcileri ise “destekçiler” kategorisindeki kaynaklardır. Televizyon haberlerinde hükümet (örneğin politikacılar, devlet başkanı, Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi çalışanları vb.) ile uzmanlara (örneğin sigorta şirketlerinden kişiler, polisler ya da radyo program konukları vb.), doktorlar ve ailelerden daha az başvurulmuştur.

Bu çalışma kapsamında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Toplamda 388 kaynak tanımlanmıştır. Kaynak olarak yer verilen kişilerin tümüne bakıldığında yurt dışındaki bilim ve tıp dünyasından bireyler (%24.56) görüşlerine en çok başvuru alan kaynaklar olmuştur. Bu kişileri sırasıyla vakıf, dernek gibi sivil toplum kuruluşları (%14.57), ebeveynler (%8.23), politikacılar (%4.31) ve otistik bireyler (%0.67) izlemiştir. Bilim ve tıp dünyasından bireyler kategorisi doktorları, nörologları, psikologları, psikiyatristleri, akademisyenleri ve “bilim adamları”nı kapsamaktadır. Bunun haberlerde, otizmi bir hastalık ve otistik bireyleri de hasta kişiler olarak gören tıbbi yaklaşımın baskın anlatı olmasıyla ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü tıbbi anlatı haberlerde konunun uzmanı olarak görülen doktorların ifadelerinde somutlaşmaktadır. Dolayısıyla otizm sosyal bağlamından yalıtılarak tıbbi bir olgu olarak haberlerde ele alındığı için otizmle ilgili bir politika geliştirilmesi ihtiyacı da gündeme gelmediğinden doktorların sözlerinin daha fazla dolaşıma girmesi beklenebilecek bir durumdur.⁸⁰ Bunun bir diğer önemli göstergesi de otistik bireylerin kaynak olarak kullanılmasının oranının Kang’ın araştırmasıyla karşılaştırıldığında dramatik biçimde düşük olmasıdır. Çünkü uluslararası otizm aktivizmi alanında gerek konuyla ilgili politikaların geliştirilmesi ve gerekse

---

⁸⁰ Otizme tıbbi yaklaşım bağlamında politika geliştirilmesi aslında önemli bir konudur. Ancak buradaki politika geliştirilmenin çerçevesini otizmin tedavisi geliştirmek için gerekli maddi desteğin (fonların) sağlanması çizmektedir. Oysa nöroçeşitlilik ya da engellilik yaklaşımında, politika geliştirmeye sosyal bir çerçeveden yaklaşılr. Örneğin otistik çocukların eğitim alma hakları, çalışma hayatıyla ilgili, toplumsallaşmayla ilgili çeşitli düzenlemelerin talep edilmesi vb.

nöroçeşitlilik hareketinin ortaya çıkmasıyla otistik bireylerin kendi adlarına konuşmaya başlaması gibi gelişmeler Türkiye’de ya çok yenidir ya da hiç yoktur. Otizme dair bir Eylem Planının devlet tarafından oluşturulması daha 2013 yılında gerçekleştirilmiş ve tam anlamıyla uygulamaya girememiştir. Otistik bireylerin otizmin anlamı üzerine mücadele etmeleri ve kendi adlarına konuşmaları anlamına gelen nöroçeşitlilik hareketinin ise adı bile yoktur.

Otizme ilgili kimlerin kaynak olarak kullanıldığını araştıran çalışmaların çoğunluğu nicel bir analiz gerçekleştirdikleri için bu sözlerin hangi bağlamda kullanıldığına bakılmamıştır. Oysa bu tez çalışmasında otizmle ilgili medya metinlerinde bir yandan hangi kaynakların kullanıldığına bakılırken bir yandan da bu ifadelerin hangi bağlamlarda dolaşıma sokulduğu da ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece tezin alımlama kısmında anne ve babalarla yapılan görüşmelerde, haberlerde kaynak olarak kullanılan bu kişilerin kendi görüşlerini temsil edip etmediği konusu gündeme getirilmiş ve özellikle bu kaynakların hangi görüşlerinin desteklendiği ve hangilerinin itiraz gördüğü meselesi aydınlatılmaya çalışılmıştır.

4.5.1. Doktorlar, Biliminsanları ve Akademisyenlerin Uzman Olarak Görülmesi

McKeever’in (2012) çalışmasının bulgularına göre 1990’lı yıllarda, otizm haberlerinde bilimsel çerçeveler hakim olmuş ve zaman içinde de bu çerçeveler sıkça kullanılmaya devam edilmiştir. Çünkü otizmin nedenleri kesin olarak bilinmemekte ve konuyla ilgili araştırmalar devam etmektedir. Bu, otizmin HIV/AIDS ya da obezite gibi sağlık konularından farklılığını göstermektedir. Çünkü belirtilen sağlık sorunlarının nedenleri günümüzde bilinmekte ve teşhis/tedavi için gerekli donanıma/araçlara erişilebilmektedir. Oysa otizmle ilgili var olan gizem ve tartışmalar ona haber değeri kazandırmaktadır (McKeever, 2012: 232). Türkiye için de aynı durum söz konusudur.

Çünkü ele alınan gazetelerin haberlerinde, yurt dışında otizmle ilgili yapılan araştırmalara sıkça atıfta bulunulmakta ve kimi haberlerde tek kaynak bu araştırmalar olmaktadır.

California Üniversitesi'nde yapılan araştırmaya yaşları 2 ile 5 arasında değişen 1000 çocuk katıldı. Çocukların üçte ikisinde otizm ya da diğer gelişim bozuklukları vardı. Normal gelişim gösteren diğer çocuklar ise çalışmaya kontrol grubu olarak katıldı. "Pediatrics" dergisinde yayımlanan araştırmada, aşırı kilolu ya da tip 2 diyabet, yüksek tansiyon ve gebelik diyabeti gibi kiloya bağlı rahatsızlıkları olan kadınların otistik bebek sahibi olma riskinin yaklaşık yüzde 70 olduğu belirlendi. (Hürriyet, 10.04.2012)

San Diego'daki California Üniversitesi ve Seattle'daki Allen Nöroloji Enstitüsü araştırmacıları, yaşları 2 ile 15 arasında değişen, bazıları otistik, bazıları da normal 22 çocuktan otopsi sırasında alınan beyin dokularını inceledi. (Milliyet, 28.03.2014)

İRLANDA'DAKİ araştırma, sezaryenle doğan çocukların otistik olma riskinin daha fazla olduğunu gösterdi. Bilim insanları, ABD, Avustralya, Kanada ve İsveç'in de aralarında bulunduğu birçok ülkedeki istatistikleri inceledi. İstatistikler sezaryenle doğan çocuklarda otizm riskinin yüzde 23 fazla olduğunu ortaya koydu. (Sabah, 29.10.2014)

Tez kapsamında incelenen Sabah, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde bilim ve tıp dünyasından insanlar gibi toplumda belli bir statüye sahip ve belli bir gücü elinde bulunduran kişi, grup ve/veya kurumların olaylarla ilgili görüşleri, yorumlamaları ve durum tanımlarının haberlerde en çok temsil olanağı bulunduğu görülmüştür. Sabah Gazetesi'nde bu oran %16 iken Milliyet'te %28 ve Hürriyet'te ise %26.20'dir. Her üç gazetede de otizmin nedenleri, teşhis ve tedavi yöntemleri, otizmin belirtileri, çocukların hangi durumlarda otistik olma "riski" taşıdığı temalarının bulunduğu haberlerde doktorlar, nörologlar, "bilimadamları", psikologlar, psikiyatristler ile öğretim üyeleri akredite kaynak olarak kullanılmıştır.

Ebeveynlerin otizme dair haberlerle ilgili anlatılarında da bir bilimsellik vurgusu görmek mümkün olmuştur. Bilimsel olana değer verme ve önem atfetme özellikle otizmin bir sağlık meselesi olarak görüldüğü tedavi meselesinde ön plana çıkmıştır: "çok bilimsel olmayan bilgi ve bilgi kirliliği de var (G3), esas olarak yazılı ve kaynağı belirli şeyleri takip etmek, ...mümkün olduğunca daha bilimsel kaynaklara başvurmayı tercih ediyorum, daha bu konuda bilimsel diyebileceğim şeylerin... sevdiğim bir yer daha var ciddi ciddi şeyler yayınlıyor. Ailelerin paylaşımları da oluyor orada da ama çok fazla

değil (G6), evladımızın sağlığına kavuşmasını istediğimiz için bilimsel yayınları falan takip etmeye çalışıyoruz ve onlar benim çok ilgimi çekiyor (G7), Mesela der ki işte otizmlili bireylerde yeni bir biyolojik makyör bulundu teşhise yönelik, tedaviye yönelik, yani böyle bilimsel içerikli daha çok. Onun dışında ikinci üçüncü sayfa haberleri gibi haberleri okumam. Şöyle bir ilacın şöyle bir yan etkisi bulundu gibi haberlere bakarım, kullanmasam da bakarım (G1), sadece son bilimsel gelişmeleri takip ediyorum (G10), ben her zaman uzman bir doktorun, işinde uzman bilimsel gelişmeleri takip eden bu işin uzmanı kişilerce bu tarz tedavi gibi meseleleri konuşmasını isterim (G13), çok bilimsel olmayan bilgi ve bilgi kirliliği de var (G12), yani bilimsel şeyler önemli tabii ama biz çok anlamıyoruz onların dilinden, o tür işlerle hanım ilgileniyor bizim ama o da anlamaz (G9), yani medyanın bize bir bilimsellik katkısı yok, kesin bir tedavi bulunmadı çünkü (G1).

Bilimsellik daha çok orta-üst sınıftan görüşmecilerin vurguladığı bir mesele oluyor. Çünkü daha yoksul kesimden ebeveynler bu tür bilimsel anlatıları anlayamayacağını düşünüyor. Ayrıca bilimselliğe önem veren kişilerin gündelik yaşamlarında da en çok çocuklarının doktorlarına güvendikleri görülmektedir: ...onun dışında doktorumuz ne derse onu yapıyorum (G1), doktorların söylediği tabii ki benim için çok önemli, ben bir doktorun görüşünden yola çıkarak yaşam tarzımı belirliyorum (G2), ben her zaman doktorumuzun yönlendirmelerini takip ederim (G10), doktorum ne derse artık, çünkü ben doktorumuza güveniyorum (G12).

Ben şeyleri yani bilimsel kesimden insanların olmasını önemsiyorum bir kere. Hepsini bir arada, bazen hani çok farklı, bir konu üzerinde konuşacak birkaç farklı eğitim dalından insanlar bir araya gelirler. işte böyle bir tartışma ortamı olur o çok faydalı olur. Orada bir psikolog olur, psikiyatrist olur, eğitimcisi de olur, doktor olur, başka anlamda doktoru nöroloğu da olur. Bunlar hepsi bir arada olur, aile de olur böyle bir arada olduklarında daha faydalı olur gibi geliyor. Herkes çünkü bir yönünden ele alıyor işi. Kadının birisi ben çocuğumu iyileştirdim diyor, bütün dünyada kitapları kapış kapış gidiyor, halbuki öyle bir şey yok. İşte bunu gidip soruyorsunuz profesörlere böyle böyle bir kadın var, bu otizmi iyileştirmiş ve o iddiada kitaplar yazıyor diye. Peki bu literatürde herhangi bir yerde, nasıl deniyor sizin dilde, kanıtlanmış, deney yapılmış sonra bu, bilimsel dergide yayınlanmış bir şey midir? Bunu soruyor, bilimsel yaklaşım budur ve bilim dışında da bir şey aslında olabilir ama olmaması da gerekir. Geçenlerde bir şey izledim bu Canan Karatay çok meşhur ya artık, onunla onun

gibi olan bir başka hoca daha ikisi, ben onların söylediklerine değer veriyorum ama tuttular bunlar, işte beslenmeyle direkt ilgisi var otizmin dedi. Mesela bu, sadece o kişi var orada ve sadece o insanlara güvenerek izliyor insanlar bunu ve beslenmeyle bu işin çözülebileceğini düşünüyor. Ben hiçbir şey bilmeden onu dinliyor olsam işte nebileyim, şeker yedirmem, çikolata yedirmem, ekme yedirmem benim çocuğum otistik olmaz diye sanırım. Böyle bir yanlış bilgilendirme. Bu koskaca bilim insanıym diye çıkıp konuşan insanın bunu düşünmesi lazım, tek çareymiş gibi sunuyor orada. (G6)

Diğer taraftan bilim insanlarının söylediği her şeyi de doğrudan kabul etmemektedirler. Yukarıdaki alıntıda ifadelerine yer verilen ebeveyn çok bilindik bir ismin yanlış bilgi vermesini eleştirmekte ve bu tür şeylere çözüm olarak da her alandan daha çok doktorun görüşlerinin yer almasını sunmaktadır. Eğitimci ve ailenin katılabileceğini söylese de esas vurgu yine doktorlardadır.

Bazı ebeveynler de kendilerinin de otizm konusunda uzman haline geldiklerini belirtmiştir:

Artık biz uzman gibi bir şey oluyoruz. (G4)

Yıllar geçtikçe zaten siz kendiniz o işin uzmanı oluyorsunuz neredeyse, ailede yaşayıp görüp bildiğiniz için tek elden. (G5)

Biz tabii on dokuz yıldan beri otizmi yaşadığımız için birçok şeye de zaten vakıfız (G7)

...bazen doktordan ya da herhangi bir üniversitedeki öğretim görevlisinden çok daha farklı şeyler yaşamış ve belki de onu kendi içimizde bir yerlere başvurarak da tabii çözmüş oluyoruz. Bu tecrübeler önemli. (G6)

Burada ebeveynler uzmanlığı kendilerinin sahip oldukları otizm deneyimlerine bağlamışlardır. Deneyim ebeveynlerin anlatılarında önemli bir vurgu olarak ortaya çıksa da bu yine tıp alanından kişilerin söylediklerine önem atfetme daha baskındır.

Boyce (2006) da, 2002 yılında İngiliz gazete, televizyon ve radyo içeriklerinde otizm ve aşılama tartışmasını içerik analizi uygulayarak araştırmış ve gazetecilerin bilim insanları gibi uzman kaynaklar ve ebeveynlerin “sıradan sesleri” ile bazı politikacıları dengelediğini bulgulamıştır. Boyce, gazetecilerin otizm gibi bilimsel bir konu olan hikayeler için “uzmanlar” a yegane kaynak olarak güvenmemeleri gerektiğini belirtir. Çünkü bu şekilde olaya yaklaşmak daha geniş toplumsal bağlamı ve karmaşık insani

sonuçları yok saymaktadır. Söz konusu araştırmada otizmle ilgili sivil toplum kuruluşları ve ailelerin, medyada göz ardı edildikleri bulgulanmıştır.

Kaufman (2010) aşılama riskiyle ilgili tartışmasında doğrudan uzmanlıkla ilgili meseleleri ele almıştır. Onun çalışması ebeveynlerin konuyla ilgili bilgi edinme girişimlerini ve risklerin değerlendirilmesiyle ilgili şüpheleri ortaya koymaktadır. Kaufman ebeveynlerin kendi uzmanlığını geliştirme ve uzmanlığı talep etme ihtiyacı olduğunu bilse de uzmanlık öncelikle biyomedikal dünyaya aittir. Lawlor'un (2010: 169) sorduğu soruları burada yinelersek "Uzmanlık daha çok yerde olursa ya da dağıtılsa ne olur?" ya da "Ebeveynlerin, otizmlı çocuklar ve yetişkinlerin uzmanlığı, biyomedikal uzmanlık gibi diğer bilgi kaynaklarının önüne geçirilirse veya ayrıcalıklı olsaydı ne olurdu?" Bu gibi soruların aynı zamanda uzmanlığı neyin oluşturduğu, uzmanlığın nasıl edinildiği, paylaşıldığı veya tartışıldığı ile ilgili konuları da ortaya çıkardığını belirten Lawlor (2010), Crapanzano'nun şu sözlerini hatırlatmaktadır: "Uzmanlığın sınırlamalarını her zaman görmezden gelerek uzmanlık bilgisini ayrıcalıklı kılma eğilimindeyiz; onun dar kapsamı, konusunu çevreleyip kategorize etme biçimini eleştirel biçimde değerlendirilmemesi sahip olduğu at gözlüğünün dayatmasıdır" (2004: 6'dan akt. Lawlor, 2010: 170). Dolayısıyla gerek Sirota'nın (2010) çocukların, toplumsal eylemlerini ve yaşam biyografilerini anlatma yeteneklerine ilişkin iddiaları gerek Solomon'un (2010) çocukların, terapi köpekleri ile etkileşim kurma biçimlerine ilişkin gözlemleri uzmanlığın bu dar tanımına karşı çıkmaktadır. Bagatell (2010) ise uzmanlığın yeniden kavramsallaştırılmasının potansiyel etkisine işaret ederek uzmanlığın doğası ve yerel bilgi kaynakları üzerinde düşünmenin, hangi uzmanlığın kabul edilebilir olduğuna dair birden fazla bakış açısını incelemek için girişimler üreteceğini vurgulamaktadır.

4.5.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Analiz edilen tüm gazetelerde otizm farkındalık ayı olan Nisan ayı içinde otistik çocuklar ve aileleri için düzenlenen etkinlikler, ünlülerin otizmin farkındalığını artırmak için verdikleri destek ile çeşitli markaların ve otizmle ilgili derneklerin düzenledikleri gece ve tanıtımlardan elde edilen bağışların yer aldığı haberlerde otizmle ilgili çeşitli dernek ve vakıflardan yetkili kişilerin sözleri yer bulmuştur. Ayrıca Türkiye’de faaliyet gösteren otizmle ilgili dernek ve/veya vakıfların kendi okullarında verdiği eğitim hizmetleri de bir haber olarak gazetelerde yer almış ve söz konusu dernek ve vakıfların yöneticileriyle tanıtıcı röportajlar yapılmıştır. Dernek ve vakıf yetkililerinin akredite kaynak olarak kullanıldığı yerlerden biri de otistik çocukların olayın mağduru olarak yer aldığı haberler olmuştur. Analiz edilen tüm gazetelerde görüşlerine en çok yer verilen sivil toplum kuruluşu Tohum Otizm Vakfı (82) olmuştur. Bunun yanında görüşlerine yer verilmese de adı en çok geçen ve hakkında en çok haber yapılan sivil toplum kuruluşu da yine aynı vakıf olmuştur. Gazetelere göre sayılara bakıldığında Sabah Gazetesi’nde 16, Milliyet Gazetesi’nde 30 ve Hürriyet Gazetesi’nde ise 46 defa Tohum Otizm Vakfı’nın görüşleri otizmle ilgili haberlerde temsil olanağı bulmuştur.

Haberlerde Tohum Otizm Vakfı’nın sözlerine diğer sivil toplum kuruluşlarına göre daha fazla yer verilmesi görüşme yapılan vakıf yöneticisi ebeveynlerin eleştirisine uğramıştır. Dolayısıyla katılımcılar bu haberleri toplumsal konularından bir okumaya tabi tutmuşlardır:

Bir de yalnız şöyle de bir şey oluyor biz öyle kolayca ulaşamıyoruz buralara. Yani bir şeyde hiç olmazsa Nisan ayında sadece Tohum Otizm çıkmamalı. Bir sürü bu konuda iş yapan yerler var, Ankarası var bunun, bir İstanbulu değil, İzmir’de çok iyi işler yapan her yerde çok iyi işler yapan kurumlar var. O kurumlar da tanıtılabilmeli, onların ne yaptıkları da görülebilmeli. Biz bunlara ulaşmak için kendi çok özel şeylerimizi, bağlantılarımızı kullanmak zorunda kalıyoruz, herkes nereden bulsun her zaman bağlantı. Zaten biz kendi günlük işlerimizi yürütmek için sponsor bulmaya çalışıyoruz, vakıfsın sonuçta. Vakıf deyince herkes mesela istiyor ki daha ucuza bir şeyler, bir eğitim alayım oradan. Onlara daha ucuza bir şeyler yapabilmek için benim bu konuda bağış yapan bir sürü insana ihtiyacım var. Kendimi tanıtamazsam nereden gelir sağlayacağım. (G6)

Şöyle, direkt böyle haberde şöyle bir dakika mı ne geçiyor. Haberin içinde bir dakikadan fazla geçerse bu çok iyi falan diyorsun. Gidip mesela tutup da bir partiden tanıdığın varsa biraz üç dakikaya çıkabiliyor mesela, herkes aynı şekilde yer alamıyor. (G3)

Otizm Vakfı, İlgi Otistik Çocukları Koruma Derneği, Otizm Federasyonu, Otistik Çocuklar Farkındalık Derneği, Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı, Diyarbakır Otizmle Mücadele Derneği, Sportizm Otizm Gençlik ve Spor Kulübü ile Anadolu Otizm Vakfı Sabah Gazetesi'nde yer alan haberlerde adı geçen diğer sivil toplum kuruluşlarıdır. Otizm Platformu, Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği, Otizm Vakfı, Ankara Otistik Bireyler Derneği, Otistikler Derneği, Otizm Federasyonu, İleri Otizm ve Engelliler Araştırma Derneği, Güneş Otizm Derneği ve Otizm Güçlü Aile Derneği Milliyet Gazetesi'nde yer alan otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerdeki diğer sivil toplum kuruluşlarıdır. Bunun dışında Otizm Vakfı, İlgi Otistik Çocukları Koruma Derneği, Otizm Federasyonu, Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği ile Sportizm Otizm Gençlik ve Spor Kulübü adı geçen diğer sivil toplum kuruluşları olmuştur. Bu verilere bakıldığında sivil toplum kuruluşlarının akredite kaynak olarak kullanılmasıyla ilgili olarak Milliyet Gazetesi'nde, diğer gazetelere göre çeşitliliğin sağlanmış olduğu düşünülebilirse de iş politika oluşturulması meselesine geldiğinde söz konusu derneklerin sözlerinin nadiren dolaşıma girdiği görülmektedir.

İlgi Otizm Derneği ve Otizm Platformu, otizmli çocukların eğitimlerine katkı sağlamak için bir gece düzenledi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin'in de katıldığı gecede, Alpay sahne aldı.

İlgi Otizm Derneği Başkanı Nejla Aslankurt ise şunları söyledi: "Bizim üzüntümüz yapılması gerekenlerin yapılmamasından kaynaklanan mağduriyetler. Platform olarak otizm eylem planı oluşturuyoruz. Türkiye artık güçlü bir ülke ve otizmli bireyler de yaşam haklarını layıkıyla kullanabilmeli." (Hürriyet, 3.03.2013)

Yukarıdaki alıntı nadir örneklerden biridir. Ancak bu örneğin alıntılı olduğu haber Otizm Eylem Planı'yla ilgili bir haber olmayıp, görüşleri temsil edilen derneğin etkinlik gecesiyle ilgili bir haberdir. Yani konuyla ilgili olarak otizmle ilgili sivil toplum kuruluşlarının görüşleri doğrudan sorulmamıştır. Otizm Eylem Planı'yla ilgili soruların

yanıtları doğrudan politikacıların ağzından verilmiştir. Bu konuda dikkati çeken bir diğer nokta ise zorunlu eğitimin dört yıla indirilmesiyle ilgili haberde otizmle ilgili bir sivil toplum örgütünün görüşleri doğrudan alınırken otizmi ilgilendiren böylesine önemli bir meselede otizmle ilgili sivil toplum örgütlerine başvurulmamasıdır.

Tohum Otizm Vakfı Kurucu Başkanı Mine Narin ise yasa teklifi için şunları söyledi: “Avrupa’da kaynaştırma eğitim kapsamına katılan çocukların oranı yüzde 3 ile 6 arasında değişiyor. Türkiye’de ise bu oran yüzde 1’lerin altında. Bu düzenleme ilk 4 yıldan sonra engelli çocuklar açıköğretime yönlendirecek. Bu çocuklar okuldan daha da uzaklaşacak.” (Hürriyet, 24.02.2012)

Otizmle ilgili politika geliştirilmesine dair haberlerde konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşlerine yer verilmesi konusunun anlaşılması bakımından aşağıdaki örnek de ilginçtir.

Manisa Otizm Derneği Başkanı Pervin Aydın, yönetim kurulu üyeleriyle Vali Halil İbrahim Daşöz’ü makamında ziyaret etti. Dernek Başkanı Aydın, Vali Daşöz’e öncelikli olarak otistik çocukların eğitimi konusunda hazırladıkları projeleri sundu. Aydın, otistik çocuklu ailelerin en önemli sıkıntısının, çocuklarının normal sınıflarda eğitim alan çocuklarla kaynaşmalarında yaşadığını söyledi. Aydın, “Milli Eğitim bakanlığı özel sınıflar oluşturdu ve çocuklarımızın bu sınıflarda eğitim almalarını istiyor. Ancak hem aileler hem de bu alandaki uzmanlar, otistik çocukların normal sınıflarda eğitim görmelerinin daha iyi olduğunu söylüyorlar. Biz de çocuklarımızın normal sınıflarda eğitim almalarının sağlanmasını istiyoruz. Bu konuda bize yardımcı olunması istiyoruz” diye konuştu. (Hürriyet, 4.04.2012)

Buna göre var olan durum, otizmle ilgili çalışan sivil toplum örgütlerinin otizme dair geliştirilen politikalarla ilgili olarak sözlerinin haberlerde dolaşıma girebilmesi için ya bir etkinlik düzenlemeleri ya da politikacılarla bir etkileşim kurmaları gerektiği biçiminde yorumlanabilir. Buna benzer bir yorumu yine görüşmeye katılan bir sivil toplum kuruluşu yöneticisinin ağzından da duymak mümkün:

...bağlantılar bulmamız lazım bu da tabii tanımla olabilecek bir şey. tanıma da medya kurumlarının işte biraz illa bir tanıdık bulmadan da kendileri gelip bir ilgi gösterebilirler yani. İlla bir şey bulmamız gerekiyor, dikkat çekmek için. Bizim çok fazla gayret göstermemiz gerekiyor. (G7)

Bu kısımda belirtilmesi gereken son nokta ise sözlerine yer verilen otizmle ilgili sivil toplum örgütlerinin hiçbirinin otizme nöroçeşitlilik bakımından yaklaşmamasıdır.

Dolayısıyla otizm ve otistik bireylerle ilgili bu bakış açısı hiçbir şekilde haberlerde temsil edilmemektedir.

4.5.3. Ebeveynler: Deneyimden Uzmanlığa

Tez kapsamında ele alınan gazetelerdeki üstün yetenekli otistik çocuklar ile otistik çocukların başarı hikayelerinin anlatıldığı ve otistik çocukların habere konu olan olayın mağduru olduğu haberlerde ebeveynler (%8.23) haber kaynağı olarak kullanılmıştır. Ebeveynlerin kaynak olarak kullanıldığı haberlerde de annelerin görüşleri %6.62 oranında en çok yer alırken babaların görüşlerine ise yalnızca %1.61 oranında başvurulmuştur. Bunun Türkiye'deki toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan bir durum olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü tezin analiz kısmında haberlerdeki cinsiyetçi yaklaşım tartışmasında da belirtildiği gibi Türkiye toplumunda çocukların sorumluluğu her zaman için kadına yüklenmektedir.

İncelenen gazetelere göre otizmle ilgili haberlerde ebeveynlerin görüşlerine en çok başvuran gazete Hürriyet (%10.5) olurken Sabah (%8.8) ikinci sırada gelmekte, Milliyet (%5.2) de üçüncü gazete olmaktadır. Haberlerin toplamına bakıldığında haber kaynağı olarak ebeveynler her ne kadar üçüncü sırada yer alsada gazeteler özelinde bakıldığında durum biraz farklılaşmaktadır. Buna göre Milliyet ve Hürriyet gazeteleri bilim ve tıp dünyasından bireyler ve sivil toplum kuruluşlarından sonra üçüncü olarak en çok ebeveynlerin görüşlerine yer verirken Sabah bilim ve tıp dünyasından bireylerden sonra, yani ikinci sırada en çok ebeveynlerin görüşlerine yer vermiş ve sivil toplum örgütleri de üçüncü sırayı almıştır.

Çocuklarına otizm teşhisi koyulduktan sonra ebeveynlerin neler hissettikleri,⁸¹ adli vakalar⁸², yardım talebi ve MMR gibi konularda ebeveynlerin görüşleri tıbbi yaklaşımı desteklemek, uygulanan tedavileri onaylamak, toplumun otistiklere bakışını dile getirmek çerçevesinde haberlerde temsil olanağı bulmuştur.

Otizmin tıbbi yaklaşım içinde belirlenmiş teşhis kriterleri, teşhis koyulduğu sırada ebeveynlerin çocuklarında gözlemledikleri davranış değişimlerine yer verilmesiyle desteklenmektedir.

---

⁸¹ Oğlunun 18 aylıkken gelişiminde bir terslik olduğunu fark ettiklerini anlatan anne Louise Booth, otizm teşhisinden sonra büyük şok yaşadıklarını söyledi. "Hiçbir şekilde karşılık vermemesini, söylediklerimi duymazlıktan gelmesini ve kucaklamamasını kabullenmek çok zor oldu" diyen Louise,... (Sabah, 17.06.2012)

"Artık Uğur ile hayallerimizi bastırmayı öğrendik" diyen Ataç, hayal kırıklıklarını şöyle dile getirdi: "İlk eğitime başladığında, 'Sabredin. Tedavi 3-6 ayı bulur' dediler. Yıllar geçti ama Uğur'da değişim yok. Diğer çocuklar önlük giydi, okula gitti, ama Uğur bunları yapamadı, arkadaşları olmadı. Bir gün kapım açık kalmış, ben evdeydim. Komşumun kızı annesine 'Anne' diye seslenince bir anda Uğur'un bana seslendiğini sandım ama yanılmışım. O gün çok kötü olmuştum. O kadar emek harcıyorsunuz, büyütüyorsunuz ama bir 'Anne' kelimesini bile duyamıyorsunuz." Uğur Ataç'ın babası Hakan Ataç ise Uğur'da yaşadıkları özlere, Nisa ve Talha adlı diğer çocuklarıyla giderdiklerini söyledi. Ataç, "İyi ki bu çocukları dünyaya getirmişiz. Yoksa bize 'Baba' ya da 'Anne' diye kim seslenecekti?" dedi. (Milliyet, 3.04.2013)

⁸² Resul Yiğitalp'ın babası Abdülaziz Yiğitalp: 'saat üç buçuk dört gibi evden çıkmış bir daha geri gelmemiş. Saat dörtten beri arıyoruz. Köprü'nün altında bir pilavcı dedi; 'oradan geçti. Mıdyeci de köprü'nün üzerinde geçti ' dedi. Ondan sonra nere gittiğini de bilmiyorum. Otizm hastası ne konuşabiliyor ne duyabiliyor' şeklinde konuştu. ... Üç buçuktan beri kayıp olduğunu söyleyen anne Nurhan Yiğitalp: 'Hiçbir haber çıkmadı. Her yerde arıyoruz. Hiçbir haber yok. Otistik hastası hiçbir ihtiyacını söyleyemez. Herkesten rica ediyorum. Allah rızası için gören duyan olursa Aksaray karakoluna ya da herhangi bir yere teslim etsinler' dedi. (Sabah, 2.08.2014)

London Grey McCabe adındaki oğlunu Yaquina Köprüsü'nden aşağıya attıktan sonra polisi arayan anne, oğlunun otizm hastası olduğunu ve "ona bakmakta artık zorlandığı için böyle bir şey yaptığını" söyledi. (Sabah, 7.11.2014)

Oğuzhan'ın daha önce 'otizm' tedavisi gördüğünü söyleyen Bayram Sivas, "2 yaşından itibaren 3 yıl boyunca rehberlik araştırma vasıtasıyla Mersin'de ilaç tedavisine gerek kalmadan özel eğitim merkezinde eğitim aldı. Geçen yıl 2009-2010 döneminde normal çocuklarla birlikte anaokulunda eğitim gördü. Oğuzhan son derece sağlıklı, gülen, koşan, şarkı söyleyebilen bir çocuktur. Doktorlar, şu anki durumuyla ilgili net bir cevap veremiyor. Bir geçiş süreci olacağını söylüyorlar. '3 veya 6 ay sonunda hep birlikte göreceğiz' diyorlar" diye konuştu. (Milliyet, 29.09.2010)

Prof. Dr. Ayşegül Öğmegül, oğlu Bumin Yılmaz Koçbeker'in, dayak görüntülerini izledikten sonra, savcılığa suç duyurusunda bulundu. Her iki öğretmenin de cezalandırılmasını isteyen Prof. Dr. Öğmegül, "Bu nasıl öğretmenlik, nasıl vicdan ve insanlık? Biz çocuklarımızın üzerlerine titreyelim onların eğitimi olarak yaptıklarına bakın. Ben çocuklarımızın hareketlerinden farkettim ama okul idaresi durumlarının iyi olduğunu söyledi. Hatta iyi olduklarına yönelik gelişim görüntüleri gönderdiler ama hepsi düzmeceymiş. Çocuklarımız dayak atıp işkence yapmışlar. Sonra da 'Eğlendik' demişler. Bu çocuklar özel insanlar, nasıl bunlara öyle davranırlar? Ben psikologlarla görüşüm, görüntülerden çocukların dayak olayını artık kanıksamış gördüğünü, bunun sistematik olarak yapılmış olduğunu bana söylediler. Onların cezalandırılmaları için peşlerini bırakmayacağım" dedi. (Hürriyet, 8.07.2014)

"Oğlum yaşının büyümesine rağmen konuşmuyordu. Sonra doktora götürdük. Kulak ve boğazında problem olduğunu söylediler. Oğlumun ameliyat geçirmesinden bir süre sonra otizm nedeniyle konuşmadığını öğrendik." (Sabah, 19.06.2010)

Kavaklıbağ köyünde yaşayan 4 çocuk babası Aydın Kurt da (32) oğlu Akif'in (7) 2 yaşından sonra saldırgan tavırlar gösterdiğini, doktorların oğluna otistik teşhisi koyduğunu söyledi. (Sabah, 3.11.2010)

Filiznur'un 2,5 yıl ellerinde tırnakları bile yoktu. Isırmaktan tırnakları dökülüyordu. Dişleri kırılıyordu, düşüyordu. Kendine zarar veriyordu. Konuşmuyordu, yürümüyordu. 6 yaşına kadar bu zorlu süreç devam etti. ... Bu tür çocuklar çok hassas bir fanus içindeler. Onlarla aramızda görünmeyen tel örgü gibi bir şey var. (Milliyet, 15.09.2014)

İsmi söylediğimizde tepki vermiyordu, seslendiğimizde dönüp bakmıyordu. Göz teması azalmıştı. Giderek içine kapandı. Oyuncaklarına ve bize çok fazla ilgi göstermiyordu. Bir sorun olduğunu hissettik ama etrafımızdakiler hep "Erkek çocuk o, açılır" dedi. Kimse kondurmak istemedi tabii... (Hürriyet, 18.12.2011)

"Cemil ikinci çocuğum. İlki kızdı ve çok hareketliydi. Cemil'de her şey gecikti. 2.5 yaşına kadar konuşmadı örneğin. Göz teması kuramıyor, katı gıdayla beslenemiyordu. 'Erkek çocuğu farklı olur, üzerinde durma' dediler. (Hürriyet, 14.04.2012)⁸³

Haber örneklerindeki vurgularda da görüldüğü üzere konuşmamak, saldırgan tavırlar göstermek, kendine zarar vermek, içine kapanmak, seslenildiğinde tepki vermemek, göz temasının olmaması gibi belirtiler otizmin teşhisi için tıbbi yaklaşım içinde belirlenmiş kriterlerdir ve bu kriterler ebeveynlerin sözleriyle vurgulanmaktadır.

Cottle'nin belirttiği gibi (aktaran Boyce, 2006: 896) ebeveynler konunun uzmanları olarak sunulmazlar ama var olmanın, hissetmenin veya algılamanın deneyimsel biçimini somutlaştıran "sıradan sesler"dirler. Ancak aşağıdaki örnek haberlerde bir farklılık söz konusudur, çünkü otistik çocuğu olan ebeveynlerin görüşleri otizmle ilgili tedavilerin olumlu sonuçlar verdiğinin göstergesi olarak alıntılanmışlardır.

Otistik çocuklara atlı rehabilitasyon

Kulüpte ata binmeye başlayan Berke'nin annesi Huriye Görsen, oğlunun 2 haftadır kursa geldiğini, bu sürede bile değişimler gözlemlediğini kaydetti.

Oğlunun kendine güveninin arttığını belirten Görsen, "Ata bindikten sonra daha sakinleşti. Evde de sakin. Bağırmaları azaldı. İlk defa bir şeyden keyif aldığımı görüyorum" dedi. (Milliyet, 19.03.2010)

---

⁸³ Vurgular yazara aittir.

Amerika ve Avrupa’da uygulanan ve bilim dalı olarak kabul edilen "Müzik Terapi" yöntemini geliştiren Türk uzmanlar, 3MT yöntemiyle engellilerin sorununa çözüm buluyor. ... Yaygın gelişimsel bozukluğu ve otizm belirtileri olan 8 yaşındaki Melih Yağlı’nın annesi Gülşen Yağlı, uygulama sonrası oğlunun ciddi gelişmeler gösterdiğini ve daha da sosyalleştiğini, algılama ve muhakeme yeteneğinin geliştiğini ve öğrenme becerisinin de arttığını anlattı. ... Otistik, zihinsel engelli 16 yaşındaki Seda İyigün’ün annesi Gülseren İyigün, geçen yıl ergenliğe giren kızlarının aile bireylerine küstüğünü, terapiden sonra kendiyile ve çevresiyle daha barışık, mutlu bir hayatı olduğunu, uykusunun düzene girdiğini, dikkatini topladığını söyledi. (Hürriyet, 4.02.2009)

Otistik çocuklara atlı rehabilitasyon

Oğlunun kendine güveninin arttığını belirten Görşen, “Ata bindikten sonra daha sakinleşti. Evde de sakin. Bağırılmaları azaldı. İlk defa bir şeyden keyif aldığımı görüyorum” dedi. (Hürriyet, 4.03.2010)

Otizm hastası olan 3 yaşındaki Urcuvane Musa’nın annesi ise kızının, nöronlarındaki elektrik aktivitesinin fazla olması sebebiyle sürekli gerginlik yaşayan ve bu nedenle sürekli bağırıp ağlayan bir çocuk olduğunu anlatarak, “Tedavi için bir ay boyunca kızımı merkeze getirdim. Tedavi sonrasında da kızımın gerginliğinin azaldığını, ağlamasının durduğunu, çocuklarla kaynaşmaya başladığını ve koşup oynadığını gördüm” dedi. (Hürriyet, 8.02.2013)

Örnek haberlerde de görüldüğü üzere kullanılan tedaviyi onaylayan ve bu uygulamalarla olumlu sonuçlar elde etmiş ebeveynlerin görüşleri ve deneyimleri verilmektedir. Diğer bir önemli mesele ise ailelerin sorumluluklarını yerine getirdiğinde başarıya ulaşıldığının kanıtı olarak ebeveynlerin görüşlerine yer verilmesidir:

“Şafak’ın annesi Pervin Sabur, oğlunun yüzde 94 gibi çok ağır bir otizmden bugünlere geldiğini kaydetti. Kendisini "engelli annesi" görmediğini, oğlunu topluma kazandırmak için mücadele verdiğini anlatan Sabur, "Şafak, suyla oynayan çocuktur. Muslukları kapatmak yerine sulu ortama gitmesi gerektiğini düşündüm. Havuza başlattım. Çok çılgık atıyordu. Havuzda çılgınlıkları gitti, davranış problemleri azaldı. Oğlum için eğitim ve spor desteği istiyorum" dedi. (Sabah, 7.5.2014)

Ayşe Tungur/Tolga Tungur’un annesi: Çocukların kendine güveni artıyor ve bir şeyler başarmış olmanın hazzını yaşıyorlar. Düşler Akademisi bizi bırakmadığı sürece hastalık bile olsa geliriz.... Aile iyi bir gözlemciyse fark ediyor. (Milliyet, 27.03.2011)

Alıntılanan haberlerde görüldüğü gibi ebeveynlerin sesleri “sıradan sesler” olarak değil daha çok tıbbi yaklaşımı yeniden üretmek veya toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmek ya da tedavileri onaylama gibi işlevler görmektedir. Benzer bir duruma Boyce’un (2006: 896) çalışmasında da rastlanmaktadır. Yapılan araştırmada MMR karşıtı

ebeveynlerin de haberlerde sıradan sesler olarak görülmediğini çünkü sıklıkla MMR aşısının çocuklarının otistik olmasına neden olduğunu iddia eden ebeveynlere yanıt veren bilimsel uzmanlarla birlikte bu ailelere yer verildiği bulgulanmıştır. Bu çalışma kapsamında belirlenen gazetelerde MMR aşısıyla ilgili tartışmalar çok az yer almıştır. Aşı meselesi yalnızca Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde yer almıştır. Bu tartışmalar Milliyet'te Cumhuriyet Savcısı Hüseyin Ayyayla'nın çocuklarına aşı yaptırmayı kabul etmemesi üzerine hakkında dava açılması üzerine gündeme gelmiştir. Hürriyet'te ise Lancet Tıp Dergisi'nin Wakefield ve arkadaşlarının yazısını arşivlerinden çıkarma kararı yayınlaması üzerine 2010 yılında da yer almıştır.⁸⁴

Savcı Ayyayla ve çocuklarıyla ilgili haberlerde Uluslararası Otizm Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Dünya Sağlık Örgütü, Sağlık Bakanlığı, Tabipler Birliği, Ordu Tabipler Odası, Ordu Üniversitesi gibi kurumların görüşleri de verilemiştir. Milliyet Gazetesi'nin konuyla ilgili bir haberinde tamamen Ayyayla'nın görüşleri yer almıştır ve bu görüşler turnak içinde verilmiştir.

Aşıya Cıva Konuldu, Otizm Arttı

"Aşı Yapılan Çocuğun Beyin Ve Sinir Sistemi Tahrip Oluyor"

"Çocuklar Aşıdan Uzak Tutulmalı"

"Genetiği Değiştirilmiş Mikroplarla Aşı Hazırlanıyor"

"Hekimler Gerçeği Söylemiyor"

"Aşıya Cıva Yerine Alüminyum Konulması Otizmi Daha Da Arttırdı"

"Kobay Hayvanların Beyni Tahrip Oldu"

"Büyük Oğlum Hiperaktif Bozukluğuna Uğradı"

Aşının yokluğu ölüm getiriyor

" Aşı yaptırmayan çocukların, kızıl, kızamıkçık, su çiçeği hastalıklarına yakalanma ihtimalleri çok yüksek."

Sağlık Bakanlığı, aşı ile otizm arasında doğrudan ilişki olmadığını açıkladı. (Milliyet, 23.06.2015)

---

⁸⁴ Lancet Tıp Dergisi, kızamık-kızamıkçık-kabakulak (KKK) aşısı ile otizm arasında bağlantı olduğunu ileri süren araştırmayı geri çektiğini açıkladı. (Hürriyet, 3.02.2010)

Milliyet Gazetesi'nin konuyla ilgili haberinde görüldüğü gibi ebeveynin görüşleri her ne kadar tırnak içinde belirtilse ve görüşlerin kendisine ait olduğu bu yolla anlaşılabilir da ilk başlık tırnaksız verildiği için gazetenin kendi söylemi gibi algılanmaktadır. Ayrıca ebeveynin sözleri dikkat çekici ve büyük harflerle başlıklandırılırken Sağlık Bakanlığı'nın görüşleri aynı biçimde verilmemiştir. Hürriyet Gazetesi ise farklı bir alıntılama biçimi kullanmıştır.

"KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLAR" OLARAK DEĞERLENDİRİLMİŞTİ ÇİFT KARŞI DAVA AÇTI 8 SAYFALIK SAVUNMA DİLEKÇESİNDE TEK TEK ANLATTI 'OTİZMDEKİ ARTIŞTA AŞILARIN PAYI OLABİLİR' İDDİASI 'AŞI FİRMALARI ARAŞTIRMALARI YÖNLENDİRİYOR' İDDİASI"

GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ MİKROPLARLA AŞI HAZIRLANIR"

(Hürriyet, 21.06.2015)

Ebeveynin sözleri hem tırnak içinde verilmiş hem de bir iddia olarak sunulmuştur. Milliyet Gazetesi seçtiği başlıklara aşı karşıtlığına sert bir biçimde karşı çıkmazken Hürriyet gazetesinde seçilen başlık içeriği ve biçimiyle aşı karşıtlığına şüpheyle yaklaşmıştır denebilir.

Ebeveynlerin görüşlerinin otizmle ilgili haberlerde yer aldığı temalardan biri de ebeveynlerin yardım talepleri olmuştur. Bu tür haberlerde aile ya ekonomik sıkıntı çektiği için ya da çocuğu bir alanda çok başarılı olduğu ve ilerlemesini istediği için ebeveynlerin ihtiyaç duyduğu konular ilgililere duyurulmuştur.

Emel Ülker, "Bu klinik, bizi yeniden hayata bağladı. Fakat yüksek maliyeti nedeniyle artık tedavi masraflarının altından kalkamaz hale geldik. Bize bir yıl için çıkarılan fatura, 26 bin 500 TL. Sağolsunlar, belediye başkanımız Mehmet Ali Çalkaya, komşular ve akrabalarımız bize yardımcı oldular ve Baran'ı bugüne getirebildik. Ama artık yardım isteyebileceğimiz kimse de kalmadı" diye konuştu. (Milliyet, 14.05.2009)

Anne Nas, devletten aldığı özürü ve bakıcı aylığından başka geliri olmadığını, oğlunun eğitimi için desteğe ihtiyaç duyduğunu söyledi. (Milliyet, 4.02.2014)

DESTEK BEKLİYOR

Şafak'ın annesi Pervin Sabur, oğlunun yüzde 94 gibi çok ağır bir otizmden bugünlere geldiğini kaydetti. Kendisini "engelli annesi" görmediğini, oğlunu topluma kazandırmak için mücadele verdiğini anlatan Sabur, "Şafak, suyla oynayan çocuktur. Muslukları kapatmak yerine sulu ortama gitmesi gerektiğini düşündüm. Havuza başlattım. Çok çığlık atıyordu.

Havuzda ıgıllıkları gitti, davranış problemleri azaldı. Oğlum için eğitim ve spor desteği istiyorum" dedi. (Sabah, 7.05.2014)

Bu tür haberlerde de yine ebeveynlerin sözlerine dayanılarak mesele bireyselleştirilmektedir. Konuyla ilgili daha geniş bir toplumsal tartışmaya yer verilmemektedir. Oysa benzer ya da aynı sorunları yaşayan bir çok birey ve aile bulunmaktadır. Bu kişiler için yardım taleplerinin birer politikaya dönüştürülmesi yönünde herhangi bir adım atılmamaktadır. Aileler daha çok bireysel hikayeler çerçevesinde kaynak olarak kullanılmaktadır. Bu durum da, bu kaynaklarla toplumsal sorumluluk arasındaki bağı koparmaktadır. Bu yüzden haberlerin bu kaynakları daha fazla toplumsal sorumluluğun tartışıldığı haber erevesi içine dahil etmeleri gerekmektedir. Böylece otistik bireylerin ve ailelerinin seslerini toplumsal düzeyde duyurabilmeleri mümkün hale gelebilir.

Diğer taraftan Sabah ve Milliyet gazetelerindeki otizmle ilgili haberlerde toplumun otistiklere bakış açısının olumsuz olduğuna ve bunun hem otistik bireylere hem de ailelerine zarar verdiği ebeveynlerin sözleriyle vurgulanmıştır:

Konuşamayan oğlunun kalbiyle iletişim kurduğunu, onun en ufak hareketinden bile ne hissettiğini anladığını söyleyen Yıldız, "Bazen oğlumla kol kola girip bütün Tekirdağı geziyoruz. Ama insanların bizlere kmser gözlerle bakmasından, otobüs yolculuklarında problem yaşamaktan bıktık. Halkın bizlere yardımcı olmasını bekliyoruz" dedi. (Sabah, 19.06.2010)

Mine Onur, otizmliler için çocukların sağlıklı yaşıtlarına göre gelişimlerinin 7-8 yıl geri olduğunu ifade ederek, toplumun bu konuda yeterince bilinlenmediğini ve otistik çocuklara "deli gözüyle" bakıldığını anlatarak, bazı velilerin otistik çocukların kendi çocuklarıyla aynı okulda eğitim almasını bile istemediğini söyledi. (Sabah, 3.11.2010)

Sema zaydınlık, "Onlar için terslenmek, dışlanmak veya okuldan soğuması her şeyin tepetaklak olması demek. Onca yıl verilen emeğin bir anda sıfırlanması. nyargı her şeyi bitirir. Bizler Aspergerlilerin de toplumda kabul görmesini, hastalığın devlet tarafından tanınıp, destek verilmesini istiyoruz" dedi. (Sabah, 12.7.2014)

Uluğ'un annesi makine mühendisi Semra zaydınlık:

"Asperger deyince insanlar anlamıyor, bizlerle birlikte yavaş yavaş öğrenecekler." (Milliyet, 28.08.2011)

Kayran, toplumun otistik çocuklara ön yargılı yaklaşmaması gerektiğini belirterek “Çocuğumuz krizler yaşayabilir, etrafı dağıtabilir, bağırabilirler ama onlar bizim çocuklarımız” dedi. (Milliyet, 3.04.2015)

Bu tür haberlerin hem otizm konusunda farkındalık yaratmak hem de otistiklerin ve ailelerin toplumun onları kabullenmeyişinden kaynaklanan sorunlarına dikkat çekmek bakımından yararlı olduğu söylenebilir. Ebeveynlerin sözlerine, ki buradakiler çoğunlukla annelerin sözleridir, yaşadıkları toplumsal sorunlara dair babaların ve otistik bireylerin sözlerinin de eklenmesi daha anlamlı olacaktır. Bu nokta bir kadın ebeveyn tarafından da dile getirilmiştir:

Babaların ne düşündüğüne yer verilmeli, çünkü bazen babanın ne düşündüğünü bilemiyoruz. Yani tamam kabullendiler zaman zaman olsa da kabullendiler. Babaların düşünceleri yani, ne düşünüyorlar. (G4)

Nöroçeşitlilik yaklaşımı açısından olumlu görülebilecek bir habere de Hürriyet Gazetesi’nde rastlanmıştır. Bu haberde ebeveynlerden biri otizmden bir hastalık olarak değil bir “özellik” olarak bahsederken bir diğeri otistik çocukların birbirinden farklı özellikleri olduğuna dikkate çekerek homojen biçimde görülmemesi gerektiğine göndermede bulunulmuştur.

“2.5 yaşında otizm teşhisi kondu. Beynim o an sıfırlandı. Eşimle arabaya bindik ve sustuk, bir sene hiç konuşmadık bu meseleyi. Çevremizden de bir yıl sakladık. Nedenini sormadan anlatmaya devam ediyor anne Nevin Akşemsettinoglu: “Çünkü otizmi duymamıştık bile. Bambaşka bir dünyaydı bizim için. Çevremize söyleseydik oğlumuz bir sıfat eklemiş olacaktık. Yarın öbür gün bunu atlatır da bana ‘Ne yaptın sen anne’ derse diye korktum. Bütün yoğunluğumu araştırmaya verdim. Bu arada biz de eğitimden geçtik. Ben ‘anne terapisi’ aldım örneğin. O bir yılın sonunda anladık ki bu durum geçecek gibi değil. Çünkü bu bir hastalık değil, bir özellik. O zaman kabullendik. O günden sonra oğlum sonsuz bir özgürlüğe soktum. Çevremdeki herkesi de bilgilendirdim. ... Bir gün tavla oynuyoruz, skoru yazacak. İsmimin altına (0) yazdı, kendi isminin altına da (1) yazdı ve bana dönüp, ‘1’in altını çiziyim de düşmesin anne’ dedi. Takıntı sanıyorduk, oysa bakışmış. Biz koşullanmış bakıyoruz, o sadece bakıyor ve başka bir şey görüyor.” (Hürriyet, 14.04.2012)

Otizmlili çocukların her birinin farklı özellikleri olduğuna değinen Sabur, "Onların özelliklerini keşfedip çocuklarımızı topluma kazandırabiliriz..." (Hürriyet, 6.05.2014)

Bu tür farklılığa dair ve homojenleştirmeye karşı vurgular haberlerde arttıkça farkındalığın artırılmasının da sağlanabileceği söylenebilir. Bu konuda görüşmeye

katılan kadın ebeveynlerin hepsi olmasa da bir kısmı çocuklarına otizm tanısı koyulduğunda hissettiklerinden bahsetmiş ve bu durumu ilk başlarda korkunç bir şey olarak algırlarken zamanla bazı fikirlerinin değiştiğini belirtmişlerdir:

...çocuğunuz otizimli dedi. Acaba ne dedim, ilk aklıma gelen de zihinsel bir özürlü olduğu ve olacağı ve daha kötü noktada olacağımız. Hep çok kötü noktalarda olacağımız, hiç de öyle olmadı. Ama ilk tabii ki umutsuzluk, karamsarlık, gözyaşı dolu yıllar çok şükür onlar çok geride kaldı. Çünkü yaşadıkça otizmin gerçekten ne olduğunu anlamaya başlıyorsun. Otistik bir bireyle yaşamaya onu anlamaya çalışıyorsun. Yani genel olarak otizm demeyeyim de en azından kendi çocuğumda (G3)

şimdi tanı kondu, o kadar çok zor ki o süreç Aile veya anne kabul etmek istemiyor, konduramıyor çocuğuna. Ama yaşadıkça yaşadıkça o karamsarlık geride kalıyor. Başka bir şeyle karşılaşıyorsun, o artık hayatı boyunca otistik, öyle yaşayacak bir karaktermiş gibi nasıl anlatayım...(G5)

Anlatılara bakıldığında otizm hala başa gelebilecek kötü bir şey olarak tasvir edilmekte ve olumsuz bir anlam yüklenmektedir. Ama yaşadıkça değişen bakış açılarının olması bu noktada çok önemli. Çünkü deneyime dayanarak ebeveynlerin otizmi bu şekilde tanımlamaları, nöroçeşitliliğin temel meselelerinden uzak olsa da ileride bu hareketin oluşmasına zemin hazırlayabilir. Bu açıdan ebeveyn deneyimlerinin haberlerde yer alması oldukça önemlidir.

Yine Hürriyet Gazetesi'nde yer alan bir otizm "hikayesi"nde ebeveynin, yine annenin, görüşlerine başvurularak başarı hikayesinden başka bir deneyime yer verilmiştir.

Farklı Bir Otizm Hikayesi

Şikayet değil benim ki... Sadece Mustafa gibi çocuklar ile ailelerinin yaşadıklarını ve çözüm beklediğimizi anlatmak istiyorum.

Mustafa'nın otistik olduğunu 4 yaşında öğrendik. "Tedavisi yok, tek çare eğitim" dediler. Gayret ettik, terapi ücretlerini denkleştirdik. Eğitim aldırдық. Sonra yaşı gelince, Hamit İbrahimiye Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi'ne götürebilmek için Göztepe'ye taşındık. Üç yıl kaynaştırma eğitiminden yararlandık. Eğitim Mustafa'ya çok yaradı. Ta ki okulun müdürü ve rehber öğretmeni değişince kadar...

Yeni yönetim, "Bu çocuğun durumu çok ağır. Bakımı zor. Diğerlerinin önünü kapatıyorsunuz" dedi. Eğitim hakkımızdı, direndim. Götürmek istedim. Okulda oğluma davranışları değişmiş, kötüleşmişti. Mustafa da sinir krizleri, öfke nöbetleri geçiriyordu. Ağzının salyaları akıyor diye yemekhaneye girmesi bile yasaklanmıştı. Ve birgün, sınıfa

zorla sokmaya çalışınca kolunu kırdılar. Bu durumunu iyice kötüleştirdi. Psikolojisi bir daha hiç düzelmedi. Ben de okuldan aldım.

VİTRİNE İYİ DURUMDAKİ ÇOCUKLARI ÇIKARIYORLAR

İki sene evde geçti. Sonra Maltepe’de özel bir merkeze verdim. Oradaki terapi ücretini başta devlet ödüyordu. Mustafa da yararlanıyordu. Oturuyordu, mutluydu, daha sosyaldi. 3 ay sonra “Durumu çok ağır, eğitimden yararlanamaz” diyen devlet, ödemeyi kesti. Bu eğitim olanağı da elimizden alınca durumu iyice kötüleşmeye başladı. Yıllarca iğneyle kuyu kazmıştık, heba oldu emeklerimiz.

Otizmi tanıtmak için vitrine en iyi durumdaki çocukları çıkarıyorlar. Mustafa gibileri neden herkes görmezden geliyor? Madalyonun öbür yüzünde ne aileler ve onların ne kadar ağır yükleri var. Parası olanın, durumu daha hafif çocukların gidebildiği özel okullar var, bizim devlet okulumuz bile yok. Çocukların sosyalleşmesinden bahsediyorlar, benim çocuğum dört duvar arasında hapis hayatı yaşıyor. O camdan öteki cama çırpınıp duruyor akşama kadar. Eğitimi sürerken hiç olmazsa insanlardan kaçmıyordu. Şu anda hepten içine kapandı. Artık ne bir yere gitmek ne de evde kimseyi istiyor.

Mustafa’ya verilen ilaçlar epilepsisini tetikliyor, çok ağır nöbetler geçiriyordu. Nöroloji ve psikiyatri arasında mekik dokuyoruz. Doktorlar, “Bakımevine kapatın”, “Allah yardımcınız olsun”, “Tek kişi bakamaz, sizi sömürür” diyor. Ben bir anneyim, nasıl bırakabilirim?

DERNEKLER, VAKIFLAR KİME HİZMET EDİYOR

Televizyonlarda boy gösteren vakıf ve derneklerin, hangi ailelere destek olduklarını merak ediyorum. Arıyorum, “Üye olun, aidat yatırın” diyorlar. “Eğitiminizden yararlanalım” diyorum, “Burası özel kuruluş sizin için birşey yapamayız” yanıtı alıyorum. Başbakan Tayyip Erdoğan, evde özürlü bakanlara asgari ücret kadar yardım vaat etti. Başvurdum, tersane işçisi eşimin yüksek maaş aldığı söylendi ve kabul edilmedi.

Büyükşehir Belediyesi’nin “Gelin engelleri beraber aşalım” afişlerini okudum, cesaret aldım. En yakındaki merkezlerine başvurdum. Onlar bir okula yönlendirdi, “Durumu ağır, alamayız” dendi. Bir kapı daha kapandı. (Hürriyet, 24.04.2010)

Haber örneğinde görüldüğü gibi hem ailelerin karşılaştığı maddi sorunlar ve hem de otistikler için var olan eğitim sistemi ve dernek ve okullarının eleştirisi bir ebeveynin ağzından verilmiştir. Elbette bu tür haberler oldukça seyrek, örneğin Hürriyet Gazetesi’nde yer alan 313 haberde bir tane ya da bir başka nicel veriye dayanarak söylenirse, haber kaynağı olarak kullanılan 33 ebeveynde bir rastlanmıştır. Görüşmeye katılan kadın ebeveynlerin bazıları da aile deneyimlerinin önemli olduğunu ama haberlerde az yer verildiğini söylemişlerdir.

Aile deneyimleri tartışılmalı bence. Biz bir şekilde bir zincir kurduk diye düşünüyorum. Çocuğuna otizm tanısı alan bir aile ilk danışacağı kişi tecrübeli bir aile. Yani uzmana falan gidiyor ama kesinlikle ilk araştıracağı tecrübeli bir aile, önünü görmesi için. (G3)

Ailelerin yani anneninki daha etkili geliyor. Otizmle ilgili olarak bir velinin çıkıp da doğru dürüst konuşturulduğunu duymadım, bir annenin. Ya da ben mi kaçırdım bilmiyorum ama ben hiç duymadım. Otizmlili çocuğı olan bir annenin çıkıp da televizyonda konuştuğunu ben duymadım. (G4)

4.5.4. Politikacılar

Tez kapsamında seçilen gazetelerde yer alan otizmle ilgili haberlerde politikacılar, görüşlerine en fazla yer verilen dördüncü haber kaynağı olmuştur. Haberler toplamında politikacıların haber kaynağı olarak kullanılma oranı %4.31 olduğu bulgulanmıştır. Gazeteler arasında bir karşılaştırma yapıldığında ise Hürriyet (6.38) akredite kaynak olarak politikacıların sözlerine en çok yer veren gazete olurken, bu gazeteyi sırasıyla Milliyet (%3.34) ve Sabah (1.88) gazeteleri izlemiştir. Haberlerde engelli politikaları, Otizm Eylem Planı, dernek, vakıf ve okul ziyaretleri ile otizmle ilgili sivil toplum örgütlerinin düzenlediğı etkinlikler söz konusu olduğunda politikacıların sözlerine başvurulduğı görülmüştür. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile belediye başkanları en çok adı geçen devlet kurumları olmuştur.

"Başbakan Erdoğan, "Şu anda hiçbir istihdam alanında yerleşemeyen zihinsel engelliler, akıl hastaları ve otizm tanılı kardeşlerimiz için çalışma yapıyoruz. Korunmalı iş yeri olarak adlandırdığımız özel teşvikli işletmelerde bu kardeşlerimizin başarılı olabilecekleri sektörlerde çalışabilmelerini ve üretime dahil olabilmelerini de inşallah sağlayacağız" diye konuştu." (Sabah, 9.08.2012)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürü Dr. Aylin Çiftçi, "Çalışmalarımızda otizm tanısı ölçüğünün olmadığını fark ettik. Erken tanı araştırma ve uygulama merkezlerini kurduk. Erişilebilirlik bizim için çok önemli. Devlet üniversiteleri ve Üsküdar Üniversitesi gibi sağlık bilimleri olan üniversitelerin tanı merkezi olarak çalışmaları çok önemli. Biz pilot çalışma olarak aile hekimlerinin de otizm tanısı koymasını sağladık. Şimdi bu çalışma tüm Türkiye'ye yayılıyor. Dezavantajlı bireylerin durumları konusunda ayırtmaya gittik. Özel rehabilitasyonlara yönelik çalışmalarımız var. Otizm özel rehabilitasyon merkezleri olarak ihtisaslaşmayı sağladık. Otizm asker çocuğı benzer.

Program çok önemli. Bu çocukların belli bir program dahilinde eğitilmesi ve yaşaması gerekir. Program bozulunca çocuk da bozulur” dedi. (Milliyet, 2.04.2014)

Engelli politikasıyla ilgili siyasilerin görüşlerine yer veren haber örneklerinin hemen hepsinde yalnızca hükümetin görüşlerinin yer aldığı bulgulanmıştır. AKP dışında hiçbir muhalefet partisinden ismin ya da karşıt görüşlü herhangi bir sivil toplum örgütünün olmayışı ilginçtir. Böylece bu haberler genelde engellilik özelde ise otizm konusunda herhangi bir tartışma açmamış ve hükümetin politikalarının tanıtımını yapar hale gelmiştir. Aslında bu durum, bu konuya özgü olmayıp son yıllardaki genel eğilimin bu konu özelinde bir tezahürü olarak da okunabilir. Benzer durum Otizm Eylem Planı’yla ilgili haber için de geçerlidir.

Şahin, “Otizm ve down sendromlu olanların istihdamında teşvik uygulanacak. Zaten bu konuda eylem planı hazırlamıştık. Yeni düzenleme ile ilk adımını hayata geçireceğiz. Ciddi vergi indirimleri alacaklar. Diğer engellilerin yanı sıra otistik ve down sendromu olanları da işgücüne katmak istiyoruz. Otistik çocuklar tekrara dayalı işlerde çok başarılılar, ezber yetenekleri çok güçlü. Bu yeteneği gerektiren işlerde çalışabilirler” dedi. (Hürriyet, 19.05.2013)

Aile Bakanı Fatma Şahin, Otizm Eylem Planı'nı açıkladı. Plana göre otistik çocuk babası 5 yıl erken emekli olacak, anne evden çalışabilecek

Dünya Otizm Farkındalık gününde hükümetten otizmlili çocuğu olan anne, babalara iki müjde geldi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin "Otizm Spektrum Bozukluğu Eylem Planı" tanıtım toplantısında, yapılacak düzenlemelerin engellilere yönelik bir lütuf ve imtiyaz değil hak olduğunu vurguladı. Esas sorunun engellilerin değil engelsizlerin zihninde, gönlünde olduğunu söyleyen Şahin, "Hiçbir ortamda engellilerle bir araya gelmemiş kişilerin oranı yüzde 50'nin üzerinde. Birlikte yaşama kültürü sağlandığında sorun kalmaz" dedi. (Sabah, 3.04.2013)

Otistik bireyleri özellikle de çocukları ilgilendiren bir konuda yalnızca hükümetin görüşlerine yer verilmesi ve otistik çocukların ya da bireylerin ya da ebeveynlerin ya da otistik haklarını savunan sivil toplum örgütlerinin görüşlerinin yer almaması Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin “katılım hakkı”na uymayan bir uygulamadır. Çünkü katılım hakkı, çocukların kendilerini ve yaşamlarını içeren kararlarda onların görüş ve düşüncelerinin de alınmasını kapsamaktadır.

Tam da bu noktada ilginç bir veri Adana Otistik Çocuklar Sağlık ve Eğitim Derneği Başkanı Fehmi Kaya'nın otistik çocukların doğuştan ateist olduklarına dair açıklaması üzerine üretilen haberlerde görülmektedir. Otistik bireyler ile ebeveynlerin yaşamlarını büyük oranda etkileyen bir uygulama olarak Otizm Eylem Planı bu kadar kısıtlı haber kaynağıyla bir iki gün gazetelerde yer bulabilirken otistik çocukların inançsız olduklarına dair ifade üzerine günlerce haber yapılmış, bu haber ana sayfada yer bulmuş ve özellikle Hürriyet Gazetesi'nde politikacısından sivil toplum örgütüne ve ünlüsüne kadar kişiler haber kaynağı olarak yer almışlardır.

"Otistik çocuklar ateist oluyor" diyen Adana Otizm Derneği Başkanı'na da tepki gösteren Kılıçdaroğlu, "Bir de sosyologmuş. Böyle sosyolog mu olur Allah aşkına" dedi. (Hürriyet, 23.04.2013)

Dün açıklama yapan Adana Otistik Çocuklar Sağlık ve Eğitim Derneği Başkanı Sosyolog Fehmi Kaya'nın sözlerine bir tepki de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin'den geldi. ... "Otizmli çocuklarımızla ilgili bir şahsın basında da yer alan ifadeleri ne bilimsel gerçeklere, ne vicdana ne de insanlığa sığıyor. Bizler yaptığımız çalışmalarla, gözlemlerimizle Otizmli çocuklarımızın ailelerinin ne büyük fedakarlıklarla onları yetiştirdiğini biliyoruz. Aileler bu sözlerden incinmiştir. Haklılar. Sonuna dek onların yanındayız. Üstelik Otizmli çocuklarımızın eğer doğru yönlendirilirse ne büyük başarılarla imza attığını da görüyoruz. 2 Nisan'da Türkiye'nin ilk Otizm Eylem Planı'nı açıkladık. Çalışmalarımızla onlar için daha güzel bir gelecek planlıyor, otizmli çocukların gözlerindeki ışığın çok daha parladığı günleri hedefliyoruz." (Milliyet, 24.04.2013)

"Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı (TODEV) Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Mustafa Usta, "otistik çocukların ateist olduğu" iddiasıyla ilgili, "Ateizm, tanrı ve diğer metafizik inançları reddetme yönündeki bilinçli bir tercihtir. Dolayısıyla otizmli dahi olsa bir insan ateist doğamaz" değerlendirmesinde bulundu." (Sabah, 23.04.2013)

Hürriyet Gazetesi'nde Otizm Platformu, sunucu Özge Uzun'un twitter mesajı, AKP milletvekili/Sağlık Komisyonu Eski Başkanı, Diyanet İşleri Eski Başkanı, Oyuncu, Sunucu, Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı konuyla ilgili haberde sözlerine başvuru kaynakları olmuştur. Otistik çocukların ateist olduğunu söyleyen kişiyle ilgili olarak Hürriyet Gazete'sinde aşağıdaki açıklama yer almıştır:

TARTIŞILAN İSMİN İLGİNÇ PORTRESİ

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin'in de tepki gösterdiği Adana Otistik Çocuklar Sağlık ve Eğitim Derneği Başkanı Sosyolog Fehmi Kaya SHP ve CHP'de uzun yıllar politika

yaptıktan sonra 2009'da AKP'ye geçen ve halen Yüreğir Belediye Başkan danışmanlığını yürüten ilginç bir portre. ... Ardından AKP'li Yüreğir Belediye Başkanı'nın danışmanı olarak görev yapmaya başlamış. Halen başkanlığını yürüttüğü dernek de bu belediyenin çatısı altında faaliyet gösteriyor. (Hürriyet, 24.04.2013)

Bu açıklamaya birlikte, açıklamayı yapan kişinin İslami kimliğiyle öne çıkan AKP hükümetini temsil ettiği vurgulanarak hükümete karşı bir muhalefet de yürütülmektedir aslında. Otistikler üzerinden yürüyen böyle bir politik mücadelenin⁸⁵ ne otizm konusunun gereken önemi kazanmasına ne de otistik bireylere bir yararı olmayacaktır. Belki bu haberde daha çok otizmin ne olduğuna dair farklı görüşlerin yer bulabildiği bir tartışma yürütülebilir ve kendisini ifade eden, örneğin Birsen Başar gibi, bir otistik bireyin görüşlerine başvurulabilirdi.

Haber kaynaklarıyla ilgili olarak politikacıların hangi temalar çerçevesinde kaynak olarak kullanıldığı konusundaki bir diğer bulgu da dernek, vakıf ve okul ziyaretleri ile otizmle ilgili sivil toplum örgütlerinin düzenlediği etkinliklerde politikacıların sözlerine yer verildiğidir ki bu da Türkiye'deki hakim habercilik pratikleri ve haber anlatısıyla uyumludur:

GÖLBAŞI Belediye Başkanı Fatih Duruay, makamında ağırladığı Otizm Vakfı öğrencilerine verdiği ziyaret sözünü tuttu. Duruay, vakfı ziyaret ederek öğrencilerle tek tek ilgilendi. Tesisleri gezerek eksikleri tespit eden, istek ve talepleri de dinleyen Duruay, taleplerin değerlendireceği sözünü verdi. Ziyaretinin ardından öğrencilerle birlikte bisiklete binen Duruay, masa tenisi de oynayarak bir gününü öğrencilere ayırdı. Duruay, "Öğrencilerle bir araya gelmekten son derece mutluyum" dedi. (Sabah, 12.03.2015)

Büyükşehir Belediyesi Başkanı Melih Gökçek, vakfın sadece Ankara'da değil Türkiye'deki tüm otistik çocuklar için yararlı hizmet vereceğini kaydederek, "Bu özel çocuklarımızın en iyi şartlarda eğitim alması bizim en büyük arzumuz. Bu özel durumu yaşamayanlar bu zorlukların nasıl bir şey olduğunu pek bilemezler. Ailelerine ve çocuklarımıza bu eğitim hizmetlerinin verilmesinde katkımız olmasından dolayı oldukça mutluyuz" dedi. (Sabah, 7.06.2014)

---

⁸⁵ Burada hemen belirtmekte yarar var ki otizmin politik bir mesele olmadığı söylenmemektedir. Tam tersine otizm politik bir meseledir ya da Türkiye'de de böyle olması gerekmektedir. Ancak yurtdışında gelişen nöroçeşitlilik hareketiyle birlikte otistik kimlik mücadelesi Türkiye'de henüz ortaya çıkmadığından çoğunlukla ebeveynler tarafından kurulan sivil toplum örgütleri otistik bireyler adına mücadele vermektedir. Ve bu mücadelenin büyük bir bölümü de politik alandadır.

YAŞAR Eğitim ve Kültür Vakfı'nca otizmliler çocukları ve gençleri sosyal yaşama hazırlamak amacıyla kurulan Güzelbahçe Özel Eğitim Uygulama ve İş Eğitim Merkezi'nin resmi açılışı Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı tarafından yapıldı. Eğitim alanında yaptıkları düzenlemelere değinen Avcı, "4+4+4'ün temel ilkelerinden biri de her çocuğumuza eğitim yeteneğine göre ayrı kulvarlar açabilecek bir düzenleme yapmaktır. Biz, Milli Eğitim Bakanlığı literatüründe artık 'üstün zekalı' tabirini kullanmıyoruz. 'Özel yetenekli' diyoruz. Her çocuğumuzun özel yeteneği var. Dolayısıyla burada eğitim göreceğiz çocuklarımızın da içlerinde kim bilir ne cevherler var. Bu kurumlar onların bu yeteneklerini açığa çıkarmaya vesile olacak" dedi. (Hürriyet, 27.03.2014)

Fethi Yaşar otizmliler minikler ile buluştu

Yenimahalle Belediye Başkanı Fethi Yaşar, Mehmet Uluşcan Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi'nin Dünya Otizm Farkındalık Günü kapsamında gerçekleştirdiği etkinliğe katıldı. (Hürriyet, 5.04.2012)

Ünlü şovmen Beyaz, cuma gecesi Kanal D'de ekrana gelen programı "Beyaz Show"da, otizmliler çocukların topluma kazandırılmasına öncülük eden Tohum Otizm Vakfı'yla ortaklaşa, özel bir yardım gecesine imza attı. ... Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep Akdağ da ilk stetoskobunu getirdi. (Milliyet, 10.05.2009)

Bu tür haberler de yine doğrudan otizm konusuna ve otistik bireylerin sorunlarının çözümüne katkı sağlamaktan ziyade hem politikacılar hem de vakıf ve okullar için reklama dönüşmektedir. Belki otizmin, otizmi hiç bilmeyen kişilerce daha sık görülmesine ya da duyulmasına katkı sağlayacağı düşünülebilirse de içi doldurulmadan, tarihsel bağlamına oturtulmadan, konuyla ilgili sorunlar tartışılmaya açılmadan yapılan bir haberleştirme yalnızca kağıt üzerinde yazan bir otizm sözcüğünden ibaret kalacaktır.

4.5.5. Otistik Bireyler

Broderick ve Ne'eman (2008: 471) otizm tartışmaları içinde otistiklerin genellikle sahne dışı karakterler olduklarını belirtmişlerdir. Birçok otistiğin iletişim kurmada zorluk yaşaması otizm anlatıları içinde otistik bakış açısının yer almamasına neden olmaktadır. Bu durum otizme dair haberleri ele alan bu tez için de geçerli görünmektedir. Çünkü analiz edilen haberler toplamında görüşlerine en az başvuru alan kişiler, kendi hayatlarını doğrudan etkileyen meselelerde bile, otistikler (%0.65) olmuştur. Otistik çocukların sözleri başarı hikayelerinde, projelerde ya da eğitim engeliyle karşılaştığında

haberlerde yer bulabilmiştir. Bir de otizmle ilgili kitabı çıkan ve kendisi de bir otistik olan Birsen Başar'la yapılan bir röportaj Sabah Gazetesi'nin Ankara ekinde yer almıştır.

"OTİSTİK DEĞİL SPORCUYUM"

Kendisini "Otistik değilim, sporcuyum, şampiyonum" sözleriyle tanımlayan Şafak Kurtman, Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu bünyesinde 4 buçuk yaşından beri yüzüyor. (Sabah, 7.5.2014)

Başar: Otistikler yalan söylemez (Sabah, 25.10.2014)

Yapımcı ve avukat Dr. Temple Grandin, kapatma projesinin otizmi olmayan insanlara otizmin şartlarını tecrübe etme şansı tanıdığını söyledi. (Milliyet, 4.11.2010)

Uluğ da yaptığımız kısa telefon görüşmesinde "Ben sadece farklılığımı kabul ediyorum" dedi (Milliyet, 28.08.2011)

Otizmli olmasına rağmen üniversiteyi kazanan Uluğ Özyayın ise otizmin bir hazine kutusu gibi olduğunu belirterek, "Kutunun içi doluyrsa açılması zordur ama açılırsa çok önemli bir hazine açığa çıkar" dedi. (Hürriyet, 3.04.2013)

Artık Fark Edilmeliyim (Sabah, 8.04.2011)

Örnek haber alıntılarında da görüldüğü üzere otistik çocuk ve bireylerin sözleri kısaca alıntılanmıştır. Ancak bu, yetersiz olmasına rağmen şunu da göstermektedir ki otistik bireyler kendi adlarına konuşabilmektedirler. Dolayısıyla yalnızca başarı hikayelerinde ya da mağduriyet yaşadıkları durumlarda değil kendilerinin hayatlarını doğrudan etkileyen politikalar, Otizm Eylem Planı gibi, yapılırken de otistiklerin sözlerine başvurulabilir.

Ebeveynlerin alıntılarında ise otistik bireylerin kendilerini ifade edemeyecekleri söylenmiştir.

Otizmli bireyi hiç duymadım. o biraz zor tabii. Çünkü her otistik kendini ifade edemiyor. Çok hafif düzeydeki bir otistik, otistik de demeyim de, öyle olması gerekiyor diye düşünüyorum. Yani televizyona çıkınca hiç ifade edemezler diye düşünüyorum. (G4)

Bu nokta, bu tezde, otistik çocukların medya içeriklerinde ayrımcılığa uğraması çerçevesinde sorun olarak görülmektedir. Çünkü otistiklerin medya metinlerinde kaynak olarak yeterince kullanılmaması bir yandan otistik bireylere yönelik, medya içeriklerinde dolaşıma sokulan "iletişim kuramazlar" etiketini pekiştirirken diğer yandan da otistiklerin kendilerini ilgilendiren konularda kendileri adına konuşamaması bakımından

ayrımcılığın izlerini taşımaktadır. Oysa daha önce belirtildiği gibi otizm geniş bir yelpazedir ve kendileriyle ilgili konularda duygu ve düşüncelerini ifade edebilen birçok otistik birey de vardır. Haberciliğin zaman ve mekân kısıtlılığı faktörleri göz önüne alındığında belki herhangi bir doktor, politikacı ya da ebeveyne ulaşmak kendini ifade edebilen bir otistik bireye ulaşmaktan daha pratik olabilir. Ancak otistik bireylerin kendileri hakkındaki bir olay ya da durulma ilgili görüşlerine başka ortamlardan da ulaşmak günümüzde mümkün görünmektedir.

Facebook, Twitter gibi sosyal medya ve bloglar gibi iletişim platformları bireylerin deneyimlerini paylaştıkları, bilgi ve görüşlerinin yer alabildiği önemli alanlardır ki tezin otistik çocukların medya kullanımlarıyla ilgili literatür tartışmasının yürütüldüğü bölümde de görüldüğü üzere otistik çocuklar ve gençler sosyalleşme açısından kendilerini daha rahat hissettikleri bu ortamları sıklıkla kullanmaktadırlar. Holton vd.'nin (2014: 202) de belirttiği gibi bu tür alanlar medya tarafından görmezden gelinen kişilerin seslerini duyurmasına olanak tanır ve medya haber metinlerinde yer alan damgalama ve var olan anlamların ötesinde bir anlayışın gelişmesine/yayılmaya yardımcı olur. Haber üreticileri bu alanlardan yararlanabilir. Yalnızca yerel bilgi kaynaklarından yararlanmak yerine izleyicilerin sağlıkla ilgili konularda haberlerden beklentilerini belirttikleri bu alanlar da bilgi sağlayıcı olabilir.

SONUÇ

DAHA DUYARLI BİR MEDYA ANLATISINA DOĞRU

Otistik çocuklar ve gençlerin medya kullanımlarına ve medyada temsil biçimlerine bakıldığında en önemli belirleyicinin “otistik” olmanın içerdiği anlamlar olduğu görülmektedir. Bu noktada kullanımlar bakımından, otistik olmayan çocuklar için yaygın anlayış olarak zararlardan korumaya yönelik vurgu otistik çocuklar için de geçerli olmakta ve hatta otistikliğin “tam birey olamama” algısı nedeniyle ekstra korunmaya ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır. Çünkü otistik çocuklar iletişim kuramayan, saf, kandırılması otistik olmayan çocuklara göre daha kolay olan, kendi adına konuşamayan ve bu nedenle de korunmaya daha çok ihtiyaç duyan bireyler olarak konumlandırılmaktadır. Ancak uluslararası alanda nöroçeşitlilik hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte bu söylem, otistik bireylerin kendisi tarafından sert biçimde eleştirilmiştir. Otistikler kendi kurdukları örgütler yoluyla hem otizmin baskın anlatısını oluşturan tıp çevreleriyle hem de ebeveyn dernekleriyle, otizmin tanımından tedavi talebine kadar birçok alanda mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadele medya üzerinden de yürütülmekte, otistikler medyada yer alan otizm temsillerine karşı da kendi savlarını ortaya koymuşlar ve koymaya da devam etmektedirler. Nöroçeşitlilik yaklaşımı içinde konumlandırılacak bu çalışmada, hak haberciliği yaklaşımına dayanarak Türkiye’deki medyanın otizm ve otistik çocuklarla ilgili temsillerinde çeşitli hak ihlalleriyle karşılaşmıştır.

Günlük medya kullanımlarında özellikle kadın ebeveynler açısından toplumsal cinsiyet rolleri etkili olmuştur. Kadınlar çocuklarının günlük sorumluluklarını yerine getirdikten sonra genellikle kendilerine vakit ayırabildikleri zamanlarda medyayı kullanabilmişlerdir. Ebeveynlerin medya kullanımlarında önemli bir unsur da gerçeklik algısı olmuştur. Ebeveynler medya içerikleri ile kendi yaşamları arasında bir bağ

kurdukları ölçüde söz konusu medyaya ve içeriğine olumlu bir tutum takınmışlardır. Dolayısıyla kendi deneyimleriyle gerçekliği eşdeğer görmektedirler. Ebeveynlerinin çoğunluğunun otizmle ilgili olarak kullandıkları en önemli medya internet olmuştur. Yine ebeveynlerin günlük medya kullanımlarında olduğu gibi otizmle ilgili biçimde medya kullanımlarında en büyük rol oynayan unsur cinsiyet olmuştur, bunu sivil toplum kuruluşu yöneticisi olmak da etkilemiştir. Buna göre kadın ebeveynlerin medyayı otizmle ilgili biçimde en çok kullandığı bulgulanmıştır. Bu kullanım bilgilendirme, gündemi takip etme ve deneyim ortaklığı noktalarında önem kazanmıştır. Ebeveynler gerek sosyal medyada ve gerekse okudukları otistik biyografilerde suçluluk, kimsesizlik ve dışlanma duygularını paylaşmışlardır. Ebeveynler medyaya otizmle ilgili olarak bilgilendirme, otizmle ilgili gündemi aktarma ve farkındalık yaratma rolü yüklemişlerdir. Medyanın bir yandan da otizm deneyimine sahip ebeveynlerin bir araya geldikleri ortamlarda günlük konuşma konularına da dahil edildiği görülmüştür. Otizmi deneyimleyen ebeveynlerin sosyal medya kullanımlarıyla ilgili bir diğer önemli bulgu ise, ebeveynlerin sosyal medyayı sadece birşeyler okumak veya takip etmek için değil, kendi deneyimleri doğrultusunda paylaşımlarda bulunarak bir katkı sağladıklarını düşündükleri noktada iyi hissetmelerini sağlamasıdır. Bir başka ifadeyle özellikle kadın ebeveynler sosyal medya içeriğinin üretimine kendi deneyimleri doğrultusunda katkılar sunmakta ve bundan mutluluk duymaktadırlar. Ancak ebeveynlerin otizm deneyiminin, otistik bireylerin otizm deneyimini içermediğini vurgulamak bu noktada önemlidir. Bir başka ifadeyle, bu deneyim her gününü geçirdiği otistik çocuğun bakış açısını içermemektedir.

Otistik çocukların medya kullanımlarına bakıldığında bunun daha çok kadın ebeveynler tarafından belirlendiği görülmektedir. Çocukların televizyon ve interneti en çok kullandıkları görülmekle birlikte, özellikle anneler tarafından kullanım zamanlarının kısıtlanması ve içeriğe müdahale edilmesi biçiminde belirlenmektedir. Otistik çocuk ve gençlerin uluslararası literatürde yer alan bulgulardan farklılaştığı en önemli nokta sosyal

medya kullanımını daha doğrusu kullanılmaması olmuştur. Çünkü çalışmanın birçok yerinde belirtildiği gibi uluslararası araştırmalarda sosyal medyanın otistik kimliğin önemli bir aracı olduğu sıklıkla belirtilmiştir. Ancak bu tez kapsamındaki araştırmada temas edilen hiçbir otistik bireyin medya kullandığı bilgisine ulaşamamıştır. Çünkü sosyal medya her ne kadar yetişkinler tarafından otizmle ilgili biçimde bilgilenme, gündemi takip etme ve dert paylaşımı bakımından olumlu biçimde algılansa da iş otistik çocukların sosyal medya kullanımlarına geldiğinde olumsuz bir algıya dönüşmektedir. Bunda tıpkı otistik olmayan çocuklara atfedilen savunmasızlık durumu otistik çocuklar ve gençler için de gündeme gelmektedir. Oysa nöroçeşitlilik hareketiyle ilgili uluslararası literatürde sıkça vurgulandığı gibi otistik bireylerin birçoğu sözlüden çok yazılı olarak daha rahat iletişim kurabilmekte ve çevrimiçi iletişimin eşzamanlı ve yüz yüze olmayan doğası yanıtlar geliştirmek ve onları oluşturmak için zaman tanımaktadır. İletişimin bu alternatif biçimi otistiklerin birçoğu tarafından özgürleştirici olarak görülmektedir. Bu noktada nöroçeşitlilik hareketinin Türkiye’de de ortaya çıkmasını desteklemek açısından, otizmle ilgili ebeveyn örgütlerine getirilebilecek bir öneri, tıpkı Autism Network International’ın ebeveyn dernekleri tarafından yazışma listeleri sağlanmasına benzer biçimde, otistik çocuklar ve yetişkinler için böyle bir girişimde bulunarak, otistik sosyalleşmeye bir alan açması olabilir. Bir başka ifadeyle, otistik çocukları açısında sosyal medyanın yalnızca zararlarına odaklanan bir yaklaşım yerine olanaklarıyla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışma kapsamında yer alan nicel bulgulara bakıldığında otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerin gazetelerde daha çok Farkındalık Ayı olan Nisan ayında daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bunda o ay içinde çeşitli etkinliklerin düzenlenmesinin de payı vardır. Ebeveynler ise bu duruma bir yandan olumlu bir yaklaşım geliştirmiş diğer yandan ise otizm konusunun sadece farkındalık ayı çerçevesinde yer almasının yetersizliğini vurgulamışlardır.

İncelenen gazetelerde seçilen sözcükler, fotoğraf kullanımı, yanlış temsil, aşırı temsil, ikili karşıtlıklardan yararlanma stratejileriyle otistik çocukların damgalandığı görülmüştür. Ayrıca haberlerde otizm bir hastalık, bozukluk ve rahatsızlık olarak tanımlanarak haber anlatısı otizm alanında baskın olan tıbbi yaklaşım içinden inşa edilmiştir. Ebeveynler de otizmin tanımlanmasıyla ilgili anlatılarını kurarken tıbbi yaklaşım ve engellilik yaklaşımlarından yararlanmışlardır. Bu haberleri gerek toplumsal statülerinden ve gerekse günlük yaşamlarıyla ilişkilendirerek hakim okuma gerçekleştirmişlerdir. Bu okumalarını günlük hayatta yaşadıkları olumsuz deneyimlerine dayandırdıkları görülmüştür. Bazı ebeveynlerin her ne kadar nöroçeşitlilik içindeki otizm tanımlarını kullandıkları görülse de bu tanımların içi nöroçeşitlilik hareketinin geliştirdiği mücadele etrafında ortaya atılan temel savları bakımından doldurulamamıştır.

Otizm ve otistik çocuklara dair haberlerle ilgili en çok eleştirinin getirildiği temalar otizmin bireyselleştirilmesi, haberin cinsiyetçi söylemi ve haberin sansasyonel dili olmuştur. Ebeveynler haberin yapısıyla da bağlantılı biçimde haberleri alımlamışlardır. Otizmin bireyselleştirilmesinde, ebeveynler haberlerin ardağan bilgisinin eksikliğine atıfta bulunarak otizmin ekonomik bağlamının haberlerde yer almadığını ve bunun dışlayıcı bir anlatı olduğunu vurgulamışlardır. Bu okumada ebeveynlerin sınıfsal konumları etkili olmuştur. Orta-üst sınıfta bulunan ebeveynler, başarı hikayelerini çoğunlukla eğitime bağlarken iyi eğitimciye ve okula düşmeyi şans olarak görmüşlerdir. Ancak daha yoksul ebeveynlerin eğitim masraflarına ve devletin katkısının yetersizliğine vurgu yaptığı görülmüştür. Bireysel başarı hikayelerinin haberlerde yer verilmesi neredeyse tüm ebeveynler tarafından olumlu görülmüş bazı ebeveynler bu hikayeleri gerçekçi bulma noktasında haberdeki kadın ebeveynle özdeşleşerek haberi alımlamışlardır.

Otizimle ilgili cinsiyetçi bir söylem üreten haberlere getirilen eleştirilerde toplumsal cinsiyet faktörünün önemli olduğu görülmektedir. Ancak hemen şunu eklemekte yarar

var ki, her ne kadar eleştiri getirirler de kadınların ataerkil ideolojiyi içselleştirdiği de görülmüştür. Bu noktada haberlerin müzakereli okunması söz konusu olmuştur, erkekler ise tamamen hakim okuma gerçekleştirmişlerdir. Kadınların haberlerde en çok eleştiri getirdiği noktalar çocuğun otistik olmasından kadının suçlanması ve haberlerin tüm aile bireylerine değil sadece kadınlara seslenmesi olmuştur. Kadınların otizmle ve aileleriyle olan deneyimleri okumalarında büyük rol oynamıştır. Hegemonik erkeklik çevresinde kapanan haberler, erkekler tarafından hakim biçimde okunmuştur.

Ebeveynler tarafından en çok eleştirilen haberler ise otistik çocukların homojenleştirildiği dahi otistik çocuklar, şiddetin haber değeri olduğu haberde mağdur olarak konumlandırılan çocuklar ile otizmin tedavisiyle ilgili haberler olmuştur. Ebeveynlerin çoğunluğu, bu haberleri, tüm otistik çocukların üstün yetenekli olmadığını vurgulayarak haberlerin yalnızca uç noktaları göstermesi bakımından eleştirmişlerdir. Olayın mağduru olarak otistik çocukların konumlandırıldığı haberler ise ajite edici bir dilin kullanılması ve şiddetin öne çıkarılması nedeniyle eleştirilmiştir. Ebeveyn anlatılarında, otizmin tedavisiyle ilgili haberlerde bilimsel geçerliliği olmayan tedavilerin tek çözümmüş gibi sunulmasıyla yanlış yönlendirdiği ve abartılı başlıklarla verilmesinin ailelerde umut yarattığı ama sonrasında bu umudun hayal kırıklığına dönüştürüldüğü vurgulanmıştır.

Ebeveynler tarafından eleştiriye uğrayan bir diğer nokta ise otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde kullanılan haber kaynaklarına yönelik olmuştur. Bu noktada sivil toplum yöneticisi olan ebeveynlerin çoğu haberlerde sivil toplum örgütlerine dengeli biçimde yer verilmediği olmuştur. Bu haberlerde çoğunlukla Tohum Otizm Vakfı'nın görüşlerinin yer aldığı ve tanıtımının yapıldığı vurgulanmıştır. Bunun yanında doktorlar güvenilir bir kaynak olarak görülürken otizmle ilgili deneyimlerine dayanarak kendilerini de uzman olarak konumlandıran ebeveynlerin görüşlerinin haberlerde yeterince yer bulamaması eleştiri noktası olmuştur. Ancak hiçbir ebeveynin otistiklerin görüşlerinin

haberlerde yer alması gerektiğine dair bir ifadesi olmaması, otistiklerin iletişim kurma sorunları nedeniyle kendileri adına konuşamayacakları savını benimseyen tıbbi yaklaşımı benimsediklerini göstermiştir.

Tüm bu bulgular göz önüne alındığında otizm deneyimine sahip ebeveynlerin haberleri üç biçimde eleştirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki haber söyleminin eleştirisi olmuştur. Bu noktada haberlerin otistik çocukları akıl hastası, geri zekalı, psikopat ve ilginç biçimde “otistik” olarak damgaladığı, homojenleştirdiği, yanlış bilgiler verdiği vurgulanmıştır. İkincisi ise kullanılan haberleştirme stratejilerinin vurgulanmasıyla eleştirilerin haber yapısıyla ilişkilendirilmesidir. Buna göre haberin çarpıcı başlıklar kullanması, olay ve olguların ardaan bilgisinin eksikliği, fotoğraf seçimleri, haber kaynaklarının kullanımı bağlamında eleştiriye uğramıştır. Üçüncü olarak ise kurumsal ilkelerin eleştirisidir. Bu bağlamda şiddetin haber değeri olarak kullanılması, gazetelerin tirajı ya da izlenirliği/okunurluğu artırma çabası, etik ilkelere uygun davranmaması ebeveyn anlatılarında eleştiri konusu olmuştur.

Bu tartışma sonucunda “otistik kimliğin” oluşturulmasına ve haber anlatılarındaki hak ihlallerinin önlenmesine yönelik iki temel öneri getirilmektedir. İlki, otistik bireylerin deneyimlerini dikkate alarak onları “hasta” konumundan çıkararak “yurttaş” konumuna yerleştirilmesi gerekliliğidir. Bu çerçevede otistik bireylere kendi kimliklerini oluşturmak için çeşitli ortamların sağlanması gerekmektedir. Çünkü otizm deneyimi Türkiye’de otistik olmayan uzmanlar ve ebeveynler tarafından tasvir edilmekte ancak otistiklerin deneyimleri yer almamaktadır. Yurttaşlık perspektifinden otizmi düşünmek bizi faillikle ilgili önemli sorularla yüzleşmeye zorlamaktadır, zira ebeveynlerin çocukları için davranışsal yöntemleri desteklemesi amacıyla devleti zorlaması durumunda ebeveynler çocukları adına konuşmaktadırlar. Nöroçeşitlilik hareketi içinde yer alan otistik bireyler ise meşruluklarını kendileri adına konuştukları gerçeğinden almaktadırlar. Bu bireyler otistik çocuklar için olmayan ama çocuklar adına yapılan savunuculuğa karşı, internet

veya başka forumları kullanarak, toplumun üyeleri olarak yurttaşlık haklarını kullanmaktadırlar. Ancak Türkiye’de otistik çocuklar ve gençlere yönelik yaygın korumacı ve saklamacı yaklaşım nedeniyle otistik çocuklar yetişkin olduklarında otistikliğe dair bir kimlik geliştirememektedir. Dolayısıyla otistik çocuklar için ortak bir deneyim alanı oluşturabilmeleri için internete erişme ve interneti kullanmaları bir hak olarak görülmelidir. Bu noktada teknoloji ve erişim konusundaki eşitsizliğin azaltılması ile otistik çocukların, online içerik üretme ve dağıtımını destekleyen politikaların geliştirilmesi, otistik çocukların özgürleşmesi için elzemdir.

İkinci öneri de otistik bireylerin yurttaş konumuna yerleştirilmesiyle bağlantılı olarak, otizm ve otistik bireylerin haberleştirilmesinde hak odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi gerekliliğidir. Bu gereklilik, haber anlatılarında otistik bireylerin “hasta” ya da “engelli” kategorilerinden çıkarılarak kendi haklarına sahip bireyler olarak konumlandırılmasını beraberinde getirmektedir. Çünkü otistik aktivist anlatılarında da sıkça vurgulandığı gibi hiçbir şey otistik aktivistleri, otizmi ağır bir ekonomik yük olarak değerlendiren görüşleri duymak kadar rahatsız etmemektedir. Çünkü bu görüş otistik bireylerin, ailelerine ve topluma masraf olmaktan başka bir şey olmadığını ima etmektedir. Dolayısıyla hak odaklı bir haberciliğin benimsenmesi, otizm ve otistik bireylerle ilgili yaygın habercilik anlayışının yerinden edilmesini de zorunlu kılmaktadır. Otizm ve otistik çocukların haberleştirilmesi için bir hak ihlalinin gerçekleşmesini beklemenin kendisi aslında bir hak ihlalidir. Haber bu noktada otistik bireylerin haklarını vurgulayan, ötekileştirilmelerini sorgulayan, olumsuz temsillerle damgalamaktan kaçınan, otistik bireyleri mağdur ya da kurban olarak değil haklarının öznesi olan bireyler olarak konumlandırın, otistik bireyleri rencide edecek sansasyonel ve cinsiyetçi bir dil kullanımından kaçınan, şiddetin ve olağandışılığın haber değeri olmasını reddederek güncel olsun olmasın otistik bireylerin sorunlarını onlardan taraf bir anlayışla ele alıp, tartışan bir anlatı haline gelmektedir. En önemlisi de otizm ve otistik bireylere dair

anlatısını yalnızca uzmanlara, doktorlara ve ebeveynlere değil temel olarak otistik bireylerin kendilerine dayandırmalıdır. Örneğin Facebook, Twitter gibi sosyal medya ve bloglar gibi iletişim platformları bireylerin deneyimlerini paylaştıkları, bilgi ve görüşlerinin yer alabildiği önemli alanlardır ve bu tür alanlar habercilere otistik bireylerin otizme dair çerçevelerini habere sokma olanağı tanımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor (2005). "Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünmek". *Kitle İletişim Kuramları* içinde, E.Mutlu (Der. ve Çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi. 240-250.
- Akkök, Füsun ve Uzun Özer, Bilge (2005). *Yaşamın Diğer Bir Penceresi: Otistik Özelliklere Sahip Çocuk Babası ve Duyguları*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Akkök, Füsun ve Uzun Özer, Bilge (2005). *Yaşamın Diğer Bir Penceresi: Otistik Özelliklere Sahip Çocuk Babası ve Duyguları*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Alankuş, Sevda (2007). Önsöz: Neden Çocuk Odaklı Habercilik Kitabı? *Çocuk Odaklı Habercilik*. S.Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 11. 25-73.
- Alankuş, Sevda (2009). Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği. *Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına*. S. Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 14. 88-127.
- Alasuutari Pertti (1999). Introduction: Three Phases of Reception Studies, içinde *Rethinking the Media Audience*, P. Alasuutari (Der.). Londra: Sage, ss. 1-21.
- Allen, Susan (1994), What is Media Anthropology? A Personal View and a Suggested Structure, *Media Anthropology: Informing Global Citizens* içinde, S.Allen (der.), Westport: Bergin-garvey Publ.
- Allor Martin (1988) Relocating the Site of the Audience. *Critical Studies in Mass Communication* 5(4): 217-233.
- Altuntek, N. Serpil (2009). *'Yerli'nin Bakışı. Etnografya: Kuram ve Yöntem*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Anderson, D.R. ve Lorch, E.P. (1983). "Looking at Television: Action or Reaction?". *Children's Understanding of Television Research on Attention and Comprehension*, J. Bryant and D.R. Anderson (Ed.) içinde, New York: Academic Press. ss. 1-33.
- Ang, Ian (1993). *Watching Dallas: Soap Opera and the Melodramatic Imagination*. 4. Baskı. New York: Routledge.
- Angell Catherine, Alexander Jo ve Hunt Jane A (2015). 'Draw, write and tell': A literature review and methodological development on the 'draw and write' research method. *Journal of Early Childhood Research* 13(1): 17-28.

- Angus Ian vd. (1994). Reflections upon the Encoding/Decoding Model: An Interview with Stuart Hall, içinde *Viewing, Reading, Listening: Audiences and Cultural Reception*, J. Cruz ve J. Lewis (Der.). Boulder : Westview Press, ss. 253-274.
- Annandale Elen ve Clark Judith (1996). What is Gender? Feminist Theory and the Sociology of Helath and Illness 18(1): 17-44.
- Arcan, H. Esra (2011). “Medya Bağlamında Çocuk Hakları”, *Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı* içinde. M. R. Şirin (Haz.). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları. ss. 249–265.
- Ariès, Philippe (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family*, B. Robert (Fransızcadan Çev.), New York: Alfred A. Knopf.
- Akshoomoff, Natasha, Karen Pierce, and Eric Courchesne (2002), The Neurobiological Basis of Autism from a Developmental Perspective, *Development and Psychopathology* 14(3): 613–634.
- ASAN (2017), Before You Donate to Autism Speaks, Consider the Facts, https://autisticadvocacy.org/wp-content/uploads/2017/04/AutismSpeaksFlyer_color_2017.pdf (Son Erişim: 29.07.2017)
- Atabek Ümit, Atabek Gülseren ve Bilge Deniz (2013) Televizyon Sağlık Programlarında İdeolojik Söylemler. *İleti-ş-im Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını*, Özel Sayı.
- Atay, Tayfun (2004) “Erkeklik” En Çok Erkeği Ezer! *Toplum ve Bilim* 101: 11-31.
- Avdi, Evrinomy; Griffin, Christine ve Brough, Sue (2000). Parents’ constructions of professional knowledge, expertise and authority during assessment and diagnosis of their child for an autistic spectrum disorder. *British Journal of Medical Psychology*. 73: 327-338.
- Aygün, Esin (2014) Korunma Ve Katılma Hakları Bağlamında Basında Otizm Ve Otizimli Çocukların Temsili. *Medya, Çocukluk ve Gençlik*. M. Gencel Bek (der.) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 167-202.
- Bagatell, Nancy (2007). Orchestrating Voices: Autism, Identity and the Power of Discourse. *Disability & Society* 22 (4): 413-426.
- Bagatell, N. (2010), From Cure to Community: Transforming Notions of Autism, *ETHOS* 38(1): 33-55.

- Bakan, Michael vd. (2008). Following Frank: Response-Ability and the Co-Creation of Culture in a Medical Ethnomusicology Program for Children on the Autism Spectrum. *Ethnomusicology* 52(2): 163–202.
- Başar, Birsen (2013) *Otizmle Yaşamak*, Antalya: İlkim Ozan Yayınları.
- Baştürk Akça, Emel (2008). Habercilikte Yeni Arayışlar ve Hak Haberciliği. <http://www.bianet.org/biamag/medya/110151-habercilikte-yeni-arayislar-ve-hak-haberciligi>
- Becerikli Sema (2013) Türkiye’deki Bilim Teknoloji Yenilik Habercilerinin Profili ve Haber Yapma Pratikleri Üzerine Düşünmek. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 45: 1-18.
- Benal Penny, Nevin (2005) *İstiyorum, İhtiyacım Var, Çünkü Farklıyım*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Benford, Penny ve Standen, PJ (2009). The internet: A comfortable communication medium for people with Asperger syndrome (AS) and high functioning autism (HFA)? *Journal of Assistive Technologies*, 3(2): 44–53.
- Bettelheim, Bruno (1967) *The Empty Fortress: Infantile Autism and the Birth of the Self*, New York: The Free Press.
- Bilik Yıldırım, Şenay (2012). Engellilere İlişkin Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi. *Alternatif Medya Alternatif Gazetecilik*. Ö.Özer (der) içinde. İstanbul: Literatürk Yayınları. 59-111.
- Binark, Mutlu ve Gencil Bek, Mine (2007) *Eleştirel Medya Okuryazarlığı: Kuramsal Yaklaşımlar Ve Uygulamalar*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Bloor, Michael; Frankland, Jane; Thomas, Michelle ve Robson, Kate (2002). *Focus Groups in Social Research*.2. Baskı. Us: SAGE Publications Ltd
- Boyce, Tammy (2006) Journalism and Expertise. *Journalism Studies* 7(6): 889-906.
- Broderick, A.A. ve Ne’eman, A. (2008) “Autism as metaphor: narrative and counter-narrative” *International Journal of Inclusive Education*, 12 (5–6): 459 – 476.
- Broderick, Alicia A. (2011). Autism as rhetoric: Exploring watershed rhetorical moments in applied behavior analysis discourse. *Disability Studies Quarterly*, 31(3) <http://dsq-sds.org/article/view/1674/1597>
- Broker, Will ve Jermyn Deborah (2003). *The Audience Studies Reader*. London: Routledge.

- Brownlow, Charlotte, O'Dell, Lindsay ve Taylor, Steven J. (2006). Constructing an autistic identity: AS voices online. *Mental Retardation*, 44(5): 315–321.
- Buckingham, David (2003) “Children and Television: A Critical Overviewing of the Research”, *Critical Readings: Media and Audiences*, V. Nightingale and K. Ross (Ed.) içinde, Maidenhead (England) Open University Press.
- Burgess David C., Burgess Margaret A. ve Leask Julie (2006) The MMR vaccination and autism controversy in United Kingdom 1998–2005: Inevitable community outrage or a failure of risk communication?. *Vaccine* 24: 3921–3928.
- Byrne, Jemma (2013). *Autism and Social Media: An exploration of the use of computer mediated communications by individuals on the autism spectrum*. University of Glasgow Chancellor's Fund, Student Project Report. <http://www.scottishautism.org/files/file/Jemma%20Byrne%20Literature%20Review%20on%20Autism%20and%20Social%20Media%20Feb%20edit.pdf>
- Beresford Bryony, Tozer Rosemary, Rabiee Parvaneh ve Sloper Patricia (2004). Developing an approach to involving children with autistic spectrum disorders in a social care research project. *British Journal of Learning Disabilities* 32: 180–185.
- Cangöz, İncilay (2005) “Gazete Haberlerinde Çocukların Temsili”, 2. *Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali&Kongresi: Çocuk, Savaş Ve Barış*, Vol.1, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Cankaya, Özden (2009). Televizyon Haberciliği ve Hak Haberciliği Açısından Etik İhlaller. *Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına*. S. Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 14. 167-179.
- Caruso, Daniela (2010), Autism in the US: Social Movement and Legal Change, *American Journal of Law and Medicine*, 36: 483-539.
- Cengiz Kurtuluş, Tol Uğraş Ulaş ve Küçükural Önder (2004) Hegemonik Erkekliğin Peşinden. *Toplum ve Bilim* 101: 50-71.
- Centers for Disease Control and Prevention (2003) *Autism Community Report* www.cdc.gov/ncbddd/autism/documents/AutismCommunityReport.pdf
- Center for Disease Control and Prevention. (2010). Autism spectrum disorders (ASDs): data & statistics: prevalence. <http://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>
- Chamak, Brigitte (2008), Autism and Social Movements: French Parents' Associations and International Autistic Individuals' Organizations, *Sociology of Health and Illness*, 30(1): 76-96.

- Chonchaiya Weerasak, Nuntnarumit Prapasri ve Pruksananonda Chandhita (2011). Comparison of television viewing between children with autism spectrum disorder and controls. *Acta Pædiatrica* 100: 1033-1037.
- Clarke, Christopher (2008). A Question of Balance: The Autism-Vaccine Controversy in the British and American Elite Press. *Science Communication* 30: 77-107.
- Clarke, Juaane Nancarrow (2011). Representations of Autism in US Magazines For Women in Comparison to the General Audience: 2000–2009 US English Language Publications. *Journal of Children and Media* 6(2): 182-197.
- Coman, M. (2005). Media anthropology: An overview. Dostupno na: http://www.media-anthropology.net/coman_maoverview.pdf [02 dec 2013].
- Connel, Robert William (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. C. Soydemir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cook Tina ve Hess Else (2007). What The Camera Sees And From Whose Perspective: Fun methodologies for engaging children in enlightening adults. *Childhood* 14(1): 29–45.
- Corrigan Patrick (2000). Mental Health Stigma as Social Attribution: Implications for Research Methods and Attitude Change. *Clinical Psychology: Science And Practice* 7(1): 48-67.
- Corrigan Patrick, Watson Amy, Gracia Gabriela vd. (2005). Newspaper Stories as Measures of Structural Stigma. *Psychiatric Services* 56(5): 551-556.
- Corsaro, William (2005). *The Sociology of Childhood*. London: Pine Forge Press.
- Çabuklu Yaşar (2007) *Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Çam, Şerife (2003). Çocuk Pornografisi Tartışmalarına İlişkin Sorular. *İletişim Araştırmaları* 1(2): 55-86.
- Çeler Zafer (2013) Annenin Serüveni: Kadının Anne Olarak Toplumsal Kurgulanışı. *Doğu-Batı* 63: 165-185.
- Çelikkan, Murat (2009) Hak Haberciliği Önündeki Engeller ve Medyanın Bağımlılık Sorunu: Ne Yapmamalı? *Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına*. S. Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 14. 179-190.
- Çomu, Tuğrul (2012). *Video Paylaşım Ağlarında nefret Söylemi: Youtube Örneği*. Ankara: Ankara Üniveristesesi SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Çuhacı, Aysu (2007). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı. *Sosyoloji Dergisi* 3(14): 129-157.
- Curran, James (2005). Kitle İletişim Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası. *Medya, İktidar, İdeoloji*, M. Küçük (Der. ve Çev.). 3. Baskı. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. ss. 377-413.
- Dales, Loring, Hammer, Sandra Jo ve Smith Natalie J. (2001). Time Trends in Autism and in MMR Immunization Coverage in California. *Journal of the American Medical Association* 285: 1183–1185.
- Davidson, Joyce (2008). Autistic culture online: virtual communication and cultural expression on the spectrum. *Social & Cultural Geography* 9(7): 791-806.
- Dawson, M. (2004), “An Autistic at the Supreme Court,” Factum of the Intervener, http://www.sentex.net/~nexus23/naa_fac.html (Erişim tarihi: 14.07.2016)
- De Certeau, Michel (2009) *Gündelik Hayatın Keşfi I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*, Arslan Özcan, L. (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Delphy Christine (1992). Mothers' Union? *Trouble and Strife* 24: 12-19.
- Dixon Graham and Clarke Christopher (2013) The Effect of Falsely Balanced Reporting of the Autism–Vaccine Controversy on Vaccine Safety Perceptions and Behavioral Intentions. *Health Education Research* 28(2): 352–359.
- Dorr, A. (1983) “No Shortcuts to Judging Reality”, *Children's Understanding of Television Research on Attention and Comprehension*, J. Bryant and D.R. Anderson (Ed.) içinde, New York: Academic Press, ss. 199–220.
- Draaisma Douwe (2009). Stereotypes of autism. *Philosophical Transactions of the Royal Society. Biological Sciences* 364(1522): 1475–80.
- Drotner, Kristen (2000). Less is More: Media Ethnography and Its Limits. *Consuming Audiences? Production and Reception in Media Research*, I. Hagen ve J. Wasko (Der.) içinde. New Jersey: Hampton Press, ss. 165-188.
- Dursun, Ç. (2001). *Tv Haberlerinde İdeoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Dursun, Çiler (der.) (2005). *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Ankara: Elips Kitapları.
- Dursun, Çiler (2007). Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanacağı. *İnsan Hakları Haberciliği*. S.Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 9. 105-128.

- Dursun Çiler (2010). Dünyada Bilim İletişiminin Gelişimi ve Farklı Yaklaşımlar: Toplum İçin Bilimden Toplumda Bilime. *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, Vol.2, [http:// www.kurgu.anadolu.edu.tr](http://www.kurgu.anadolu.edu.tr), 1-31.
- Dutta, Mohan Jyoti (2010). “The Critical Cultural Turn in Health Communication: Reflexivity, Solidarity, and Praxis”. *Health Communication* 25 (6–7): 534–539.
- Elkind, David (2001). “Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim”, Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk, III. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, B.Onur (Haz.), Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 9, ss.15–25.
- Emerson, Robert M. vd. (2008). *Bütün Yönleriyle Alan Çalışması: Etnografik Alan Notları Yazımı*. A.E. Koca (Çev.). Ankara: Birleşik Yayınları.
- Engelhardt Christopher R., Mazurek Micah O. ve Sohl Kristin (2013) Media Use and Sleep Among Boys With Autism Spectrum Disorder, ADHD or Typical Development. *Pediatrics* 132: 1081-1089.
- Erdoğan Tosun, Gülgün (2009). Hak Haberciliği: Neden ve Nasıl. *Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına*. S. Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 14.156-167.
- Ergül, Hakan (2013). *Sahanın Sesleri: İletişim Araştırmalarında Etnografik Yöntem*. H. Ergün (Der.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erjem, Yaşar (2008) “Medya Ve Sokak Çocukları: Temsil, Kavram Ve Anlamlandırma”, *Medya Ve Çocuk Rehberi* içinde, Y. Giritli İnceoğlu ve N. Akıner (Der.), Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Erol, Şerif (2007). Hak Haberciliği ve Radyo ile İlgili Soruları Çoğaltmak. *İnsan Hakları Haberciliği*. S.Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 9. 151-156.
- Fejes Fred (2005). Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri: Yok Olan İzleyici Sorunu. içinde *Medya, İktidar, İdeoloji*, M. Küçük (Der. ve Çev.), Üçüncü Baskı. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. ss. 295-315.
- Fiske, John (1987). *Television Culture*. London: Methuen.
- Fiske, John (1989). *Understanding Popular Culture*. London: Unwin Hyman Ltd.

- Fiske John (1992). Popularity and the Politics of Information. içinde Journalism and Popular Culture, P. Dahlgren ve C. Sparks (Der.). London: Sage Publication. ss. 45-64.
- Fiske, John (1996) *Kitle İletişim Çalışmalarına Giriş*, S.İrvan (Çev.), Ankara: Ark Yayınları
- Franklin, Bob (1993). “Giriş”, *Çocuk Hakları* içinde, B. Franklin (Der.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 14–35.
- Furedi, Frank (2001) *Korku Kültürü: Risk Almanın Riskleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Garnham, Nicholas (2008) “Ekonomi Politik ve Kültürel Çalışmalar: Uzlaşma mı Boşanma mı?”, *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar*, S.Çelenk (der.) içinde, Ankara: De ki. ss. 115–131.
- Gencil Bek, Mine (2006). Medya ve Toplumsal Katılım Araştırması İçerik Analizi Sonuçları. <http://www.britishcouncil.org/id/turkey-society-media-and-social-inclusion-report-turkish.doc>
- Gencil Bek, Mine (2011). Medyada Çocuk Hakları ve Etik İlkeler. *Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı* içinde. M.R. Şirin (Haz.). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları. 23–49.
- Gencil Bek, Mine (2013). Giriş: Yerelden Küresele Medya ve Çocuk. Uluslararası Okul Öncesi Çocuk ve Medya Uygulamaları Kongresi 17-18 Nisan Konya. Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı.
- Gencil Bek, Mine (2014), Giriş: Medya, Çocukluk ve Gençlik, *Medya, Çocukluk ve Gençlik*. M. Gencil Bek (der.) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 9-19.
- Gencil Bek, Mine ve Aygün, Esin (2014). Eşitsizlik ve Kimlik Ekseninde Gençler ve Yeni Medya. *Medya, Çocukluk ve Gençlik*. M. Gencil Bek (der.) içinde. Yayın Basım Aşamasında.
- Gibson, Timothy A. (2000). Beyond Cultural Populism: Notes Toward the Critical Ethnography of Media Audiences. *Journal of Communication Inquiry* 24(3): 253-273.
- Golding, Peter ve Murdock, Graham (2002). Kültür İletişim ve Ekonomi Politik. *Medya, Kültür, Siyaset*, S. İrvan (Der.) ve B. Kejanlıoğlu (Çev.). 2. Baskı. Ankara: Alp Yayınevi. ss. 59-101.

- Gönden Öktem, Meltem (2005) “Çocuktan “Haber” Almak: Türk Basınından Çocuk Portreleri”, 2. Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali&Kongresi: Çocuk, Savaş Ve Barış, Vol.1, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Graham Hilary (1979). ‘Prevention and Health: Every Mother’s Business’. A Comment on Child Health Policies in the 1970s. içinde C. Harris (ed.) *The Sociology of the Family. New Directions for Britain*, University of Keele, Sociological Review Monograph, No 28: 160-186.
- Grandin, Temple (2011) *Resimlerle Düşünmek: Otizmin İçeriden Anlatımı*, M.C.İftar (Çev.), 3.Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Grossberg, Lawrence (2008). Kültürel Çalışmalar Ekonomi Politğe Karşı: Bu Tartışmadan Başka Sıkılan Var mı?. *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar*, S. Çelenk (Der. ve Çev.) içinde. Ankara: De-ki Basım Yayım. ss.131-147.
- Gusterson, Hugh (1997) ‘Studying Up Revisited’, *Political and Legal Anthropology Review* 20(1): 114–19.
- Hagen, Ingunn ve Wasko, Janet (2000). Introduction: Consuming Audiences? Production and Reception in Media Research. *Consuming Audiences? Production and Reception in Media Research*, I. Hagen ve J. Wasko (Der.) içinde. New Jersey: Hampton Press, ss. 1-29.
- Haksever, Oğuz (2007). Hak Haberciliği ya da “Düzgün Habercilik”. *İnsan Hakları Haberciliği*. S.Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 9. 144-151.
- Hall, Stuart vd. (1978). *Policing the Crisis*, London: Macmillan Pub.
- Hall, Stuart (1984). “Encoding/decoding”. *Culture, Media, Language*. S.Hall, D.Hobson, A.Lowe ve P.Willis (der.) içinde. 3.Baskı. London: Hutchinson. ss. 128-139.
- Hall, Stuart (2003) “Kodlama ve Kodaçım” *Söylem ve İdeoloji* içinde, B.Çoban ve Z.Özarslan (Haz.), B.Çoban (Çev.), İstanbul: Su Yayınları, ss. 309 – 327.
- Hall, Stuart (2005). Kodlama, Kodaçım, içinde Medya ve İzleyici: Bitmeyen Tartışma, Ş. Yavuz (Der.), Y. Yavuz (Çev.). Ankara: Vadi Yayınları, ss. 85-99.
- Hall, Stuart (2008). Kültürel Çalışmalar ve Teorik Mirası. *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar*, S. Çelenk (Der. ve Çev.) içinde. Ankara: De-ki Basım Yayım. ss.85-115.

- Hatun Şükrü (2004) Sağlık haberleri magazinleşirken...
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4170 (Son erişim: 19.07.2015)
- Hemens Craig, Miller Milo, Burton Velmer vd. (2002). The Consequences of Official Labels: An Examination of the Rights Lost by the Mentally Ill and Mentally Incompetent Ten Years Later. *Community Mental Health Journal* 38(2): 129-140.
- Hennink, Monique M. (2007). *International Focus Group Research: A Handbook for the Health and Social Sciences*. USA: Cambridge University Press
- Hermes, Joke (2006). Practicing Embodiment: Reality, Respect, and Issues of Gender in Media Reception., içinde *A Companion to Media Studies*, Angharad N. Valdivia (Der). Oxford & Malden, MA: Blackwell. ss. 382-398.
- Hobson Dorothy (1984). Housewives and the mass media. *Culture, Media, Language*. S.Hall, D.Hobson, A.Lowe ve P.Willis (der.) içinde. 3.Baskı. London: Hutchinson. ss.105-114.
- Hobson, Dorothy (1995) “Ev Kadınları ve Medya”, *Kadın ve Popüler Kültür*, S.İrvan ve M. Binark (der. ve çev.) içinde, Ankara: Ark Yayınevi. ss.147–163.
- Hoijer, Brigitte (2005). “İzleyicilerin Televizyon Programlarını Alımlayışı: Kuramsal ve Metodolojik Değerlendirmeler” *Medya ve İzleyici*. Ş. Yavuz (der. ve çev.) içinde. Ankara: Vadi Yayınları, 105–129.
- Holton Avery , Weberling Brooke, E. Clarke Christopher ve Smith Michael J. (2012). The Blame Frame: Media Attribution of Culpability About the MMR–Autism Vaccination Scare. *Health Communication* 27: 690–701.
- Holton, Avery (2013). What’s wrong with Max?: Parenthood and the portrayal of autism spectrum disorders. *Journal of Communication Inquiry*, 37(1): 45–63.
- Holton E.Avery, Farrel C.Laura ve Fudge L.Julie (2014) A Threatening Space?: Stigmatization and the Framing of Autism in the News. *Communication Studies* 65(2): 189-207.
- İlgaz Büyükbaykal, Ceyda; Çakar Mengü, Seda ve Büyükbaykal, Güven (2007) “Üçüncü Sayfadaki Çocuk Haberlerinin İçerik Analizi Yöntemi İle Değerlendirilmesi”, 4. *Uluslararası Çocuk Ve İletişim Kongresi*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss. 299–316.
- İnal, M.Ayşe (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.

- İnal, Kemal (2001). “Türkiye’de Çocukluk: Nereye”, *Çocuk Ve Medya: Önce Çocuklar Düşlesin Diye...* içinde. S. İçin Akçalı (Der.). Ankara: Ebabil Yayıncılık, ss. 13–51.
- İrvan Süleyman (1997). Eleştirel Yaklaşımlarda İzleyici Araştırmaları: Bir Yöntem Olarak Alımlama Çözümlemesi. *İLEF Yıllık 94’*: 205-223.
- Jensen, Klaus Bruhn (1987) Qualitative Audience Research: Toward an Integrative Approach to Reception. *Critical Studies in Mass Communication* 4(1): 21-36.
- Jensen, Klaus Bruhn ve Rosengren, Karl Erik (2005) “İzleyicinin Peşindeki Beş Gelenek”, *Medya ve İzleyici*, Ş. Yavuz (der. ve çev.) içinde, Ankara: Vadi Yayınları, ss.55–85.
- Jones, S.C. and Harwood, V. (2009) “Representations of autism in Australian print media” *Disability&Society*, 24 (1): 5 – 18.
- Jordan, Chloe J. (2010). Evolution of Autism Support and Understanding via the World Wide Web, *Intellectual and Developmental Disabilities* 48(3): 220-227.
- Kahraman Küçükaras, Pınar (2008) *Kelimelerin Ötesinde: Bir Otizm Hikâyesi*, 2. Baskı, İstanbul: Liman Yayıncılık.
- Kang, Seok (2013) Coverage of Autism Spectrum Disorder in the US Television News: Ananalysis of Framing. *Disability and Society* 27(2): 245-259.
- Kanner, Leo (1943) Autistic Disturbances of Affective Contact, *Nervous Child*, 2: 217-250.
- Karagöz, Selim (2009) Sağlık Haberlerinin Risk Algısı Oluşturma Bağlamında Etik Açıdan Değerlendirilmesi, içinde M. Yağbasan (ed) *Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve Etik Sempozyumu Bildiri Kitabı*.
- Karakehya Hakan (2013). Yazılı Haber Medyasında Suçun Temsili. *İÜHFM* 1: 731-744.
- Kaufman, S.R. (2010), Regarding the Rise in Autism: Vaccine Safety Doubt, Conditions of Inquiry, and the Shape of Freedom, *ETHOS* 38 (1): 8-32.
- Kavoori, Anandam P. (1999). Discursive Texts, Reflexive Audiences: Global Trends in Television News Texts and Audience Reception. *Journal of Beoadcasting&Electronic Media* 43(3): 386-398.
- Korkmaz, B. (2010) “Otizm: Klinik Ve Nörobiyolojik Özellikleri, Erken Tanı, Tedavi Ve Bazı Güncel Gelişmeler”, *Türk Pediatri Araştırmaları Dergisi*, 45: 37–44.

- Korkut, Tolga (2007). Hak Haberciliği Ne İşe Yarar? *İnsan Hakları Haberciliği*. S.Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 9. 135-144.
- Korkut, Tolga (2009). Hak Haberciliği ve Habercilikte Kültürel Çeşitlilik. *Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına*. S. Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 14. 190-197.
- Kramer-Sadlik, Tamar (2004). How Children with Autism and Asperger Syndrome Respond to Questions: A Naturalistic Theory of Mind Task. *Discourse Studies* 6(2): 185–206.
- Kreps, Gary L. vd. (1998). “The History And Development Of The Field Of Health Communication”. *Health Communication Research: A Guide to Developments and Directions*. L.D. Jackson ve B.K. Duffy (der.) içinde. USA: Greenwood Press. 1-15.
- Krueger, Richard A. ve Casey, Mary Anne (2000). *Focus Groups : A Practical Guide for Applied Research*. 3. Baskı. US: Sage Publications, Inc
- Kubilay, Çağla ve Durna, Tezcan (2010), “Türk Basınında Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar Tartışması: Haber Metinleri ve Köşeyazılarında Hüseyin Üzmez Vakasına İlişkin Eleştirel Bir Analiz.”, *Kültür ve İletişim*, 13 (1): 31-68.
- Kubilay Çağla (2013) İslami Muhafazakar Kadın Yazarların Perspektifinden Kürtaj Tartışması: eleştirle Bir Değerlendirme. *Alternatif Politika* 6(3): 387-421.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*. 3. Baskı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lawlor, Mary C. (2010). Commentary: Autism and Anthropology. *Ethos* 38(1): 167–171.
- Lawrie, Stephen (2000). Newspaper coverage of psychiatric and physical illness. *Psychiatric Bulletin* 24: 104-106.
- Levine, Robert A. (2007) “Ethnographic Studies of Childhood: A Historical Overview”. *American Anthropologist* 109(2): 247-260.
- Lewis, Justin, ve Speers, Tammy 2003. Misleading media reporting? The MMR story. *Nature Reviews Immunology* 3(11): 913–18.
- Lewis, Justin (2005) “İzlerkitle” *Kitle İletişim Kuramları* E.Mutlu(Der. ve Çev.) içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi. ss. 344–359.
- Livingstone, Sonia (1998). Audience Research at the Crossroads: The Implied Audience in Media and Cultural Theory. *European Journal of Cultural Studies* 1(2): 193-217.

- Livingstone, Sonia (2003) “The Changing Nature of Audiences: From the Mass Audience to the Interactive Media User”, in *A Companion to Media Studies*, Valdivia, A.N. (Ed.) içinde, Oxford: Blackwell Publishing, ss. 337–360.
- Lowery, S. ve DeFleur, M. (1988) *Milestones in Mass Communication Research: Media Effects*, London: Longman Inc
- Lull, James (1990). *Inside Family Viewing: Ethnographic Research On Television's Audiences*. London: Routledge.
- Machin, David (2002). *Ethnographic Research for Media Studies*. Oxford U P.
- Maigret, Eric (2012) *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, H. Yücel (Çev.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marcus George E. ve Fischer Michael M.J (2013). *Kültürel Eleştiri Olarak Antropoloji: İnsan Bilimlerinde Deneysel Bir An*. B.Cezar (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mazurek Micah O. (2013) Social Media Use Among Adults with Autism Spectrum Disorders. *Computers in Human Behavior* 29: 1709–1714.
- Mazurek Micah O. ve Wenstrup Colleen (2013) Television, Video Game and Social Media Use Among Children with ASD and Typically Developing Siblings. *Autism and Developmental Disorders* 43: 1258–1271.
- McDermott, Ray ve Herve Varenne (1995) Culture as Disability. *Anthropology and Education Quarterly* 26(3): 324–348.
- McKeever Broke Weberling (2012) News Framing Of Autism: Understanding Media Advocacy And The Combating Autism Act. *Science Communication* 35(2): 213-240.
- Mineo, Beth, Ziegler, William, Gill, Susan ve Salkin, Donna (2009). Engagement with electronic screen media among students with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(1): 172–187.
- Modleski, Tania (1995) “Günümüz Pembe Dizilerinde Geleceği Arama”, *Kadın ve Popüler Kültür*, S.İrvan ve M. Binark (der. ve çev.) içinde, Ankara: Ark Yayınevi. ss. 99–119.
- Molotch, H. ve Lester, M. (1981). “News as purposive behaviour: on the strategic use of routine events, accidents and scandals” *The Manufacture of News*, Revised Edition, London: Sage, ss. 118–138.

- Mora, Necla (2007) “Medyada Çocuk Temsilleri Ve Medya Okuryazarlığı”, 4. *Uluslararası Çocuk Ve İletişim Kongresi*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss. 447–460.
- Morley, David (1980) *The Nationwide Audience: Structure and Decoding*. London: British Film Institute.
- Morley, David (1986). *Family Television*. London: Routledge.
- Morley, David (1993) Kültürel Dönüşümler ve Direnme Politikaları, M. Gencil Bek (çev.) *AÜ İLEF Yıllık*, 1992: 79 – 94.
- Morley, David (1997). Theoretical Orthodoxies: Textualism, Constructivism and the New Ethnography in Cultural Studies. *Cultural Studies in Question*, M. Ferguson ve P. Golding (Der.) içinde. Londra: Sage Publication, ss. 121-137.
- Morley David ve Brundson Charlotte (1999). *The Nationwide Television Studies*. New York: Routledge.
- Morley, David (2005a) “Psikanalitik Teoriler: Metinler, Okurlar ve Özneler” *Kitle İletişim Kuramları*, E.Mutlu(Der. ve Çev.) içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi. ss. 428–445.
- Morley, David (2005b) “Etkin İzleyici Kuramı: Sarkaçlar ve Tuzaklar”, Y. Yavuz (Çev.) *Medya ve İzleyici* Ş. Yavuz (der.) içinde, Ankara: Vadi Yayınları, ss.99–104.
- Mosco, Vincent ve Kaye, Lewis (2000). Questioning the Concept of the Audience. *Consuming Audiences? Production and Reception in Media Research*, I. Hagen ve J. Wasko (Der.) içinde. New Jersey: Hampton Press, ss. 31-47.
- Murdock, Graham (1989). Cultural Studies: Missing Links. *Critical Studies in Mass Communication* 6(4): 436-440.
- Mutlu, Erol (1991) *Televizyonu Anlamak*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Nacaroğlu, Derya (2011). Yazılı Basın ve İnternet Gazetelerinde Çocuklara Yönelik Cinsel Şiddet Haberlerinin Sunumu. *Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı* içinde. M.R. Şirin (Haz.). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları. 209–235
- Navaro-Yaşın Yael (2000) “Evde Taylorizm”: Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında evişinin rasyonelleşmesi (1928-40). *Toplum ve Bilim* 84: 51-74.
- Nightingale, Virginia (2011). *The Handbook of Media Audiences*. UK: Blackwell Publishing

- Ochs, Elinor vd. (2001). Inclusion as a Social Practice: Views From Children with Autism. *Social Development* 10(3): 399–419.
- Ochs, Elinor vd. (2004). Autism and the Social World: An Anthropological Perspective. *Discourse Studies* 6(2): 139–146.
- Ochs, Elinor ve Solomon, Olga (2004). Introduction: Discourse and Autism. *Discourse Studies* 6(2): 139–146.
- Ochs, Elinor ve Solomon, Olga (2010). Autistic Sociality, *ETHOS* 38 (1): 69-92.
- O'Dell, Lindsay and Brownlow, Charlotte (2005) "Media Reports Of Links Between Mmr And Autism: A Discourse Analysis", *British Journal of Learning Disabilities*, 33: 194–199.
- Offit Paul A. ve Coffin Susan E. (2003) Communicating Science to the Public: MMR Vaccine and Autism. *Vaccine* 22: 1-6.
- Okay, Ayla (2009). *Sağlık İletişimi*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Orsini, Michael (2009), Contesting the Autistic Subject: Biological Citizenship and the Autism/Autistic Movement, Critical Interventions in the Ethics of healthcare içinde, D. Holmes ve S. Murray (der.), Aldershot: Ashgate Publishing, ss. 115-132.
- Orsmond, Gael I., & Kuo, Hsin-Yu (2011). The daily lives of adolescents with an autism spectrum disorder. *Autism*, 15(5): 579–599.
- Osterud, Svein (2000). How Can Audience Research Overcome the Divide Between Macro- and Microanalysis, Between Social Structure and Action? *Consuming Audiences? Production and Reception in Media Research*, I. Hagen ve J. Wasko (Der.) içinde. New Jersey: Hampton Press, ss.123-144.
- Ökten Şevket (2009) Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2(8): 302-312.
- Öndül, Hüsnü (2007). İnsan Hakları Örgütleri ve Hak Haberciliği. *İnsan Hakları Haberciliği*. S.Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 9. 156-167.
- Önen, Yavuz (2007). Türkiye'nin Siyasi Ortamı ve Hak Haberciliğinin Gerekçeleri. *Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına*. S. Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 14. 127-142.
- Özbay Cenk ve Baliç İlkay (2004) Erkekliğin Ev Halleri. *Toplum ve Bilim* 101: 89-104.

- Özbyay, Cenk (2013) Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak. *Doğu-Batı* 63: 185-204.
- Özkan Kerestecioğlu, İnci (2013). Mahremiyetin Fethi: İdeal Aile Kurgularından İdeal Aile Politikalarına. *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün mü?*, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, ss. 10-21.
- Öztan, Güven Gürkan (2012) *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Petts, Judith ve Niemeyer, Simon (2004). Health risk communication and amplification: Learning from the MMR vaccination controversy. *Health, Risk & Society*, 6(1): 7-23.
- Ponte, Cristina (2005) Our Child and The Others: Pictures of Children in the News Media, *Kültür ve İletişim*, 8(2): 17-44.
- Postman, Neil (1995). *Çocukluğun Yokoluğu*, K. İnal (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Pratt M. (1986) Fieldwork in Common Places. *İçinde Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, J. Clifford ve G.E. Marcus, Berceley: Univ. Calif. Press, ss. 27-50.
- Prout, Alan ve James, Allison (1997). “A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems”. *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. A. James ve A. Prout (der.) içinde. London: Falmer Press. ss. 7–33.
- Radway, Janice (1995a). İdeolojik Çakışmaların Tanımlanması: Kitle Kültürü, Analitik Yöntem ve Siyasal Pratik. *Kadın ve Popüler Kültür*, S.İrvan ve M. Binark (der. ve çev.) içinde, Ankara: Ark Yayınevi. ss. 41-71.
- Radway, Janice (1995b) “Yorumlayıcı Topluluklar Ve Değişken Okuryazarlıklar: Sevda Romanı Okumanın İşlevleri”, *Kadın ve Popüler Kültür*, S.İrvan ve M. Binark (der. ve çev.) içinde, Ankara: Ark Yayınevi. ss. 119–147.
- Rakow, Lana (1995) Popüler Kültüre Feminist Yaklaşımlar: Ataerki’nin Hakkını Teslim Etmek. *Kadın ve Popüler Kültür*, S.İrvan ve M. Binark (der. ve çev.) içinde, Ankara: Ark Yayınevi. ss. 15–41.
- Richardson Kay ve Corner John (1986). Reading Reception: Mediation and Transparency in Viewers’ Accounts of a TV Programme. *Media, Culture and Society* 8(4): 485-508.

- Riggott, Julie 2005. Pseudoscience in autism treatment: Are the news and entertainment media helping or hurting? *Scientific Review of Mental Health Practice* 4(1): 55–8.
- Ross, Karen ve Nightingale, Virginia (der.) (2003). *Media and audiences: New perspectives*. Maidenhead: Open University Press.
- Sacks, Oliver (2011). *Mars'ta Bir Antropolog*. O. Yener (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sacks, Oliver (2014). *Karısını Şapka Sanan Adam*, Ç. Çalkılıç (Çev.), 15. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Salomon, G. (1983) "Television Watching and Mental Effort: A Social Psychological View", *Children's Understanding of Television Research on Attention and Comprehension*, J. Bryant and D.R. Anderson (Ed.) içinde, New York: Academic Press, ss. 181–198.
- Samer, Yıldız (2007). Ne "Mağdur" Olsun, Ne "Öteki", Ne de "Hak Haberciliği". *İnsan Hakları Haberciliği*. S. Alankuş (haz.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları 9. 128-135.
- Sancar Serpil (2004) Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi. *Doğu Batı* 200: 197-215.
- Sancar Serpil (2009) *Erkeklik: İmkansız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar Serpil (2012) *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saner, Emine (2007) "It is not a disease, it is a way of life", *The Guardian*, <http://www.guardian.co.uk/society/2007/aug/07/health.medicineandhealth>
- Sarıkaya Makbule (2012) Gürbüz Çocuk Yarışmaları. *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi* 1(1): 201-224.
- Sarret, J.C. (2011) "Trapped Children: Popular Images of Children with Autism in the 1960s and 2000s" *J Med Humanit*, (2011) 32: 141–153.
- Schiavo, Renata (2007). *Health Communication: From Theory To Practice*. USA: Jossey-Bass.
- Schiller, Herbert I. (2000). The Social Context of Research and Theory. *Consuming Audiences? Production and Reception in Media Research*, I. Hagen ve J. Wasko (Der.) içinde. New Jersey: Hampton Press, ss. 111-123.

- Schreck Kimberly A., Russel Melissa ve Vargas Luis A. (2013) Autism Treatments in Print: Media's Coverage of Scientifically Supported and Alternative Treatments. *Behavioral Interventions* 28: 299-321.
- Seaman, William R. (2005). "Etkin İzleyici Kuramı: Anlamsız Popülizm". Y. Yavuz (Çev.) *Medya ve İzleyici* Ş. Yavuz (der.) içinde. Ankara: Vadi Yayınları. 245-260.
- Secko David M (2012) Four Models of Science Journalism: A Synthesis and Practical Assessment. *Journalism Practice*
- Selçuk Şirin Funda (2013) İktidar ve Çocuk. *Turkish Studies* 8(8): 1275-1284.
- Selek, Pınar (2008) Sürüne Sürüne Erkek Olmak. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sender, Katherine (2005). Cinsel Öznelliklerin Satışı: İzleyicilerin Gey Penceresinden Reklamlara Tepkisi. *Medya ve İzleyici* Ş. Yavuz (Der. ve Çev.) içinde, Ankara: Vadi Yayınları, ss. 159-192.
- Sewel, W. Jr. (1997), Geertz, cultural systems and history: From synchrony to transformation, Special Issue: The Fate of Culture: Geertz and Beyond, **Representations** 59: 35-55.
- Sezgin, Deniz (2011). *Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezgin Deniz (2015) Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Sağlık ve Tıbbileştirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 18 (1): 153-186.
- Silverman, C. (2008), Fieldwork on Another Planet: Social Science Perspectives on the Autism Spectrum, **Biosocieties**, 3(3): 325–341.
- Sinclair, Jim (1993). "Don't Mourn For Us". *Our Voice*, 1(3): 1-4.
- Sinclair, Jim (2005), Autism Network International: The Development of a Community and its Culture, http://www.autreat.com/History_of_ANI.html (Son Erişim: 12.07.2017)
- Sirota, Karen Gainer (2010). Narratives of Transformation: Family Discourse, Autism and Trajectories of Hope. *Discourse & Society* 21(5): 544-564.
- Sirota, Karen Gainer (2010), Narratives of Distinction: Personal Life Narrative as a Technology of the Self in the Everyday Lives and Relational Worlds of Children with Autism, *ETHOS* 38(1): 93-115.

- Smith Michael J., Ellenberg Susan S., Bell Louis M. and Rubin David M. (2008) Media Coverage of the Measles-Mumps-Rubella Vaccine and Autism Controversy and Its Relationship to MMR Immunization Rates in the United States. *Pediatrics* 121(4): 836-843.
- Solomon, Olga (2004). Narrative Introductions: Discourse Competence of Children with Autistic Spectrum Disorders. *Discourse Studies* 6(2): 253–276.
- Solomon, Olga (2008). Language, Autism and Childhood: An Ethnographic Perspective. *Annual Review of Applied Linguistics* 28(1): 150–169.
- Solomon, Olga (2010), What a Dog Can Do: Children with Autism and Therapy Dogs in Social Interaction, *ETHOS* 38(1): 143-166.
- Solomon, Olga ve Bagatell, Nancy (2010). Autism: Rethinking the Possibilities. *Ethos* 38(1): 1–7.
- Sterponi, Laura (2004). Construction of Rules, Accountability and Moral Identity by High-Functioning Children with Autism. *Discourse Studies* 6(2): 207–228.
- Stevenson, N. (2008) *Medya Kùltürleri*, G.Orhon ve B.E.Aksoy (Çev.), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Şahin Kaya, Şehriban (2011) Televizyonda Kadın, Sağlık ve Hastalık. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 14(2): 118-150.
- Şerifsoy Selda (2011). Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi 1928–1950, içinde A.G. Altınay (Der.) *Vatan, Millet, Kadınlar*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ss.167–200.
- Şirin, Mustafa Ruhi (2011). Giriş: Çocuk Hakları ve Medya Üzerine Bir Ön Bakış. Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı içinde. M.R. Şirin (Haz.). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları. 11–23.
- TC Sağlık Bakanlığı ve Tohum Otizm Vakfı (2008). Otizm Tarama Projesi Sonuç Raporu. <http://tohumotizm.org.tr/sites/default/files/kcfinder/files/Saglik%20Bakanligi%20Otizm%20Platformu%20Tarama%20Projesi%20Raporu.pdf>
- Tekinsav Sütçü, S., Aydın, A., Yılmaz Irmak, T., Mortan, O., Sevi, E.S., Özmen, L.Z., Şengün, E. (2008) “Otizmde Dil Ve İletişim Özelliklerinin İncelenmesi”, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 15 (3): 139-148.
- Thibault, Ronnie (2014), Can Autistics Redefine Autism? Cultural Politics of Autistic Activism, *Trans-Scripts*, 4: 57-88.

- Thomas, Richard K. (2006). *Health Communication*. USA: Springer Science+Business Media, Inc.
- Timisi, Nilüfer (2010). Medyada Hak Haberciliği. <http://www.bianet.org/biamag/medya/124294-medyada-hak-haberciligi> (Son Erişim Tarihi: 21.12.2013).
- Timisi, Nilüfer (2011). Medyada Çocukları Koruyucu Önlemler. *Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı* içinde. M.R. Şirin (Haz.). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları. 141–163.
- Tisdall, E. Kay M. (2012). The Challenge and Challenging of Childhood Studies? Learning from Disability Studies and Research with Disabled Children. *Children & Society* 26: 181–191.
- Tokdoğan, Nagehan (2013). Hak Haberciliğinde Temel Bir Uğrak: Kadın Odaklı Habercilik ve JİNHA Örneği. *Mülkiye Dergisi* 37(3): 9-37.
- Tosun, Gülgün ve Kurt, Hanifi (2005) “Kamusal Alanda Çocuk Hakları Ve Haber Değeri: Türk Yazılı Basını Üzerine Bir Değerlendirme”, 2. *Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali&Kongresi: Çocuk, Savaş Ve Barış*, Vol.1, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Tufan, İ. (2006) *Otistik Çocuk: Dahi mi, Engelli mi?*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turan, Alper Erdem (2013). *Yeni Medya Ortamlarında Üre-Tüketim ve Katılım Olgusu: Ekşi Sözlük ve Okan Bayülgen'in Talk Show'unda Etkileşim*. Ankara: Başkent Üniv. SBE. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.
- UNICEF (2007) *Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları Hak Temelli Perspektif*, UNICEF Dublin Teknoloji Enstitüsü.
- Valdivia, Angharad N. (der.) (2003) *A Companion to Media Studies*.USA: Blackwell Publishing Ltd
- Van Dijk, A.T. (1988) *News as Discourse*, New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- Wahl, O. (2002) “ Children's Views of Mental Illness: A Review of the Literature”, *Psychiatric Rehabilitation Skills*, 6 (2): 134–158.

- Wakefield, A. J., Murch, S. H., Anthony, A. vd. (1998). Ilead-Lymphoidnodular hyperplasia, non-specific colitis, and pervasive developmental disorder in children. *Lancet* 351: 637–641.
- Waltz, Mitzi (2005) “Reading Case Studies Of People With Autistic Spectrum Disorders: A Cultural Studies Approach To İssues Of Disability Representation”, *Disability&Society*, 20(4): 421–435.
- Waltz, Mitzi (2012). Images and narratives of autism within charity discourses. *Disability & Society*, 27(2): 219–233.
- Wartella, E. (1980) “Individual Differences in Children’s Responses to Television Advertising”, *Children and the Faces of Television*, E.L. Palmer and A.Dorr (Ed.) içinde, New York: Academic Press, ss. 307 – 322.
- Wasserman, Herman ve Mbatha, Loisa (2012). Tabloid Tv in Zambia: Reception Study of Lusaka Viewers of Muvi Tv News. *Journal of African Media Studies* 4(3): 277-293.
- Wilkinson, Penny ve McGill, Peter (2009). Representation of people with intellectual disabilities in a British newspaper in 1983 and 2001. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 22(1): 65–76.
- Wing, Lorna ve Potter, David (2002). The epidemiology of autistic spectrum disorders: Is the prevalence rising? *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 8: 151-161.
- White, Aiden (2002) Introduction, *Putting Children in The Right: Guidelines for Journalists and Media Professionals*, P. McIntyre (Ed.) Brussels: International Federation of Journalists (IFJ) Publication, ss. 3–11.
- White, Robert A. (2000). The Role of Media in Generating Alternative Political Project. *Consuming Audiences? Production and Reception in Media Research*, I. Hagen ve J. Wasko (Der.) içinde. New Jersey: Hampton Press, ss. 209-229.
- Yetim, Nalan ve Yetim, Ünsal (2008) “Medya Temsillerinde Özne Ve Nesne Olarak Çocuk”, *Medya Ve Çocuk Rehberi* içinde, Y. Giritli İnceoğlu ve N. Akmer (Der.), Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, ss. 88–109.
- Zeybekoğlu Özge (2013) Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile. *Mediterranean Journal of Humanities* III (2): 297-328.

EK

GÖRÜŞMECİ PROFİLLERİ

- G1- Kadın, üniversite mezunu, dergi editörü, evli, çocuğu 12 yaşında.
- G2- Kadın, üniversite mezunu, çalışmıyor, evli ve kocası diplomat, çocuğu 4 yaşında.
- G3- Kadın, üniversite mezunu, öğretmen, evli, çocuğu 22 yaşında, stk yöneticisi.
- G4- Kadın, ortaokul mezunu, çalışmıyor, kocası işçi, çocuğu 18 yaşında.
- G5- Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, kocası memur, çocuğu 17 yaşında.
- G6- Kadın, üniversite mezunu, şirkette yönetici, evli, çocuğu 15 yaşında, stk yöneticisi
- G7- Erkek (baba), üniversite mezunu, emekli, çocuğu 26 yaşında, stk yöneticisi.
- G8- Kadın, lise mezunu, güvenlik görevlisi, çocuğu 11 yaşında.
- G9- Erkek, lise mezunu, memur, çocuğu 4 yaşında
- G10- Kadın, üniversite mezunu, çalışmıyor, çocuğu 34 yaşında, stk yöneticisi.
- G11- Erkek, üniversite mezunu, memur, çocuğu 16 yaşında
- G12- Kadın, üniversite mezunu, memur, çocuğu 16 yaşında
- G13- Kadın, üniversite mezunu, memur, çocuğu 9 yaşında.
- G14- Erkek, üniversite mezunu, memur, çocuğu 9 yaşında.
- G15- Kadın, ilkokul mezunu, çalışmıyor, kocası işçi, çocuğu 19 yaşında.

ÖZET

Bu tezde otistik çocuklar ve ebeveynlerinin medya kullanımları ve algıları ile ebeveynlerin otizm ve otistik çocuklara dair haberleri nasıl alımladıkları haberleri okurken ve tartışırken hangi söylemlerle nasıl ilişkilendikleri, haber anlatılarıyla ilgili neler düşündükleri sorgulanmıştır. Bu doğrultuda habercilikte yeni bir yönelime işaret eden hak haberciliğinin çerçevesi kullanılarak otizm ve otistik çocuklarla ilgili haberlerde sorunlar olup olmadığı, ne tür sorunlar olduğu, otizmin medyada temsiliyle ilgili literatürde ortaya çıkarılan bulgularla hangi yönlerden paralellik gösterdiği ya da hangi noktalarda literatürden farklılaştığını ortaya koyabilmek için otizmle ilgili haberler toplanarak analiz edilmiştir. Hak haberciliğinin çerçevesinden yararlanılması otizm ve otistik çocukların da hak temelli bir perspektiften ele alınarak otizmin nöroçeşitlilik yaklaşımının benimsenmesini gerektirmiştir.

Araştırmanın otistik çocuklar ve ebeveynlerinin medya kullanımları ve algılarının araştırıldığı ikinci kısım ile otizm deneyimine sahip ebeveynlerin medyada yer alan otizm haberlerine dair okumalarını içeren üçüncü kısım otizmle ilgili Ankara’da yer alan iki sivil toplum kuruluşunda gerçekleştirilen katılımcı gözlem ile derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Buna göre araştırmanın ikinci kısmında otistik çocuklar ve ebeveynlerinin medya kullanımlarında ve tanımlarında otizm deneyiminin nasıl bir rol oynadığı yine bu alandaki literatürle birlikte değerlendirilmektedir. Otizme dair haberlerin alımlanmasını içeren araştırmanın üçüncü kısmında ise otizm deneyimine sahip ebeveynlerin haber metinlerindeki otizm söylemini nasıl açıkladıkları, bu haberler karşısında neler hissettikleri ve ne tür okumalar yaptıkları, bu okumaları yaparken nerede konumlandıkları ile okumalarında hangi unsurların rol oynadığı değerlendirilmektedir. Tezde teorik ve metodolojik olarak Kültürel Çalışmalar geleneği içindeki izleyici ve

alımlama yaklaşımları ile Stuart Hall'ın hegemonik okuma, müzakereci okuma ve muhalif/eleştirel okuma ayırımından yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda haberlerde otistik çocuklarla ilgili birçok hak ihlali saptanırken, ebeveynlerin medya kullanımı ve algısı ile otizme dair haberlerin alımlamasının otizm deneyimine, toplumsal cinsiyete ve otizm alanına aktif bir biçimde katılımına göre şekillendiği görülmüştür.

ABSTRACT

This thesis investigates the media use and its perceptions among children with autism and their parents as well as investigating how parents receive news about autism and children with autism, the discourse that they relate the news they had read and discussed, and they think about the news narrative in this regard. In this respect, using the framework of the rights journalism which points to a new direction in news reporting, news about the autism were collected and analyzed in order to reveal whether there are problems in the news about autism and children with autism, the types of the problems, the parallels and differences between the findings in the relevant literature about media representation of autism. The use of the framework of rights journalism has necessitated the adoption of the neurodiversity approach by addressing the autism and children with autism from a rights-based perspective.

The second part of the study, in which the media use and perceptions among children with autism and their parents were studied, and the third part of the study that discusses the reception of autism news in the media by the parents who had an autism experience were based on in-depth interviews with participant observation in two autism-related non-governmental organizations in Ankara, Turkey. Accordingly, in the second part of the research, the role of the autism experience in the media use and definitions among children with autism and their parents were evaluated in accordance with the literature in this area. In the third part of the research, which addresses the reception of news about autism, the thoughts of parents with autism experience on the autism discourse in the news narrative, their feelings and readings on these news narratives, their positions with respect to these readings as well as the factors effective in this regard were assessed. Theoretical and methodologically, the audience and reception approach in the Cultural Studies tradition and Stuart Hall's distinction on hegemonic reading, deliberative reading and critical reading were utilized in the thesis.

As a result of the study, numerous rights violations were identified about children with autism in the news and it was observed that media use and perception of parents and the reception of news shape in accordance with their autism experience, social gender and active participation in the field of autism.

